Path.
66 ld 4"

Cholera-
Epidemic

Path. 4° Choleraepidemie

66 ld

PUBLIC... TECA
R...
...VENSE

DE

CHOLERAEPIDEMIE IN NEDERLAND

IN

1866 EN 1867.

3. DERDE STUK

Uitgegeven door het Departement van Binnenlandsche Zaken.

TE 'S GRAVENHAGE BIJ

VAN WEELDEN EN MINGELEN

EN HUNNE CORRESPONDENTEN.

1875.

BIBLIOTHECA
REGIA
MONACENSIS

DE MAATREGELEN TEGEN DE VERBREIDING DER ZIEKTE.

Reeds in de eerste bijeenkomst na hunne benoeming, in Januarij 1866 gehouden, hadden de inspecteurs voor het geneeskundig Staatstoezigt overwogen, wat te doen ware, met het oog op het gevaar, dat de cholera, in naburige Staten reeds waargenomen, in dat jaar naar ons land zou worden overgebragt.

In hunne volgende vergadering, in Maart, werd een rapport aan den Minister van Binnenlandsche Zaken vastgesteld, waarin maatregelen werden aanbevolen, die strekken kunnen om

1°. het ontstaan eener cholera-epidemie in ons land te voorkomen en hare verspreiding, wanneer zij eenmaal ontstaan is, zooveel mogelijk tegen te gaan;

2°. de noodige hulp te verschaffen waar de ziekte mogt uitbreken; en uit de doorgestane epidemie de kennis te verzamelen, die er uit te putten is om latere epidemieën van gelijken aard beter te bestrijden en tevens de hoofdoorzaken te leeren kennen, die in ons land den gezondheidstoestand benadeelen.

Dit rapport is opgenomen in de *Staatscourant* van 8 en 9 April 1866 en als bijlage IV op blz. XXXIX achter dit verslag afgedrukt.

Na eene uiteenzetting van alles wat, naar hunne meening, zou kunnen worden gedaan ten aanzien van:

de isolering der eerst aangetasten;

de verwijdering en desinfectie der geïnfecteerde stoffen;

de cholera-lijken;

de spoedige geneeskundige behandeling van de lijders;

de ondersteuning, die noodig is om de zieken en herstellenden te verplegen en de gezonden te vrijwaren;

de verzameling van al de kennis, die uit eene cholera-epidemie kan voortvloeijen;

kwamen de inspecteurs tot het besluit dat uitvoering van alles wat gedaan moest worden, niet algemeen genoeg kon verwacht worden, tenzij bij medewerking van verschillende zijden: Hooge Regering, provinciale en gemeentebesturen, geneeskundigen en bijzondere personen.

Een openlijk en krachtig handelen van de Hooge Regering, een openbaar blijk van hare zorg en waakzaamheid, achtten zij een gereed en afdoend middel om zoowel de gemeentebesturen, als het publiek tot handelen op te wekken. Zij stelden daarom aan den Minister voor:

I. het instellen van een comité, dat der Hooge Regering zou ter zijde staan:

1°. om in die gemeenten, waar de ziekte zich vertoonde, voor dat er genoeg was voorbereid, of waar de gemeentebesturen niet bij magte waren om al het noodige te verrigten, met de vereischte middelen krachtdadig hulp te verleenen;

2°. waar noodig tot leiding en voorlichting te dienen omtrent de maatregelen, die genomen moeten en kunnen worden, en

3°. om al wat door het geheele land werd waargenomen en verrigt later in een algemeen verslag te vereenigen.

II. het beschikbaar stellen van eene som gelds, die voorloopig wel niet grooter zou behoeven te zijn dan weinige duizenden guldens, waardoor dat comité en door zijne bemiddeling de geneeskundige inspecteurs in de gelegenheid zouden gesteld worden, om met de vereischte middelen spoed vorderende maatregelen ten uitvoer te leggen.

Tegen hetgeen onder II werd voorgesteld, had de Minister bezwaar. En ook een zelfstandig werkzaam cholera-comité, naast het geneeskundig Staatstoezigt, scheen hem, schoon hij volkomen instemde met het beginsel waarop het voorstel der inspecteurs berustte, bedenkelijk. Het was echter alleen tegen de wijze waarop door de inspecteurs het grondenkbeeld, met hetwelk de Minister zich geheel vereenigde, was uitgewerkt, dat bij de Regering bezwaar bestond. Bij eene algemeene ramp, zoo als eene cholera-epidemie, stelde de Minister er prijs op, zich door eene commissie te doen voorlichten omtrent alle maatregelen, welke van het centraal bestuur behoorden uit te gaan.

Den 18den April noodigde de Minister dien ten gevolge de heeren dr. L. J. Egeling en dr. J. Penn, inspecteurs voor het geneeskundig Staatstoezigt respectivelijk voor Zuid- en Noordholland, dr. J. C. G. Evers hoogleeraar te Leiden, mr. A. C. van Heusde en dr. H. van Cappelle referendarissen bij het Departement van Binnenlandsche Zaken uit, eene

centrale commissie te vormen met den last om de maatregelen, die van dat Departement zouden moeten uitgaan, te overwegen en den Minister aan te bevelen. Reeds den volgenden dag kwam deze commissie bijeen.

Toen in de eerste helft van April de eerste choleragevallen zich te Rotterdam en te Delfshaven hadden voorgedaan, bragt de Minister dit door middel van de *Staatscourant* tot algemeene kennis (*Staatscourant* van 21 April 1866) en rigtte den 23sten April eene circulaire aan de Commissarissen des Konings in de provinciën, waarin instemming werd betuigd met het gevoelen der geneeskundige inspecteurs, in hun rapport uitgesproken, dat het verzwijgen of verbloemen der waarheid veel meer aanleiding geeft tot het opwekken van vrees en het verspreiden van allerlei overdreven voorstellingen, dan de mededeeling van de geheele waarheid en daarom volledige publiciteit omtrent alles wat de cholera betreft, moest worden aangeraden. Hiermede was het beginsel van openbaarheid, in tegenstelling met hetgeen vroeger in dergelijke omstandigheden plagt te geschieden, in zijn vollen omvang aangenomen. De Regering was met de geneeskundige inspecteurs en de algemeene cholera-commissie overtuigd, dat de bevolking tot kalmte zou worden gestemd en moedig aan de ramp die haar dreigde het hoofd zou weten te bieden, wanneer zij wist dat de onderscheidene takken van bestuur, zoowel plaatselijke en gewestelijke besturen als de Regering, ondersteund door de ambtenaren en raden met het geneeskundig Staatstoezigt belast, al die maatregelen namen en voorbereidden, welke door wetenschap en ervaring werden aangewezen, om de dreigende epidemie te keeren, of, zoo zij zich mogt uitbreiden, te beteugelen. Deze circulaire is opgenomen in de *Staatscourant* van 25 April 1866 en als Bijlage V hierachter blz. XLIX opgenomen.

Daarin werd verder kennis gegeven van de benoeming der centrale commissie om den Minister te adviseren omtrent al datgeen, wat door de Regering kon en moest gedaan worden gedurende het heerschen der cholera, en werden de Commissarissen des Konings verzocht, de aandacht der gemeentebesturen te vestigen op de maatregelen, in het rapport der inspecteurs besproken, die ook in deze circulaire nog kortelijk werden nagegaan en uiteengezet.

De centrale commissie trad onmiddellijk in overleg met de geneeskundige inspecteurs over de noodzakelijkheid om zich tot de geneeskundigen te wenden met verzoek om, bij het voorkomen van de eerste choleragevallen in hunne gemeente, in bijzonderheden te willen aanteekenen alles wat daarop betrekking heeft en van de later voorkomende gevallen een tabellarisch overzigt op te maken. Aan het einde der epidemie zouden de geneeskundige ambtenaren deze aanteekeningen en overzigten inwachten. Het scheen raadzaam bepaald op te geven van welke bijzonderheden de mededeeling omtrent de eerste gevallen verlangd werd.

De geneeskundige inspecteurs voldeden aan dezen wensch van de commissie en verzonden in het begin van Mei aan alle geneeskundigen eene circulaire, welke hierachter als Bijlage VI op bladz. LV wordt medegedeeld.

De commissie achtte het verder nuttig dat in de gemeenten waar of

in wier nabijheid de cholera verscheen, onmiddellijk bij publicatie eenige raadgevingen ter kennis der ingezetenen werden gebragt, ten einde hen bekend te maken met datgeen waarop ieder te letten heeft om zich zoo veel mogelijk tegen de cholera te beveiligen. Zij zond een ontwerp van zoodanige publicatie aan den Minister, die hierop den 3den Mei daarover eene circulaire rigtte tot de Commissarissen des Konings. Deze circulaire en de publicatie vindt men hierachter als bijlage VII op bladz. LIX—LXII.

Intusschen waren de geneeskundige raden buitengewoon bijeengeroepen ten einde te overwegen wat in iederen kring in het bijzonder tot wering en beteugeling der cholera verrigt zou kunnen worden. De boven vermelde circulaire van den Minister werd in deze bijeenkomsten behandeld; met de daarin aanbevolen maatregelen betuigden de meesten dier raden hunne instemming. Men vindt de notulen van deze vergaderingen in de *Verzameling van stukken betreffende het geneeskundig Staatstoezigt in Nederland, uitgegeven door de inspecteurs en adjunct-inspecteurs voor het geneeskundig Staatstoezigt*, 1865 *en* 1866, *'s Gravenhage M. J. Visser*, 1870.

Onder de oorzaken die tot verspreiding der cholera aanleiding konden geven, had de gewoonte die in vele roomsch-katholieke gemeenten bestaat, om de lijken vóór de begraving in de kerk te brengen en aldaar gedurende de godsdienstoefening te laten verblijven, de aandacht der centrale commissie getrokken. Zij wendde zich daarover tot den Minister op wiens verzoek de Minister van buitenlandsche zaken, destijds belast met de administratie voor de zaken der roomsch-katholieke eeredienst, eene circulaire tot de bisschoppen in de nederlandsche diocesen uitvaardigde, met verzoek om aan hunne onderhoorige geestelijken in de parochiën, met opzigt tot de kerkelijke begrafenissen of godsdienstige lijkplegtigheden zoodanige voorschriften te willen geven, als tot het tegengaan van de verspreiding der cholera nuttig mogen worden geacht en daaronder de bepaling te begrijpen, dat lijken van aan cholera overledenen niet in de kerken worden toegelaten. Deze circulaire is afgedrukt als bijlage X, bladz. LXVII.

Het was intusschen al spoedig aan de centrale commissie gebleken dat de bijstand van een scheikundige voor haar onmisbaar was. Bij het geven van adviezen omtrent maatregelen van desinfectie had zij den hoogleeraar in de scheikunde te Amsterdam, dr. J. W. Gunning geraadpleegd, die haar met bereidwilligheid had ter zijde gestaan, maar het scheen haar desniettemin geraden, dat aan de commissie een scheikundig lid werd toegevoegd die over alle onderwerpen, bij welker behandeling grondige kennis der scheikunde een vereischte is, kon worden geraadpleegd. Te meer achtte zij dit geraden toen de Regering over de aanbevolen desinfectiemaatregelen was aangevallen en de Minister zich deswege tot de commissie had gewend om inlichting. Zij verzocht derhalve den Minister haar den hoogleeraar Gunning als medelid toe te voegen, waaraan bij missive van 26 Mei voldaan werd. Op verzoek des Ministers bragt de commissie daarna een rapport uit over desinfectie met betrekking tot de cholera, in de *Staatscourant* van 8 en 9 Julij 1866

opgenomen, dat algemeen verkrijgbaar werd gesteld en hierachter als bijlage VIII op bladz. LXIII is afgedrukt.

Daar het gebleken was dat de binnenlandsche scheepvaart veel tot verspreiding der cholera bijdroeg, vestigde de commissie hierop de aandacht van den Minister. Door dezen werden toen de Commissarissen des Konings, bij circulaire van 19 Junij, uitgenoodigd de gemeentebesturen aan te schrijven een naauwlettend toezigt te houden op alle aankomende en tijdelijk in de gemeente verblijvende schepen. De cholera-lijders die zich aan boord mogten bevinden zouden in een geschikt lokaal moeten worden opgenomen en het schip worden gedesinfecteerd. Bij weigering om het schip te verlaten zou dit op eene afgezonderde plaats onder politietoezigt gesteld behooren te worden, terwijl voor zuivering van het schip en van de uitwerpselen des lijders en van het linnen- en beddegoed de noodige zorg wierd gedragen. Het op de schepen, komende uit gemeenten, waar cholera heerscht, aanwezige drinkwater zou weggeworpen moeten worden en zuiver drinkwater van gemeentewege worden verschaft. De burgemeester zou voorts van de nadering van een schip, waarop zich een cholera-lijder bevonden heeft, kennis moeten geven aan zijn ambtgenoot in de gemeente werwaarts het schip zich in de eerste plaats begeeft en aan den schipper een bewijs moeten afgeven wanneer hij het schip van versch drinkwater heeft voorzien. Deze circulaire vindt men hierachter als bijlage IX op bladz. LXXV.

De centrale commissie wees de Regering op den schadelijken invloed van groote volksverzamelingen; op de wenschelijkheid dat niemand genoodzaakt wierd plaatsen te bezoeken waar cholera heerscht; op het verkeerde van het aanmoedigen van reizen gedurende de epidemie. Zoo veel van de Regering afhing werden volksverzamelingen daarop tegengegaan; waar men voornemens was feesten te geven werd dit afgeraden; bijv. sommige examens werden uitgesteld en aan de spoorwegmaatschappijen in overweging gegeven geen treinen voor verminderden vrachtprijs, zoogenaamde pleiziertreinen, te doen loopen. In vele gemeenten werd geen kermis gehouden.

Toen in Januarij 1867 de epidemie geëindigd scheen, wendde de centrale commissie zich tot de geneeskundige ambtenaren met verzoek de van de geneeskundigen ontvangen berigten (zie bladz. 401 en bijlage VI) te verzamelen en in eene bepaald opgegeven orde te rangschikken. Hieraan werd met de meeste bereidwilligheid en zorgvuldigheid voldaan en de commissie werd daardoor in staat gesteld tot het uitbrengen van dit rapport.

De overweging dat in 1867 de cholera zich op nieuw zou kunnen vertoonen leidde den Minister tot het uitvaardigen op 14 Februarij van dat jaar eener circulaire aan de Commissarissen des Konings, waarin op de noodzakelijkheid werd gewezen dat thans tijdig al die maatregelen werden genomen die, blijkens de ondervinding in 1866 opgedaan, kunnen strekken om de verbreiding der cholera tegen te gaan. Verbetering van den sanitairen toestand, ten allen tijde nuttig, werd ernstig aanbevolen. Er werd gewezen op de noodzakelijkheid van openbare reinheid, waarvan het gemis in enkele met name genoemde gemeenten aanleiding

scheen gegeven te hebben tot zeer belangrijke uitbreiding der ziekte, op de noodzakelijkheid om voor behoorlijker afvoer van vuil en water en voor zuiver drinkwater zorg te dragen en om daarmede niet te wachten tot dat de cholera zich op nieuw vertoonen mogt. Deze circulaïre wordt als bijlage XI op bladz. LXXVIII achter dit verslag gevoegd.

De maatregelen, naar aanleiding van de eerste op bladz. 401 vermelde circulaire door gemeentebesturen vastgesteld, werden aan den Minister medegedeeld. Overzigten daarvan werden in verschillende nummers der *Staatscourant* van 8 Augustus tot 14 September 1866 bekend gemaakt.

Wij laten die overzigten achter dit verslag afdrukken (bijlage XII, bladz. LXXX), maar mogen daarbij de opmerking niet terughouden, dat wij in de verslagen van de geneeskundige inspecteurs herhaaldelijk blijken vonden dat onder hetgeen door gemeentebesturen als „genomen maatregelen" werd vermeld, hier en daar vrij wat was dat ongedaan bleef. De werkelijkheid kwam niet altijd overeen met de gegeven berigten en de toestand was minder gunstig, de ijver en inspanning tot bestrijding der epidemie waren bij de gemeentebesturen minder groot, dan de overzigten van hunne maatregelen in de *Staatscourant* zouden doen vermoeden. Ware dit anders geweest, de cholera zou vermoedelijk minder uitbreiding hebben gekregen. Omtrent sommige gemeenten is zelfs vermeld dat „*niets*" werd gedaan.

Onder de aanbevolen maatregelen was er vooral een op welker gevolgen velen, en in de eerste plaats de geneeskundige ambtenaren, met groote belangstelling de aandacht hielden gevestigd.

Wij bedoelen de *ontsmetting*.

Deze epidemie was de eerste waarbij algemeen ontsmetting werd aangeraden. De eerste ook waarbij, naar aanleiding van hetgeen de epidemie van 1854 had geleerd, bepaaldelijk op de uitwerpselen der cholera-lijders, als vermoedelijke dragers van de infecterende stof, de aandacht was gevestigd en op ontsmetting van deze krachtig was aangedrongen.

Ongelukkig blijkt maar al te zeer uit de verslagen dat aan dezen maatregel geenszins altijd waarde was gehecht en dat hij maar al te dikwijls of niet of niet degelijk, niet met de noodige energie en consequentie werd toegepast. Menigmalen scheen dan ook de desinfectie weinig te hebben gebaat. Maar men is ongetwijfeld geregtigd tot de vraag, of het geringe gevolg dat zoo dikwijls was te bespeuren, niet méér te wijten was aan de gebrekkige toepassing, dan aan onwerkzaamheid van den maatregel op zich zelven.

Menige mededeeling in de verslagen der geneeskundige ambtenaren schijnt er op te wijzen dat aan goed toegepaste desinfectie wel degelijk waarde mag worden gehecht.

Wij laten hier eenige uittreksels uit die verslagen volgen, gevallen betreffende, waar òf de ontsmetting, òf de genomen maatregelen in het algemeen niet zonder uitwerking schijnt te zijn gebleven.

Almkerk. Het eenig cholerageval dat zich hier voordeed was bij eene vrouw die dagelijks te Werkendam kwam en bij herhaling in huizen waar cholera-lijders waren.

Zij werd aangetast 30 Julij en bezweek binnen 24 uren. De geneeskundige aldaar gevestigd, verrigtte de desinfectie met naauwgezetheid en verdere gevallen werden niet waargenomen.

Beek en Donk. Een cholerageval deed zich voor op 28 Augustus. Het was op een schip, komende uit Utrecht (besmette plaats) in de Zuid-Willemsvaart onder Beek en Donk.

Den 31sten daaraanvolgende liep het doodelijk af.

Alle voorgeschreven maatregelen met betrekking tot het begraven en het desinfecteren van het schip en van alle vrachtgoederen, zijn zorgvuldig in het werk gesteld. Geen verdere gevallen deden zich voor.

Etten. Twee geïsoleerde gevallen kwamen voor; een op 29 Augustus betrof eene oude zwakke vrouw, die bezweek.

Het 2de had plaats 20 October bij eenen arbeider, die uit Zevenbergen, waar cholera heerschte, was te huis gekomen; hij herstelde.

De woningen zijn gedesinfecteerd.

Capelle. Den 20sten Julij had het eerste cholerageval te Capelle plaats; scheepstimmerman van beroep was de zieke dikwijls met personen uit besmette plaatsen in aanraking gekomen; het huisgezin was niet zindelijk.

Eene onmiddellijke afzondering van den lijder en zorgvuldige desinfectie, zoowel der excreta als van kamers, bedden en linnengoed, zijn welligt oorzaak dat niemand verder werd aangetast.

Te *Geertruidenberg*, waar, tien weken na elkander, twee personen werden aangetast, die in plaatsen geweest waren, waar cholera was, hebben, volgens den inspecteur, isolering der zieken en krachtige desinfectiemaatregelen waarschijnlijk bijgedragen tot beperking der ziekteverbreiding.

De algemeene maatregelen bestonden in het wegruimen van mestvaalten, ledigen van secreten en zuiveren van riolen; het desinfecteren van publieke secreten en waterplaatsen, ook in de scholen en kazernen, en het aanmanen der ingezetenen tot zindelijkheid en matigheid.

Ginneken. Een cholerageval kwam voor op 7 September 1866 en liep den 8sten doodelijk af. Het betrof eene gehuwde vrouw. De kinderen werden onmiddellijk verwijderd; het beddengoed, linnen enz. vernietigd; naauwgezet werd desinfectie van de faeces en de woning verrigt.

Het bleef bij dit eene geval.

Grave. Den 1sten September 1866 werd één geval met doodelijken afloop binnen 24 uren, waargenomen.

De overledene, 46 jaren oud en buitengewoon aan jenever verslaafd, was in Gorinchem geweest, waar cholera heerschte.

Hij werd onmiddellijk naar het hospitaal vervoerd. Zijne kleedingstukken en beddengoed werden door de zorg der stedelijke regering verbrand en zijn huis met zorg gedesinfecteerd.

Er is geen tweede geval voorgekomen.

's Gravemoer. Op 2 Julij overleed een schipper die mest aldaar loste; hij was uit Holland gekomen.

Het vertrek waarin hij was overgebragt en alles waarmede hij in aanraking was geweest, is zorgvuldig gedesinfecteerd.

Er is geen tweede geval voorgekomen.

Hedikhuizen. Den 30sten Julij deed zich een cholerageval voor. Eene vrouw uit Dordrecht gekomen bezweek daaraan.

Het huis werd onder toezigt van den geneeskundige gedesinfecteerd; de voorwerpen waarmede zij in aanraking was geweest, werden meerendeels verbrand en het overige naauwkeurig gezuiverd.

Verdere gevallen kwamen niet voor.

Helvoirt. De genomen maatregelen vóór het uitbreken der ziekte hebben bestaan in het daarstellen van een ruim steenen gebouw voor cholera-lijders, het opruimen van mestvaalten bij de woningen, zorg voor desinfectie, het verschaffen van de noodige voedingsmiddelen en het daarstellen van een lijkenhuisje.

De geneesheer schrijft aan de goede zorgen van het gemeentebestuur voor het grootste gedeelte toe, dat de verwoestende ziekte in Helvoirt zoo gunstig is verloopen.

Hoewel maar 4 cholerageval len plaats hadden, waarvan er geen doodelijk eindigde, werden een 50tal cholerische diarrhaeën geneeskundig behandeld.

Naauwgezet is voor het desinfecteren van uitwerpselen, beddengoed, linnen enz. gezorgd.

's Hertogenbosch. Van hier wordt vermeld dat, zoodra van gemeentewege op uitgebreide schaal de desinfectie der faecale stoffen met sulph. ferr. en carbolzuur plaats had, de epidemie merkbaar verminderd is.

Te *Megen* kwam een cholerageval voor, dat doodelijk eindigde.

Voor desinfectie is zorg gedragen. Geen verdere gevallen deden zich voor.

Prinsenhage. „Een gepensioneerd militair en bouwman onder Princenhage, werd op 23 Augustus door cholera aangetast en bezweek den 24sten. Tot voorkoming van verdere verspreiding der ziekte, zijn de noodige maatregelen genomen en het schijnt met goed gevolg, daar zich geen verdere gevallen meer hebben voorgedaan".

Ravestein. Den 20sten Augustus overleed eene vrouw van 76 jaren aan cholera asiatica. Zij was voor eenige dagen uit de gemeente *de Rijp* aangekomen.

Haar bij haar inwonende zoon werd na eenige dagen ook aangetast, doch herstelde.

De uitwerpselen zijn gedesinfecteerd en de woning is gezuiverd.

Het beddengoed werd onmiddellijk verbrand.

Verdere gevallen zijn niet voorgekomen.

Schaijk. Tweemalen, met een tusschentijd van twee maanden, werd cholera ingebragt uit Holland (zie bladz. 14).

Voor desinfectie der woningen en excrementen werd zorg gedragen, het beddengoed is verbrand; het bleef bij die twee ingevoerde gevallen.

Sprang. Een jongeling oud 20 jaren, schoenmaker, overleed 11 September 1866 aan cholera asiatica.

Voor desinfectie werd zorg gedragen en de cholera bepaalde zich in deze gemeente tot dit enkele geval.

Stiphout. Een man die dagelijks *Helmond* bezocht, waar cholera was, werd aangetast en bezweek.

De noodige maatregelen voor desinfectie zijn genomen en verdere gevallen kwamen niet voor.

Bemmel, een der welvarendste en volkrijkste dorpen aan den Waaldijk met 4704 inwoners, werd in het dorp Doornenberg, de 41jarige vrouw van M. Broenen, schipper, met het schip den 30sten Junij van Utrecht aldaar binnengekomen, den 1sten Julij aangetast en overleed den 5den Julij. Op verklaring van den geneesheer dat de lijderes behoorlijk aan boord kon verpleegd worden, en dit zelfs wenschelijk was, heeft men de lijderes niet vervoerd. De politie waakte intusschen dat niemand aan boord komen kon; bedstroo, matras en kleederen werden verbrand en tot desinfectie de chloorkolenlamp van dr. Clemens, ijzervitriool en chloorkalk gebruikt.

Geen ander geval kwam voor.

Omtrent *Geldermalsen* (*Tricht*) zie bladz. 27, vermeldt de inspecteur het volgende:

„In dit dorp heerschte veel armoede, veel onzindelijkheid, was op vele plaatsen slecht drinkwater, hetwelk in ééne put bedorven was en bij de onbeschaafde domme bevolking vond elke maatregel ter verbetering tegenstand, zoodat het bestuur, ten einde raad, mijne hulp inriep. Ik heb mij toen dadelijk derwaarts begeven, ben in alle besmette huizen en waar zieken waren ingegaan en heb de inwoners door overreding tot hunnen pligt gebragt, die met hun welzijn in een zoo onafscheidelijk verband stond. Ik heb mij daarenboven overtuigd van de groote menigte mestvaalten, mesthoopen, gebrekkige of ontbrekende secreten enz. en toen de leden der cholera-commissie met den burgemeester verzocht bijeen te komen en heb de leden op de noodzakelijkheid gewezen om voor de ontbrekende reinheid door opruiming, desinfectie enz. te zorgen, de oude put geheel te dempen, eene loods op te slaan om de gezonden te ontvangen, terwijl de huizen gezuiverd werden, de armen door goede soep te ondersteunen, enz. Het gevolg hiervan was, dat de ingezetenen gewillig werden en de ziekte, die een dreigend karakter had aangenomen, weldra verminderde.

Te *Warnsveld* stierf een schippersknecht, die van Kampen kwam, waar

cholera was, aan boord. Het schip lag in den IJssel. Het lijk is terstond verwijderd en spoedig begraven. Schip, beddengoed en lijk zijn gedesinfecteerd. Het bleef bij dit eene geval.

De loop der cholera te *Dirksland* is op bladz. 44—47 hiervóór uitvoerig medegedeeld. Die plaats leverde een der sterkste bewijzen voor hetgeen krachtig handelen, goede desinfectie vermag. Wij herinneren den lezer, dat driemalen te Dirksland zich cholera voordeed, van elders ingevoerd; dat telkens de uitwerpselen met *sulphas ferrosus* bedeeld en begraven werden, het beddegoed òf vernietigd òf deugdelijk gezuiverd, de woning gereinigd en met chloor berookt, het lijk spoedig begraven werd, en dat, niettegenstaande die drie invasiën, de cholera zich niet verbreidde, maar telkens overwonnen werd.

Te *Geervliet* werd de eerste lijder terstond afgezonderd en zijne kinderen naar eene andere woning overgebragt. Het bleef bij dit eene geval.

In een verslag van de geneeskundigen te *IJsselmonde* lezen wij:

„Een belangrijke voorzorgsmaatregel van gemeentewege op verzoek der geneeskundigen genomen, en onder hun toezigt uitgevoerd, bestaat in het desinfecteren der privaten vóór het uitbreken en gedurende het heerschen der ziekte. Een en ander werd ook bij particulieren zooveel mogelijk bevorderd. Eenige dagen vóór het voorkomen van het eerste geval is hiermede aangevangen. Van gemeentewege werd voorzien in de desinfectie der privaten van de dorpsschool, bewaarschool, armenhuizen, en de algemeene privaten.

Geen der personen, die gebruik maakten van een met *sulphas ferrosus* bedeeld privaat, werd aangetast."

Wij teekenen hierbij aan, dat te IJsselmonde (zie bladz. 265) 12 van 1000 inwoners aan cholera stierven.

Alkmaar. De heer dr. J. Kraakman schreef aan den geneeskundigen inspecteur den 12den September 1867:

„Met het oog op eene der conclusiën door de „internationale sanitaire Conferentie" in 1866 te Konstantinopel, in betrekking tot den oorsprong en de verspreiding der cholera asiatica en van de middelen om die verspreiding te beteugelen en te bestrijden, genomen en waarin aangegeven wordt, dat de *uitwerpselen* van cholera-lijders het ontwikkelingsbeginsel der ziekte bevatten niet alleen, maar lange nog de eigenschap *behouden* om dit beginsel, door accessoire omstandigheden, als praedisponeerende oorzaak, op nieuw tot werkdadigheid te brengen nadat de epidemie reeds heeft opgehouden te woeden; en men alzoo niet genoeg zorg kan dragen voor het zuiver houden van riolen en desinfecteren van alle plaatsen, waar die uitwerpselen worden geborgen; acht ik mij verpligt onder Uwe aandacht te brengen, de opmerkingswaardige ervaring, welke ik ten vorige jare gedurende de cholera-epidemie te dezer stede heb opgedaan.

„In GEEN ENKEL HUIS, waar mijne hulp als geneesheer werd ingeroepen,

ontmoette ik een TWEEDE geval van *cholera*, niettegenstaande door eenen maatregel van het gemeentebestuur, *zelfs de armen* bij dag en bij nacht in *eerste instantie*, mijne hulp konden inroepen en ik alzoo eene drukke cholerapraktijk had, in dat gedeelte der stad vooral waar mijne woning staat en hetgeen lager en waterrijker gelegen is dan het andere.

„Bovendien was de ziekte in de buurten mijner bemoeijingen toevertrouwd en waar zij met zekere heftigheid begonnen was, Voormeer, Sandersbuurt, Schelphoek, Keetgracht, Limmerhoek, Achterwezel, St. Annastraat enz. betrekkelijk spoedig geweken, terwijl in het andere gedeelte onzer gemeente dezelve niet alleen langer aanhield maar in sommige huizen 2, 3, ja 4 gevallen, die *doodelijk* afliepen, voorkwamen. Nu! het contrast is opmerkingswaardig....

Zie hier mijnheer de inspecteur, mijne wijze van handelen; ik laat ze aan uwe overweging en uw oordeel over om daarin al of niet eene oorzaak voor dit verschil van uitkomst en eene bevestiging te vinden voor de gewigtige conclusie door de „internationale sanitaire conferentie" genomen.

„Ik veroorloofde *nergens* om de *uitwerpselen* in den *gracht* of op eene *mestvaalt* te werpen: maar liet voor *elk braaksel*, voor *elke ontlasting* een *versch* gat delven, deed een of ander daar in werpen en weder digt maken, terwijl ik voor het eerstvolgende een nieuw gat bereiden liet.

„Waar zulks niet kon geschieden, om gemis van grond, daar *moes* men de uitwerpselen in de bestekamer brengen, mits dat deze *niet* in de gracht *uitloopend* was, en alsdan mogt daarvan door de gezonden geen gebruik worden gemaakt, terwijl ik ter zelfder tijd ordonneerde *dezen bergplaats* met kalk en zwavelzuurijzer te desinfecteren. Na afloop van het ziektegeval, werd ook de inhoud hiervan in een versch gedolven gat begraven en van het bezoedelde beddegoed liet ik onder mijn eigen toezigt of onder dat eens politie-agents een auto da fé houden ter plaatse zelve of op de stadswallen; dan werd de woning voor een paar dagen verlaten, gelucht en met de gewone berookingen gezuiverd; geschrobt en schoongemaakt en gewitteld en door de bewoners op nieuw betrokken."

In 1867 werd te Alkmaar den 1sten September gedurende de kermis de vrouw van een schipper van een stoomboot tusschen Amsterdam en Alkmaar door cholera aangetast. Zij woonde in dezelfde buurt waar ook het vorige jaar de ziekte was begonnen en had des morgens, bezoek ontvangen van familie uit Zaandam, waar cholera heerschte. Den volgenden dag stierf zij. Het huis werd gedesinfecteerd, het kind naar elders gebragt. De kermis werd terstond opgeheven. Er kwam geen cholera meer voor.

Ten aanzien van *den Helder* wordt medegedeeld, dat de desinfectie met kracht is doorgezet en dat dan ook, behalve in het eerst aangetaste gezin (of daar ontsmet is wordt niet gezegd), na desinfectie geen tweede geval in hetzelfde gezin is voorgekomen.

Hilversum. In zijn opstel: *De cholera en hare bestrijding te Hilversum*

in 1866 (Tijdschrift voor gezondheidsleer, 1ste jaargang 1868 bladz. 75) zegt dr. J. F. van Hengel: „Was mijn vertrouwen op de desinfectie in den aanvang wel iet of wat geschokt, nu, bij een krachtig doortasten in het verwijderen en vernietigen van alles wat voor besmetting vatbaar was, bleek het, dat we een voornaam brandpunt van besmetting vernietigd hadden, althans in dit huis of kwartier deden zich geene gevallen meer voor.

Maar een ander foijer gaf aanleiding tot nieuwe besmetting, althans leidde tot het vermoeden dat de ziekte er door ontwikkeld is. Ook hier werd, na verwijdering der overgebleven huisgenooten, al het bezoedelde bedde- en linnengoed verbrand en gedesinfecteerd en de woning gezuiverd."

Toen kwamen er geene gevallen meer voor.

Later spreekt de heer van Hengel van „het schitterend succes", verkregen door de verschillende maatregelen, die te Hilversum werden genomen.

Toen in 1867 te Hilversum een man aan cholera was gestorven, na slechts een halven dag ziek te zijn geweest, zorgde dr. van Hengel dat het lijk, weinige uren na den dood, zonder te zijn ontkleed naar het lijkenhuis werd gebragt en dat onmiddellijk alles wat met den zieke in aanraking was geweest uit het huis werd verwijderd, ter desinfectie, in de lijkkist eene goede hoeveelheid chloorkalk werd gedaan en bij de begrafenis de belangstellenden zich niet verzamelden aan het sterfhuis, maar bij een vriend van den overledene. Er heeft zich geen cholerageval meer voorgedaan.

Middelie. Den 29sten Augustus 1867 kreeg te Middelie een jongeling cholera, die van 27 - 28 Augustus te Zaandam was geweest, waar cholera heerschte. Des morgens ten 10 ure was hij ziek en 's avonds 7 ure was hij overleden. Den 30sten kreeg ook een vriend, die met hem naar Zaandam geweest was, cholera. Deze herstelde. Beider bedden en woningen zijn gedesinfecteerd en de lijken met carbolzuur besprenkeld. Bij de begrafenis had geene lijkstatie plaats. Er zijn geen gevallen meer voorgekomen.

Nederhorst den Berg. Door den geneeskundige werd streng gezorgd voor desinfectie van de excreta, de woningen met hare omgeving en het linnengoed, met ijzervitriool, carbolzuur en carbolzeep. Er kwamen slechts twee gevallen van cholera voor.

Kruiningen. De geneeskundige inspecteur voor Zeeland meldt onder anderen:

„Hier en daar is ter desinfectie gebruik gemaakt van carbolzuur, in welke aanwending sommige besturen op de meest onbekrompen wijze bewilligd hebben. Om van andere plaatsen niet te spreken, vermelden wij slechts dat *Hansweert*, een gehucht van de gemeente *Kruiningen*, dagen lang met eene oplossing er van besproeid werd, terwijl wij zonder eenige gevolgtrekking daarbij aan de vroeger gedane mededeeling herinneren dat de cholera, waardoor de vijf vlugtelingen van *Wemeldinge*

op eenen nacht te *Hansweert* werden aangetast, zich uitsluitend alstoen tot die personen bepaald heeft."

Amerongen. In de buurten waar verdachte diarrhéen voorkwamen, werden tobben geplaatst met sulphas ferrosus, opdat de faeces daarmede gedesinfecteerd zouden kunnen worden. De beide woningen waarin de cholera zich vertoonde, werden ontruimd, gereinigd en gewit en met chloor berookt, terwijl het bedstroo en zeegras verbrand en het overige lijf- en beddegoed gezuiverd werd.

Het bleef bij die twee gevallen.

Te *Zeist* zijn vóór de epidemie de onreine plaatsen zooveel mogelijk gezuiverd en werd eene geheele rei schuren met secreten verwijderd.

Gedurende de epidemie werden voedende spijzen aan behoeftigen gratis en tegen geringe betaling verschaft. Waar de ziekte zich vertoonde, werd het huis gereinigd en het beddengoed verbrand; de overledenen werden dadelijk na hunnen dood naar het lijkhuis bij de begraafplaats gebragt, waartoe steeds eene kist gereed gehouden werd.

Hoewel het, zoo als uit hetgeen op bladz. 121 is medegedeeld, hier niet ontbrak aan veelzijdige aanvoer van cholerazieken, heeft de ziekte zich niet verbreid.

Omtrent de provincie *Friesland* wordt in het algemeen berigt, dat de resultaten van de genomen maatregelen over 't algemeen gunstig zijn geweest. Bijna in elke gemeente waar de ziekte door het verkeer met schepen of door opeenhooping van eene arme bevolking niet dagelijks nieuw voedsel ontving, hebben zich slechts weinige choleragevallen voorgedaan.

Te *Leeuwarden* heeft zich in de strafgevangenis voor crimineel veroordeelde mannen, waar strenge voorzorgsmaatregelen waren genomen, geen enkel geval voorgedaan; hetzelfde geldt ook voor de gestichten van liefdadigheid aldaar; alleen in het armhuis heeft de ziekte zich bij één persoon vertoond.

Te *Dokkum* heeft de cholera-commissie opgemerkt, dat, overal waar zij de woningen had laten schoonmaken, en desinfecteren op eene enkele uitzondering na en waar geen twee of meer te gelijk aangetast werden, niet meer dan één uit het gezin aangetast werd, terwijl daar waar het niet gebeurde, dikwijls meerderen achtereenvolgens werden aangetast.

Harlingen. In het stedelijk weeshuis, bevattende ongeveer 140 kinderen, werden de slaapzalen, de eetzaal, en de leer- en naaischolen van ventilatietoestellen voorzien, die aan de verwachting vrij wel beantwoordden. De urinoirs, die in de slaapzalen zich bevonden en altijd een ondragelijken stank verspreidden, werden weggeruimd en door anderen buiten de zaal vervangen. Deze en de privaten, die in riolen uitloopen, werden dagelijks doorgespoeld en met eene oplossing van

sulph, ferros. en chloorkalk gedesinfecteerd Dit was ook het geval met twee fosses mobiles.

De spijslijst werd eenigzins gewijzigd, meer dierlijk voedsel werd verstrekt, minder aardappelen gegeven.

Dezelfde maatregelen werden ook in het stads-armenhuis aangewend.

De weezen mogten gedurende de epidemie hunne betrekkingen niet bezoeken; daarentegen maakten zij dagelijks, zoo het weder zulks niet belette, wandelingen door en om de stad onder behoorlijk toezigt. Ook de schoolgaande kinderen werden naar school gebragt en daar vandaan gehaald. Aan deze voorzorgmaatregelen schrijft de geneesheer het toe, dat in dit overbevolkte, niet best ingerigt gesticht, geen enkel geval van cholera voorkwam. Wel leden verscheidene aan diarrhoe, doch deze werden terstond afgezonderd, in behandeling genomen en op strikt dieet gesteld. Twee malen daags werd tijdens de epidemie dit gesticht door den geneesheer bezocht.

Heerenveen. De verslaggever doet vooral uitkomen dat dáár waar goed geventileerd en ruim van chloor gebruik gemaakt is, later geen cholera meer voorkwam.

Een te *Avereest* gevestigd geneeskundige schreef: „Dat de desinfectie wel degelijk van het grootste belang te achten is, wil ik met een enkel voorbeeld ophelderen. In een huisgezin bestaande uit zeven personen, waren drie successivelijk aan de ziekte bezweken. Daar ik nu vermeende aan een behoorlijk gebruik der hun daartoe verstrekte middelen te moeten twijfelen, belastte ik mij zelf met de desinfectie der woning, kleedingstukken enz., en van dit oogenblik af heeft geen der overgeblevene huisgenooten aan de ziekte gelaboreerd.

Ik voor mij sta dan ook geen oogenblik in twijfel van eene behoorlijke desinfectie, als een der belangrijkste hulpmiddelen voor den geneesheer tot stuiting of althans vermindering der epidemie te beschouwen."

Te *Deventer* werd (zie bladz. 143) een kostganger in een publiek huis aangetast en de vrouw bij welke hij in huis was, den volgenden dag, na reeds eenige dagen lang buikloop gehad te hebben. Het huis werd terstond ontruimd en gedesinfecteerd. Noch de man van die vrouw, noch de andere kostganger, noch de inwonende vrouwen werden aangetast.

Dr. van Ketwich Verschuur deelde mede: „Het kwam meermalen voor, en zelfs soms op eene in het oog loopende wijze, dat niet meer personen in één en hetzelfde huisgezin werden aangetast."

„Dit verschijnsel deed zich reeds in den aanvang voor bij S. en bij H. Ook bij zekeren S. merkte men dat op, waar in eene bekrompen woning moeder en zoon vrij bleven; bij F. in de Walstraat aan den kant der Binnengracht, waar de dochter in 26 uren stierf, maar geen der vijf huisgenooten aangetast werd; zoo ook bij K.; bij Geertruida T. die een zuigend kind naast zich had, in een bed dat even als de vloer droop van hare uitwerpselen. Noch het kind, noch de moeder van de vrouw werden aangetast, terwijl zij zelve in weinige uren overleed. Hare woning

was het ellendigste vertrek in eene zoogenaamde Arke, waar vele huisgezinnen vereenigd zijn, die allen van één privaat gebruik maken.

„Opmerkelijk is het geval van den eenigen aangetasten dragonder, die de ziekte kreeg na eenen stervenden cholera-lijder te hebben bezocht.

„Ook in het ziekenhuis waar de andere zieken in een afzonderlijk gedeelte streng van de cholerazalen afgezonderd waren, waartoe zich de inrigting zoo buitengemeen goed leende, en waar alle denkbare voorzorgen genomen waren tot desinfectie, werd een aan tuberculosis lijdende persoon, die daar sedert twee jaar verpleegd was, door de ziekte aan getast en stierf. Maar geen der andere zieken werd ziek, zelfs geene diarrhoeën waren daar op te merken.

„De groote zorg aan het desinfecteren van de faeces besteed, moet toch wel met name beschouwd worden als het meeste er toe bijgedragen te hebben, dat hier zoo weinig huisepidemieën zijn opgemerkt.

„En zou het gewaagd zijn voor een deel daaraan ook toe te schrijven, dat ook hier in geen der zoo sterk bevolkte gestichten voor ouden van dagen enz. eenig cholerageval heeft plaats gehad?"

Omtrent *Kampen* wordt gemeld:

„Ongetwijfeld hebben deze maatregelen te weeg gebragt dat nog niet eene meerdere verspreiding van de ziekte heeft plaats gehad. Bij de omstandigheid dat de faeces van cholera-lijders onder de hoofddragers van het contagium behooren, zoo niet *de* hoofddragers zijn, mag men wel aannemen dat het krachtig en algemeen desinfecteren der drekstoffen, alvorens zij naar de algemeene stadsmestvaalt werden gebragt, de vier huisgezinnen die hier in de onmiddellijke nabijheid van die mestvaalt wonen, tegen de besmetting heeft gevrijwaard; geen enkel lid dier huisgezinnen is namelijk gedurende de epidemie door de ziekte aangetast."

Te *Ambt Vollenhove* zag dr. de Koe goed toe op het desinfecteren van woningen, bedden, linnen, kleêren en faeces met chloorkalk of ijzervitriool; hij gelooft dien ten gevolge gunstige resultaten gezien te hebben, zoo ook Olivier Verhaar, toen nog te Ambt Vollenhove.

de Wijk. Het eerste geval deed zich hier voor op den 30sten Junij in wijk A n°. 83, bij een spoorwegarbeider, die te Meppel vertoefd had zoolang er de ziekte heerschte, in een kosthuis waar meerdere personen aangetast werden. Den 3den Julij overleed in wijk A, n°. 47, een stoelenmatter, die veel te Meppel verkeerde; beide hadden gedurende een paar dagen voorloopige diarrhoea gehad. Overigens werden er nog drie personen aangetast, die hersteld zijn en òf te Meppel hadden verkeerd, òf de zieken hier hadden opgepast. (Bevolking 2178).

Tot drinkwater wordt algemeen pomp- of bronwater gebruikt. De bodem bestaat hier uit zand en is hoog land.

De desinfectie heeft er plaats gehad naar de voorschriften met sulphas ferrosus en chloorkalk, zoo ook door het verbranden van hooi en stroo, waarmede de lijders in hunne bedden in aanraking waren geweest.

De geneeskundige inspecteur van Overijssel en Drenthe deelt mede dat in Drenthe over 't geheel aan het desinfecteren ijverig de hand werd gehouden. En hij zegt verder:

„Uit de cijfers bij alle gemeenten opgegeven, blijkt dat in het grootste gedeelte de ziekte, *na er van elders te zijn ingebragt*, in het geheel niet of naauwelijks wortel schoot. Nadere toelichting is daarbij onnoodig. Slechts ten aanzien van ééne gemeente moet hier in eenige nadere ontwikkeling getreden worden, te weten betreffende de gemeente Norg en wel met name met het oog op de Rijksgestichten te *Veenhuizen*, die onder deze gemeente gelegen zijn. Het feit dat ook de gestichten te *Veenhuizen*, met eene bevolking van ongeveer 4000 zielen, en wel met eene bevolking van de soort en den aard als zich daar grootelijks bevindt (even als het gesticht te *Ommerschans*) geheel en al van de ziekte zijn verschoond gebleven, is te belangrijk en loopt al te zeer in het oog, dan dat daarop vooral niet de bijzondere aandacht zou gevestigd moeten worden. Dit komt te eerder wenschelijk voor, omdat die feiten, grootendeels althans, in verband moeten en kunnen gebragt worden met de preventieve maatregelen aan die gestichten genomen, waaromtrent het meest wetenswaardige op het volgende neêrkomt:

„*Veenhuizen.* In al de gestichten werd reeds vroeg begonnen met aanwending van alle aanbevolen maatregelen tegen het ontstaan der ziekte: zoo als het rein en luchtig houden, zelfs bij nacht zooveel mogelijk der lokalen, het besprenkelen met chloorkalkwater der verblijven, het werpen van chloorkalk in de privé's; het schoonhouden van de riolen en zinkputten; het toezigt op matigheid en het weren van schadelijk geacht voedsel, zoo als visch, vruchten, karnemelk, enz.

„Ook werd er gezorgd, dat geen verpleegde in het water eenigen arbeid behoefde te verrigten. Zoo ook voor verschooning en opruiming van alles wat de lucht onzuiver kon maken.

„Veel waarde schijnt men ook te mogen hechten aan het geregeld leven in de gestichten: vroeg ter rust en vroeg op; — goed voedsel, zonder overdaad en het gebruik op vaste tijden. Niet vóór den 21sten Julij is men begonnen voldoende rijpe aardappelen te verstrekken, en nog niet meer dan drie malen 's weeks.

„Het voortduren van den algemeenen gezondheidstoestand was te opmerkelijker als men nagaat de menigte *besmette plaatsen* van waar in Junij 148 personen en in Julij meer dan 130 zijn opgenomen *èn te Ommerschans èn ook te Veenhuizen*, van welke plaatsen de namen hier volgen: *in Junij:* Leeuwarden, Sneek, Assen, 's Hage, Zwolle, Arnhem, Haarlem, Amsterdam, Deventer, Zutphen, Alkmaar, Utrecht, Almelo, Roermond, Schiedam, Amersfoort, Leerdam, 's Bosch, Maastricht, Goes, Middelburg en Rotterdam, *in Julij:* Leeuwarden, Sneek, Assen, Arnhem, Amsterdam, Utrecht, Dordrecht, Gorinchem, Middelburg, 's Hage, Maastricht, Rotterdam, Groningen, Zwolle, Haarlem, Amersfoort, Roermond, 's Bosch, Zutphen, Schiedam, Nijmegen en Alkmaar.

„In verband met het vorenstaande neem ik hier op ook hetgeen op het gesticht te *Ommerschans* betrekking heeft.

„ *Ommerschans.* Ten aanzien van dit gesticht neem ik het volgende over uit het rapport, dat de heer A. Hamer, lid van den geneeskundigen raad voor Overijssel en Drenthe, en geneeskundige aan het gesticht geplaatst, mij, op mijn verzoek, deed toekomen:

„1°. De gracht die het gesticht onmiddellijk omgeeft, en waarin de goten van de binnenplaatsen en keukens uitloopen, wordt dagelijks van versch water voorzien uit de groote gracht die met de Dedemsvaart en bijgevolg ook met de rivier de Vecht in verbinding staat. Het stelsel dezer waterverversching, door den heer adjunct-directeur in den laatsten tijd nog aanmerkelijk verbeterd, mag uitmuntend genoemd worden, zoodat, wat men in vroegere jaren een modder- en stinksloot konde noemen, thans met eene stroomende rivier kan vergeleken worden.

„2°. Het drinkwater, dat uit dezelfde groote gracht door middel van buizen in reservoirs, waarop pompen geplaatst zijn, geleid wordt, is steeds zuiver en goed.

„3°. Alle geheime gemakken worden iederen avond door middel van chloorkalk gedesinfecteerd.

„4°. De grootste zindelijkheid wordt overal in acht genomen en steeds voor eene behoorlijke ventilatie van alle vertrekken, zoowel over dag als bij nacht, zorg gedragen.

„5°. Elk persoon per transport aankomende, wordt dadelijk door middel van een zeepbad gereinigd, van nieuwe kleederen voorzien en eenige dagen in eene daartoe bestemde zaal afgezonderd gehouden. Daar vele ons uit de meest besmette plaatsen werden toegezonden, is genoemde maatregel van groot belang te noemen.

„6°. De verkoop van onrijpe vruchten, in één woord van alles wat eenigzints schadelijk voor de gezondheid zoude kunnen zijn, wordt ten strengste geweerd.

„7°. De voeding die de verpleegden genieten, is goed; zij hebben behoorlijke kleeding en verschooning en zijn, wat niet weinig afdoet, aan eene geregelde levenswijze onderworpen.

„8°. Alle zich voordoende ziekten en vooral de diarrhoe, die in de maand Julij vooral nog al veel is voorgekomen, werden met de meeste aandacht gade geslagen en met zorg behandeld, terwijl de excrementa der zieken onmiddellijk gedesinfecteerd en begraven werden.

3°. De meeste, zoo niet alle verpleegden, zijn gewoon bij de minste ongesteldheid die gevoeld wordt, onmiddellijk geneeskundige hulp in te roepen; hierdoor zijn wij in staat geweest vele diarrhoeën, die een ernstig aanzien hadden en van kenlijken cholerischen aard waren, spoedig tot herstelling te brengen.

Verder werken de directie en geneesheer steeds hand aan hand om alle maatregelen te blijven nemen en te handhaven, die tot wering der heerschende ziekte noodzakelijk kunnen geacht worden."

Omtrent *Gennep* lezen wij: „In die gemeente werd op 2 Julij een bakkersknecht, uit Nijmegen komende, door de aziatische cholera aangetast. Hij werd behoorlijk geïsoleerd en doelmatig verzorgd, zoodat zich in die plaats geene meerdere choleragevallen voorgedaan hebben."

En elders: „de gemeente *Kerkrade* heeft een zestal cholera-lijders gehad, welke de smetstof in de naburige kolenmijnhutten gehaald hadden. De aangetasten waren arme kolenduikers en hoewel in lage en enge huizen inwonende, hebben zich toch slechts enkele choleragevallen voorgedaan, dank zij aan eene krachtdadige behandeling en aan eene doelmatige ontsmetting der besmette voorwerpen."

Van *Maasbracht* vermeldde de overleden adjunct-inspecteur dr. Willems: „Ten gevolge der maatregelen die [toen er twee choleragevallen waren voorgekomen] door het betrokken gemeentebestuur, door den geneesheer en door mij beraamd werden om de uitbreiding dier ziekte tegen te gaan, hebben zich geene meerdere gevallen voorgedaan."

Dezelfde berigtte omtrent *Mesch* (zie bladz. 186): „Van de 5 huisgenooten in dat armoedig en onzindelijk gezin woonachtig, werden 4 personen door de ziekte aangetast; 3 overleden, 1 enkel persoon, de vader des huisgezins bleef van de ziekte verschoond.

„De aangetasten behoorden tot de behoeftige klasse, zij werden door een belgisch geneesheer behandeld; reden waarom mij het ontstaan dier ziekte niet ter kennis gebragt werd en er bij tijds geene doelmatige maatregelen tot wering en beteugeling dier ziekte genomen waren geworden.

„De excreta werden op de mestvaalt geledigd en voor de ontsmetting van linnen- en beddegoed was niet gezorgd geworden. Behoorlijke maatregelen werden eerst bij mijn bezoek in die gemeente in het leven geroepen. Daarna kwamen geene gevallen meer voor."

Als tegenstelling geven wij ook nog enkele uittreksels uit de verslagen, betreffende gevallen waar het verzuim van de aangeraden maatregelen of bepaaldelijk van ontsmetting, door verbreiding der ziekte werd gevolgd.

Omtrent het gebeurde te *Ossendrecht* (zie bladz. 12—13) zegt de geneeskundige inspecteur: „Ik heb reden te vermoeden dat die ziekte door den behandelenden geneeskundige werd miskend; zeker is het, dat tijdesn de ziekte en na het overlijden van dezen jongeling, geen de minste voorzorgsmaatregelen zijn genomen; van desinfecteren noch isoleren der gezonden was geen sprake.

„De treurige gevolgen lieten zich niet wachten. Van dat huisgezin bestaande uit man, vrouw en 8 kinderen, werden achtereenvolgens aangetast en overleden man, vrouw en zes kinderen, eene vrouwelijke bediende die eindelijk ter hulp kwam werd eveneens aangetast en bezweek."

Volgens den inspecteur voor Zuidholland heeft op sommige plaatsen, waar de ontsmetting en in 't algemeen de aangeprezen maatregelen

grooten tegenstand vonden, de cholera hevig gewoed. Dit wordt bepaaldelijk vermeld omtrent Rijnsburg, met 70.9 cholera-dooden op 1000 inwoners, Zegwaard met 42.5 en Zoetermeer met 36.9.

Van *Hillegersberg*, waar 12.1 van 1000 inwoners aan cholera stierven, werd vermeld: „aan desinfectie wordt weinig of niets gedaan."

In een verslag van de geneeskundigen te *IJsselmonde* lezen wij: „In het *eenige* geval waar de maatregelen tot zuivering in het ziekenvertrek enz. *niet* konden uitgevoerd worden, kwamen na verloop van eenige dagen meer ziektegevallen voor."

In het verslag van den geneeskundigen adjunct-inspecteur voor Gelderland en Utrecht lezen wij:

„Eene ongunstige uitzondering maakten ook tot mijn leedwezen, de gemeenten Abcoude-Proostdij en Kockengen, wier burgemeesters reeds sedert eenigen tijd overleden waren en alwaar misschien ten gevolge daarvan nagenoeg niets ter verhoeding en later ter beteugeling van de epidemische verspreiding der cholera gedaan was. Te Abcoude-Proostdij onder anderen waren zelfs geene desinfectiemiddelen voorhanden, zoodat deze, toen de cholera daar uitbrak en ik terstond persoonlijk met den fungerenden burgemeester de noodige voorzorgsmaatregelen ging bespreken, nog eerst van elders ontboden moesten worden!"

En elders: „Ik bezocht de gemeente *Abcoude-Proostdij* zoodra ik van het uitbreken der cholera aldaar kennis kreeg, en moet verklaren, dat niet alleen vóór de epidemie geene maatregelen genomen zijn ter bevordering van reinheid en van andere gunstige hygiënische momenten, maar dat zelfs toen de ziekte zich vertoonde, niet eens chloorkalk, sulphas ferrosus, noch andere middelen ter desinfectie voorhanden waren. De excrementen der cholera-lijders waren zonder eenige desinfectie op de vóór de huizen liggende mesthoopen geworpen; het verontreinigde bedstroo was in de rivier geworpen en dreef daar rustig rond; van voorzigtige verwijdering en zuivering van het bezoedelde linnengoed en dergelijke was aanvankelijk geen sprake. .... Eerst toen een aantal slagtoffers gevallen waren, werden de zoo herhaaldelijk aanbevolen voorzorgsmaatregelen toegepast."

Te Abcoude-Proostdij zijn 40.3, te Kockengen 45.2 van 1000 inwoners aan cholera gestorven.

„Te *Amersfoort* was de sanitaire toestand vóór de epidemie bitter treurig (zoo lezen wij in het verslag van den adjunct-inspecteur) hoewel het aan dringende aanbeveling van verbetering niet ontbroken heeft. Toen de epidemie eene onrustbarende uitbreiding begon te verkrijgen, is onder den drang van het oogenblik iets verrigt, maar later is alles langzamerhand weder tot het oude teruggekeerd. In Maart 1867 vond ik o. a. in het noodlottige Vingerhoedsteegje den toestand der openbare reinheid nog even ongunstig als in den zomer van 1866.

„Tegenover dit verzuim, dat loodzwaar drukken moet op hen, die er de verantwoordelijkheid van dragen, werd gelukkig door de meer ge-

goede particulieren al het mogelijke gedaan om hulp te verleenen en de epidemie te beteugelen."

Omtrent *IJsselstein* lezen we: „Een opmerkelijk verzuim van desinfectiemaatregelen zag dr. Hagedoorn bij eene vrouw, wier man — een schipper, te IJsselstein woonachtig — op den 30sten Junij door cholera aangetast werd, wegens godsdienstige gewetensbezwaren geene geneeskundige hulp had ingeroepen en binnen weinige uren bezweken was; na zijn dood werd de aangeboden desinfectie halstarrig 'geweigerd; de vrouw bleef gebruik maken van het bed waarop haar man gelegen had en den 5den Julij werd zij door een hevigen aanval van cholera snel weggerukt."

Van *Wilnis*, waar 37.5 van 1000 inwoners aan cholera stierven, wordt gezegd: „De uitwerpselen der cholera-zieken werden op de erven begraven, vermengd met eene oplossing van sulphas ferrosus. Deze oplossing werd ook in de door cholera-zieken gebruikte potten en in de privaten gegoten. *De aanbeveling tot desinfectie der besmette huizen stuitte meermalen af op de volksvooroordeelen.*" Uit dit laatste is de conclusie niet gewaagd, dat ook de vermelde maatregelen ten aanzien der uitwerpselen wel niet met veel zorg zullen zijn toegepast!

Omtrent *Hasselt* berigtte dr. l'Espinasse:

„Behandeling der drekstoffen met ijzer of chloor is niet gebeurd. Desinfectie greep hier geen plaats, omdat ik begreep dat de onvoldoende ontsmetting meer nadeel dan voordeel opleverde en andere even noodzakelijke voorzorgsmaatregelen op den achtergrond bragt; uitgezonderd was de chloorberooking, waar sterfgevallen plaats grepen."

Zoo als hiervoor op bladz. 146 werd medegedeeld kwamen te Hasselt, volgens den genoemden geneeskundige, 197 gevallen van cholera voor („ligtere en zwaardere"). Er stierven 6.8 van 1000 inwoners aan.

„Te *Beek* keerde op 19 Augustus een brikkenbakker, welke eenigen tijd te *Essen* (Pruissen) was werkzaam geweest, naar zijne woning te *Geverik* (gemeente Beek) terug. De cholera was te Essen; ook werd de brikkenbakker bij zijne aankomst te Geverik zoo hevig door cholera-diarrhae aangetast, dat hij op den 21sten Augustus, 2 dagen na zijne aankomst, aan die ziekte bezweek. Na alle vertrekken van het huis gewit en met chlorure van kalk ontsmet te hebben, zijnde de echtgenoote van den overledene er uit verwijderd, werd eene laag zuivere looij in ieder derzelve gespreid; deuren en vensters werden uitgehangen, ten einde eene behoorlijke ventilatie aan te brengen en daarna de mestvaalt gedigt en met looij overdekt. Den 31sten Augustus (dus 10 dagen later) ging de weduwe naar hare vroegere woning terug en betrok het vertrek dat zij vroeger bewoond had, terwijl zij het overige gedeelte van het huis aan haren zoon met 4 kinderen overliet. Al reeds in den nacht van den 31sten Augustus op den 1sten September werd de weduwe door braakloop aangetast en overleed in den loop van den daarop volgenden dag. De berigtgever van Beek meldde mij dat dit sterfgeval moest worden

toegeschreven aan de omstandigheid dat het blijkbaar bezoedeld ledikant of de bedstede niet gedesinfecteerd was geworden, te meer zou men zulks moeten veronderstellen daar van de overige huisgenooten niemand meer werd aangetast."

Betreffende *Itteren* lezen wij:

„Daar de noodige ontsmettingsmaatregelen tot aan den vroegen morgen waren verzuimd geworden, zoo kan men gemakkelijk bevroeden, dat de ontbinding of gisting van de misschien slecht weggeruimde ontlastingen, tot het ontstaan van dit 2de cholerageval aanleiding hebben gegeven; misschien nog werd de organische ontbinding der excreta, door de warmte van het enge en lage ziekenvertrek zeer bevorderd."

Eene enkele opmerking nog betreffende de ontsmetting.

Bij de lezing van alles wat omtrent desinfectiemaatregelen in de verschillende verslagen voorkomt, trekt het de aandacht, dat in vele gevallen die op gunstige gevolgen van ontsmetting wijzen, ijzervitriool werd gebezigd (carbolzuur was in 1866 nog weinig in gebruik) en daarentegen niet zelden, waar desinfectie werkeloos scheen te blijven, *chloor* als desinfectans is genoemd.

Het eerste is hiervóór reeds duidelijk gebleken.

Wij laten nog een paar voorbeelden van het laatste volgen.

Te *Katwijk*, waar de ziekte hevig was, zijn chloorberookingen aangewend.

Vooral in de provincie *Utrecht* werd een ruim, somtijds zéér ruim, gebruik gemaakt van chloor. Hoe hevig de ziekte daar in vele gemeenten woedde blijkt uit de mededeelingen in vaegere hoofdstukken van dit verslag.

Te *Breukelen-Nijenrode* stierf aan cholera eene vrouw die chloorkalk verkocht en wier huis dientengevolge *steeds chloorgas* bevatte.

„Tijdens de epidemie werd aldaar behoudens enkele uitzonderingen zorgvuldig gedesinfecteerd met *chloorkalk;* van enkele werden de bedden vernietigd en de woningen tijdelijk ontruimd en geheel gezuiverd. Desniettemin werd vijfmaal een cholerageval in hetzelfde huis door een tweede gevolgd, en in slechts ééne dier woningen waren de desinfectiemaatregelen tegengewerkt. Op de werf van van Stam heeft men, toen aldaar 4 cholerageval len voorgekomen waren, andermaal zeer krachtig en algemeen (goten, sloot en privaat) gedesinfecteerd en de onreinheden zooveel mogelijk weggeruimd. De overige 27 bewoners bleven daarna verschoond.

„Bovendien werden dagelijks op alle hoeken van straten binnen de kom der gemeente *chloorberookingen* gedaan en alle goten, riolen en aanzamelingen van vuil herhaaldelijk met *chloorkalk* bedeeld, in die mate, dat, zoo als ik [het is de geneeskundige adjunct-inspecteur die spreekt] ook persoonlijk constateerde, bij stil weder de lucht in het geheele dorp met *chloorgas* bezwangerd was.

„Eene cholera-commissie voorzag in de behoefte van ondersteuning van den geringen werkenden stand.

„De lijken werden spoedig gekist, waarbij elke kist met één ned. pond *chloorkalk* voorzien werd, en binnen 48 uren begraven. Een lijk waarvan de desinfectie werd tegengewerkt, werd in afwachting der begraving naar het kerkhof vervoerd en daar afgezonderd bewaard. Begrafenisplegtigheden werden afgeraden en die raad werd vooral opgevolgd toen driemaal na het overlijden der aangetasten bovenvermeld het nadeelige gevolg dezer plegtigheden was opgemerkt."

Tijdens de epidemie te *Kamerik* werd gezorgd voor desinfectie der besmette woningen met *chloorgas* (Guyton-Morveaux berooking) en voor vermenging der excrementen met *chloorkalk;* in de kisten werd bij de cholera-lijken eene genoegzame hoeveelheid *chloorkalk* gestrooid.

Te *Utrecht* wilde men liever *chloorkalk* dan den aangeraden sulphas ferrosus bezigen. „Hoe de hooggespannen verwachting aangaande het nut van het chloor als desinfectiemiddel te Utrecht teleurgesteld is — zegt de adjunct-inspecteur — blijkt reeds voldoende uit de vreesselijke wijze, waarop de epidemie er gewoed heeft."

„Eene *goede* desinfectie (lezen wij in het verslag) heeft te *Vreeswijk* slechts in twee besmette huisjes plaats gehad; de eerste maal is door die desinfectie (bestaande in de ontwikkeling van *chloorgas*, het bedeelen der excrementen met *chloorkalk*-oplossing en het zuiveren der verontreinigde goederen) *het voorkomen van meerdere geeallen in de woning niet verhoed*, de tweede maal kon, met behulp der particuliere liefdadigheid, de woning ontruimd en krachtig gedesinfecteerd en tevens het verontreinigde goed verbrand worden, en werden goede uitkomsten verkregen."

Te *Genemuiden*, waar de cholera hevig was, „werden in huizen of woningen waar cholera-lijders waren bezweken, zoo mogelijk de overige leden des huisgezins verwijderd en de woningen alsdan geheel schoongemaakt en door *chloorkalk* gezuiverd; terwijl ook de kleeding en dekkingstukken, waarmede de cholera-lijder was in aanraking geweest, werden schoongemaakt, gewasschen en op voldoende wijze door *chloor* gedesinfecteerd; ook daarvoor had men vaste personen, die zoowel bij burgers als bij armen dienst deden en geheel waren ingelicht op welke wijze die desinfectie moet geschieden.

„Het overlijden moest steeds door een der geneesheeren worden geconstateerd. De lijken werden niet ontkleed, maar zoo spoedig mogelijk gekist, en alsdan met *chloor* besprenkeld; ook hiervoor had men vaste personen die volkomen waren ingelicht op welke wijze te handelen.

„Bij aan cholera of diarrhae lijdende personen werd er steeds zeer groote zorg gedragen dat alle excrementen onmiddellijk werden verwijderd en door bijvoeging van *chloor* gedesinfecteerd.

„Van de zijde der ingezetenen vonden die maatregelen wel verre van verzet, in 't algemeen goedkeuring en gereeden ingang."

RESULTATEN DER GENEESKUNDIGE BEHANDELING.

Deze waren meer negatief dan positief. Zij waren in deze epidemie even onvoldoende als in vroegere en latere epidemieën zoowel de hier als elders waargenomene.

Over het algemeen werden door weinige geneesheeren de resultaten hunner behandeling medegedeeld. De uit het door hen medegedeelde af te leiden gevolgen zijn ook daarom vrij onzeker, omdat het aantal der gevallen waaruit ieder zijne resultaten meende te mogen opmaken dikwijls gering was en omdat sommigen de ligtere gevallen mede in rekening bragten, andere deze niet mededeelden, dus de onderlinge vergelijking der gevondene resultaten niet met eenige juistheid was te doen.

Een groot aantal geneesmiddelen werd in- en uitwendig gebruikt. Meermalen werden door denzelfden geneesheer vele geneesmiddelen gelijktijdig aangewend en hierdoor weder de beoordeeling der behandeling bemoeijelijkt.

Dit is geen verwijt, den behandelenden arts gemaakt. Het spreekt toch wel van zelf, dat in een zoo snel verloopende en doodelijke ziekte, alligt in de verschillende tijdperken der ziekte wanneer een middel niet helpt tot een ander de toevlugt wordt genomen, maar dit veranderen van het geneesplan maakt de juiste beoordeeling van zijne uitwerking onmogelijk.

De hoofdbehandeling bestond in het inwendig toedienen van opiaten, van chinine en van excitantia, van deze laatste vooral in het paralytische tijdperk.

Uitwendig werden warmte en koude beproefd en exciterende middelen aangewend.

Als nieuwe middelen worden vermeld de behandeling met de djambi contuvas in twee gevallen zonder succes, met amylum in 19 gevallen met eene sterfte van 7 personen.

De gunstige werking der aq. nicotiana werd door één geneesheer geroemd.

Ook werden met verschillend gevolg door enkelen evacuantia, als ipecacuanha en calomel, aangewend; één geneesheer roemt de creosoot in spiritus frumenti toegediend; van de 40 aangetasten stierven er 17.

Het menigvuldigst werd het opium en zijne alcaloïden tegen de veelvuldige ontlastingen aangewend. Vooral ook werd dit middel onder den vorm van de „Bleekers drank" als prophylaeticum gebruikt. De

vroeger reeds aangehevene klagten, dat namelijk door dit middel het ontstaan van den status typhoïdeus zou worden begunstigd, vinden wij ook in de verslagen van meerdere geneesheeren herhaald. Het groote nadeel van het aanprijzen van genoemden drank schijnt echter daarin te zijn gelegen, dat zijn gebruik de patienten in den waan schijnt te hebben gebragt, dat daarvan alleen hulp was te verwachten en dat dikwijls geneeskundige hulp eerst werd ingeroepen, wanneer iedere kans op herstel reeds vervlogen was. Deze klagt wordt van meerdere verslaggevers vernomen.

Uit al het vermelde schijnt echter te blijken, dat ook nu weder dit middel niet meer en niet beter hielp, dan het bij vroegere epidemieën gedaan heeft en dat de gevoelens over zijne werkzaamheid nog minder verschillen dan vroeger. Hetzelfde kan gezegd worden omtrent het gebruik van saleb, nitras argenti, nitras bismuthi, columbo, tannine ratanhia.

Het toedienen van chinine, waarmede reeds in het eerste tijdperk der ziekte en bij de diarrhoea cholerica op vele plaatsen begonnen werd, schijnt in malaria-streken gunstig te hebben gewerkt. In deze althans wordt het vrij algemeen geroemd. In de van de malaria vrije plaatsen schijnt de uitwerking meer negatief te zijn geweest. De aanwending van de carbolzure chinine schijnt ook niet aan de daaromtrent gekoesterde verwachtingen te hebben beantwoord. Sulphas cinchonicus hielp evenmin in de weinige gevallen waarin het werd voorgeschreven.

De excitantia inwendig toegediend schijnen evenmin als vroeger veel nut te hebben aangebragt. De een keurt af wat de ander geneesheer roemt.

Omtrent het nut van de aanwending van koude en warmte heerscht verschil en worden tegenstrijdige resultaten vermeld.

Uitwendig hebben wrijvingen met verschillende prikkelende middelen en ook eenvoudige drooge wrijvingen bijgedragen tot verwijdering der krampen en der deze vergezellende pijnen. Hetzelfde doel werd ook bereikt door hypodermatische injectiën van morphine.

Uit al het medegedeelde blijkt, dat een specifiek geneesmiddel of een geneesplan tegen deze vreesselijke ziekte nog niet gevonden is. Het is te hopen dat tegenover de werkeloosheid der therapie in deze ziekte de hygieine in het voorkomen van haar ontstaan op gunstiger uitslag zal mogen roemen.

BIJLAGE IV.

RAPPORT *aan den Minister van Binnenlandsche Zaken van de Inspecteurs voor het Geneeskundig Staatstoezigt, betreffende de maatregelen tot wering der cholera te nemen.*

Naar aanleiding van een punt, ons bij missive van Uwer Excellentie's ambtsvoorganger van 30 December 1865, n°. 332, 9de afd., ter behandeling in onze vergadering van Januarij voorgelegd, is in onze zitting van 16 Januarij de welligt te verwachten invasie der cholera ter sprake gebragt. Al spoedig kwamen wij tot het besluit, dat wij ons voor het oogenblik moesten bepalen tot een onderzoek naar die maatregelen, welke behoorden te worden voorbereid en genomen, nu door het voorkomen van cholera in naburige Staten de vrees bestaat, dat die ziekte zich ook welligt weer in ons land zal voordoen.

Met dat onderzoek meenden wij ons onmiddellijk te moeten bezig houden. Het eischte naauwgezette overweging en wij bepaalden ons daarom toen tot de behandeling van enkele hoofdpunten. Aan twee onzer, de heeren Penn en Egeling, werd in commissie opgedragen voor onze volgende bijeenkomst een plan te bewerken.

Wij hebben de eer Uwer Excellentie thans de slotsom onzer gezamenlijke overwegingen aan te bieden.

De maatregelen die strekken kunnen om:

1°. het ontstaan eener cholera-epidemie in ons land voor te komen en hare verspreiding, wanneer zij eenmaal ontstaan is, zooveel mogelijk tegen te gaan;

2°. de noodige hulp te verschaffen waar de ziekte mogt uitbreken; en

3°. uit de doorgestane epidemie de kennis te verzamelen, die er uit te putten is om latere epidemieën van gelijken aard beter te bestrijden, en tevens de hoofdoorzaken te leeren kennen, die in ons land den gezondheidstoestand benadeelen:

moeten worden afgeleid uit de wetenschap en getoetst aan de vraag, in hoever ze in ons land hunne toepassing vinden kunnen.

Over de wijze van het ontstaan der cholera in Europesche Staten en hare verspreiding bestaat, zoo wij alleen letten op hetgeen als resultaat van naauwgezette onderzoekingen gelden kan, en alle vooropgevatte meeningen ter zijde stellen, thans eene vrij groote eenheid van inzigten.

Het tijdelijk verkeer van gezonden in geïnfecteerde plaatsen of het invoeren van zieken uit die plaatsen moet voor de hoofdoorzaak van het ontstaan in nog niet geïnfecteerde plaatsen erkend worden. De excrementen van lijders aan cholera en diarrhoea zijn de hoofdbronnen der verdere verspreiding.

Zelfstandige ontwikkeling van cholera kan voor Europesche Staten niet wel worden aangenomen.

De plaatselijke gesteldheid, de bodem vooral, de toestand der bewoners, de aard der woningen, de levensmiddelen, en hieronder voornamelijk het drinkwater, zijn voor een groot deel als de dragers of bewaarders der infectie te erkennen, of spelen als medewerkende nadeelige invloeden een groote rol.

Wij onthouden ons hier van eene uiteenzetting der gronden, waarop deze conclusie berust, en uiten haar eenvoudig als onze eenparige overtuiging. Wij zijn bereid die gronden nader te doen kennen, en de bronnen aan te geven, waaruit we ze afleiden, indien die overtuiging op wetenschappelijke gronden mogt worden bestreden.

Wij vatten onze taak in praktischen zin op en treden hier niet in een wetenschappelijk betoog, maar stellen er grooten prijs op dat onze conclusie aan den toets van het wetenschappelijk onderzoek van de geneeskundige raden worde onderworpen, en dat de door ons in dit verslag aangegeven maatregelen, zoo noodig, worden verbeterd en aangevuld door de ruimere kennis in die corporatiën vereenigd.

Wij zelven wenschen dit verslag uit een tweeledig oogpunt beschouwd te zien. Met het oog op de mogelijkheid van eene spoedige invasie eener cholera-epidemie in ons land, leveren wij een zamenstel van maatregelen, die naar onze overtuiging niet zouden mogen worden verzuimd, indien de ziekte uitbrak vóór dat een volledíger onderzoek kon zijn afgeloopen.

Maar wij achten de onverwijlde behandeling althans door commissiën uit de raden, volgens art. 12 der wet, zeer gewenscht, zoowel ter wille van de volledigheid der te nemen maatregelen, die door meer plaatselijke kennis dan wij kunnen bezitten, moet worden aangevuld, als om aan die maatregelen een gezag te verzekeren, dat voor de administratieve magt in ons land een volledige waarborg zijn kan voor hunne deugdelijkheid. Zoo door het bestaan van cholera in naburige Staten de noodzakelijkheid niet had bestaan, dat wij als inspecteurs voor het geneeskundig Staatstoezigt onze inzigten aan de Regering reeds nu zouden mededeelen, zouden wij de voorkeur gegeven hebben aan eene andere wijze van behandeling en onze inzigten aan het oordeel der geneeskundige raden vooraf hebben onderworpen. Wij durfden echter de vertraging, die noodzakelijk daarmede verbonden zou zijn, niet wagen, maar willen liever op onze verantwoordelijkheid in gereedheid zijn, in de hoop dat de tijd niet ontbreken zal, om het gevoelen der geneeskundige raden te leeren kennen, vóór dat de maatregelen behoeven genomen te worden,

Erkennen wij het verkeer met geïnfecteerde plaatsen en het invoeren van geïnfecteerden uit die plaatsen als de hoofdoorzaak van het ontstaan der cholera in de nog niet geïnfecteerde localiteiten, dan is de eerste vraag, of het bedoelde verkeer door quarantaine-maatregelen moet worden tegengegaan?

Op grond der ondervinding wordt tegenwoordig het afdoende van cordons en quarantaine-maatregelen om cholera te weren bijna algemeen

ontkend. De reden daarvan is duidelijk: het verkeer met naburige Staten kan niet worden verhinderd.

De onuitvoerbaarheid van quarantaine-maatregelen voor het verkeer te lande, thans algemeen door spoorwegen, zullen wij wel niet behoeven te betoogen, evenmin als dat het gevaar van die zijde veel meer dreigt dan langs de zee. Maar ofschoon nu quarantaine-maatregelen voor het verkeer langs de zee eer uitvoerbaar zijn, dan voor het verkeer te lande, kunnen ze toch zoo niet worden toegepast, dat zij hun doel treffen.

Nu wij uit de waarnemingen van degelijke onderzoekers o. a. Pettenkofer, Griesinger, Drasche, weten, dat het incubatie-tijdperk van cholera zich zelfs tot 3 weken kan uitstrekken, is de toepassing van eigenlijke quarantaine-maatregelen te minder uitvoerbaar, omdat deze niet zouden mogen beperkt blijven tot vaartuigen waarop zieken aan boord of personen gestorven zijn, maar algemeen zouden moeten worden toegepast op alle schepen, die uit geïnfecteerde plaatsen komen, of waarop personen, uit geïnfecteerde plaatsen gekomen, zich bevinden.

Aan zoodanige toepassing valt niet te denken, wegens de bezwaren die daaraan voor de handelsbelangen zijn verbonden, en wel te minder, omdat het gevaar van het verkeer te lande, dat volstrekt niet kan worden gekeerd, die toepassing toch vruchteloos maakt. Het doel kan ook langs anderen weg zonder nadeel bereikt worden.

De isolering der eerste aangetasten, de verwijdering en desinfectie der excrementen, gepaard met de desinfectie van woningen en van de schepen waar choleralijders voorkwamen, van linnen en beddegoed en eindelijk van choleralijken, zijn maatregelen die hunne toepassing vinden kunnen en waarop, naar het ons voorkomt, het streven moet worden gerigt.

De isolering der aangetasten (zoowel van door cholera als van door diarrhoea aangetasten) zal evenzeer op de zieken van buiten 's lands over zee ingevoerd als in elke gemeente bij het eerste optreden van gevallen van cholera kunnen worden aangewend, en wel door het overbrengen van de lijders naar een locaal waar zij kunnen verpleegd worden of door verwijdering uit de woning van de huisgenooten die voor de verpleging van den zieke niet noodig zijn.

Het eerste middel is het gereedste en meest toepasbare, indien er bij tijds door de gemeentebesturen behoorlijk gezorgd wordt dat eenig locaal, des noods een of twee kamers. ter verpleging van choleralijders onmiddellijk zoo het noodig is, kan in gebruik gesteld worden.

Het tweede middel zal menigwerf aanwending vinden kunnen, waar eenig locaal beschikbaar is om kinderen uit een aangetast huisgezin, tijdelijk, tot na den afloop der ziekten in dat huisgezin, te verplegen, of waar dit niet mogelijk is, door met enkele tot dit einde vooraf onderrigte huisgezinnen zonder kinderen eene overeenkomst te treffen, om dergelijke kinderen voor zekeren tijd te verplegen.

Ten aanzien van lijders aan cholera of diarrhoea door binnenloopende schepen aangevoerd, zouden die isoleringsmaatregelen ter plaatse waar zij binnenkomen behooren te worden toegepast, terwijl men zich door eene schriftelijke verklaring der gezagvoerders, aan de loodsen afgegeven, zou kunnen vergewissen, of al dan niet zieken aan boord zijn, welke de toepassing dier maatregelen vorderen.

Het voornaamste middel is verder, de verwijdering van de excrementen der lijders, de desinfectie van woningen, linnen- en beddegoed en eindelijk de spoedige verwijdering en desinfectie van choleralijken.

De excrementen zijn de hoofdbronnen der infectie. Op de verwijdering en de desinfectie daarvan moet dus vooral de aandacht gevestigd worden. Het bewaren binnen de woningen moet zoo streng mogelijk worden tegengegaan. Die toestand waarbij dikwijls alleen nachtkoffertjes of nachtpotten in de woningen voorhanden zijn, en waarbij deze voor of in de nabijheid van woningen in grachten of straatgooten of wel ten platten lande op mestvaalten geleegd worden, is ten allen tijde een zeer nadeelige toestand, maar in een tijd van cholera-epidemie in zoodanige mate gevaarlijk, dat alle middelen moeten worden aangegrepen tot verbetering.

De faecale stoffen worden juist dan hoofdbronnen van infectie als ze door eenige uren te staan tot zekere mate in ontbinding of gisting geraakt zijn.

De doelmatige verwijdering zou, zoowel in groote gemeenten als in gemeenten te lande, groote verandering in het systeem van bewaring en afvoering vorderen. Wij erkennen de onmogelijkheid om in weinig tijds systemen te veranderen, al is het gevaar nog zoo dreigend.

Zonder dus voor het oogenblik te treden in voorstellen tot verandering van slechte systemen — iets wat bovendien meer plaatselijke en technische kennis vordert, dan wij bezitten, — willen we toch er op wijzen, dat niet enkel ter wering van cholera-epidemieën, maar zeker niet minder ter wering van eene andere ziekte, die meer gestadig bij ons rondwoelt, de typhus, de verandering van slechte systemen van afvoer ten dringendste naauwgezette grondige overweging vordert. Thans moeten we ons bepalen tot die maatregelen die het verderfelijke van de slechte systemen kunnen verminderen.

Waar een riolen-systeem ontbreekt of waar de mest niet anders dan op vaalten bewaard wordt, is de afvoer niet wel in overeenstemming te brengen met hetgeen eene behoorlijke gezondheidspolitie ten tijde van eene cholera-epidemie dringend vordert. Intusschen is overal, daar voornamelijk waar de gebreken het grootst zijn, verbetering aan te brengen.

In de eerste plaats komt hier in aanmerking de eisch, dat bij eene cholera-epidemie geene excrementen in de woningen mogen bewaard worden, en evenmin daarbuiten mogen worden verzameld op eene wijze die eene verspreiding der infectiestof ten gevolge hebben kan.

Regels die algemeene toepassing vinden zijn hier wel niet vast te stellen. Het verschil van plaatselijke gesteldheid moet hier tot een aanmerkelijk verschil van geschikte maatregelen leiden. Maar wij betwijfelen het, dat een ernstige wil niet overal de moeijelijkheden daaraan verbonden, zou kunnen overwinnen.

Op een enkel middel meenen wij hier de aandacht te mogen vestigen, dat alligt ook in vele gemeenten, waar de drekstoffen op vaalten worden bewaard, zijne aanwending zal kunnen vinden voor een tijd waarin eene zoo verderfelijke ziekte, als cholera, dreigt, namelijk het beschikbaar stellen van eenige fosses mobiles, die ter algemeene verzamel-

plaatsen dienen voor de faeces en die met de behoorlijk ingerigte deksels goed kunnen worden gesloten en van wege de gemeentebesturen aanhoudend gedesinfecteerd en naar eene van de gemeente verwijderde plaats kunnen vervoerd worden.

De noodzakelijkheid van een streng verbod van het gebruik van de faeces, gedurende eene cholera-epidemie verzameld, voor bemesting, ligt zoo zeer voor de hand, dat wij dit verbod als algemeenen maatregel aanbevelen, even als het verbod om die faeces binnen de kommen van gemeenten op vaalten te verzamelen.

Immers verwijdering is het meest afdoende middel; desinfectie het nuttigst hulpmiddel, om de verwijdering zonder schade te doen plaats hebben en om, waar de onmiddellijke verwijdering niet mogelijk is, de schade af te weren.

De middelen die tot desinfectie kunnen gebezigd worden, moeten op eene ruime wijze beschikbaar gesteld worden, en tevens moet worden gezorgd dat die desinfectiemiddelen goed worden aangewend, zoodat zij inderdaad volledig desinfecteren alles wat desinfectie behoeft; de faeces zelven, de secreten, de nachtkoffertjes of potten, vloeren en meubelen der woningen, linnen-, beddegoed en kleederen. Eene korte en duidelijke instructie zou daarvoor kunnen worden openbaar gemaakt.

In grootere plaatsen zouden personen van gemeentewege kunnen aangewezen worden, behoorlijk geïnstrueerd, hoe zij met de desinfectiemiddelen moeten omgaan. Die personen zouden vooral bij de eerstvoorkomende gevallen van cholera of van choleradiarrhoea hunne diensten praesteren en langs dien praktischen weg kon het publiek het best onderrigt worden, waarop bij de desinfectie moet worden gelet en hoe zij behoort te worden verrigt. Bij eene aanmerkelijke uitbreiding eener epidemie zou de desinfectie wel voor het grootste deel aan het publiek zelf moeten worden overgelaten, omdat dan moeijelijk genoeg personeel zou gevonden worden om overal gelijktijdig en spoedig genoeg werkzaam te kunnen zijn. Zelfs voor de meeste kleinere gemeenten zullen de maatregelen zich moeten beperken tot eene korte en eenvoudige aanwijzing, hoe de desinfectie door het publiek zelf plaats kon vinden.

Ten aanzien van verontreinigd linnen- en beddegoed verdient overweging of, bij de groote wenschelijkheid om zulke bronnen van infectie uit de bewoonde vertrekken te verwijderen en te desinfecteren, niet op vele plaatsen eene gelegenheid kan geopend worden, waar al dat goed ter onmiddellijke wassching en reiniging, met inachtneming van de noodige voorzorgmaatregelen tegen de besmetting, kan worden heengebragt. Waar dit niet geschieden kon, zou ook eene behoorlijke instructie omtrent de wijze van behandeling haar nut hebben.

De zorg dat door lijken niet verspreiding der ziekte veroorzaakt worde, bepaalt zich tot deze vier punten:

1°. zoo spoedig mogelijke verwijdering der lijken uit de woningen, vooral uit die, waar geene van de huisgenooten afgezonderde bewaarplaats te vinden is. De gelegenheid tot bewaring van elders verwijderde

lijken, zal in verband met de wenschelijkheid eener spoedige begraving geen overwegend bezwaar kunnen uitmaken;

2°. de desinfectie der lijken;

3°. vergemakkelijking en vereenvoudiging der formaliteiten bij de begrafenis. Vooral verdient hierbij aanbeveling, dat geene andere personen bij de begrafenis, hetzij in de woningen der overledenen, hetzij op de begraafplaatsen tegenwoordig zijn, dan die er volstrekt bij vereischt worden;

4°. het verbod om lijken van aan cholera gestorven personen naar andere gemeenten te vervoeren.

Deze gezamenlijke maatregelen, die tegen het ontstaan en de verspreiding der ziekte onzes inziens eene gunstige uitwerking beloven, indien zij met de noodige kracht algemeen worden aangewend, en reeds worden voorafgegaan en voorbereid door betere zorg voor openbare reinheid, opruiming van mesthoopen enz., die nergens onder eene talrijke bevolking moesten worden geduld en verder bij het bestaan of het naderen der epidemie worden aangevuld door al die maatregelen welke door plaatselijke omstandigheden geboden worden: zoo als de zorg voor zuivering van het drinkwater in plaatsen, waar stroomende rivieren de infectiestoffen kunnen bevatten, of waterbronnen door het bestaan van mestvaalten in de nabijheid kunnen verontreinigd zijn; behooren in elke gemeente van ons land voldoende te zijn voorbereid, om tijdig in werking gebragt te kunnen worden.

Wij wijzen ook op de wenschelijkheid van het niet houden van jaarmarkten of kermissen, die zoo menigmalen de bronnen zijn geweest van cholera-epidemieën.

Naast dat alles is het noodig, dat men er op voorbereid zij om de noodige hulp te verschaffen, waar de ziekte zich niet tot enkele gevallen bepaalt, maar een epidemisch karakter verkrijgt.

De hulp die wij hier bedoelen is van tweeërlei aard. Geneeskundige hulp en ondersteuning, verzekering van goede verpleging en oppassing der zieken, en tevens voorziening in die behoeften, die in een tijd van cholera-epidemie noodig zijn om de gezonden te vrijwaren.

De gelegenheid tot de spoedigst mogelijke geneeskundige hulp, bij vroegere epidemieën reeds herhaalde malen en zoo bij uitnemenheid nuttig gebleken, mag nergens worden gemist.

De maatregelen, die door cholera-commissiën in vele gemeenten van ons land vroeger zijn genomen en blijkens de daarover uitgebragte rapporten in Groningen, Amsterdam enz., zooveel hebben bijgedragen om in de dringende behoefte aan oppassing, kleeding, dekking, versterkend voedsel, reiniging van woningen enz., goed te voorzien, zijn door de ondervinding als noodzakelijk geijkt. Wij achten niet noodig breedvoerig daarop de aandacht te vestigen.

Het is van meer gewigt hier te overwegen, welke weg moet ingeslagen worden om die maatregelen tot uitvoering te zien komen, overal waar het noodig is de bedoelde commissiën te zien oprigten, en ein-

delijk om, indien de ramp eener cholera-epidemie op nieuw ons vaderland treffen mogt, daaruit al die kennis te verzamelen, die er uit te putten is om soortgelijk kwaad later des te beter voor te komen.

Resumeren wij, wat we tot hiertoe hebben aangevoerd, omtrent:

a. de isolering der eerstaangetasten;

b. de verwijdering en desinfectie der geïnfecteerde stoffen;

c. de choleralijken;

d. de spoedige geneeskundige behandeling van de lijders;

e. de ondersteuning, die noodig is om de zieken en herstellenden te verplegen en de gezonden te vrijwaren;

f. de verzameling van al de kennis die uit eene eventuele cholera-epidemie kan voortvloeijen;

dan komen wij tot het besluit, dat dit alles, wat gedaan moet worden, niet algemeen genoeg te verwachten is, tenzij bij medewerking van verschillende zijde: Hooge Regering, provinciale en gemeentebesturen, geneeskundigen en particulieren.

Wij willen trachten hier aan te geven, op welke wijze die zamenwerking tot één doel naar onze meening zou te verkrijgen zijn.

Het initiatief zal naar onze overtuiging van de Hooge Regering moeten uitgaan. De ernstige behartiging van die zijde is gewenscht en noodig, eensdeels om zooveel mogelijk eenheid van inzigten en daardoor gelijke werking te verkrijgen over het geheele land; anderdeels om de overtuiging ook ingang te doen vinden, dat het hier een belang geldt, waarvoor algemeene medewerking dringend gevorderd wordt.

Naauwgezet hebben wij overwogen of het wel wenschelijk zij, door het nemen van algemeene maatregelen nu reeds de aandacht van het publiek te vestigen op een gevaar, dat bezorgdheid doet ontstaan. Met volkomene overtuiging raden wij onmiddellijk handelen en in 't algemeen eene volledige publiciteit omtrent alles wat de cholera betreft, indien ze verschijnt, ten deze aan. Wie het gevaar uit de verte ziet dreigen en er zich op voorbereidt, is niet slechts bij tijds er tegen gewapend, maar bij die actieve houding ook het moedigst om het onder de oogen te zien en wij achten een openbaar blijk van de zorg der Hooge Regering een gereed en afdoend middel om zoodanige actieve houding zoowel bij de gemeentebesturen als bij het publiek op te wekken. Uit eigen ondervinding durven wij gerust verzekeren, dat de noodige waarborgen voor een tijdig en krachtig handelen de meest afdoende middelen zijn, om noodelooze vrees te verbannen, en haar te doen plaats maken voor eene medewerking van het publiek, dat in het zelfbewustzijn van zijn pligt te vervullen, den besten morelen steun vinden kan.

Het initiatief dat wij bedoelen zou zijn:

I. het instellen van een comité dat der Hooge Regering zou ter zijde staan:

1°. om in die gemeenten waar de ziekte zich vertoonde, voor dat er genoeg was voorbereid, of waar de gemeentebesturen niet bij magte waren om al het noodige te verrigten, met de vereischte middelen krachtdadig hulp te verleenen;

2°. waar noodig tot leiding en voorlichting te dienen omtrent de maatregelen, die genomen moeten en kunnen worden, en eindelijk

3°. om al wat door het geheele land werd waargenomen en verrigt, later in een algemeen verslag te vereenigen.

II. Het beschikbaar stellen van eene som gelds die voorloopig wel niet grooter zal behoeven te zijn dan weinige duizenden guldens, waardoor dat comité en door zijne bemiddeling de geneeskundige inspecteurs in de gelegenheid gesteld worden, om met de vereischte middelen spoed vorderende maatregelen ten uitvoer te leggen.

Tot dit voorstel zijn wij gekomen op grond, dat zonder zoodanige centrale leiding, even als vroeger bij de verschillende cholera-epidemieën, maar al te dikwijls de eerste en kostbaarste, tot handelen geschikte tijd verloren gaat, omdat niet elk gemeentebestuur voorbereid is en doordrongen kon zijn van het gewigt der te nemen maatregelen, maar tevens omdat menig gemeentebestuur niet bij magte is om zoodanig te handelen, als het algemeen belang vordert.

Terwijl wij aan de maatregelen tot isolering der eerstaangetasten en tot desinfectie van hetgeen eene verdere verspreiding zou kunnen veroorzaken gewigt hechten, is dit bovenal het geval ten opzigte van de eerste zieken in elke gemeente, en van de eerstaangetaste gemeenten het allermeest.

Alleen het snel en krachtig handelen zou hier het doel kunnen doen bereiken. Maar daar naast achten wij het tevens van groot gewigt dat door eene centrale leiding eenheid worde verkregen van inzigten, en door de medewerking der Hooge Regering het noodige gezag worde gegeven aan de maatregelen, die men meent te moeten in het werk stellen.

Niet alleen voor de gemeentebesturen is dit wenschelijk, maar ook om de medewerking zoo algemeen mogelijk te verkrijgen van de geneeskundigen, van wie in deze zooveel afhangt, en van de particulieren, wier hulp in plaatselijke cholera-commissiën zoo zeer gewenscht is.

Indien van zoodanig centraal comité circulaires ontworpen worden, die aan de gemeentebesturen kunnen worden gerigt, en waarin duidelijk is uiteengezet, welke maatregelen van die zijde verwacht worden, zullen deze niet ligt achterwege blijven, vooral niet, indien zij op ondersteuning konden rekenen, waar de noodzakelijkheid daartoe bleek, bijv. door het verschaffen van geneeskundige hulp in gemeenten waar deze onvoldoende werd bevonden, enz.

Indien de geneeskundigen de overtuiging bezaten dat hunne medewerking, door het onmiddellijk ter kennis brengen van de eerste gevallen die zich voordoen, voor het ten uitvoer leggen van nuttige maatregelen

een dringend vereischte is, dat zij door hunne medewerking tot de te nemen maatregelen een overwegenden invloed kunnen uitoefenen en eindelijk door hunne aanteekeningen en waarnemingen de wezenlijke bijdragen leveren die ten nutte gemaakt zullen worden om de kennis omtrent een zoo gewigtig onderwerp, als eene cholera-epidemie, eenmaal volledig te verkrijgen, dan durven wij de verzekering te geven, dat die medewerking in geen opzigt, althans niet dan bij uitzonderingen van enkelen, zal ontbreken.

Indien Uwe Excellentie op de aangevoerde gronden gevolg zou willen geven aan ons denkbeeld, zou, bij de onzekerheid wanneer de ziekte zich in ons land zou knnnen vertoonen, het spoedig benoemen van zoodanig comité wenschelijk zijn, opdat dadelijk het noodige zou worden voorbereid.

De bouwstoffen voor de te nemen maatregelen hebben wij getracht in het eerste gedeelte van dit rapport te leveren. De overwegingen der geneeskundige raden, zullen die bouwstoffen verbeteren en aanvullen, en het bedoelde comité zou aldus met die kennis toegerust de maatregelen kunnen in werking brengen, die op dit oogenblik door de wetenschap en de ondervinding worden aan de hand gedaan.

De zamenstelling van dat comité heeft bij ons tot ernstige overwegingen geleid. Terwijl de inspecteurs van het geneeskundig Staatstoezigt door de wet van 1 Junij 1865 (*Staatsblad* n°. 58), van zelf aangewezen zijn om vereenigd der Hooge Regering tot zoodanig doel ter zijde te staan, is het ons evenwel niet raadzaam, ja onuitvoerbaar voorgekomen, dat zij gezamenlijk de hier bedoelde taak zouden vervullen, en wel om de onzes inziens afdoende reden, dat zij juist in een tijd van cholera-epidemie in hunne eigen provincie werkzaam moeten zijn.

Het is op dien grond, dat wij u voorstellen één uit ons midden aan te wijzen, om in deze als vertegenwoordiger van ons allen op te treden, en met hem als leden van het bedoelde comité te doen werkzaam zijn een geneeskundig lid van den geneeskundigen raad in Zuidholland, den referendaris voor medische politie van Uwer Excellentie's Departement en een door u aan te wijzen lid, volledig bekend met de administratie der gemeenten.

Naast die centrale leiding zouden wij het hoogst nuttig achten, dat door elken geneeskundigen raad, voor elke provincie twee of drie leden wierden aangewezen, om met de geneeskundige inspecteurs, in overleg met den Commissaris des Konings, de noodige maatregelen voor de provinciën en gemeenten afzonderlijk te beramen.

De individuele leden der geneeskundige raden zullen zeker ook niet achterwege blijven om door hunne mededeelingen en adviesen de te nemen maatregelen krachtig te bevorderen.

Bij zoodanige zamenwerking mag men verwachten, dat niet slechts de noodige activiteit der gemeentebesturen niet zal achterwege blijven, maar tevens de algemeene belangstelling genoeg zal worden opgewekt, om overal de noodige medewerking te verkrijgen, en dat bepaaldelijk plaatselijke cholera-commissiën onmisbaar in alle gemeenten, waar de ziekte eenige uitbreiding mogt verkrijgen, zullen worden tot stand gebragt.

Wij nemen, om het gewigt der zaak, de vrijheid Uwer Excellentie in overweging te geven, dit rapport door plaatsing in de *Staats-courant* reeds aanstonds openbaar te maken.

Namens de Vergadering der Inspecteurs voor het Geneeskundig Staatstoezigt,

J. PENN, *VicePresident.*

L. ALI COHEN, *Secretaris.*

BIJLAGE V.

Aan de Commissarissen des Konings in de verschillende provinciën.

De vrees dat de cholera, die in het vorig jaar in het zuiden van Europa geheerscht heeft en zich van daar meer noordwaarts uitbreidde, ook ons land zou bereiken, is, zoo als u bekend zal zijn, niet ijdel geweest.

Te Rotterdam en Delfshaven hebben zich gevallen voorgedaan, waarvan verscheidene met doodelijken afloop. De Regering heeft gemeend dit feit, zoodra het voldoende was geconstateerd, ter algemeene kennis te moeten brengen door middel van de *Staatscourant*. Zij deelde het gevoelen der inspecteurs voor het geneeskundig Staatstoezigt, uitgedrukt in hun rapport betreffende de maatregelen tot wering der cholera te nemen, en geplaatst in de *Staatscourant* van 8/9 April jl., dat het verzwijgen of verbloemen der waarheid veel meer aanleiding geeft tot het opwekken van vrees en tot het verspreiden van allerlei overdreven voorstellingen, dan de mededeeling van de geheele waarheid. Maar meer nog dan door de onverholen verklaring dat de gevreesde ziekte in ons midden verschenen is, zal de bevolking tot kalmte worden gestemd en moedig aan de ramp die haar dreigt het hoofd weten te bieden, wanneer zij weet dat de onderscheidene takken van bestuur, zoowel plaatselijke en gewestelijke besturen als de Regering, ondersteund door de ambtenaren en raden met het geneeskundig Staatstoezigt belast, al die maatregelen nemen en voorbereiden, welke door wetenschap en ervaring worden aangewezen, om de dreigende epidemie te keeren, of zoo zij zich mogt uitbreiden, te beteugelen; wanneer zij weet dat de geneeskundigen overal op hun post zijn om hulp te bieden aan hen, die door de ziekte getroffen mogten worden, en den voortgang der epidemie zooveel mogelijk te verhoeden.

Ten einde in de maatregelen die genomen moeten worden eene gewenschte eenheid te brengen, hebben de inspecteurs gemeend, dat eene centrale leiding zeer wenschelijk ware. Dit is ook mijn gevoelen. Raad en hulp, waar die noodig zijn, moeten in de eerste plaats van de Regering uitgaan; zonder de plaatselijke besturen eenigen dwang op te leggen, is het hare taak aan die besturen den weg te wijzen tot bereiking van het doel, en al die maatregelen aan te bevelen, die door dezen genomen kunnen worden tot wering of beteugeling der epidemie. Ik heb met dat doel de geneeskundige inspecteurs in Noord- en Zuidholland, en één der leden van den geneeskundigen raad in laatstgenoemde provincie, uitgenoodigd om met de referendarissen bij de afdeelingen voor het binnenlandsch bestuur en voor medische politie van het Departement van Binnenlandsche Zaken mij te adviseren omtrent al datgene wat door de Regering kan en moet gedaan worden gedurende het heerschen der cholera.

De geneeskundige raden in de onderscheidene provinciën worden door de inspecteurs bijeen geroepen, ten einde te overleggen wat door hen tot wering van het kwaad gedaan kan worden.

Niemand zal het overdreven of ontijdig achten dat, reeds dadelijk na het eerste verschijnen der ziekte in enkele gemeenten van ons vaderland, tot het voorbereiden van maatregelen in alle deelen des lands wordt aangespoord, wanneer hij bedenkt hoe onverwacht de cholera eene gemeente kan overvallen en hoe veel te eer dit geschieden kan sedert de versnelde gemeenschap ook in Nederland de verschillende deelen des Rijks zooveel nader tot elkander heeft gebragt. Het gevaar moet niet slechts niet verbloemd worden, maar het moet ook kloekmoedig onder de oogen worden gezien.

Ik heb daarom gemeend tot de Commissarissen des Konings het woord te moeten rigten en door hunne tusschenkomst de gemeentebesturen te moeten opwekken om met inspanning van krachten, ook vóór dat de epidemie hunne gemeente bereikt, alles voor te bereiden waardoor zij met goed gevolg kan worden bestreden.

De Regering weet dat zij op de hulp van UHEG. en van uwe ambtgenooten kan rekenen, en vertrouwt dat ook de gemeentebesturen niet zullen achterblijven om alles te doen wat mogelijk is om het dreigend kwaad van hunne gemeente af te weren.

De middelen die daartoe kunnen leiden zijn door de inspecteurs voor het geneeskundig Staatstoezigt in het aangehaalde rapport aangegeven. Naar aanleiding daarvan verzoek ik UHEG. de aandacht der gemeentebesturen in uwe provincie op de volgende punten te vestigen:

1. Het is van het grootste gewigt dat het eerste geval van cholera dat zich in eene gemeente voordoet, dadelijk bekend worde gemaakt aan hen, die geroepen zijn om voor de gezondheidsbelangen der gemeente te waken, of de maatregelen aan te wijzen die deze belangen kunnen bevorderen, het gemeentebestuur en den geneeskundigen inspecteur of adjunct-inspecteur der provincie. Door middel van de *Staatscourant* zijn de geneeskundigen door de geneeskundige inspecteurs reeds dringend uitgenoodigd tot onverwijlde mededeeling van de eerst waargenomen gevallen van cholera en van het veelvuldig voorkomen van diarrhoeën. Ook de gemeentebesturen zouden de geneeskundigen in hunne gemeente kunnen uitnoodigen tot onmiddellijke kennisgeving aan den burgemeester. Van de maatregelen die bij het ontstaan der eerste gevallen genomen worden, hangt voor het grootste gedeelte de goede uitslag van den strijd tegen de epidemie af. Alleen dan kan tijdig gehandeld worden, wanneer men tijdig weet dat het oogenblik van handelen gekomen is. De Regering verwacht dat de geneeskundigen, die dit alles weten, door tijdige mededeeling aan de inspecteurs en gemeentebesturen krachtig zullen bijdragen tot wering der ziekte: hunne gezindheid tot medewerking is in vroegere epidemieën meermalen gebleken.

2. Is het eerste geval ter kennis gekomen van het gemeentebestuur, dan is het verder van gewigt dat alles worde gedaan wat het over-

brengen der ziekte op andere beletten kan. Afzondering van den lijder is daartoe het zekerste middel. Alleen zij, die geroepen zijn hem hulp te verleenen, behooren tot hem toegelaten te worden; alle anderen te worden afgeweerd. Het beste middel daartoe is het plaatsen van den lijder in een afzonderlijk, behoorlijk daartoe ingerigt locaal, waar hem de noodige geneeskundige hulp en verpleging verschaft wordt. In iedere gemeente behoort daarom tijdig voorzien te worden in zoodanig locaal; men wachte niet dat de ziekte daar en het te laat is.

Waar onoverkomelijke hinderpalen aan het overbrengen van den lijder uit zijne woning in den weg staan, zorge men dat de gelegenheid gegeven worde tot de onverwijlde verwijdering uit die woning van de gezonden, die niet voor de verpleging des lijders noodig zijn, vooral van de kinderen. Tijdig zou voor eene gelegenheid gezorgd kunen worden om die gezonden behoorlijk te huisvesten en te verzorgen, die daarbij tevens onder geneeskundig toezigt behooren geplaatst te worden. Een geneeskundige bezoeke hen een paar malen daags, ten einde dadelijk hulp te kunnen verleenen wanneer ook zij mogten aangetast worden.

Het isoleren der lijders zal vooral moeten toegepast worden op de equipage van zeeschepen, indien die door cholera of buikloop mogt aangetast zijn. Ik heb mijn ambtgenoot voor Marine verzocht last te willen geven dat de loodsen van de gezagvoerders van schepen eene schriftelijke verklaring vorderen omtrent den gezondheidstoestand der schepelingen, met bepaalde vermelding of er lijders aan cholera of buikloop aan boord zijn of gedurende de reis aan boord geweest zijn, en dat zij in dat geval daarvan onverwijld kennis geven aan den burgemeester der gemeente waar het schip binnenvalt. Deze kan de lijders onmiddellijk naar het tot verpleging van choleralijders bestemde locaal doen overbrengen, en omtrent schip en bemanning zoodanige maatregelen nemen, als tot het weren van verdere verspreiding noodig zal blijken.

3. Behalve het isoleren der lijders op de aangewezen wijze, moet vooral de aandacht gevestigd worden op de voorwerpen waarmede zij in aanraking zijn geweest en op de door hen uitgeworpen stoffen. Het door deze bezoedeld linnengoed worde onmiddellijk in een emmer water met bleekwater gemengd geplaatst, om daarna gewasschen te worden, liefst door personen die bepaaldelijk daarmede belast worden en die onderrigt hebben ontvangen omtrent de wijze waarop dit op eene voor hen zelven en anderen onschadelijke wijze kan gedaan worden.

De uitwerpselen zelven moeten onmiddellijk onschadelijk worden gemaakt door bijvoeging van stoffen, die geacht worden de eigenschap te bezitten van de smetstof te ontleden en te vernietigen. Twee stoffen, beide zeer laag in prijs, komen hiervoor in aanmerking: de chloorkalk en de sulphas ferrosus (ijzervitriool).

Een Ned. pond van laatstgenoemde stof in vier kannen water opgelost, waartoe het met heet water moet overgoten worden, is daartoe voldoende. In de potten door den lijder gebezigd, worde *vooraf* eene zekere hoeveelheid van die oplossing gebragt. Na het gebruik worden zij geledigd op de daartoe bestemde plaats en nogmaals met die stof overgoten.

Het zal bijkans overbodig zijn te wijzen op het schadelijke van het brengen der uitwerpselen van lijders aan cholera of buikloop, die bij het heerschen van cholera gemeenlijk de voorbode daarvan is, op mestvaalten. Wanneer men echter overweegt dat op vele plaatsen, vooral op het platte land, voor eene behoorlijke wegruiming der excrementen nog zeer slecht gezorgd wordt, dat mesthoopen in de open lucht, zelfs in de kommen der gemeenten, daar niet tot de zeldzaamheden behooren, zal het wel niet overbodig geacht worden dat de aandacht der gemeentebesturen op dit punt worde gevestigd. Tijdig zorge men daar voor het beschikbaar stellen van vaten, die door goedsluitende deksels gesloten kunnen worden, waarin de stoffen, na overgoten te zijn met de bovengenoemde oplossing van ijzervitriool of chloorkalk, tijdelijk worden bewaard, en dagelijks een paar maal van wege het gemeentebestuur weggehaald, om, nadat zij door andere vervangen zijn, naar eene plaats gebragt te worden, vooraf daartoe bestemd, waar zij verder kunnen gedesinfecteerd worden. Ook dit punt eischt dus de zorg der gemeentebesturen, vóór dat de epidemie de gemeente heeft bereikt.

4. Dat het drinkwater van grooten invloed is op de gezondheid, dat epidemieën van typhus vaak uit de slechte gesteldheid van het drinkwater ontstaan, is bekend. Water uit een bodem afkomstig, die doortrokken is van vloeibare uitwerpselen, is in gewone tijden uiterst nadeelig, maar dubbel bij het heerschen van cholera. Eene aanhoudende zorg voor en toezigt op de zuiverheid van het drinkwater is dus in iedere gemeente aan te raden; waar het blijkt slecht te ziju, zorge men zooveel mogelijk voor aanvoer van zuiver water, hetzij door het verzamelen van regenwater, hetzij door het aanvoeren van zuiver water uit andere gemeenten, en eerst wanneer dit onmogelijk blijkt, door het filtreren van het water op de meest geschikte, door deskundigen aan te geven wijze.

5. Ook de lijken van aan cholera overledenen vereischen de naauwlettende zorg der gemeentebesturen. Door bestrooijing met besmettingwerende stoffen, zoo als chloorkalk, zuivere men ze zooveel mogelijk; men houde ze tot de begraving op eene afgezonderde plaats, liefst in een daartoe ingerigt locaal op de begraafplaats zelve. De begraving worde zooveel mogelijk bespoedigd wanneer het overlijden ontwijfelbaar is. Men houde zooveel mogelijk verzamelingen van personen bij de begraving of aan het sterfhuis tegen, en verbiede het vervoer van lijken naar andere gemeenten.

6. Dat eene tijdelijke vermeerdering der bevolking, waarvan ophooping van menschen op ééne plaats het gevolg is, bij het heerschen van cholera moet vermeden worden, is naar het oordeel der meest bevoegde deskundigen buiten twijfel. Het houden van jaarmarkten of kermissen moet daarom ten sterkste worden ontraden, ook in gemeenten waar de cholera nog niet heerscht. Het gemeentebestuur van 's Gravenhage, waar de kermis op handen was, is reeds van mijnentwege uitgenoodigd dit

jaar de kermis te schorsen. Het mag verwacht worden dat de gemeenteraden ook van kleinere gemeenten de groote verantwoordelijkheid niet op zich zullen laden, die op hen zou rusten, wanneer gedurende de kermis de cholera aldaar zich vertoonde.

De toevloed van personen uit allerlei plaatsen, ook uit plaatsen waar de cholera reeds heerscht, zamengestroomd, de met de kermis niet zelden gepaard gaande uitspattingen, zijn zoo vele oorzaken waardoor de epidemie ligtelijk kan worden overgebragt of bevorderd.

7. Het behoeft naauwelijks gezegd te worden, dat voor voldoende geneeskundige hulp overal gezorgd moet worden. In groote gemeenten is het tijdelijk aanstellen van een grooter aantal gemeente-geneeskundigen, het openen van bureaux van consultatie op verschillende punten der gemeente, waar nacht en dag geneeskundige hulp te bekomen is, het beschikbaar stellen der gemeente-apotheken ook voor anderen dan de geneeskundig-bedeelden en op recepten van alle geneeskundigen in gevallen waarin groote spoed vereischt wordt, zeer aan te bevelen. In kleine gemeenten trachte men door tijdelijke vermeerdering van het geneeskundig personeel, waarbij naburige gemeenten zich met elkander zouden kunnen verstaan, de gelegenheid om spoedig hulp te bekomen te vermeerderen. In die gemeenten vooral, waar de woningen ver uit elkander gelegen zijn, zou men op verschillende punten geneesmiddelen verkrijgbaar kunnen stellen met eene juiste gebruiksaanwijzing, ten einde de kostbare tijd tusschen den eersten aanval en de komst van den geneesheer niet verloren ga.

8. Ten slotte moet hier gewezen worden op de uitmuntende diensten die in vorige epidemieën de cholera-commissiën hebben bewezen. Niet alleen in grootere gemeenten, ook in kleinere zijn deze commissiën nuttig te achten. Goed georganiseerd, kunnen zij zeer veel bijdragen tot stuiting van het kwaad, door het bezoeken van de woningen in buurten waar de ziekte heerscht, door het geven van goeden raad en door het verschaffen van al die hulp waaraan het in zoodanige tijden niet ontbreken mag.

Die commissiën moeten goed zijn voorbereid, hare leden moeten zelven onderrigt zijn van hetgeen hun te doen staat, zullen zij aan de verwachting beantwoorden. Zij behoeven eerst in werking te komen wanneer de ziekte zich in de gemeente heeft geopenbaard. Hare zamenstelling echter behoort vooraf te worden voorbereid. Het onderrigt dat die commissiën noodig mogten hebben, zal haar gewis op haar verzoek niet onthouden worden, noch door de geneeskundigen, noch door de inspecteurs, noch door de geneeskundige raden.

Wanneer de gemeentebesturen op al deze punten acht geven, wanneer overal snel en krachtig gehandeld wordt, dan mag men aannemen dat het mogelijke is gedaan om te verhinderen dat de epidemie van cholera, waarmede ons vaderland wordt bedreigd, op onzen bodem wortel schiete.

Aan uwe goede zorg zij de leiding van deze belangrijke zaak in uwe provincie, in overleg met den geneeskundigen inspecteur, aanbevolen. Waar raad of hulp van de Regering verder noodig zal blijken, kan op deze gerekend worden.

Ik verzoek UHEG. de gemeentebesturen verder uit te noodigen u en den inspecteur hunner provincie berigt te doen toekomen van de maatregelen, die door hen naar aanleiding van het bovenstaande zullen genomen worden. Gelief de aan u gezonden berigten, in een rapport vereenigd, zoodra dit mogelijk zal zijn, aan mij te doen toekomen.

's Gravenhage, den 23sten April 1866.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

GEERTSEMA.

BIJLAGE VI.

Aan Heeren Geneeskundigen.

Ieder wetenschappelijk geneeskundige gevoelt, hoe wenschelijk het is dat bij eene cholera-epidemie zooveel mogelijk al de feiten worden verzameld, die de vragen omtrent haar ontstaan, de wijze waarop zij zich verspreidt, hare uitgebreidheid, de uitwerking der maatregelen om de ziekte te voorkomen, te stuiten, te genezen, nader tot hare oplossing kunnen brengen.

Bij elke epidemie is dan ook gebleken, dat velen geneigd zijn om tot bijeenbrenging van die feiten mede te werken.

Wat vroeger, door den ijver van enkelen, voor zoodanige verzameling beproefd is, leverde reeds belangrijke resultaten.

Thans, nu door de Hooge Regering, op voorstel van de gezamenlijke geneeskundige inspecteurs, eene commissie is ingesteld om zooveel mogelijk eenheid te verzekeren, niet alleen in de te nemen maatregelen, maar ook in de wijze waarop de resultaten, die de tegenwoordige epidemie zal opleveren, tot leering voor de toekomst bijeengebragt zullen worden, mag men van meer zijden nog dan vroeger de noodige medewerking verwachten, omdat de geneeskundigen zich verzekerd kunnen houden, dat gebruik zal worden gemaakt van elke bijdrage.

Het geldt hier een vrijwilligen arbeid. Maar een arbeid waaraan, naar wij vertrouwen, ieder geneeskundige gaarne zal medewerken, voor zoover hij bij zijne vermeerderde werkzaamheden gedurende eene cholera-epidemie daartoe in staat is.

Wij zijn overtuigd dat niet door allen alles kan worden opgeteekend wat van beteekenis kan zijn. Maar wij vragen van ieder, die wil medewerken, ook slechts datgene wat hij bij magte is te geven, en rekenen dat daarmede het doel voor een groot deel zal kunnen worden bereikt.

Een der voornaamste punten waarop wij de aandacht der geneeskundigen wenschen te vestigen, is de mededeeling van al de bijzonderheden, die betrekking hebben op de eerste ziektegevallen in elke gemeente.

Dringend noodigen wij hen uit omtrent die gevallen aan den geneeskundigen inspecteur hunner provincie onverwijld eene opgave te willen zenden waarin vermeld worden:

1. de gemeente;
2. wijk, straat of gracht, huisnummer;
3. verdieping door den lijder bewoond;

4. geslacht van den lijder;

5. leeftijd „ „ „

6. beroep „ „ „

7. dag van het begin der ziekte (diarrhoe en braking);

8. duur der voorboden (diarrhoe of andere voorboden), òf en zoo ja hoe, deze geneeskundig zijn behandeld, of door den lijder veronachtzaamd;

9. vorm en afloop van de ziekte:

10. òf, en zoo ja wanneer en hoe lang, de zieke in eene plaats heeft verwijld waar cholera was, en aldaar bepaald in een geïnfecteerd lokaal of bij een choleralijder; of hij blootgesteld is geweest aan eenigen anderen nadeeligen invloed;

11. of reeds vooraf in de gemeente veelvuldig diarrhoeën of andere ziekten voorkwamen;

12. elke mededeeling omtrent de ligging, den bodem, den toestand van reinheid van de gemeente, de buurt, straat, woning, omtrent de wijze waarop in die gemeente en in die woning in het bijzonder de afvoer van drekstoffen geschiedt, omtrent den aard van het drinkwater; de omstandigheid of in hetzelfde huis bij vroegere epidemieën ook choleralijders voorkwamen en omtrent alle zoodanige omstandigheden, die als medewerkende oorzaken der ziekte kunnen beschouwd worden, is hoogst gewenscht;

13. vermelding van hetgeen is verrigt ter desinfectie van excrementen, bedgoed, kleederen, woning, enz., en mededeeling of niettegenstaande zorgvuldige desinfectie daarna meer gevallen in diezelfde woning of datzelfde huis voorkwamen;

14. geneeskundige behandeling;

a. van het tijdperk der voorboden (hoe dikwerf zich uit behoorlijk behandelde diarrhoe toch cholera ontwikkelde);

b. van het tijdperk der karakteristieke rijstwater-ontlasting en braking;

c. van het stadium algidum.

Mededeeling omtrent de behandeling wordt alleen gevraagd, omdat slechts van eene verzameling van een groot aantal waarnemingen eenig resultaat ten dien opzigte is te wachten.

Deze opgaven worden in de meeste bijzonderheden alleen van de *eerste* gevallen gevraagd en wij meenen die van elken geneeskundige, die dergelijke gevallen ter behandeling krijgt, om het gewigt der zaak te mogen verwachten. Al zijn onze vragen vele, de antwoorden behoeven daarom niet uitvoerig te wezen. Korte aanstippingen der punten zal in den regel voldoende zijn.

Wanneer eenmaal de ziekte epidemisch heerscht, kunnen welligt velen verhinderd zijn uitvoerige opgaven voort te zetten. Toch mogen wij van

de meesten wel een tabellarisch overzigt verwachten, waarin opgave gedaan wordt van de lijders. Wij vragen die opgaven niet periodiek, hetgeen voor velen moeijelijk zou kunnen zijn, maar bij het einde der epidemie in de gemeente. Ofschoon die statistiek wel nimmer geheel volledig zal verkregen worden, zij blijft groote waarde houden, omdat de opgaven van hen, die deze volledig geven, tot een geheel vereenigd, zeker een belangrijk overzigt zullen geven van de geheele epidemie en men mag verwachten dat daardoor welligt weder eenig licht zal opgaan over zoo menige vraag, waarop een antwoord nog ontbreekt.

Mei 1866.

De Inspecteurs van het geneeskundig Staatstoezigt,

De Inspecteur voor de provincie

Bijlage VII.

's Gravenhage, den 3den Mei 1866.

Het is aan de Commissie, die door mij is uitgenoodigd om mij te dienen van advies omtrent de maatregelen welke van Regeringswege tot wering der cholera kunnen worden aanbevolen, wenschelijk voorgekomen, dat in gemeenten waar of in wier nabijheid cholera heerscht, bij wijze van publicatie, eenige raadgevingen ter kennis der ingezetenen worden gebragt, ten einde hun bekend te maken met datgene, waarop ieder te letten heeft om zich zooveel mogelijk tegen de cholera te beveiligen.

Ik heb de eer UHEG. hierbij een afschrift te doen toekomen van eene door die Commissie ontworpen publicatie, met verzoek die aan de gemeentebesturen in Uwe provincie bekend te maken, met den raad die eerst dan ter openbare kennis te brengen, wanneer de cholera zich in of nabij hunne gemeente vertoont, omdat zij anders alle uitwerking zou missen.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

Geertsema.

Aan den Heer Commissaris des Konings
in de provincie

PUBLICATIE.

Bij het voorkomen van gevallen van cholera in (of in de nabijheid van) de gemeente N. N., worden de ingezetenen opmerkzaam gemaakt op hetgeen door hen kan worden gedaan of nagelaten, ten einde zich zooveel mogelijk tegen die ziekte te beveiligen.

De cholera verbreidt zich, zoo niet alleen, dan toch zonder twijfel ook door eene eigenaardige smetstof, die zich ontwikkelt in de uitwerpselen der lijders.

Men kan veel doen om zich tegen den nadeeligen invloed daarvan te beveiligen. Vooral lette men op de drie volgende punten:

I. Het onschadelijk maken van de stoffen, die door choleralijders of door hen die aan buikloop (diarrhée) lijden, waarmede de cholera meestal begint, worden ontlast.

II. Het volgen van een goeden leefregel.

III. Het spoedig inroepen van geneeskundige hulp bij het ontstaan van buikloop.

I. Door de uitwerpselen van de lijders, vooral wanneer zij een korten tijd gestaan hebben, moet men aannemen dat de kiemen der ziekte zich verspreiden.

Men moet dus geene moeite ontzien om die uitwerpselen zoodra mogelijk onschadelijk te maken en te verwijderen.

Zij mogen volstrekt niet in ziekenkamers blijven staan, maar moeten onschadelijk worden gemaakt door middelen waarvan men mag aannemen dat zij de smetstof vernietigen of de ontwikkeling daarvan tegengaan.

Eene oplossing van ijzervitriool in heet water (1 Ned. pond op 4 kannen water) of anders van chloorkalk, kan daartoe het best en gemakkelijkst worden gebezigd.

Nachtpotten, secreten, enz., in elke woning, waar een geval van cholera of diarrhée voorkomt, moeten door die stoffen gezuiverd worden.

Het uitwerpen van die ontlastingen op mestvaalten of in goten in de nabijheid van woningen moet worden nagelaten. De grond wordt er spoedig mede doortrokken en het water uit bronnen, wellen of putten wordt er door bedorven, somtijds tot op een grooten afstand. Het drinken van zulk water is zeer gevaarlijk.

Men drinke geen welwater en evenmin vloedwater, van welks zuiverheid men niet overtuigd is. In geval van twijfel filtrere men dit door houtskool; misschien is het nog veiliger het eerst te kooken en dan in den vorm van koffij of thee te gebruiken.

Waar secreten in gemeenschappelijk gebruik zijn, zoo als in herbergen, logementen, scholen, hofjes, armhuizen, enz., behoort de zuivering door de genoemde middelen, die zeer goedkoop zijn, onverschillig of er zieken zijn of niet, meermalen daags te geschieden.

De door den zieke bezoedelde stoffen, als: kleedingstukken, linnen- en beddegoed, moeten spoedig worden verwijderd en òf verbrand òf in een emmer met water, waarin $2^1/_2$ oncen chloorkalk zijn opgelost, geplaatst worden om spoedig daarna te worden gewasschen.

Den door uitwerpselen bevuilden vloer reinige men met chloorkalk.

Waar zieken in een gezin zijn, is het zoowel in hun belang als om verdere verspreiding te voorkomen, noodig dat geene andere personen dan die voor de verpleging vereischt worden, in de ziekenkamer verkeeren, en zeker is in zeer vele gevallen wel het meest aan te bevelen dat de zieke naar een daartoe bestemd lokaal ter verpleging worde gebragt.

Reinheid in de ziekenkamer en gestadige luchtverversching moeten zeer worden aanbevolen. Reinheid in en om de woningen is niet minder een voornaam beveiligingsmiddel voor de gezonden. Verwijdering van al wat stank veroorzaakt in en om de huizen, goede luchtverversching, het vermijden van opeenhooping van personen, vooral in slaapkamers, moet door ieder worden betracht.

II. De beste leefregel is — geene verandering in den leefregel te maken, waaraan men gewoon is en waarbij men zich wel bevindt. Alleen dat vermijde men, wat bij ondervinding schadelijk gebleken is: zoo als alle buitensporigheid in eten en drinken, nachtbraken en overmatige vermoeijenis, het dragen van doornatte kleederen, het gebruik van spijzen of dranken, die men in gewone tijden niet of slecht verdraagt.

Wat in gewone tijden de gezondheid in gevaar brengt, vermeerdert de kansen om ook door cholera aangetast te worden.

III. Zij die aan buikloop (diarrhée) lijden gedurende het heerschen der cholera, moeten vooral niet verzuimen spoedig daartegen de noodige middelen aan te wenden. Meestal wordt een aanval van cholera door een soms onbeduidenden buikloop voorafgegaan. Van eene onverwijlde behandeling van dezen heeft men altijd de gunstigste gevolgen gezien,

Geneeskundige hulp daartegen in te roepen moet ten sterkste worden aanbevolen. Men zal tevens verstandig handelen, wanneer men zich bij voorbaat van zijn geneesheer laat aanwijzen, hoe te handelen, indien zich verschijnselen van buikloop of cholera, al is het in ligten graad, vertoonen.

Wie niet hiertoe in de gelegenheid is of, bij het voorkomen van dergelijke verschijnselen niet onmiddellijk geneeskundige hulp kan ver-

krijgen, neme al vast rust in bed, zorge voor matige verwarming van het geheele ligchaam en neme een verwarmenden drank; kamillenthee of pepermuntwater en dergelijke middelen kunnen daartoe veilig worden gebruikt. Andere geneesmiddelen kunnen bezwaarlijk in het algemeen worden aanbevolen, men zoeke daarvoor liefst *vooraf* den raad van een geneesheer.

BIJLAGE VIII.

RAPPORT *aan den Minister van Binnenlandsche Zaken over desinfectie met betrekking tot de cholera, uitgebragt door de algemeene cholera-commissie.*

'S GRAVENHAGE, den 1sten Julij 1866.

Uwe Excellentie heeft het wenschelijk geacht, dat nadere toelichting werd gegeven omtrent de desinfectiemiddelen, welke met betrekking tot de cholera door de Regering zijn aanbevolen, en heeft dien ten gevolge de door Uwer Excellentie's ambtsvoorganger benoemde cholera-commissie, door welke die middelen waren voorgesteld, uitgenoodigd Haar in staat te stellen om ten aanzien van dit punt, en, zoo noodig, omtrent andere punten, meer bijzonderheden openbaar te maken.

Wij hebben de eer bij dezen aan het verlangen van Uwe Excellentie te voldoen, voor zooveel betreft de desinfectiemiddelen. Immers alle andere punten, met name de algemeene hygiënische maatregelen, welke vóór en bij het uitbreken der cholera-epidemie van Regeringswege onder de aandacht der gemeentebesturen, geneeskundige ambtenaren en praktiserende geneeskundigen behoorden gebragt te worden, zijn in de van de Regering uitgegane stukken, voor zooveel noodig, herinnerd en ter behartiging aanbevolen. En wat betreft de meer speciale maatregelen, ten behoeve van het mingegoede en minkundige gedeelte der bevolking te nemen, door in de huishoudingen zelve raad, voorlichting en hulp te brengen, hebben wij aangedrongen op het instellen van plaatselijke cholera-commissiën, die door haar te gelijk philantropisch en wetenschappelijk karakter daartoe het meest bevoegd en geschikt zijn. De ervaring zoowel vroeger als thans opgedaan, heeft toch bewezen, dat door zoodanige corporatiën alleen ten dezen opzigte met de wenschelijke energie kan worden gehandeld, terwijl zij, gelijk door de Inspecteurs in hun rapport van 31 Maart jl. is opgemerkt, in de gepubliceerde verslagen harer voorgangster, bepaaldelijk in die van de Groningsche commissie, overvloedige en afdoende aanwijzingen vinden voor de beste inrigting harer werkzaamheden.

Ten opzigte der desinfectiemiddelen echter achten ook wij eene nadere toelichting wenschelijk. Meenden wij ons in den aanvang te moeten

bepalen tot het geven van wenken, die door de geneeskundige raden, de cholera-commissiën en de praktiserende artsen naar eigen oordeel uitgewerkt en naar de omstandigheden gewijzigd konden worden, — er bestaat aanleiding om te gelooven dat de strekking dezer wenken niet overal juist is opgevat.

Aangenaam is het ons derhalve in den wensch van Uwe Excellentie aanleiding te vinden, om ons oordeel over de beteekenis der desinfectie en de keuze der middelen daartoe volledíger en klaarder uit te spreken. Wij achten ons thans daartoe te meer geroepen, nu de Commissie op ons verzoek, door Uwer Excellentie's ambtsvoorganger met een scheikundig lid is vermeerderd, tot wiens speciale studie sommige der hierbij optredende vraagstukken meer eigenaardig behooren.

Vooraf brengen wij Uwe Excellentie onzen dank voor de welwillende toezending van een rapport van den hoogleeraar J. van Geuns, die als geneeskundig gedelegeerde Nederland op de Internationale Sanitaire Conferentie te Constantinopel vertegenwoordigt. Wij lazen daarin met voldoening dat de hoogleeraar „in het rapport van de Inspecteurs voor het geneeskundig Staatstoezigt betreffende de maatregelen tot wering der cholera eene bijna volledige overeenstemming heeft gevonden met de beschouwingswijze, welke in de Commissie van geneeskundige leden dier Conferentie werd aangenomen."

Wij stellen er prijs op, dat deze overeenstemming van denkwijze tusschen de leden van het geneeskundig Staatstoezigt en de geleerden uit de meeste landen der beschaafde wereld, die te Constantinopel zijn vereenigd, worde gekend. De voorgestelde maatregelen zullen er te meer om gewaardeerd, te stipter om opgevolgd worden.

Dat de desinfectie onder de hulpmiddelen tegen de verspreiding der cholera eene voorname plaats bekleedt, daarvoor pleiten èn algemeene èn bijzondere gronden.

Algemeene. Niemand is onbekend met den nadeeligen invloed, dien de gasvormige, dampvormige, vaste en vloeibare producten der stofwisseling, welke uit het dierlijk organisme worden afgescheiden, op dat organisme zelf en andere daarmede gelijksoortig uitoefenen kunnen, wanneer zij in rottenden toestand in zijne omgeving blijven verkeeren. Reinheid heet: het streven om die stoffen zoo spoedig mogelijk, immers alvorens zij in den toestand van rotting of ontbinding kunnen overgaan, uit 's menschen onmiddellijke omgeving te verwijderen. In verband daarmede is de beteekenis der desinfectie, in den meest uitgestrekten zin des woords, aldus op te vatten: door aanwending van hulpmiddelen, die de wetenschap aan de hand geeft, het ontstaan van dien rottingtoestand òf geheel te voorkomen, òf den loop van dit proces zoodanig te wijzigen, dat er geen nadeelige invloed van te vreezen is, òf het althans zoodanig te vertragen, dat de tijdige wegvoering dier stoffen uit de omgeving der menschen worde gemakkelijk gemaakt.

Bijzondere. De ervaring omtrent de cholera door anderen en door ons zelven opgedaan noopt ons, haar als eene besmettelijke ziekte te beschouwen. Deze overtuiging wordt thans door de meeste geneeskundigen gedeeld, en moge ook die besmettelijkheid niet door iedereen op dezelfde wijze worden opgevat, hierover zullen wel bijna alle deskundigen het eens zijn: indien het mogelijk ware, den eersten choleralijder in Nederland, zoodra de eerste beginselen van den ziektetoestand zich bij hem ontwikkelen, van elke wisselwerking met de buitenwereld af te sluiten, dan zoude ongetwijfeld de kwaal in haren oorsprong zijn gestuit.

Een dergelijke toestand is zoo verre van de bereikbaarheid verwijderd, dat van het streven in deze rigting nimmer afdoende gevolgen te wachten zijn. Men moet er zich dus toe bepalen om de smetstof of de smetstoffen, wier ontstaan niet kan worden voorkomen, zoodanig in aard en eigenschappen te wijzigen, dat zij haren nadeeligen invloed op anderen verliezen. Dit heet in de taal des dagelijkschen levens: de smetstof vernietigen, destrueren.

Of een, of meer, of al de stoffen, welke van het cholerazieke organisme of van het choleralijk uitgaan, smetstoffen zijn, of onder bepaalde omstandigheden kunnen worden: welke de voorwaarden zijn onder welke die stoffen den ziektetoestand op anderen kunnen overplanten: over deze en de zich daaraan vastknoopende vragen heerscht nog veel onzekerheid. Zoolang die onzekerheid niet heeft plaats gemaakt voor eene op de ervaring gegronde kennis van de cholera-smetstof en hare werkingswijze, is het noodig de zorg voor desinfectie uit te strekken over alles wat daarvoor vatbaar is.

Nevens dit algemeene doel, dat immer op den voorgrond moet worden gesteld, laat zich echter nog een bijzonder doel bij de cholera-desinfectie gelden.

Onderzoekingen, waarvan de gegevens aan de vroegere en latere epidemieën, voornamelijk in Europa, zijn ontleend, hebben met groote waarschijnlijkheid uitgemaakt, dat bij de overplanting der cholera de darmexcreta eene hoogst belangrijke rol spelen. De stoffen der darmontlasting, „schrijft prof. van Geuns", werden op de Conferentie te Constantinopel, zonder dat zich daartegen een enkele stem verklaarde, als de onmiskenbare bron van mededeeling der cholera beschouwd.

Het is hier de plaats niet, over deze onderzoekingen nader te spreken, te meer daar de bronnen onder het bereik van elken belangstellende zijn. (1) Het is echter wenschelijk die punten kort te herinneren,

---

(1) De voornaamste zijn:

Hauptbericht über die Cholera-Epidemie des Jahres 1854 im Königreiche Bayern, Munchen 1857.

Zeitschrift für Biologie, Bd. I en II.

Zie verder Pettenkofer, Fünf Fragen aus der Aetiologie der Cholera; Pappenheim, Monatschrift f. ex. Forschung auf dem Gebiete der Sanitäts-Polizei. Jahrg. I; Griesinger, Infections-Krankheiten, p. 359 et seq.; Niemeyer, Pathologie und Therapie, in voce; Edward Goodeve in a system of Medicine, by J. Reynolds, London, p. 146 en voorts wat betreft de prophylactische openbare en bijzondere maatregelen, daaruit

door welke het bijzondere doel, dat men zich bij de desinfectie der darmexcreta behoort voor te stellen, nader in het licht wordt gesteld.

De cholerabesmetting gaat in de eerste plaats uit van de excreta der lijders zelven. In die excreta is aanwezig of vormt zich bij verwijl aan de lucht eene of meer stoffen, die, òf zelve het vergif uitmaken, òf zijne verspreiding door de omgeving mogelijk maken. In hetzelfde geval verkeeren gedurende het heerschen eener cholera-epidemie de excreta van lijders aan diarrhoea en welligt ook die van gezonde individuën in de plaats zelve tot op zekeren niet nader te bepalen afstand.

Met deze hypothese zijn nagenoeg alle feiten, bij de laatste epidemieën waargenomen, geleidelijk overeen te brengen, terwijl zij door geene waarneming is weêrsproken. Deze hypothese behoort dus aangenomen te worden, tot dat zij door eene betere zal kunnen worden vervangen, en tot dien tijd toe is het wenschelijk, dat men haar ten grondslag legge aan het bijzonder doel, dat men zich bij de desinfectie der faecale stoffen voorstelt.

Deze overtuiging, die wij voor de onze verklaren, geeft niet alleen het regt, maar legt ook de verpligting op, om aan de desinfectie der darmexcreta eene bijzondere aandacht te wijden.

Voor het algemeene doel, dat men zich bij de desinfectie, niet alleen bij cholera maar bij alle voor besmettelijk gehouden ziekten voorstelt, heeft geene stof meerdere en belangrijker brieven van aanbeveling dan het chloor. Dit gasvormige element is om energische werking, inzonderheid op organische stoffen algemeen bekend. Door onttrekking van waterstof, of door toevoer van zuurstof ten gevolge van waterontleding, soms ook door substitutie van waterstof (wat echter bij dierlijke stoffen weinig voorkomt), verandert het niet alleen de zamenstelling der organische stoffen, maar doet bepaaldelijk de complexe scheikundige verbindingen, die in de uitwerpselen en afscheidingen van het dierlijk organisme aangetroffen worden, in andere eenvoudiger stofvormen overgaan, die in het algemeen een geheel ander karakter dragen dan de oorspronkelijke.

Twee omstandigheden beperken echter in vele gevallen het gebruik van chloor in meerdere of mindere mate.

Vooreerst: de hevige werkingen die het op alle organische stoffen (en ook op metalen voorwerpen) uitoefent, maakt het tot eene lastige, soms gevaarlijke stof. Vele personen, vooral zieken, kunnen eene zelfs met geringe hoeveelheden chloor bedeelden atmospheer niet verdragen. Het prikkelt de longen en de slijmvliezen der luchtwegen, geeft aanleiding tot veelvuldig hoesten en hindert op den duur door zijn onaangenamen reuk.

---

voortvloeijende, de in Engeland en Amerika door medische corporatiën gepubliceerde voorschriften en voorstellen (zie The Lancet, 1866 p. 637, Memorandum on Cholera, Canada 1866, enz.)

In de tweede plaats is in bepaalde gevallen het doel der desinfectie slechts dan met zekerheid door aanwending van chloor te bereiken, wanneer dit in eene betrekkelijk overvloedige hoeveelheid tegenover de organische stof, die zal onschadelijk gemaakt worden, kan worden aangewend. Is dit gemakkelijk te bereiken bij het desinfecteren van woonhuizen of kamers, van de lucht van een vertrek, van kleedingstukken en waschgoed, bij excreta is dit moeijelijker en vaak geheel onuitvoerlijk. Hiermede wordt niet bedoeld, dat het niet gemakkelijk zoude zijn, eene beperkte hoeveelheid faecale stof door middel van chloor van den stank te ontdoen. Maar wanneer het oogmerk zich verder uitstrekt, en door desinfectie de faecaalmassa van een geheel huisgezin, van eene geheele stad in zoodanigen toestand moet worden gebragt en gehouden, dat zij in den hierboven bedoelden zin niet meer schadelijk voor de omgeving kan zijn of worden, dan is dat doel met chloor niet te bereiken. Stort men bijv. chloorkalk uit in eene ton met faecaalmassa, waar zoo als gewoonlijk urine is bijgemengd, dan openbaart zich onmiddellijk eene opbruising. Het ureum en de voorhanden ammoniakzouten worden onder ontwikkeling van stikstof ontleed, die gasvormig ontwijkt en eene zoo aanmerkelijke hoeveelheid chloor met zich medevoert, dat de bewerking dikwijls moeijelijk uit te voeren is. Slechts door chloorkalk in oplossing aan te wenden en zoo snel mogelijk door de massa te roeren, wordt dit bezwaar verminderd. De stank verdwijnt dan wel geheel, maar slechts voor korten tijd: na weinige uren of zelfs minuten, naar gelang der hoeveelheid chloorkalk die gebezigd werd, is de toestand der faecaalstoffen weder geheel als vóór de toevoeging van chloorkalk. Slechts een deel der reeds gevormde ontledingsproducten was ontleed, en het terugblijvende chloorcalcium is onvermogend om het rottingsproces in de hoofdmassa der faecaalstoffen tegen te houden of ook slechts te vertragen. Slechts herhaalde toevoeging van nieuwe hoeveelheden chloorkalk, tot dat deze tegenover de organische bestanddeelen in overmaat voorhanden is, zoude de rotting en stankvorming voor goed opheffen.

Hieruit volgt, dat ter blijvende desinfectie van mestvaalten, van den stagnerenden inhoud van riolen en secreetputten en dergelijke grootere verzamelingen van organischen afval, het chloor onvoldoende is.

De vorm waaronder chloor als desinfectans in aanmerking komt, is tegenwoordig bijna uitsluitend die van chloorkalk, een product dat dezen naam draagt, omdat het verkregen wordt door gebluschten kalk met gasvormig choor te verzadigen.

Zeldzamer komt het eenigzins duurdere zoogenaamde Eau de Javelle of Bleekwater in aanwending, hoewel het bij het desinfecteren van linnengoed de voorkeur zoude verdienen. Het is eene oplossing van koolzure soda, waardoor men choor heeft laten strijken.

Chloorkalk wordt door de apothekers en droogisten verkocht tegen den prijs van 35 à 50 cents per Ned. pond, naar de hoeveelheid die genomen wordt. De qualiteit daarvan (d. i. het gehalte van werkzaam

chloor) is zeer uiteenloopend. (1) Het is een graauwwit poeder, dat droog en stuivend zijn moet, en een zeer duidelijken reuk van chloor moet verspreiden. Het worde geborgen in wijdmonds glazen stopflesschen, die men in het duister bewaart. Bij het gebruik bediene men zich van aarden of houten lepels, bakken, emmers, enz., en vermijde de aanraking met metalen.

In water gebragt klontert de chloorkalk gaarne en lost zich eerst na vlijtig omroeren of schudden op. Daarbij blijft echter altijd een aanmerkelijk gedeelte onopgelost, dat gemakkelijk bezinkt, en waarvan het bovenstaande vocht helder kan worden afgegoten. Eene goede verhouding voor eene chloorkalk oplossing is: 1 pond daarvan op 10 ponden of kannen water. Voor een emmer water van de gewone grootte (10 à 12 kan) is dus ruim één Ned. pond benoodigd.

De chloorkalk wordt op verschillende wijzen gebruikt, al naarmate eene sterkere of snellere choorontwikkeling wordt verlangd. De ligste graad van chloorontwikkeling wordt verkregen door den chloorkalk op een bord uit te spreiden en ter plaatse waar de desinfectie moet geschieden, te laten staan. Mengt men den chloorkalk met water, met azijn of eindelijk met zoutzuur aan, dan wordt de chloorontwikkeling versneld. Bij aanwending van zontzuur ontwijkt het chloor onder opbruising.

Bij het desinfecteren van linnengoed wordt de oplossing van chloorkalk in meer of minder verdunden staat gebezigd. Gekleurde goederen kunnen echter daarmede niet behandeld worden, wanneer men ze in ongeschonden staat wenscht te houden, daar het chloor de meeste kleuren vernietigd.

In droogen toestand wordt chloorkalk aangewend tot bestrooijing van voorwerpen die stank geven of van welke men de ontwikkeling van schadelijke gassen vreest.

Nevens het chloor, onder den vorm van chloorkalk, moet in de eerste plaats het ijzervitriool (sulphas ferrosus) genoemd worden, om de eigenaardige beteekenis die het heeft bij de desinfectie met betrekking tot de cholera.

Het is een zout, dat in groenachtige kristalbrokken, die bijna altijd met een bruin poedervormig beslag van basisch zwavelzuur ijzeroxyde bedekt zijn, in den handel voorkomt tegen den prijs van 15 à 20 cents het Ned. pond. Behalve de straks vermelde namen draagt het ook nog die van groen vitriool en koperrood (naar den franschen naam couperose).

De kristallen zijn in water gemakkelijk oplosbaar, met uitzondering van het bruine beslag van basisch zwavelzuur ijzeroxyde, waarmede zij bedekt zijn. Het wordt bijna zonder uitzondering in oplossing gebruikt. Eene goede verhouding voor het vervaardigen van zoodanig eene oplos-

---

(1) Tien onlangs onderzochte monsters, uit verschillende winkels gehaald, toonden gehalten van 13,8, 18.8, 21, 24, 24.6, 26.5, 27.7, 28, 28.8, 35.4 ten honderd. Bij aankoop van geringe hoeveelheden wordt tot f 1 per Ned. pond betaald.

sing is: 1 pond ijzervitriool op 4 pond of kan water. Voor een emmer water van de gewone grootte is dus ongeveer 2½ à 3 pond benoodigd.

Deze oplossing smaakt zuur en wrang. Op marmeren vloeren, op linnengoed en dergelijke geven druppels daarvan bij het opdroogen bruine roestvlekken, maar overigens werkt deze vloeistof niet nadeelig.

De beginselen waarop het gebruik van ijzervitriool bij de desinfectie berust, zijn geheel andere dan die waarop de aanwending van chloorkalk steunt. Dit vloeit reeds daaruit voort, dat de algemeene scheikundige werking van chloorkalk lijnregt staat tegen over die van ijzervitriool, zoodat dan ook nimmer beide te gelijk kunnen worden aangewend.

Als stankwegnemend middel heeft ijzervitriool eene vele malen geringere beteekenis dan chloor. De reuk van versche excreta bijv. wordt er niet door weggenomen, maar slechts verminderd en gewijzigd. Van rottende dierlijke stoffen neemt het den stank in zooverre weg, als deze het gevolg is van gevormd zwavelammonium, van vrije ammonia en daarmede overeenkomstige bases, welke bestanddeelen allen door het ijzervitriool worden vastgelegd, onder vorming van zwavelijzer en zwavelzure zouten. (1)

Voegt men hierbij, dat de ijzeroxydule-zouten en het zwavelijzer in hooge mate het vermogen hebben om uit de lucht zuurstof op te nemen en zich in oxydezouten te veranderen, welke laatste op hunne beurt door rottende organische stoffen gemakkelijk worden gereduceerd, waardoor eene eigenaardige en onophoudelijke overbrenging van zuurstof der lucht tot de organische stoffen plaats hebben kan, dan is alles medegedeeld, wat uit het algemeen scheikundig standpunt, uit hetwelk straks de werking van het chloor werd besproken, omtrent de werking van ijvervitriool op organische stoffen, die aan rotting onderhevig zijn, kan worden gezegd.

Maar er is een tweede meer speciaal oogpunt, waaruit ijzervitriool hier vooral de aandacht verdient. De zouten der zware metalen, waartoe het ijzervitriool ook behoort, oefenen allen, het eene in meerdere het andere in mindere mate een bijzonderen invloed uit op de omzetting, die organische afval, waarmede zij gemengd worden, bij de rotting ondergaat. Die invloed is tweeledig: het werkt daarop vertragend en belemmerend — maar ook worden de rigting van het proces zelf, de aard en de opeenvolging der scheikundige werkingen, die daarbij tot stand komen, door die zouten gewijzigd, vaak fundamenteel veranderd. Men

---

(1) In oude secreetputten kan zwavelwaterstof voorhanden zijn onder den vorm van zwavelwaterstof-zwavelammonium. Wordt bij zoodanig eene faecaalmassa ijzervitriooloplossing gebragt, dan ontwikkelt zich zwavelwaterstof in gasvormigen staat, dat, daar het brandbaar is, tot ontploffing aanleiding geven kan, als men er met brandende voorwerpen bij komt. Dit ter verklaring van hetgeen voor eenigen tijd in dagbladen vermeld werd omtrent ontploffingen ontstaan bij desinfectie van secreetputten met ijzervitriool. Overigens is het in het geheel geene zeldzaamheid, dat de lucht in besloten secreetputten zooveel zwavelwaterstof bevat, dat deze ontstoken worden kan, zoo als de werklieden met het ledigen belast dan ook doen als het zonder gevaar kan geschieden, om zich zoo spoedig mogelijk van dezen stank te ontdoen.

kent de menigvuldige toepassingen van kwik-, koper- en zinkzouten op industriëel niet alleen maar ook op wetenschappelijk gebied ter conservering van organische voorwerpen tegen allerlei soort van bederf en sedert lang is het van het ijzervitriool, het goedkoopste en minst gevaarlijke dezer metaalzouten, bekend, dat het in gelijken zin werkt, en het is inzonderheid daarom, dat het bij de desinfectie met betrekking tot de cholera diensten kan doen.

Hierboven is aangetoond, dat het praktisch onuitvoerbaar is, met behulp van chloor groote massa's afval van dierlijken of plantaardigen oorsprong in zoodanigen toestand te brengen, dat de gewone rottingsverschijnselen zich niet vertoonen en zij ten gevolge daarvan in de omgeving van den mensch geduld kunnen worden. Het doet er voor het oogenblik niet toe, dat de scheikunde niet weet te verklaren, op hoedanige wijze het ijzervitriool werkt, niet in bijzonderheden weet aan te wijzen, hoe en waarin het ontledingsproces der faecale stoffen door de aanwezigheid van sulfas ferrosus wordt gewijzigd, — indien het maar zeker is, dat het proces een ander is dan hetgeen die stoffen in natuurlijken toestand ondergaan. En dit is gemakkelijk genoeg te bewijzen. Faecaalstoffen en urine worden bij rotting zeer spoedig alcalisch, maar bij aanwezigheid van sulfas ferrosus, in betrekkelijk geringe hoeveelheid, blijven zij maanden lang zuur. Bestaat er grond om aan te nemen dat gedurende eene cholera-epidemie de faecaalstoffen in natuurlijken toestand rottende, eene bron van infectie zijn of kunnen worden, dan is men geregtigd tot de onderstelling, dat zij deze faculteit verliezen zullen, wanneer de rotting door de toevoeging van sulfas ferrosus te gelijk vertraagd en in rigting en uitwerkselen zeer fundamenteel gewijzigd wordt. De ervaring, elders met betrekking tot dit punt opgedaan, maakt inderdaad deze onderstelling in hooge mate aannemelijk en regtvaardigt op de meest volledige wijze de aanbeveling om gedurende cholera-epidemieën *alle* privaten met ijzervitriool te desinfecteren, in de hoop van daardoor het choleragif van een zijner belangrijkste voortplantings- of verspreidingsmiddelen te hebben beroofd.

Er kan natuurlijk verschil van meening bestaan over de waarde van de theorie, die aan deze aanbeveling ten grondslag ligt. Maar bij de duisterheid, die er nog heerscht over de verspreidingswijze der cholera, schijnt het van groote waarde, eene theorie die met de waarneming in overeenstemming en niet strijdig is met algemeen erkende natuurbegrippen, consequent vast te houden en toe te passen, overal waar andere maatregelen van erkend nut daardoor niet worden belenmerd. Men mag de gegronde hoop koesteren, dat bij het verstandig en voorzigtig volgen van een bepaald systeem, de ervaring rijper vruchten zal dragen, dan zonder een systeem, of althans zonder iets dat de uitdrukking eener bepaalde theorie is. Ook hier geldt het, dat men gemakkelijker van iets tot iets beters, dan van niets tot iets goeds komt.

Ten slotte kan hierbij nog opgemerkt worden, dat de desinfectie der privaten met sulfas ferrosus ook dan nog groote voordeelen aanbiedt, wanneer men meende te moeten aannemen, dat de rotting der excreta geen wezenlijk moment aanbrengt bij de verspreiding der cholera Er

bestaat geen beter, eenvoudiger en goedkooper middel om de gewone kokerprivaten in woonhuizen, fabrieken en openbare plaatsen in bijna reukeloozen toestand te houden. Zekerlijk kan het chloor daartoe niet in allen gevalle dienen, ware het slechts, omdat de kokers zelve meest van onbedekt ijzer, zink of lood zijn vervaardigd.

Er zijn nog vele andere stoffen te noemen, die nevens ijzervitriool aanbevolen zouden kunnen worden ter bereiking van hetzelfde doel. Doch het is ons raadzaam voorgekomen, om slechts één aan te bevelen, dat reeds eene langdurige ervaring voor zich heeft en goedkooper, gemakkelijker te verkrijgen en te behandelen is dan de meeste anderen.

Om deze reden alleen worden de andere aanbevolen middelen met stilzwijgen voorbijgegaan, en bepalen wij ons thans verder tot het geven van eenige aanwijzingen, die als voorbeelden kunnen dienen van het gebruik, dat men in verschillende gevallen, ook voor het algemeene doel der desinfectie, van de beide aanbevolen desinfectiemiddelen, chloorkalk en ijzervitriool, maken kan.

Ziekenkamers en ziekenzalen. Behalve door eene aanhoudende en voldoende luchtverversching, zal men in ziekenzalen de verspreiding van smetstoffen in de lucht het best verhinderen door aanwending van chloorkalk. Men plaatse deze op borden of schotels in de onmiddellijke nabijheid der bedden, voor zooverre het den zieke niet hinderlijk is, bevochtigt den chloorkalk met gewoon water en roert van tijd tot tijd de massa met een houtje om. Men behoort een chloorreuk in het vertrek waar te nemen, die echter zoodanig moet getemperd zijn, dat men bij voortdurend verblijf daarin er geen hinder van ondervindt. De chlooront-wikkeling kan bespoedigd worden door den chloorkalk, in plaats van met water, met sterken snelazijn, nog meer door hem met slap zoutzuur (1) te overgieten. Het gebruik van zwavelzuur is minder raadzaam.

Moet een vertrek een chloorberooking ondergaan, dan verwijdert men eerst schilderijen met vergulden randen en dergelijke metalen voorwerpen. Poreuze voorwerpen, als gordijnen, lakensche en wollen kleedingstoffen, die niet verbrand of gewasschen kunnen worden, moeten daarentegen in het vertrek verblijven. Men plaatst dan een of meer borden met chloorkalk (naar de grootte van het vertrek) op den vloer en overgiet den chloorkalk met verdund zoutzuur. (2) Het vertrek blijft met gesloten vensters en deuren aan de werking van het chloor blootgesteld, wordt daarna gelucht en de berooking nog eens herhaald. Daarna wordt al wat daarvoor vatbaar is, eerst met water, daarna met zeep afgenomen en ten slotte ontwikkelt men in het weder gesloten vertrek ammonia, door een handvol ongeveer (meer of minder naar de grootte van het vertrek) salmiak (chloor-ammonium) in poeder met twee handenvol gebluschten kalk te vermengen en het mengsel met water te bevochtigen. Na 12 uren wordt het vertrek op nieuw gelucht.

---

(1) Een maat gewoon zoutzuur (acid. hydrochloricum) met 10 maten water.

(2) Een maat gewoon zoutzuur (acid. hydrochloricum) met 1 maat water.

Faecale stoffen, uitbraaksel en urine. Vooreerst zorge men, dat de lijders zich zelven, hun linnen- en beddegoed zoo min mogelijk met deze uitwerpselen bezoedelen, men spare zoo min mogelijk wassching der ligchaamsdeelen en verversche zooveel doenlijk het linnengoed. De uitwerpselen worden in de potten onmiddellijk met eene oplossing van chloorkalk overgoten, zoodat zij daarnaar rieken, in dezen toestand uit het ziekenvertrek verwijderd en in een gedekt vat in de open lucht staande uitgestort, welks inhoud van tijd tot tijd met nieuwe chlooroplossing worde bedeeld en voorts zoo spoedig mogelijk buiten het bereik van menschen en woningen worde gebragt. Het te ledigen in secreten, riolen of openbare wateren behoort streng afgekeurd te worden. De potten behooren, alvorens zij in het ziekvertrek teruggebragt worden, met water onder toevoeging van een weinig chloorkalk-oplossing frisch te zijn uitgespoeld.

In de plaats der chloorkalk-oplossing kan ook eene ijzervitriool-oplossing worden gebezigd, die in de potten kan worden gebragt, voor dat de lijder ze gebruikt. De inhoud kan dan onmiddellijk in de secreten worden uitgestort, wanneer deze op de straks aan te geven wijze met hetzelfde middel worden gedesinfecteerd. Uitwerpselen met chloorkalk vermengd mogen echter om de hierboven opgegeven reden niet in privaten, welke met ijzervitriool worden gedesinfecteerd, uitgestort worden.

In allen gevalle is het raadzaam de uitwerpselen nimmer langer dan strikt noodzakelijk is in of nabij de woningen te laten verblijven.

Over de dagelijksche desinfectie der privaten vóór en gedurende eene cholera-epidemie is hierboven het voornaamste medegedeeld. Enkele opmerkingen ten aanzien dezer bewerking mogen hier nog eene plaats vinden.

Vooreerst zij herinnerd dat men bij kokerprivaten zorg moet dragen, dat de desinfectie-vloeistof, die eens of tweemaal daags wordt ingegoten (des avonds of des avonds en op den middag) van boven langs de wanden van den koker naar beneden vloeije, zoodat alle aanhangende faecale stoffen worden besproeid. Op deze wijze worden zelfs stinkende privaten, wanneer zij overigens goed aangelegd zijn, bijna geheel van stank bevrijd. Nimmer wordt echter door de desinfectie de zorg voor de reinheid van alle deelen van de privaten overbodig gemaakt. Deze worde inzonderheid in acht genomen bij privaten die bij meerdere huisgezinnen in gemeenschappelijk gebruik zijn.

Voorts zij opgemerkt, dat, indien het privaat niet op een riool en eene gracht, maar op een zinkput of gemetselden put uitloopt, de hoeveelheid ijzervitriool, die de eerste maal ingebragt zal worden, zooveel mogelijk in evenredigheid moet genomen worden tot de faecaalmassa in den put aanwezig. Daar echter te veel niet schaadt, zal men wel doen een tien- à twintigtal Ned. ponden ijzervitriool in water opgelost op eenmaal daarin uit te te storten. Is de put genaakbaar, dan kan men zich vergewissen, eene voldoende hoeveelheid ijzervitriool te hebben toegevoegd, door in de massa, na haar zorgvuldig doorgeroerd te hebben, een blaauw lakmoespapier te dompelen, dat daardoor duidelijk en blijvend rood moet worden gekleurd.

De fosses mobiles, schuiten en dergelijke inrigtingen, met behulp

waarvan faecale stoffen en ander dergelijk vuil van bewoonde plaatsen worden weggevoerd, worden immer van genoegzame hoeveelheden der ijzervitriool-oplossing voorzien, en de ingeworpen stoffen behoorlijk daarmede vermengd.

Lijf- en waschgoed. Alle wit lijf- en waschgoed, door lijders gebruikt of bezoedeld, wordt onmiddellijk in houten emmers met water gebragt, waarin per emmer een maatje der chloorkalk-oplossing is gemengd of zooveel meer als noodig is om het vocht den reuk van chloor te doen aannemen. Na eenige uren daarin vertoefd te hebben, worden zij in ruime hoeveelheden telkens te ververschen water gespoeld, en eerst daarna op de gewone wijze gewasschen. Bij fijn linnengoed kan het noodig zijn, na de wassching een weinig anti-chloor (1) te bezigen, om sporen teruggebleven chloor onwerkzaam te maken.

Voor gekleurde goederen bezige men water met ijzervitriool of wel, daar dit somwijlen onaangename roestvlekken kan te weeg brengen, zinkvitriool in dezelfde verhouding. Die zinkvitriool (zwavelzuur zink-oxyde) is duurder dan ijzervitriool, maar heeft overigens dezelfde hier beoogde werking. *Het is giftig.*

Zinkvitriool-oplossing kan ook worden aanbevolen om plekken op het tapijt of den bodem, wollen dekens, lakensche kleederen, enz. met uitwerpselen of uitbraaksel bezoedeld, te doortrekken en daarna uit te wasschen.

Overigens zal het wel geen betoog behoeven, dat de zekerste weg om zich tegen verdere besmetting te vrijwaren, deze is, dat al het lijf- en beddegoed van een choleralijder voor goed worde verwijderd en niet weder gebruikt. Is dit niet wel uitvoerbaar, dan behoort toch geen stuk van de behandeling met gepaste desinfectie- en zuiveringsmiddelen te worden buiten gesloten en niet weder in gebruik genomen te worden dan nadat het langen tijd aan eene ruime inwerking der lucht blootgesteld is geweest.

Lijken. De onmiddellijke isolering van lijken is natuurlijk hoogst wenschelijk. Zoolang het lijk nog niet gekist is, plaatse men in zijne onmiddellijke omgeving schoteltjes met chloorkalk en azijn. Op den bodem der kist legge men eene laag chloorkalk en bestrooije vóór het sluiten het lijk daarmede van boven tot beneden. Dat het linnen- en beddegoed, waarmede het lijk in aanraking geweest is, op de meest volkomen wijze moet worden gedesinfecteerd, spreekt van zelf. Matrassen of beddegoed, sterk bezoedeld met den darminhoud na den dood ontlast, kunnen niet wel anders dan verbrand worden.

De kamer, waar een lijk gestaan heeft, moet na de begraving op de boven aangegeven wijze met chloor worden gedesinfecteerd.

---

(1) Antichloor noemt men zoodanige stoffen, die de werking van mogelijk teruggebleven sporen van chloor opheffen kunnen. Het meest wordt daartoe gebruikt eene oplossing van zwaveligzure soda.

Stegen, *sloppen*, *goten*, *poelen*, *modderslooten.* Vóór of bij het uitbreken eener cholera-epidemie pleegt men, en teregt, vroeger gepleegde verzuimen zooveel doenlijk te herstellen, door verzamelingen van vuil, die dikwijls geruimen tijd opgehoopt liggen in achterbuurten, in hoeken, tusschen huizen, in goten, enz., zoo spoedig mogelijk op te ruimen. Al dergelijke verzamelingen van vuil, hetzij zij stinken of niet, worden het best vooraf met ijzervitriool-oplossing begoten en niet eerder opgeruimd, dan nadat zij er mede doortrokken zijn.

Mestvaalten. Mestvaalten van grooten omvang, die niet kunnen worden opgeruimd, worden het best met eene dikke laag turfmolm en daarop gebluschte kalk, of met aarde en graszoden bedekt.

Fabrieken, *scholen*, *armenhuizen*, *gevangenissen*, *enz.* Behalve goede ventilatie is de voorname prophylactische maatregel, uit het hier besproken oogpunt, de zorg voor de algemeene reinheid en voor de desinfectie der privaten. Behalve eene geregelde en naauwgezette desinfectie met ijzervitriool komt het er hier vooral op aan, alle deelen van de privaten in reinen toestand te houden en zooveel mogelijk zorg aan te bevelen, dat de personen, die er gebruik van maken, hunne kleederen niet met faecale stoffen bezoedelen en zich behoorlijk afwisschen Vooral is dit noodzakelijk voor hen die aan diarrhoe lijden. In fabrieken en scholen worden de privaten vaak den geheelen dag door druk bezocht en de atmosfeer wordt er ook om andere reden dan ten gevolge der faecale stoffen benaauwend en ongezond. Wenschelijk is het daarom op de privaten een bord met chloorkalk te stellen, voor scholen natuurlijk buiten het bereik der kinderen.

De waterplaatsen van zoodanige inrigtingen behooren immer en bijzonder in tijden van cholera in zuiveren staat gehouden te worden, liefst door vlietend water. Besproeijing van tijd tot tijd met chloorkalkoplossing is echter ook hier zeer aanbevelenswaardig.

De algemeene cholera-commissie, [1]

H. VAN CAPPELLE.
L. J. EGELING.
J. C. G. EVERS.
J. W. GUNNING.
J. PENN.

---

(1) De heer mr. A. C. van Heusde, lid der commissie, heeft gemeend dit rapport niet mede te moeten onderteekenen, omdat het daarin behandelde onderwerp hem uit den aard van zijn' werkkring vreemd is.

Bijlage IX.

MINISTERIE VAN BINNENLANDSCHE ZAKEN.

Aan de Commissarissen des Konings in de provinciën is onder dagteekening van 10 Junij 1866 gezonden de volgende missive:

Even als in vroegere cholera-epidemieën is ook nu weder gebleken dat die ziekte zich voor een goed deel door de binnenlandsche scheepvaart verspreidt. Ik acht het daarom van belang dat de aandacht der gemeentebesturen op dit punt gevestigd worde en tevens in hoofdtrekken de middelen worden aangegeven, waardoor zij er toe kunnen bijdragen om het overbrengen der cholera naar hunne gemeente langs dien weg tegen te gaan of hare verspreiding naar andere gemeenten te beletten.

Ten einde het beoogde doel te bereiken zal het noodig zijn, dat in iedere gemeente een naauwlettend toezigt worde gehouden op alle aankomende en tijdelijk verblijvende schepen, hetzij alleen om te schutten, hetzij tot het laden of lossen van goederen, of tot andere einden. Wanneer het blijkt dat er choleralijders aan boord zijn, zouden deze ter verpleging in een geschikt lokaal moeten worden opgenomen en het schip worden gedesinfecteerd. Dit laatste zou evenzeer behooren te geschieden wanneer één of meer choleralijders aan boord geweest zijn. Bij weigering van den lijder om het schip te verlaten, zou dit op een zooveel mogelijk afgezonderd gedeelte der gemeente onder politietoezigt gesteld moeten worden, terwijl voor zuivering van het schip en van de uitwerpselen des lijders en van het linnen- en beddegoed de noodige zorg behooren gedragen te worden.

Het aan boord van schepen, komende uit gemeenten, waar cholera heerscht, aanwezige drinkwater behoort te worden weggeworpen en zuiver drinkwater van gemeentewege te worden verschaft.

Eindelijk zou de burgemeester terstond van de nadering van een schip, waarop zich een choleralijder bevonden heeft, kennis behooren te geven aan den burgemeester der gemeente, werwaarts het schip zich in de eerste plaats begeeft, en zou hij in alle gevallen waarin hij het schip van versch drinkwater heeft doen voorzien, daarvan een bewijs aan den schipper moeten afgeven.

Door het nemen van deze of dergelijk maatregelen, die hier slechts in hoofdtrekken zijn aangegeven, maar naar plaatselijke omstandigheden kunnen gewijzigd en uitgebreid worden, zouden de gemeentebesturen er veel toe kunnen bijdragen om hunne gemeente tegen de verspreiding der cholera te beveiligen, en die ziekte ook van andere gemeenten af te houden.

Ik verzoek U. H. E. G. de gemeentebesturen in uwe provincie hierop

indachtig te maken en mij in het rapport, dat ik, overeenkomstig het verzoek van mijn ambtsvoorganger in zijne circulaire van den 23sten April jl., n°. 302, 9de afd., te gemoet zie, omtrent de maatregelen welke tot wering der cholera genomen zijn, mede te deelen wat ook in dit opzigt door de gemeentebesturen zal zijn verrigt.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

BIJLAGE X.

'sGRAVENHAGE, den 11den Mei 1866.

Aan den Aartsbisschop en de Bisschoppen der R. K. Diocesen en aan die der Oud-Bisschoppelijke Klerezy.

De gevallen van cholera in verschillende plaatsen des Rijks hebben mijnen ambtgenoot voor de Binnenlandsche Zaken aanleiding gegeven, om mijne aandacht te vestigen op het in sommige gemeenten bestaande Godsdienstig gebruik van het, vóór de begraving, brengen van lijken in de kerk en deze aldaar gedurende de Godsdienstoefening te laten verblijven.

Dit gebruik wordt, vooral bij het heerschen van cholera, voor de gezondheid der bevolking nadeelig geacht, omdat verspreiding dier ziekte daardoor zou kunnen bevorderd worden.

Spoedige begraving en desinfectie der lijken van aan cholera gestorvenen is algemeen aanbevolen, en in verband daarmede is het wenschelijk, dat ook bij de kerkelijke begrafenissen of Godsdienstige lijkplegtigheden gepaste maatregelen van voorzorg tegen het gevaar van besmetting worden genomen.

In het vertrouwen, dat U Hoog Eerwaarde gaarne zal medewerken, om dit gevaar onder Gods zegen te helpen verhoeden, neem ik de vrijheid U Hoog Eerwaarde uit te noodigen, om aan Uwe onderhoorige geestelijken in de parochiën, met opzigt tot de kerkelijke begrafenissen of Godsdienstige lijkplegtigheden, zoodanige voorschriften te willen geven, als ter bevordering van het hier beoogde doel, en de gegeven omstandigheden, nuttig of dienstbaar mogen worden geacht, en daaronder de bepaling te begrijpen, *dat lijken van aan cholera overledenen niet in de kerken worden toegelaten.*

De Minister van Buitenlandsche Zaken,

(*get.*) E. CREMERS.

Bijlage XI.

's Gravenhage, den 14den Februarij 1867.

Aan de Heeren Commissarissen des Konings in de Provinciën.

Gedurende het heerschen der cholera in het vorige jaar zijn door vele gemeentebesturen maatregelen genomen, ten einde die ziekte zooveel mogelijk te weren of, wanneer zij zich mogt vertoond hebben, hare uitbreiding zooveel mogelijk te beperken.

Niet overal is met evenveel kracht gehandeld; in sommige gemeenten geschiedde niets, in andere weinig en er waren er waar de maatregelen meer in naam bestonden dan zij in de daad werden uitgevoerd.

Na de treurige ondervinding van het jaar 1866, mag men verwachten dat geen enkel gemeentebestuur zou achterwege blijven in het voorschrijven en handhaven van zoodanige bepalingen, als strekken kunnen om de epidemie met kracht tegen te gaan, wanneer zij zich wederom vertoonen mogt. Maar, wanneer men tot dat tijdstip wachtte, zou het gewis te laat zijn en menige nuttige maatregel zou dan achterwege moeten blijven, die tijdig genomen, welligt vele menschenlevens zou hebben kunnen behouden.

Wanneer men uit de jongste epidemie geleerd mogt hebben in tijds sanitaire maatregelen te nemen, die niet slechts tot wering der cholera maar ook tot verbetering van de volksgezondheid in het algemeen strekken, zou die epidemie eer een zegen dan een ramp genoemd mogen worden.

Ik acht het daarom dienstig dat de gemeentebesturen door UHEG. opmerkzaam worden gemaakt op de noodzakelijkheid om met zorg na te gaan wat in hunne gemeente uit een sanitair oogpunt verbetering eischt. De geneeskundige ambtenaren zijn bereid en in staat hun daarbij voor te lichten en raad te geven. Het is niet onmogelijk dat ook in dit jaar de cholera ons land bezoekt, zij vinde ons niet onvoorbereid.

Vooral dient met ernst de aandacht gevestigd te worden op de noodzakelijkheid om onreinheden, zooals mesthoopen, stinkslooten en stilstaande poelen en ander vuil, zoo spoedig mogelijk weg te ruimen; het hevigst woedde de cholera in de gemeenten, die in dit opzigt in een inderdaad ergerlijken toestand verkeeren. Rhijnsburg en Meppel leverden daarvan afschrikwekkende voorbeelden, en ook in gemeenten die overigens door grootere reinheid uitmunten en waar de cholera betrekkelijk weinig heeft geheerscht, waren de brandpunten gemeenlijk daar, waar de reinheid veel te wenschen overliet.

Evenzeer behoort voor zuiver drinkwater, voor een goeden afvoer van

vuil en water, en voor bestrating gezorgd te worden, omdat daardoor de reinheid bevorderd wordt.

Waar geene doeltreffende verordeningen tot regeling van deze onderwerpen bestaan, stelle men die in tijds vast en wachte niet tot dat de epidemie ons andermaal overvalt.

Van niet minder belang mag het geacht worden dat de cholera-commissiën worden uitgenoodigd zich voor te bereiden op eene mogelijke herhaling der epidemie en vooraf te overleggen wat door haar zou kunnen gedaan worden om met kracht de ziekte te weren, zoo zij komen mogt. Een uitnemend voorbeeld is in dit opzigt gegeven door de cholera-commissiën te Groningen en te Utrecht. Waar zoodanige commissiën nog niet bestaan, rigte men ze op.

Tijdig neme men maatregelen om de eerste gevallen die zich mogten voordoen, te isoleren, de zieken in een daarvoor bestemd lokaal op te nemen en de woningen te desinfecteren.

Wat verstandig overleg en volhardende ijver tot wering der cholera vermogen, is in de jongste epidemie op meer dan eene plaats gebleken.

Mogt dit overal worden ingezien en niemand achterlijk blijven waar het een zoo gewigtig belang als de bescherming der volksgezondheid geldt!

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(*get.*) HEEMSKERK.

Bijlage XII.

MAATREGELEN DOOR GEMEENTEBESTUREN VOORGESCHREVEN.

OVERZIGT *van de maatregelen door de besturen van de* 185 *gemeenten in Noordbrabant tot wering der cholera genomen* (1). [Zie *Staatscourant* van 31 Augustus 1866, n°. 205; tweede bijvoegsel.]

Finantiele maatregelen. Gilze en Rijen (de raad heeft een crediet van f 200 verleend), Leende (als voren onbepaald crediet), Oss (als voren onbepaald crediet). [3 gemeenten].

Publicatiën of raadgevingen aan de ingezetenen. Dinther (zorg voor drinkwater, wegruiming van mestvaalten enz. aanbevolen), Heeswijk (zorg voor drinkwater en wering van verzameling van personen bij de begrafenissen aanbevolen), Herpen (zorg voor drinkwater aanbevolen), Lith (als voren en wering van verzameling van personen bij begrafenissen), Lithoijen (zorg voor drinkwater aanbevolen), Nuland (als voren), Oijen c. a. (als voren), Huybergen (wering van verzameling van personen bij begrafenissen en opruiming van mestvaalten aanbevolen), Stiphout (reinheid en wegruiming van mestvaalten), Vlijmen (gewezen op het schadelijke van het brengen der uitwerpselen van choleralijders op mestvaalten), Gemert (algemeene wenken), Hedikhuizen (als voren), Ossendrecht (als voren), Rucphen c. a. (als voren). [15 gemeenten].

Benoeming eener cholera-commissie. a. Vóór het uitbreken der epidemie: Aarle-Rixtel, Almkerk c. a., Asten, Bakel c. a., Beers, Berchem, Bergeyk, Borkel c. a., Boxmeer, Boxtel, Breda, Cuyck c. a., Deursen c. a., Dinther, Dommelen, Dongen, Duizel c. a., Eindhoven, Escharen, Etten c. a., Gassel, Geffen, Gemert, Ginneken c. a., Goirle, Haaren, Heesch, Heeze, Helvoirt, Herpen, Herpt c. a., 's Hertogenbosch, Heusden, Hilvarenbeek, Hooge en Lage Mierde, Huybergen, Huisseling c. a., Kluudert, Linden, Lith, Lithoijen, Loon op Zand, Meeuwen c. a., Mierlo, Mill c. a., Nistelrode, Oerle, Oijen c. a., Oploo c. a., Riethoven, Sambeek, Schayk, Soerendonk c. a., Standdaarbuiten, Stratum, Teteringen, Valkenswaard, Veen, Veghel (de bestaande gezondheidscommissie wordt zoo noodig versterkt), Veldhoven,

---

(1) Dit overzigt is bewerkt naar de opgaven die tot den 28sten Julij bij den Commissaris des Konings zijn ingekomen. Alleen de opgaven betreffende het toezigt op schepen loopen tot 23 Augustus.

Waalre, Waalwijk, Wanrooy, Werkendam, Westerhoven, Wijk c. a., Zeeland. [67 gemeenten].

b. Als de cholera uitbreekt: Erp, Hoeven c. a, St. Oedenrode, Oeffelt. [4 gemeenten].

Schorsing van kermissen en jaarmarkten. Aalst, Alem c. a. Alphen c. a., (te zijner tijd zal daartoe het voorstel worden gedaan), Asten, Baardwijk (zal zoo noodig geschorst worden), Berchem (als voren), Bergeyk (als voren), Berlicum (te zijner tijd zal hieromtrent besloten worden), Besoijen (als voren), Beugen c. a. (als voren), Berkel c. a. (als voren), Boxmeer (als voren), Budel (een voorstel zal gedaan worden), Capelle, Dielen c. a., Dinteloord c. a., Dinther (als Baardwijk), Dommelen (als voren), Dongen (als voren), Drunen, Dussen c. a., Eindhoven c. a., Engelen (als Berlicum), Etten c. a., Fijnaart c. a., Geertruidenberg, Geffen (als Baardwijk), Giessen (als Berlicum), Gilze en Rijen (als Baardwijk), Grave, 's Gravemoer, Halsteren, Haps (als Baardwijk), Hedikhuizen, Heesch (als Baardwijk), Herpen (als Berlicum), Herpt c. a., 's Hertogenbosch, Hilvarenbeek, Hoeven c. a., Hooge en Lage Mierde c. a. (als Baardwijk), Huybergen, Klundert, Lierop, Loon op Zand (als Baardwijk), Luyksgestel (als voren), Made c. a. (het voornemen tot schorsing bestaat), Meeuwen c. a., Megen c. a. (ze zal worden geschorsf), St. Michielsgestel (als Baardwijk), Mierlo (als voren), Nieuwkuik (als voren), Nuland (als voren), St. Oedenrode (als Berlieum), Oerle (als Megen), Oploo c. a. (als Baardwijk), Oud- en Nieuw-Gastel, Oudenbosch, Ravestein (als Baardwijk), Reek (als Berlicum), Riethoven, Roosendaal c. a. (als Baardwijk), Sambeek (als voren), Soerendonk c. a. (de schorsing zal plaats hebben), Someren, Son c. a. (als Baardwijk), Sprang, Standdaarbuiten, Stratum (als Soerendonk), Strijp (als Berlikum), Terheyden (als Soerendonk), Tongelre, Valkenswaard (als Baardwijk), Veghel, Velp, Vessem c. a. (als Baardwijk), Vlierden (als Soerendonk), Vlijmen (als Baardwijk), Vught (als voren), Waalre, Waalwijk, Werkendam (als Soerendonk), Westerhoven (als Baardwijk), Willemstad, Woensdrecht c. a. (als Baardwijk), Woudrichem, Wouw, Zevenbergen (als Berlicum). [88 gemeenten].

Toezigt op schepen. a. De gemeentebesturen, die in het algemeen verklaren dat naauwlettend toezigt wordt gehouden en volgens de wenken van de Regering zal worden gehandeld, zijn die van Aarle-Rixtel, Alem c. a., Almkerk c. a., Andel, Beek en Donk, Bergen op Zoom, Berlicum, Beugen c. a., Bokhoven, Boxmeer, Boxtel, Breda, Deurne c. a., Dinteloord, Drongelen c. a., den Dungen, Dussen c. a., Eindhoven, Emmikhoven c. a., Engelen, Etten en Leur, Fijnaart c. a., Geertruidenberg, Giessen, Grave, Hedikhuizen, Helmond, Heusden, Hooge en Lage Zwaluwe, Huisseling c. a., Lith, Meeuwen c. a., Nieuw-Vosmeer, Oijen c. a., Ossendrecht, Oud- en Nieuw-Gastel, Oudenbosch, Raamsdonk, Roosendaal c. a., Rijswijk, Sambeek, Someren, Standdaarbuiten, Stratum, Terheyden, Veen, Veghel, Vught, Waalwijk, Werken en Sleeuwijk,

Werkendam, Willemstad, Woudrichem, Wijk c. a., Zevenbergen. [55 gemeenten.]

b. De besturen der gemeenten die, boven de genoemde algemeene toezegging, nog van bijzondere maatregelen gewag maken, zijn: Boxmeer, (bepalingen op dit punt in eene plaatselijke verordening opgenomen), Capelle (aan den mond der haven is een bord geplaatst met waarschuwing tegen het binnenvaren, en verder bepalingen gemaakt in eene plaatselijke verordening), Cuyk c. a. (als Boxmeer), Empel, c. a. (pogingen aangewend om te mogen beschikken over een onbewoond gebouw op het fort Crevecoeur, ter opneming van lijders op schepen), 's Gravemoer (als Boxmeer), 's Hertogenbosch (als Boxmeer), Klundert (als Boxmeer), Linden (als Boxmeer), Lithoijen (bij den agent der stoomboot geneesmiddelen beschikbaar gesteld voor gevallen op het schip), Made c. a. (als Boxmeer) Megen c. a. (als Boxmeer), Oosterhout (als Boxmeer), Ravestein (de Noordbrabantsch-Geldersche stoomboot van ontsmettingsstoffen voorzien), Steenbergen (als Boxmeer), Vrijhoeven Cappel (als Boxmeer), Waspik (als Boxmeer), [16 gemeenten.]

Zorg voor het drinkwater. Dinther (den ingezetenen aanbevolen), Heeswijk (als voren), Herpen (als voren), Lith (als voren), Linden (als voren), Nuland (als voren), Oijen c. a. (als voren), Putte (er is onmiddellijk in de gemeente een put met pomp geplaatst), Reek (als Dinther), Schayk (een onderzoek zal worden ingesteld), Woudrichem (de rijkspomp is weder voor het algemeen in gebruik gesteld). [11 gemeenten.]

Reiniging van huizen, slooten, wegen, enz. Aarle-Rixtel (aan de minvermogenden kalk en versch stroo verschaft), Asten (kalk en ligstroo beschikbaar gesteld), Beek en Donk (de woningen gereinigd; de leden van den raad zullen, ieder in zijne buurt, onderzoek naar de reinheid der woningen doen), Bokhoven (als Asten), Breda (door het gemeentebestuur zijn vertoogen ingediend tegen te menigvuldige aftappingen op de Mark en Dintel, waardoor, volgens dat bestuur, eene heilzame doorspoeling der vestinggrachten wordt belemmerd; de openbare riolen worden door eene oplossing van koolteer in reukeloozen staat gehouden), Deurne c. a. (de gemeente heeft kalk, stroo enz. geleverd voor reiniging der woningen), Deursen c. a. (de commissie zal zorgen voor reinheid der woningen), Dinteloord c. a. (van wege de gemeente zal voor reinheid der woningen worden gezorgd), Dinther (als Deursen), Eindhoven (als Deurne), Engelen (als Deurne), Gemert (er is bevel gegeven tot het zuiver houden der riolen), Grave (eene plaatselijke verordening op de reiniging van riolen enz. vastgesteld), 's Gravemoer (de gemeente- en armbesturen hebben, waar het noodig was, de woningen der ingezetenen bezocht en zuivering en reiniging gelast), 's Hertogenbosch (aan de reinheid der straten wordt dagelijks de hand gehouden; de huizen der minvermogenden zijn gereinigd, waartoe de gemeente kalk en witkwasten heeft verstrekt; het collegie van regenten over de godshuizen en algemeene armen heeft versch ligstroo uitgereikt), Heusden (er zal eene schouw worden gevoerd over straten, riolen enz.), Huisseling c. a. (de reiniging der woningen,

des noods ten koste der gemeente, aan de commissie opgedragen), Lierop (de woningen zijn gereinigd), Maarheeze (de huizen zijn gereinigd door bestrijking der muren met kalkwater), St.-Michielsgestel (de leden der vereeniging van den Heiligen Vincentius van Paula en die van het Hervormde armbestuur uitgenoodigd de reiniging der woningen te bevorderen), Mierlo (de gemeente laat de woningen reinigen), Nuenen c. a. (als voren), Oerle (de gemeente deelt kalk uit), Oudenbosch (er wordt gezorgd voor buitengewone zuivering van riolen, goten enz.; de woningen zijn gereinigd en bedstroo is beschikbaar gesteld), Putte (de ingezetenen zijn tot reiniging der woningen aangemaand), Schayk (de commissie stelt een onderzoek in naar de woningen, bedden enz), Someren (de woningen zijn gereinigd), Strijp (stroo en kalk verstrekt), Valkenswaard (het gemeentebestuur zal voor zuivering der woningen zorgen), Veghel (het algemeen armbestuur zort voor reiniging der woningen), Waalre (de woningen en bedden zijn gezuiverd en gereinigd), Waalwijk (er is een modderpoel gedempt, de besturen der instellingen van liefdadigheid hebben hulp toegezegd tot reiniging van woningen en bedden), Woudrichem (er is behoorlijk voor reinheid zoo binnen als buiten 's huis gezorgd; maatregelen zijn genomen ter verbetering van gebrekkige riolen en der afwatering.) [33 gemeenten.]

Wegruiming van mestvaalten. De noodige maatregelen daartoe zijn of zouden worden genomen door de besturen der gemeenten Aarle-Rixtel, Alphen c. a., Asten, Beers, Berchem, Budel, Deurne c. a., Dinther, Eindhoven, Esch, Escharen, Gassel, Giessen, Grave, 's Gravenmoer, Haps, Heeswijk, Helvoirt, Herpen, Herpt c. a., Hilvarenbeek, Huybergen, Loon op Zand, Maarheeze, Meeuwen c. a., St.-Michielsgestel, Mill c. a., Oeffelt, Oirschot, Oudenbosch, Raamsdonk, Reek, Rijswijk, Schayk, Soerendonk c. a., Son c. a., Sprang, Stiphout, Stratum, Tilburg, Tongelré, Veen, Vrijhoeven Cappel, Waalwijk, Wanrooy, Woensel c. a., Woudrichem, Wijk c. a., Zeeland. [49 gemeenten.]

Voorziening in geneeskundige hulp. Alem c. a. (voor den geneesheer op verschillende punten der gemeente paarden beschikbaar gesteld), Lieshout (daar er geen geneeskundige in de gemeente gevestigd is heeft men herhaalde oproepingen in de nieuwsbladen gedaan ten einde er eenen te erlangen), Vierlingsbeek (het gemeentebestuur is in onderhandeling over de vestiging van eenen geneeskundige in de gemeente).

De gemeenten, waar geen geneeskundige is gevestigd, en die verklaren dat zij met geneeskundigen uit naburige gemeenten over het verleenen van hulp in overleg zijn getreden of dit zullen doen, zijn: Aalst, Emmikhoven c. a., Empel c. a., Esch, Geffen, Goirle, Haaren, Haps, Herpt c. a., Hoeven c. a., Hoogeloon c. a., Hooge en Lage Mierde c. a., Luyksgestel, Meeuwen c. a., Mierlo, Oudheusden c. a., Reek, Soerendonk c. a., Veen, Velp, Vrijhoeven Cappel, Zes Gehuchten. [25 gemeenten.]

Geneesmiddelen verkrijgbaar gesteld. Hierin is of zou worden voorzien in de gemeenten Aalst, Alem c. a., Almkerk c. a., Alphen c. a., Andel,

Baarle Nassau, Beek en Donk, Berchem, Berkel c. a., Berlicum, Bladel c. a., Bokhoven, Boxtel, Capelle, Chaam, Diessen, Dinther, Dommelen, Dongen, Drunen, Emmikhoven c. a., Engelen, Esch (als voorloopig middel is kruis-en-muntkruid aangeschaft), Fijnaart c. a., Geffen, Gilze en Rijen, Ginneken c. a., Grave, Haaren, Hedikhuizen, Heesch, Heeswijk, Herpen, Herpt c. a., 's Hertogenbosch, Hilvarenbeek, Hooge en Lage Zwaluwe, Huybergen, Liempde, Lierop, Made en Drimmelen, Nieuwkuik, Nuland, Nuenen c. a., Oisterwijk, Oost-, West- en Middelbeers (geneesmiddelen ter hand gesteld aan de heeren pastoors in de gemeente, die in den regel het eerst de zieken bezoeken), Oudheusden c. a., Raamsdonk, Reek, Reusel, Rosmalen, Someren, Son c. a., Steenbergen, Terheyden, Valkenswaard, Veen, Veghel, Velp, Vlierden, Vrijhoeven Cappel, Waalre, Werken c. a, Westerhoven, Wijk c. a., Zeelst, Zundert c. a. [67 gemeenten]

Uitdeeling van levensmiddelen en andere behoeften. Andel (met het armbestuur is overeengekomen om, wanneer de cholera zich bij mingegoeden openbaart, ligging-, kleedingstukken enz. uit te reiken), Dinther (de commissie zal zorgen dat de minvermogenden door ruimere bedeeling worden in staat gesteld zich beter te voeden), den Dungen (bij het ontstaan der ziekte zullen uit het magazijn der liefdadige instelling van de vereeniging van den H. Vincentius de noodige bedden, dekens, enz. worden verkregen), Werken c. a. (er zijn voorzorgen genomen om bij gebrek aan ligging en deksel daarin terstond van wege het bestuur te doen voorzien). [4 gemeenten.]

Afzondering van gezonden. Dinther (de ingezetenen zijn op het belang hiervan gewezen), Giessen (als voren), Heeswijk (als voren), Meeuwen c. a. (als voren), Oudenbosch (nieuwe woningen, die door het armbestuur gebouwd worden, zullen voor het tegenwoordige hiervoor worden bestemd), Rijswijk (als Dinther), Terheyden (als voren), Veen (als voren), Waalwijk (maatregelen genomen). [9 gemeenten.]

Inrigting van lokalen tot verpleging van choleralijders. Aalst, Aarle-Rixtel, Alem c. a. (te Maren wordt een geschikt lokaal gereed gehouden), Almkerk (hierin zal worden voorzien), Asten, Baarle Nassau, Bakel c. a., Beek en Donk, Beers, Berchem (een lokaal in 't raadhuis), Bergen op Zoom, Bergeyk, Berkel c. a., Berlicum, Besoijen (als Almkerk), Bladel c. a., Boekel, Bokhoven, Borkel c. a., Boxmeer (men zal trachten hierin te voorzien), Boxtel, Breda, Capelle (twee linnen tenten aangeschaft), Chaam, Cromvoort, Cuyk c. a., Deurne c. a., Dieden c. a., Dinteloord c. a., Dinther bij voorkomende gevallen zal hierin voorzien worden), Dommelen, Dongen, Duizel c. a. (als Dinther), den Dungen, Dussen c. a., Eersel, Eindhoven, Empel c. a. (als Almkerk), Engelen, Erp, Escharen (als Almkerk), Etten c. a. (als voren), Fijnaart c. a. als voren), Gassel, Geertruidenberg (als voren), Geffen, Geldrop, Gestel, Gilse en Rijen, Goirle, Grave, 's Gravenmoer, Haaren (als Almkerk), Halsteren, Haps, Heesch, Heeswijk, Heeze (als Almkerk), Helmond in

het Liefdehuis), Helvoirt, Herpen, 's Hertogenbosch, Heusden, Hoeven c. a., Hooge en Lage Zwaluwe (met de gemeente Klundert voorzien in een locaal te Moerdijk, Hoogeloon c. a., Huybergen, Klundert (zie Hooge en Lage Zwaluwe), Lierop (zoo noodig het schoolgebouw), Luykgestel, Maarheeze, Made en Drimmelen (twee), St. Michielsgestel, Mierlo, Mill c. a., Moergestel, Nuland, Nuenen c. a., St. Oedenrode, Oerle, Oirschot, Oisterwijk (als Almkerk), Oosterhout, Oss (als Almkerk), Oudenbosch (als voren), Oudheusden c. a., Princenhage, Raamsdonk, Ravestein, Reusel, Riethoven, Roosendaal c. a., Rosmalen (als Almkerk), Rijsbergen, Schijndel, Soerendonk c. a., Someren (als Lierop), Son en Breugel, Sprang (als Almkerk), Standdaarbuiten, Steenbergen, Stiphout, Stratum, Terheyden, Teteringen, Tilburg, Tongelre, Uden, Udenhout, Valkenswaard, Veghel, Veldhoven, Velp, Vessem c. a., Vierlingsbeek (als Dinther), Vlierden, Vrijhoeven Cappel (als Almkerk), Vught, Waalre, Waalwijk (als Almkerk), Wanrooy, Waspik, Werken en Sleeuwijk, Werkendam, Westerhoven, Willemstad, Woensdrecht c. a., Woensel c. a., Wouw, Wijk en Aalburg (als Dinther), Zeeland, Zes gehuchten. [132 gemeenten.]

Reiniging en desinfectie van de omgeving van lijders. a. De gemeenten, waar door het bestuur desinfectiemiddelen zijn aangeschaft, zijn: Aalst, Aarle-Rixtel, Alphen c. a.. Baardwijk, Baarle Nassau, Bakel c. a., Beek en Donk, Bergen op Zoom, Berkel c. a., Berlicum, Beugen c. a., Bokhoven, Boxmeer, Budel, Capelle, Cuyk c. a, Dinteloord, Dommelen, Drongelen c. a., Eersel, Esch, Fijnaart, Geffen (de commissie heeft zich hiermede belast), Goirle, Grave, 's Gravemoer, Halsteren, Hedikhuizen, Heesbeen c. a., Helvoirt, Herpen, 's Hertogenbosch, Hilvarenbeek, Hoeven c. a., Huybergen, Klundert, Liempde, Lieshout, Linden, Lithoijen, Loon op Zand, Made c. a., St. Michielsgestel, Mill c. a., Nieuwkuik, Nieuw-Vosmeer (ook zijn de ingezetenen uitgenoodigd bij het uitbreken der ziekte in hunne tuinen kuilen te graven voor de uitwerpselen der lijders), St. Oedenrode, Oost-, West-, en Middelbeers, Oploo c. a, Ossendrecht, Oudenbosch, Princenhage, Raamsdonk, Ravestein, Reek, Roosendaal c. a., Schayk, Soerendonk c. a., Son c. a., Sprang, Standdaarbuiten, Steenbergen, Terheyden, Tilburg, Tongelre, Udenhout, Valkenswaard, Veghel, Veldhoven, Vessem c. a., Vlijmen, Vrijhoeven Cappel, Vught, Waalre, Waalwijk, Wanrooy, Werken c. a., Werkendam (ook zullen van wege de gemeente bij de woningen, waarin lijders mogten worden verpleegd, putten worden gegraven tot wegberging en desinfectie van uitwerpselen), Westerhoven, Willemstad, Woensdrecht c. a., Wouw, Wijk c. a., Zeeland, Zevenbergen, Zundert c. a. [86 gemeenten]

b. de gemeenten die verklaren dat ze voor de aanschaffing van desinfectiemiddelen zullen zorgen, zijn: Alem c. a. Almkerk c. a., Asten, Beers, Berchem, Besoijen, Bladel c. a., Boekel, Boxtel, Dinther, Drunen, Engelen, Erp, Escharen, Etten c. a., Gassel, Gilze c. a, Haps, Heesch, Herpt c. a., Hoogeloon c. a., Lierop, Lith, Luyksgestel,

Meeuwen c. a., Nuland, Oeffelt, Oerle, Oijen c. a., Oisterwijk, Oudheusden c. a., Reusel, Rosmalen, Someren, Veen, Vlierden, Zeelst. [37 gemeenten.]

Maatregelen bij de begraving van aan cholera overledenen. a. de gemeenten, waar in een lokaal ter bewaring van de lijken is voorzien, zijn: Aalst, Beers, Berkel c. a., Bokhoven, Capelle, Cuyk c. a.. Dinther (de zorg hiervoor aan de commissie opgedragen), Dommelen, Dongen, Drongelen c. a., Eindhoven, Etten c. a., Geertruidenberg, Heesbeen c. a., Heesch, Heeswijk, Made c. a., Mill c. a.. Oeffelt, Raamsdonk, Ravestein, Roosendaal c. a., Rijsbergen c. a., Steenbergen, Tilburg, Udenhout, Valkenswaard, Velp, Vessem c. a., Vlijmen, Vught, Wanrooy, Werkendam, Westerhoven, Woudrichem, Zundert c. a. [36 gemeenten.]

b. de gemeenten, welker besturen verklaren dat zij in een lokaal ter bewaring der lijken zullen voorzien zijn; Aarle-Rixtel, Alem c. a., Almkerk c. a., Berchem, Beugen c. a., Boxmeer, Deursen c. a., Emmikhoven c. a., Escharen, Fijnaart c. a., Gassel, Giessen, Gilze c. a., 's Gravemoer, Haps, Hedikhuizen, Herpen, Herpt c. a., Hoeven c. a., Huisseling c. a., Klundert, Lierop, Linden, Loon op Zand, Megen c. a, Nuland, St. Oedenrode, Oploo c. a., Oss, Reek, Reusel, Rijswijk, Sambeek, Schayk, Someren, Son c. a , Uden, Waalwijk, Werken c. a., Woensdrecht c. a., Wouw, Wijk c. a., Zeeland. [44 gemeenten.]

Maatregelen van bijzonderen aard. Aalst (de ingezetenen zijn uitgenoodigd om bij het ontstaan eener ziekte, vergezeld met buikloop, den burgemeester daarvan terstond kennis te geven, door wien alsdan onverwijld voor geneeskundige hulp zal gezorgd worden), Aarle-Rixtel (op de jaarmarkten worden geene oude kleederen, muzikanten of vertooningen toegelaten), Almkerk c. a. (geene kramerijen of uitstallingen op de paardenmarkt), Besoijen (de geestelijken zijn uitgenoodigd tot het bezoeken der woningen waar de ziekte mogt ontstaan en tot het verstrekken van de noodige raadgevingen), Boxmeer (er is eene plaatselijke verordening tot wering en beteugeling der ziekte vastgesteld), Cuyk c. a., (eene verordening als voren door den raad vastgesteld; op de kermis en jaarmarkten worden geene muzikanten, verkoopers van oude kleederen enz. toegelaten), Deurne c. a. (alle openbare voorstellingen op de kermis verboden), Heeswijk (bij het uitbreken der ziekte zal het schoolgaan der kinderen worden belet), Hilvarenbeek (twee vrouwen aangesteld om de lijders in de woningen te verplegen), Linden (op de kermis worden geene muzikanten enz. toegelaten), Nieuw-Vosmeer (de landbouwers zijn verzocht dit jaar geene vreemde arbeiders in hunne schuren op te nemen, zoo als dit anders bij het wieden en plukken van gras gebruikelijk is), Oosterhout (eene verordening ter voorkoming van de verspreiding der cholera door den raad vastgesteld, Oss (er is eene verordening tot wering der ziekte vastgesteld: kramers in oude kleederen, dekens enz. worden niet op de jaarmarkten toegelaten), Raamsdonk

(eene verordening tot wering der ziekte vastgesteld), Rijsbergen (op de kermis worden geene marskramers enz. toegelaten), Schayk (vaste oppassers voor verpleging der zieken benoemd), Veghel (verordening tot wering der ziekte vastgesteld), Werken c. a. (alle publieke vermakelijkheden zullen worden tegengegaan.) [18 gemeenten.]

Algemeene berigten. Algemeene toezeggingen, zonder opsomming van bijzondere maatregelen, worden gedaan door de besturen der gemeenten Best, Leende en Maarheeze. [3 gemeenten.]

OVERZIGT *van de maatregelen door de besturen van de* 116 *gemeenten in Gelderland tot wering der cholera genomen* (1). [Zie *Staatscourant* van 25 Augustus 1866, n°. 200; tweede bijvoegsel.]

Finantiele maatregelen. Bemmel (f 100 beschikbaar gesteld tot aankoop van geneesmiddelen en middelen tot reiniging en zuivering), Stad Doetinchem (de raad heeft een crediet van f 200 verleend), Driel (als voren van f 600), Duiven (f 100 voor desinfectiemiddelen toegestaan), Echteld (crediet verleend), Ewijk (voorloopig f 150 crediet), Geldermalsen (onbepaald crediet verleend), Huissen (crediet van f 500), Hummelo (als voren f 100), Rosendaal (onbepaald crediet), Rossum (als voren), Valburg (als voren), Zoelen (als voren), Zutphen (crediet verleend.) [14 gemeenten.]

Publicatiën werden tot de ingezetenen gerigt in de gemeenten Aalten (aansporing tot reinheid in de woningen en het volgen eener geregelde levenswijze), Arnhem (als voren), Bergh (reinheid aanbevolen), Bergharen (algemeene wenken), Brummen (tot reinheid enz. aangemaand). Didam (algemeene wenken), Ede (aansporing tot reinheid), Eibergen (algemeene wenken), Gent (als voren), Hattem (aansporing tot reinheid), Hemmen (algemeene wenken), Herwen en Aerdt (als voren), Heumen (aansporing tot zindelijkheid), Horssen (algemeene wenken), Hurwenen (aansporing tot reinheid), Lienden (als voren), Nykerk (als voren), Oldebroek (algemeene wenken), Overasselt aansporing tot reinheid), Renkum (aansporing tot matigheid), Rheden (aansporing tot reinheid), Rossum (als voren), Vorden (als voren), Wamel (algemeene wenken), Winterswijk (als voren.) [25 gemeenten.]

Verspreiding der brochure van dr. Bleeker of andere geschriften. Est en

---

(1) Dit overzigt is bewerkt naar de opgaven die tot den 21sten Julij bij den Commissaris des Konings zijn ingekomen.

Opijnen (eenige exemplaren van dr. Bleekers brochure aangeschaft en in elk dorp verkrijgbaar gesteld), Heerewaarden (dr. Bleekers brochure verspreid), Hurwenen (als voren), Rossum (als voren.) [25 gemeenten.]

Benoeming eener cholera-commissie. a. Vóór het uitbreken der ziekte: Angerlo, Arnhem, Beesd, Beuningen, Zaltbommel, Borculo (de bestaande commissie uitgebreid), Brummen, Buurmalsen (burg. en weth.), Deil (burg. en weth. met anderen daaraan toegevoegd), Dinxperlo, Dodewaard, Doesburg, Stad Doetinchem, Driel, Druten, Ede, Eibergen (hierover in overleg getreden met de geneeskundigen), Epe (er bestaat eene gezondheidscommissie), Ewijk (het geheele gemeentebestuur), Geldermalsen, Gorssel, Groenlo, Groesbeek, Haaften, Hattem, Heerewaarden, Herwijnen, Heumen, Hummelo, Hurwenen, Lochem, Maurik, Neede, Pannerden, Rheden, Rossum (als Borculo), Tiel, Valburg, Vorden (zou worden benoemd), Waardenburg, Wadenoijen, Wageningen, Wamel, Winterswijk, Wijchen, Zoelen, Zutphen (als Borculo.) [47 gemeenten]

b. als de cholera uitbreekt: Bemmel, Bergharen, Didam. [3 gemeenten.]

Schorsing van kermissen en jaarmarkten. Ammerzoden (zal worden voorgesteld), Angerlo, Appeltern, Arnhem, Bemmel (zal zoo noodig voorgesteld worden), Berg, Bergharen (als Ammerzoden), Beuningen, Didam (jaarmarkten geschorst; omtrent de kermis zal later beslist worden), Doesborg, Dreumel, Druten, Duiven, Echteld, Epe, Est en Opijnen, Ewijk, Gameren, Harderwijk, Heerde, Hengelo, Herwen en Aerdt, Heteren (valt vooreerst niet voor), Horssen (zal worden voorgesteld), Hummelo, Ophemert, Overasselt (dit zal geschieden), Renkum (zal worden voorgesteld), Rheden, Rosendaal, Ruurlo, Scherpenzeel, Steenderen, Valburg, Voorst, Vorden, Wageningen, Warnsveld, Wehl, Wisch (zal worden voorgesteld), IJzendoorn, Zevenaar, Zutphen. [43 gemeenten.]

Zorg voor zuiver drinkwater. Buurmalsen (wordt verstrekt door medewerking van particulieren), Gameren (bij de aannnemers van werken is aangedrongen op het verschaffen van goed drinkwater aan de polderwerkers), Harderwijk (het drinkwater is verbeterd.) [3 gemeenten.]

Reiniging van huizen, slooten, wegen enz. Aalten (voor opruiming of afsluiting van mestvaalten wordt gezorgd), Arnhem (streng toezigt bevolen en voorgeschreven om zoo noodig witkalk en bedstroo te verschaffen; aan den Raad zou worden voorgesteld eene locomobile aan te wenden om eene straal water door de Beek te werpen), Barneveld (reinheid van waterlossingen, woningen enz. bevorderd), Beesd de nadeelige mesthoopen opgeruimd), Doesburg (de commissie zorgt voor reinheid der woningen en verstrekt versch bedstroo), Duiven (pogingen aangewend tot demping eener aan het Rijk behoorende sloot), Echteld (woningen gezuiverd), Ede (de gaten voor mestbewaring en de open

putten der secreten zijn gedigt), Harderwijk (er wordt een riool aangelegd om schadelijke dampen tegen te gaan), Hattem (eene schouw gevoerd over de woningen en stallingen, Herwijnen (eene verordening op de reinheid der wegen vastgesteld), Huissen (uitdeeling gedaan van bedstroo, kalk en ijzervitriool), Lochem (voorloopig begonnen met bevordering van reinheid en luchtzuivering in het bebouwde deel der stad), Nijkerk (opruiming van mestvaalten bij de woningen gelast; in onderhandeling getreden over het opruimen eener moddersloot in de kom der gemeente), Renkum (de mestvaalten worden zoo veel mogelijk verwijderd), Tiel (riolen en goten worden gestadig gereinigd), Voorst (de diakonie-besturen zijn verzocht de reinheid bij de gezinnen te bevorderen), Vorden (de mestvaalten in de nabijheid der pompen opgeruimd), Wageningen (als Voorst), Wehl (maatregelen genomen ter bevordering van reinheid), Winterswijk (als voren), Zevenaar (als voren.) [22 gemeenten.]

Toezigt op de schepen (1). Angerlo (aan de commissie opgedragen), Bemmel (bij een geval aan boord van een vaartuig zijn de aanbevolen maatregelen opgevolgd), Beuningen (maatregelen genomen), Beusichem (als voren), Doorwerth als voren), Dreumel (als voren), Echteld (de scheepvaart heeft alleen ten behoeve van de steenbakkerij plaats en daarom zijn de steenbakkers uitgenoodigd tot medewerking), Gent (als Echteld), Hattem (verordening vastgesteld), Heerewaarden (aan schepen die lijders aan boord hebben wordt de doortogt geweigerd, terwijl eene ligplaats voor besmette vaartuigen is aangewezen), Nijkerk (vaartuigen worden niet binnen gelaten, dan na verzekerd te zijn dat zich daarop geene zieken of lijken bevinden), Valburg (maatregelen genomen), Wageningen (als voren), Wamel (als voren), IJzendoorn (als Echteld), Zutphen (als voren.) [16 gemeenten.]

Reiniging van privaten. Arnhem (de houders van kleine logementen en slaapsteden zijn uitgenoodigd de secreten te doen desinfecteren; aan den Raad zou worden voorgesteld fosses mobiles aan te schaffen), Didam (wekelijks worden de privaten der school met ijzervitriool gedesinfecteerd), Gorssel (de ingezetenen daartoe uitgenoodigd), Nijmegen (het desinfecteren van privaten van stoombooten, logementen en slaapsteden aanbevolen), Renkum (de privaten der scholen worden nu en dan met sulphas ferrosus doorgespoeld, [5 gemeenten.]

Geneesmiddelen verkrijgbaar gesteld. Apeldoorn (bij de wijkmeesters zoodra de ziekte uitbreekt), Arnhem (aan den Raad zou worden voorgesteld de apothekers te magtigen tot aflevering van geneesmiddelen op recepten van alle geneeskundigen ten behoeve van minvermogenden), Batenburg (in drie buurtschappen), Bommel (op verschillende plaatsen), Bergharen, Beuningen, Doorwerth, Dreumel (op verschillende plaatsen),

---

(1) De gemeenten die in het algemeen verklaren, dat ze een streng toezigt houden en maatregelen *zullen* nemen, zijn hier niet opgenomen. Deze verklaring wordt door nagenoeg alle gemeenten, waar scheepvaart is, afgelegd.

Duiven (als voren), Est en Opijnen (in elk dorp), Gameren (dr. Bleekers middel aangeschaft voor rekening der gemeente), Gorssel (geneesmiddelen op verschillende plaatsen), Heerewaarden (dr. Bleekers middel op verschillende punten), Herwen en Aerdt (in drie wijken), Herwijnen (dr. Bleekers middel beschikbaar gesteld), Heteren (als voren), Hoevelaken (geneesmiddelen beschikbaar gesteld), Hummel (dr. Bleekers middel op verschillende punten), Hurwenen (als voren), Kerkwijk (geneesmiddelen op verschillende plaatsen), Nederhemert (Bleekers middel op vier punten), Nijkerk (Bleekers geneesmiddel verkrijgbaar gesteld), Ophemert (als voren), Pannerden (als voren op 6 punten), Poederoijen (men is voornemens geneesmiddelen beschikbaar te stellen), Rossum (Bleekers middel op verschillende plaatsen), Voorst (als voren), Vuren geneesmiddelen op verschillende punten verkrijgbaar), Waardenburg (Bleekers middel op verschillende plaatsen), Warnsveld (Bleekers middel), Winterswijk (geneesmiddelen verkrijgbaar gesteld), Zelhem (als voren in de vier buurtschappeu). [32 gemeenten.]

Uitdeeling van levensmiddelen en andere behoeften. Gameren (bij de aannemers van werken is aangedrongen op het verschaffen van betere ligging aan de polderwerkers), Heerewaarden (bedlinnen enz. verstrekt door de Hervormde diakenie), Nederhemert (een voorraad dekens aangeschaft), Ophemert (eenige kribben aangeschaft ten dienste van behoeftigen). [4 gemeenten.]

Afzondering van gezonden. Warnsveld (hiervoor zijn de schoolgebouwen beschikbaar gesteld.) [1 gemeente.]

Inrigting of aanwijzing van lokalen tot verpleging van lijders. Angerlo (de schoolgebouwen daartoe aangewezen), Arnhem (afzonderlijk lokaal in het ziekenhuis), Batenburg (twee tenten bij de Regering aangevraagd), Bergh (hierover met het gasthuis in overleg getreden), Beuningen (als Batenburg), Zaltbommel (in het gasthuis), Borculo, Culenborg (in het ziekenhuis), Didam (zal bij het ontstaan der ziekte geschieden , Doesburg, Stad Doetinchem, Dreumel (zal zoo noodig geschieden), Driel (het schoollokaal), Druten (er kunnen tenten worden opgeslagen), Duiven (drie schoollokalen), Ede, Gameren (te Zaltbommel zal gelegenheid gezocht worden), Groenlo, Haaften, Harderwijk, Hattem, Lochem (naar een lokaal wordt uitgezien), Neede (pogingen aangewend om eene tent te verkrijgen), Nijmegen (in het ziekenhuis van het Roomsch-katholijke armbestuur), Overasselt (de dijksmagazijnen hiervoor afgestaan), Pannerden (een lokaal of tent), Renkum, Rheden, Ruurlo (zoo noodig zal men tenten aanvragen), Steenderen, Tiel (in de kazerne), Waardenburg (eene loods gebouwd, de aannemer der spoorwegbrug heeft de verpleging zijner werklieden op zich genomen), Wageningen (eenige woningen gehuurd), Winterswijk (een lokaal zal worden gebouwd), Zutphen (in het ziekenhuis.) [35 gemeenten.]

Reiniging en desinfectie van de omgeving van lijders. Beesd (ijzervitriool

aangeschaft), Bommel (middelen tot desinfectie aangeschaft), Borculo (als voren), Buren (als voren), Doorwerth (als voren), Duiven (als voren, waarvoor f 100 door den Raad is toegestaan), Echteld (desinfectiemiddelen aangeschaft), Ede (als voren), Gorssel (als voren), Hemmen (als voren), Heteren (als voren), Heumen (als voren), Lochem (als voren), Nijkerk (als voren), Ophemert (als voren), Pannerden (als voren), Steenderen (als voren), Waardenburg (als voren); Wageningen (eenige fosses mobiles vervaardigd), Zelhem (chloorkalk en ijzervitriool in de vier buurtschappen), Zevenaar (ijzervitriool aangeschaft), Zutphen (maatregelen tot desinfectie genomen.) [22 gemeenten.]

Maatregelen bij de begraving van aan cholera overledenen. Lochem (eene verordening op de begraving vastgesteld), Nijkerk (lijkenhuis gebouwd), Ruurlo (lijkenhuis), Zelhem (lijkenhuis.) [4 gemeenten.]

Maatregelen van bijzonderen aard. Aalten liedjeszangers, enz. worden van de jaarmarkten en ook tusschentijds geweerd), Arnhem (den garnizoenskommandant in overweging gegeven de zoogenaamde nachtpermissiën zoo spaarzaam mogelijk te verleenen), Borculo (liedjeszangers enz. worden geweerd), Brummen (eene verordening tegen de verspreiding vastgesteld), Eibergen (de ziekte heeft den Raad aanleiding gegeven eene ruimere school te doen bouwen, daar in de bestaande de kinderen te veel opeengehoopt zijn), Gendringen (muziekanten enz. worden geweerd), Steenderen (als Brummen), Wageningen (de apothekers zijn verzocht de geneesmiddelen voor de armen en mingegoeden gereed te maken ook zonder bewijs van goedkeuring van het recept door de betrokken instelling.) [8 gemeenten.]

Algemeene berigten. Met uitzondering van enkele, bepaaldelijk omschreven maatregelen, doen de volgende gemeentebesturen algemeene toezeggingen, als: Appeltern, Apeldoorn, Beusichem, Brakel, Buren, Deil, Dinxperlo, Dodewaard, Ambt Doetinchem, Doornspijk, Elburg, Elst, Epe, Ermelo, Haaften, Hedel, Heerde, Kerkwijk, Kesteren, Laren, Lienden, Millingen, Oldebroek, Poederoijen, Putten, Scherpenzeel, Steenderen, Ubbergen, Varik, Wadenoijen, Wijchen, IJzendoorn, Zuilichem.) [33 gemeenten.]

Geene voorbereidende maatregelen genomen in de gemeenten Balgoij, Lichtenvoorde, Westervoort.) [3 gemeenten.]

OVERZIGT *van de maatregelen door de besturen van de* 198 *gemeenten in Zuidholland tot wering der cholera genomen* (1). [Zie *Staatscourant* van 4 Augustus 1866, n°. 182; bijvoegsel.]

Finantiele maatregelen. Een crediet werd verleend aan burgemeester en wethouders in de gemeenten Oud-Beijerland, Goedereede, Heinenoord, Hellevoetsluis, Stellendam. Het zou bij den raad worden aangevraagd in de gemeenten Sliedrecht en Wassenaar. Aan de plaatselijke cholera-commissie werd een crediet verleend in de gemeenten de Lier, Middelharnis (f 500), Monster (onbepaald), Nieuwerkerk a/d IJssel (f 200). Te Voorburg bestaat een cholerafonds. [12 gemeenten.]

Publicatiën werden tot de ingezetenen gerigt in de gemeenten Aarlanderveen (aansporing tot reinheid en tot wering van al wat de lucht kan bederven, alsmede tot het spoedig inroepen van geneeskundige hulp, en tot matigheid), Alblasserdam (opwekking om zich dr. Bleekers middelen aan te schaffen tot eigen gebruik of uitdeeling aan behoeftigen), Alkemade (in den geest van het door de Regering aanbevolen model), Barwoutswaarder (de gegeven voorschriften zooveel mogelijk bekend gemaakt), Berkel en Rodenrijs (aanplakking van de door den Minister aanbevolen publicatie), Bleskensgraaf en Hofwegen, (aansporing tot matige levenswijze, schoonhouden der woningen, verwijdering van smetstof), Dordrecht (aansporing tot het schoonhouden der straten en slooten en het nalaten van het werpen van vuilnis in de grachten), Dubbeldam (aanwijzing van het gevaar van besmetting en van middelen om die af te wenden), Everdingen (alle gegeven wenken bekend gemaakt), Geervliet (de circulaire (?) van dr. Bleeker afgelezen en aangeplakt), 's Gravendeel (de ingezetenen gewezen op de noodzakelijkheid van het reinhouden van huizen en privaten en dr. Bleekers geneesmiddel bekend gemaakt), 's Gravenhage (circulaire van de gemeentegeneeskundigen in druk uitgegeven en publicatie der raadgevingen vervat in 's Ministers circulaire van 28 April), Groot-Ammers (zorg voor luchtverversching en gezond voedsel aanbevolen), Hagestein (aan alle gegeven wenken openbaarheid gegeven), Heerjansdam (aanmaning tot zindelijkheid en gewezen op alles wat door de wetenschap wordt aangewezen als dienstig tot bestrijding der epidemie), Hekelingen (de (?) raadgevingen en wenken zijn openbaar gemaakt), Hekendorp (de ingezetenen aangemaand tot matig gebruik van drinkwater, reinheid, enz.) Hellevoetsluis (vermaning om geregeld te leven), Nieuw-Helvoet (als voren), Hendrik-Ido-Ambacht (bij publicatie gewezen op alles wat de ziekte bevorderen kan), Herkingen (algemeene publicatie), Hillegom (raadgevingen van den Minister gepubliceerd), Hof van Delft (dr. Bleekers middel bekend gemaakt), Kethel en Spaland (uitnoodiging tot het nemen

(1) Dit overzigt is bewerkt naar de opgaven die tot den 21sten Junij bij den Commissaris des Konings zijn ingekomen.

van al de voorzorgen dienstig tot afwering der ziekte', Langerak (aanbeveling van reinheid, luchtverversching, enz.', Leerdam (eenige wenken en het middel van dr. Bleeker aanbevolen, alsmede de wenken in de circulaire van den Minister), Leijerdorp (de gegeven wenken en raadgevingen aangeplakt), Groote Lindt (dr. Bleekers middel aanbevolen; waarschuwing tegen alles wat de ziekte bevordert), Loosduinen (publicatie van de wenken van den Minister), Maasdam (publicatie zooveel mogelijk van die wenken), Maasland (publicatie inhoudende dat dr. Bleekers middel verkrijgbaar is), Mathenesse (zindelijkheid aanbevolen), Moercapelle (wenken en voorschriften zooveel mogelijk bekend gemaakt), Numansdorp aansporing tot reinheid), Oudenhoorn (publicatie waarin tegen onzuiver drinkwater en uitspattingen wordt gewaarschuwd, reinheid en luchtverversching wordt aanbevolen, op het spoedig inroepen van hulp bij ziekte wordt aangedrongen en verwijdering van mestvaalten of putten wordt aangeraden), Overschie (publicatie der gegeven voorschriften), Papekop (aansporing tot reinheid, matig gebruik van zuiver drinkwater, enz.), Rietveld (zooveel mogelijk zijn de gegeven voorschriften bekend gemaakt), Schiebroek (afkondiging der voorschriften), Schiedam (de wenken der Regering openbaar gemaakt), Spijkenisse (de raadgevingen en wenken openbaar gemaakt), Strijen (eene afkondiging in overleg met den geneesheer opgemaakt en verspreid), Vlist (de ingezetenen opmerkzaam gemaakt op de middelen tot wering der ziekte), Vrijenban (de wenken der Regering bekend gemaakt), Waarder (zooveel mogelijk zijn de gegeven voorschriften bekend gemaakt), Weide (Langeruige) (de ingezetenen aangespoord tot het gebruik van zuiver drinkwater en tot reinheid), Zegwaart en Zoetermeer (waarschuwing tegen sloot- of onzuiver water, opwekking tot reinheid enz.), Zuidland (waarschuwing tegen uitspattingen, onzuiver drinkwater, onreinheid, enz.), Zwartewaal (opwekking tot reinheid, goede leefwijze, enz.) [50 gemeenten.]

Verspreiding der brochure van dr. Bleeker of van andere geschriften; Oud-Alblas, Alblasserdam, Berkel en Rodenrijs (ter inzage van de geneeskundigen), Bleiswijk, Boskoop, Geervliet, Goedereede, Hei- en Boecop (aangekocht om zoo noodig later te verspreiden), Nieuw Lekkerland (aan elk huisgezin een exemplaar Raadgevingen tegen cholera verstrekt en 50 exemplaren van dr. Bleekers brochure op verschillende punten verspreid), Maasland, Moercapelle, Oudorp (zal verspreid worden), Oudshoorn, Rhoon, Schoonrewoerd (zal verspreid worden als de ziekte zich openbaart), Stellendam, Oude Tonge (50 exemplaren), Wateringen (aan de geneeskundigen ter lezing gegeven.) [18 gemeenten.]

Benoeming eener cholera-commissie. a. Vóór het uitbreken der epidemie: Abbenbroek (om voor de zuiverheid van het water te zorgen), Benthuizen, Bergschenhoek (burgemeester en wethouders), Brielle (eenige raadsleden, twee geneeskundigen en een apotheker), Dirksland (burgemeester en wethouders en de geneesheer), Goudriaan (burgemeester en wethouders), Heenvliet (vooral om voor de zuiverheid van het water te

zorgen), Hellevoetsluis (burgemeester, 3 raadsleden, 4 geneesheeren en de geestelijken), Nieuw-Helvoet (een commissie met den geneesheer tot voorlichting van het gemeentebestuur , Hendrik-Ido-Ambacht (10 leden), Hillegersberg (burgemeester en wethouders met den raad en de geneeskundigen), Hoog Blokland (burgemeester en geneeskundigen), Hoornaar burgemeester en wethouders), Katwijk (de wethouders met de geneeskundigen), Kralingen, Leerdam (burgemeester en wethouders), Lekkerkerk, Leiden (burgemeester en wethouders en drie raadsleden), de Lier (burgemeester, 3 raadsleden, 2 geneeskundigen, 4 particulieren), Middelharnis, Monster, Naaldwijk (24 leden), Nieuwerkerk a/d IJssel, Noordeloos (burgemeester en wethouders en de geneeskundigen), Noordwijk (vier ingezetenen met den burgemeester. Deze commissie zal later worden vergroot), Ooltgensplaat (twee commissiën, eene binnen en eene buiten de kom), Ottoland (burgemeester en wethouders), Oudenhoorn, Pernis (burgemeester en wethouders), Peursum (burgemeester en wethouders), Rhoon, Rockanje (eene commissie binnen en eene buiten de kom), Sassenheim, Schelluinen (burgemeester en wethouders), Schiedam, Schoonhoven (de geneeskundigen zijn adviserende leden), Strijen (burgemeester en wethouders), Voorburg (burgemeester en wethouders), Warmond, Wassenaar, IJsselmonde (verdeeld over de wijken in overleg met de geneeskundigen en burgemeester en wethouders.) [41 gemeenten.]

b. Als de cholera uitbreekt: Bodegraven, den Bommel, 's Gravesande, Ouddorp, Stad aan 't Haringvliet, Zuidland. [6 gemeenten.]

Schorsing van kermissen en jaarmavkten. Alkemade, Alphen, Ammerstol, Arkel (zal aan den raad voorgesteld worden), Oud Beijerland (ook worden liedjeszangers en orgelspelers geweerd), Bergambacht, Bergschenhoek, Bodegraven (de vermakelijkheden op Pinksteren verboden; over de kermis wordt nader beraadslaagd), Boskoop, Brandwijk (ook andere openbare vermakelijkheden verboden), Brielle, Dirksland, Dordrecht, Dubbeldam, Goedereede, Goudswaard, 's Gravenhage, Haastrecht, Hellevoetsluis, Nieuw-Helvoet, Koudekerk (hier bestaat het voornemen tot schorsing), Krimpen a/d Lek, Lekkerkerk, Maassluis, (zal aan den raad voorgesteld worden), Melissant, Molenaarsgraaf (ook andere openbare vermakelijkheden), Nieuwkoop (te Noorden geschorst, te Nieuwkoop nog onbeslist), Nieuwveen, Noordwijk (nog niet beslist), Numansdorp (ook op de paardenmarkt geen tenten, spellen, enz.), Oegstgeest (voorstel aan den raad gedaan), Ouddorp, Oudenhoorn (de kermis zal 's avonds ten 10 ure eindigen. Een voorstel tot schorsing was verworpen ter voorkoming van ergerlijke tooneelen.) Overschie (openbare vermakelijkheden verboden), Piershil, Puttershoek, Rhijnsburg (op de paardenmarkt zullen openbare vermaken geweerd worden), Rotterdam, Schelluinen, Sommelsdijk, Stad aan 't Haringvliet, Stellendam, Stompwijk (voorstel tot schorsing gedaan), Strijen (liedjeszangers en orgeldraaijers geweerd), Vianen (een voorstel gedaan), Vlaardingen (ook de paardenmarkt), Vlist, Voorhout (een voorstel gedaan), Voorschoten (als voren), Vrijenban, Wassenaar (een voorstel gedaan), Wateringen (als voren), Wijngaarden,

Zegwaart en Zoeterwoude (de gemeenschappelijke kermis geschorst), Zwijndrecht. [Geschorst in 43 gemeenten. Een voorstel tot schorsing in 13 gemeenten.]

Geene kermis wordt gehouden in de gemeenten Nieuw-Beijerland, Zuid-Beijerland, Bleskensgraaf en Hofwegen, Capelle a/d IJssel, Geervliet, Goudriaan, 's Gravendeel, Hazerswoude, Hilligersberg, Hoog-Blokland, Hoornaar, Maasland, Noordeloos, Ottoland, Peursum, Ridderkerk, Rhijnsaterwoude. [17 gemeenten.]

De kermis valt in het najaar in de gemeenten Giessen-Nieuwkerk, Leerdam, Nieuwerkerk a/d IJssel, Ameide, Tienhoven, Veur. [6 gemeenten.]

Zorg voor zuiver drinkwater. Bergschenhoek (zuivering van het drinkwater), Bodegraven (plaatsing van eene pomp in de kom der gemeente), Brandwijk (het water wordt zuiver gehouden), Dubbeldam (de detachementen hulpmarechaussée van filters voorzien), Geervliet (voor goed drinkwater gezorgd), 's Gravenhage (drinkwater verstrekt aan de bewoners van een hofje en eene steeg), Hellevoetsluis (de noodige voorziening genomen), Hilligersberg (voor zuivering van drinkwater gezorgd), Melissant, Molenaarsgraaf (wordt zuiver gehouden), Nieuwveen (tonnen om goed drinkwater op te vangen en overeenkomsten met eigenaren van groote waterbakken om goed water aan de behoeftigen te geven), Noordeloos (eene verordening voorziet hierin), Ridderkerk, Rotterdam (versch Maaswater verkrijgbaar gesteld; waterfilters op de openbare scholen), Schelluinen (aan het drinkwater, dat slecht is, is niets te verbeteren, omdat het water, hetwelk de riolen en grachten van Gorinchem moet zuiveren, wordt ontlast in het water, dat te Schelluinen voornamelijk tot drinken wordt gebezigd), Wijngaarden (wordt zuiver gehouden), Zwammerdam (door een welpomp wordt in zuiver water voorzien). [17 gemeenten, waarvan 1 negatief.]

Reiniging van huizen, slooten, wegen, enz. Aarlanderveen (door duikers en kweldammen worden verzamelingen van meststoffen voorkomen), Alkemade (reiniging van wegen, erven en wateringen), Alphen (reiniging van goten en riolen streng bevolen), Ammerstol (op openbare reinheid wordt toegezien), Asperen (alles is gezuiverd waar zulks noodig was en vooral in de achterbuurten), Barwoutswaarder (op het houden van mestvaalten wordt toezigt gehouden), Oudbeijerland verordening tot het opruimen van privaten op uitwateringen of watergangen; vlieten enz. worden van versch water voorzien en de watergangen zullen, zoo noodig, worden uitgebaggerd), Bergambacht (in overleg met het polderbestuur wordt gezorgd voor waterverversching door het inlaten van rivierwater. Zorg voor openbare reinheid), Berkel en Rodenrijs (omtrent het wegruimen van privaten uitkomende in het water van polders is het noodige verrigt), Bodegraven (slooten en grachten zijn gereinigd), den Bommel (mestspeciën voor den landbouw moeten zoo spoedig mogelijk vervoerd worden), Boskoop (opruiming van mestvaalten

en uitdiepen van stilstaande slooten), Delfshaven (vele mestvaalten zijn opgeruimd en de voornaamste met stroo en kalk bedekt), Dirksland (de mestputten zijn weggeruimd; de Gooi, een water, door het dorp loopende, zal eens of twee malen per week worden doorgespoeld; een hooge waterstand zal gehouden worden; des Zaturdags en Zondags zullen de schoollokalen worden berookt), Dordrecht (streng toezigt op het spuijen der grachten), Dubbeldam (zooveel mogelijk wordt voor het inlaten van versch water gezorgd), Everdingen (witkalk voor de minvermogenden voorhanden om de woningen te witten), Geervliet (de scholen worden goed geventileerd en door middel van de chloorkoperlamp van Clemens berookt; mesthoopen zijn ontsmet), Gorinchem (naauwlettend toezigt bevolen op reinheid van straten, enz.), Gouda (maatregelen tegen het nederleggen van vuilnis en tot reiniging van goten en riolen; door spuijing worden de stadsgrachten zuiver gehouden en daardoor (?) ook het drinkwater verbeterd), 's Gravendeel (het water wordt meer dan gewoonlijk ververscht), 's Gravenhage (reiniging van urinoirs en grachten; kalk om te witten verkrijgbaar. Een huis waar twee choleragevallen voorkwamen is gereinigd en gedesinfecteerd. Slooten worden gezuiverd. Ondernemers van stoombootdiensten uitgenoodigd tot het desinfecteren van privaten. Vroegere vergunuingen om te Scheveningen varkensmest en vuilnis te bewaren, ingetrokken; waar geen privaten waren is daarin voorzien), 's Gravesande (wateren en riolen schoongemaakt, mesthoopen opgeruimd; de schoollokalen dagelijks besproeid met eene oplossing van chloorkalk), Haastrecht (metvaalten opgeruimd of onschadelijk gemaakt op de voorgeschreven wijze; voor het inlaten van versch water gezorgd), Hagestein (witkalk voorhanden), Heenvliet (iederen dag versch water ingelaten), Hellevoetsluis (maatregelen tegen het werpen van vuil op openbare plaatsen en tot verwijdering daarvan uit de woningen, zorg voor het spuijen der haven, verversching (?) der kazerne, kerken enz.), Hendrik-Ido-Ambacht (een onderzoek naar alle stinkende riolen, slooten, mestverzamelingen enz.), Heukelom (opruiming van alle onreinheden), Hillegersberg (maatregelen tot waterverversching), Hoog-Blokland (er zal bedstroo voorhanden zijn, kerk en school zullen gelucht en gereinigd worden), Hoornaar (als Hoog-Blokland), Katwijk (bij de wijkmeesters ontsmettingsvocht gedeponeerd), Kethel en Spaland (weteringen schoon gehouden, vuilnishoopen opgeruimd enz.), Kralingen (slooten rein gehouden), Krimpen a/d Lek (toezigt op goten, mestvaalten enz.), Langerak (op reinheid van goten enz. zal gelet worden), Lekkerkerk (zooveel mogelijk voor opruiming van mesthoopen gezorgd), de Lier (meer zorg dan anders zal aan reiniging der woningen worden besteed), Lisse (voor reinheid van het water zullen alle mogelijke maatregelen genomen worden), Loosduinen (maatregelen ter opruiming van mesthoopen enz. genomen), Maasland (slooten gereinigd en mestvaalten overdekt met turfmolm en kalk), Maassluis (diakenen (?) uitgenoodigd om vuile woningen te laten reinigen, muren te laten witten, versch bedstroo te verschaffen, de pleinen der gemeente zindelijk te houden), Monster (verzamelingen van vuilnis en mest opgeruimd), Moordrecht (aan de verordening ter bevordering van reinheid zal de hand gehouden

worden). Naaldwijk (aanvang gemaakt met reiniging van woningen en bedsteden en het opsporen, vernietigen, opruimen of reinigen van alles wat de epidemie kan bevorderen), Nieuwenhoorn (alles wordt gedaan om de kom der gemeente zuiver te houden), Nieuwkoop (gelet op zuiverheid van vaarten en slooten), Noordeloos (kerken en de school gelucht en gereinigd , Numansdorp (gezorgd dat de gier van mestvaalten niet uitloope in havens, grachten en slooten; mestvaalten zullen opgeruimd worden), Oegstgeest (schoonhouden en zuiveren van slooten en mestvaalten is bevolen), Ooltgensplaat (armenwoningen gezuiverd), Ouddorp (de boeren zullen uitgenoodigd worden de mestvaalten, bij de kom der gemeente gelegen, weg te ruimen), Oudenhoorn ingezetenen verzocht mestvaalten en putten uit de bebouwde kom der gemeente te verwijderen), Oudshoorn (slooten, vaarten, enz. zullen gezuiverd worden), Pernis (woningen der armen gezuiverd, hunne ligging verbeterd, enz.), Ridderkerk (mestvaalten en dergelijke worden meer dan anders gesurveilleerd, Rietveld (als voren), Rockanje (armenwoningen gezuiverd), Rotterdam (ledigen van straatgoten, riolen en het uitbaggeren van slooten in de binnen- en polderstad; de stoffen daaruit worden na desinfectie met chloorkalk verwijderd. Faecale stoffen worden door middel van chloorkalk in de wagens, waarin zij worden verzameld, gedesinfecteerd), Sassenheim (eene schouw gedreven over wateringen en vaarten), Schiebroek (voorwerpen die schadelijke uitdampingen veroorzaken weggeruimd), Schiedam (opruiming van vuilnishoopen en onreinheid; eenige modderpoelen en onreine slooten gedempt), Schipluiden (slooten en riolen in de kom van het dorp gezuiverd), Schoonhoven (alle maatregelen tot bevordering van zuiverheid en reinheid worden genomen), Schoonrewoerd (omtrent de verfrissching van een water in de gemeente wordt onderhandeld), Sliedrecht (op reinhouden van woningen en onschadelijk maken van vuilnishoopen wordt toegezien), Spijkenisse (voor zuiverheid van wegen en waterleidingen wordt gezorgd), Stad aan 't Haringvliet (vervoer van mestspecien wordt bevorderd), Stellendam (op reinheid van straten, stegen, slooten, riolen, grachten enz. wordt toegezien), Stompwijk (voor reiniging van slooten wordt gezorgd), Nieuwe Tonge (gezorgd voor verwijdering van onreinheid), Oude Tonge (eene schadelijke moddersloot wordt gedempt), Veur (zooveel mogelijk voor reinheid gewaakt), Vianen (reiniging van riolen, straten en putten krachtig bevorderd), Vierpolders (op de woningen der armen wordt door de armbesturen toezigt gehouden; de uitslag van een van tijd tot tijd ingesteld onderzoek wordt aan burgemeester en wethouders medegedeeld, om daarnaar maatregelen te nemen), Vlaardingen (de beer wordt met overdekte schuiten, in plaats van in de haven in de Maas gebragt; eene raadscommissie houdt zich bezig met demping van slooten en eene gracht, ter opruiming der verzamelplaatsen van faecale stoffen), Voorhout (een schouw is gehouden), Voorschoten (het armbestuur zal voor reinheid der woningen waken), Waarder (op mestvaalten wordt toezigt gehouden), Warmond (verordening gemaakt op de inrigting van privaten, riolen enz.: een drietal onzuivere slooten gedempt, eenige privaten en riolen verbeterd', Wassenaar (mesthoopen zijn opgeruimd), Wateringen (de slooten waarop

privaten uitloopen zullen wekelijks twee malen met ijzervitriool worden gedesinfecteerd; in stilstaande slooten of grachten is zooveel mogelijk doorstrooming gebragt; waar dit mogelijk was is last gegeven tot het witten en rein houden der huizen; het polderbestuur is verzocht de slooten onder water te houden), Zuidland (voorgeschreven de schadelijke mestvaalten en putten uit de kom der gemeente te verwijderen.) [84 gemeenten.]

Zuivering van privaten. Ter Aar (die van de school door het schoonmaken van de sloot achter het schoolgebouw), Berkel en Rodenrijs (privaten op de openbare school gedesinfecteerd), Dirksland (sulphas ferrosus en chloorkalk voorhanden om de openbare gemakken te desinfecteren), Everdingen, vooral die der onvermogenden worden met ijzervitriool gedesinfecteerd), Geervliet (chloorkalk en sulphas ferrosus verkrijgbaar gesteld), Goedereede (als Geervliet), 's Gravenhage (gemeenteputten worden gedesinfecteerd met ijzervitriool), 's Gravesande (de privaten der scholen worden doorgoten met eene oplossing van ijzervitriool), Hagestein (ijzervitriool voorhanden tot reiniging van secreetputten), Hellevoetsluis (een ton en emmers aangeschaft voor uitwerpselen, alsmede chloorkalk), Nieuw Helvoet (een onderzoek ingesteld naar den toestand der privaten; herstel der gebrekkige is bevolen), Hendrik-Ido-Ambacht (als de cholera uitbreekt zal men de privaten der school zuiveren), Nieuw-Lekkerland (de privaten der openbare scholen dagelijks met ijzervitriool onschadelijk gemaakt), Ooltgensplaat (de privaten worden verbeterd), Oudshoorn (zij zullen gezuiverd worden), Rockanje (zij worden verbeterd), Rotterdam (besturen van verschillende instellingen van weldadigheid, gestichten en scholen uitgenoodigd de privaten met ijzervitriool te desinfecteren, 122 privaten in openbare scholen worden dagelijks van gemeentewege gedesinfecteerd), Schoonrewoerd (de schoolprivaten zullen verbeterd worden), Wateringen (privaten op de scholen worden wekelijks twee malen met ijzervitriool gedesinfecteerd.) [18 gemeenten.]

Voorziening in geneeskundige hulp. Alphen (den geneesheer te Zwammerdam verzocht aan behoeftige lijders nabij die gemeente hulp te verleenen), Broek (den geneeskundige van N. en Z. Waddinxveen uitgenoodigd hulp te verleenen), Dordrecht (de genees- en heelkundigen bij het burgerlijk armbestuur zijn gemagtigd in spoedeischende gevallen hulp te verleenen aan behoeftigen, zonder onderzoek naar onderstandsdomicilie of maatschappelijken toestand), Gorinchem (vijf geneeskundigen uitgenoodigd kosteloos hulp aan minvermogenden te verstrekken), Gouda (alle geneeskundigen uitgenoodigd hulp aan bedeelden te verleenen), de Lier (aan allen die daaraan behoefte hebben zal kosteloos hulp worden verleend), Melissant, Naaldwijk (alle geneeskundigen gemagtigd ten koste der gemeente geneeskundige hulp te verleenen aan behoeftigen; ziekenoppassers ter beschikking der commissie gesteld), Rietveld (de ingezetenen zullen uit nabijgelegen gemeenten hulp bekomen), Rotterdam (eene hulpapotheek opengesteld, met bepaling dat zij,

even als de stads-apotheek, dag en nacht geopend zal zijn), Schiebroek (de geneesheeren in naburige gemeenten zijn aangeschreven, spoedige hulp te verleenen, waartoe het burgerlijk armbestuur den noodigen bijstand zal verleenen), Sliedrecht (de geneesheeren aangeschreven spoedige hulp te verleenen), Vlaardinger-Ambacht (uit de omliggende gemeenten zal geneeskundige hulp worden verstrekt. [13 gemeenten].

Geneesmiddelen verkrijgbaar gesteld. Ter Aar (aan de school), Abbenbroek (bij den geneesheer), Oud-Alblas (dr. Bleekers drank), Alblasserdam (dr. Bleekers drank op verschillende punten), Alkemade (geneesmiddelen op verschillende punten), Alphen (dr. Bleekers middel op alle punten der gemeente), Ammerstol (dr. Bleekers drank), Arkel (eenige geneesmiddelen, waaronder dat van dr. Bleeker, zijn met gebruiksaanwijzing ter secretarie beschikbaar), Asperen (dr. Bleekers middel), Barendrecht op verschillende punten geneesmiddelen met gebruiksaanwijzing), Zuid-Beijerland (op verschillende punten), Berg-Ambacht (dr. Bleekers drank op verschillende punten), Berkenwoude (de geneesheeren die dagelijks uit andere gemeenten komen, verzocht zoo spoedig mogelijk geneesmiddelen te verstrekken), Bleiswijk (dr. Bleekers drank op verschillende punten met gebruiksaanwijzing), Bleskensgraaf en Hofwegen (dr. Bleekers drank op verschillende punten), den Bommel (dr. Bleekers drank zal op verschillende punten verkrijgbaar gesteld worden), Brandwijk (dr. Bleekers drank op verschillende punten), Capelle a/d IJssel (als voren), Dordrecht (de gemeente-apotheker zal op voorschrift van geneeskundigen, des noods kosteloos, geneesmiddelen leveren), Dubbeldam (dr. Bleekers drank op verschillende punten), Everdingen (als voren), Geervliet (dr. Bleekers drank kosteloos), Giessendam (op verschillende punten choleradrank verkrijgbaar), Giessen-Nieuwkerk (de eerst benoodigde geneesmiddelen op verschillende punten verkrijgbaar), Goedereede (geneesmiddelen met gebruiksaanwijzing op tien verschillende plaatsen), Gorinchem (de geneeskundigen zijn gemagtigd om voor minvermogenden geneesmiddelen uit de gemeente-apotheek kosteloos te doen leveren), Gouda (de geneesmiddelen voor bedeelden zullen ter stads-apotheek worden gereed gemaakt, ook al zijn zij door andere geneeskundigen als de gemeente-geneesheeren voorgeschreven), Goudriaan (de noodige geneesmiddelen verkrijgbaar gesteld), 's Gravendeel (dr. Bleekers drank op verschillende punten), 's Gravesande (voor de arbeiders aan den Hoek van Holland geneesmiddelen met gebruiksaanwijzing beschikbaar gesteld), Hagestein (dr. Bleekers drank algemeen verkrijgbaar), Hazerswoude (geneesmiddelen met gebruiksaanwijzing op verschillende punten), Heenvliet (geneesmiddelen met gebruiksaanwijzing bij den geneesheer voorhanden), Heerjansdam (dr. Bleekers middel verkrijgbaar), Hekelingen (dr. Bleekers drank op verschillende punten), Hekendorp (geneesmiddelen op verschillende punten), Nieuw-Helvoet (op twee van elkander verwijderde punten geneesmiddelen verkrijgbaar), Hendrik-Ido-Ambacht (geneesmiddelen bij de leden der commissie), Heukelom (dr. Bleekers middel bij de geneesheeren verkrijgbaar), Hoogvliet (dr. Bleekers middel op de meer verwijderde punten), Katwijk (dr. Bleekers middel

bij zeven wijkmeesters verkrijgbaar met gebruiksaanwijzing), Kedichem (dr. Bleekers drank kosteloos), Kethel en Spaland (geneesmiddelen op vijf plaatsen verkrijgbaar), Koudekerk (op vijf punten geneesmiddelen beschikbaar), Kralingen (dr. Bleekers middel op 15 plaatsen verkrijgbaar), Krimpen a/d Lek (dr. Bleekers middel op verschillende plaatsen), Krimpen a/d IJssel (als voren), Leerdam (dr. Bleekers middel verkrijgbaar), Lekkerkerk (geneesmiddelen gratis verkrijgbaar), Nieuw-Lekkerland (aan de onderwijzers is een geneesmiddel voor de kinderen verstrekt), Leijerdorp (de geneeskundigen zullen eene voldoende hoeveelheid geneesmiddelen voorhanden hebben), de Lier (dr. Bleekers middel bij alle leden der commissie), Groote Lindt (dr. Bleekers middel), Loosduinen (dr. Bleekers middel met gebruiksaanwijzing), Maasdam (dr. Bleekers middel in de verschillende afdeelingen der gemeente), Maasland (dr. Bleekers middel op 8 plaatsen, met gebruiksaanwijzing), Mathenesse (dr. Bleekers middel verkrijgbaar), Moercapelle (dr. Bleekers middel met gebruiksaanwijzing), Molenaarsgraaf (dr. Bleekers middel op verschillende punten), Monster (als voren), Mijnsheerenland (als voren), Naaldwijk (geneesmiddelen bij alle leden der commissie en verdere plaatsen), Noordeloos (op drie van elkander verwijderde punten geneesmiddelen verkrijgbaar), Noordwijk (dr. Bleekers middel met gebruiksaanwijzing op verschillende plaatsen), Noordwijkerhout (als voren), Nootdorp (de geneesheer uitgenoodigd een niet gevaarlijk middel op verschillende plaatsen verkrijgbaar te stellen), Numansdorp (dr. Bleekers drank op verschillende plaatsen), Oegstgeest (als voren), Ooltgensplaat (als voren), Ottoland (geneesmiddelen aangeschaft en verkrijgbaar gesteld), Ouddorp (de geneesheer uitgenoodigd op drie plaatsen geneesmiddelen verkrijgbaar te stellen), Oudenhoorn (dr. Bleekers middel bij de wethouders en den veldwachter), Ouderkerk a/d IJssel (geneesmiddelen met gebruiksaanwijzing op verschillende plaatsen), Oudewater (dr. Bleekers drank bij de geneeskundigen gereed), Oudshoorn (dr. Bleekers drank verkrijgbaar), Papekop (geneesmiddelen op verschillende plaatsen), Papendrecht (dr. Bleekers drank op verschillende punten), Peursum geneesmiddelen op verschillende punten), Poortugaal (dr. Bleekers drank op verschillende punten), Puttershoek (dr. Bleekers drank bij de armmeesters voorhanden), Pijnacker (in overleg met geneeskundigen een niet gevaarlijk geneesmiddel verkrijgbaar gesteld), Reeuwijk (de geneesheer gemagtigd tot aanschaffing van al de dienstbare middelen, die gedeponeerd zijn bij de commissiën in elke wijk, met gebruiksaanwijzing), Rhoon (choleradrank verkrijgbaar), Rhijnsburg (dr. Bleekers middel aangeschaft), Ridderkerk (inwendige middelen verkrijgbaar gesteld), Rockanje (dr. Bleekers drank verkrijgbaar), Rozenburg geneesmiddelen op de meest verwijderde punten), Rhijnsaterwoude (dr. Bleekers middel op verschillende plaatsen), Rijswijk (dr. Bleekers drank op het raadhuis), Schelluinen (geneesmiddelen op verschillende plaatsen), Schipluiden (de voorbehoedmiddelen bij de geneesheeren verkrijgbaar), Sluipwijk (dr. Bleekers middel op verschillende punten), Sommelsdijk (dr. Bleekers drank bij het gemeentebestuur), Spijkenisse (dr. Bleekers drank op verschillende punten), Stein (als voren), Stel-

lendam (geneesmiddelen op eenige punten), Streefkerk (dr. Bleekers middel bij de geneeskundigen), Strijen (dr. Bleekers middel op verschillende punten), Valkenburg (Bleekers middel verkrijgbaar), Vlaardingen (bij het ontstaan der ziekte zullen de eerste geneesmiddelen op verschillende plaatsen voorhanden zijn), Vlaardinger-Ambacht (dr. Bleekers middel op verschillende plaatsen), Voorhout (als voren), Voorschoten (aan den Rhijndijk zullen geneesmiddelen verkrijgbaar zijn), Wateringen (aan de Quintsheul zijn geneesmiddelen gedeponeerd), Weide (Langeruige) (een geneesmiddel voor de eerste periode der ziekte verkrijgbaar), Westmaas (dr. Bleekers middel op verschillende plaatsen), Woubrugge (als voren), Wijngaarden (als voren), Zegwaart (gepaste geneesmiddelen verkrijgbaar), Zevenhoven (choleradranken op verschillende punten), Zoetermeer (als Zegwaart), Zoeterwoude (geneesmiddelen bij de gemeente-geneesheeren), Zuidland (dr. Bleekers middel verkrijgbaar, [67 gemeenten dr. Bleekers drank, 47 andere geneesmiddelen, te zamen 114 gemeenten.]

Uitdeeling van levensmiddelen en andere behoeften. Alblasserdam (ijzeren kribben en beddegoed bij bestaande behoefte), Dordrecht (de commissie tot spijsuitdeeling zal gedurende de eerste zes weken rijstsoep uitdeelen), Heinenoord (kribben en beddegoed), Lisse (de geneeskundigen geven bons af ter verstrekking van wijn, vleesch en andere eetwaren, en van de vereischte ligging en dekking), Ooltgensplaat (kribben, matrassen en dekens aangeschaft), Ridderkerk (dekens en andere behoeften verkrijgbaar gesteld), Rockanje (kribben, matrassen en dekens aangeschaft), Rotterdam (door het burgerlijk armbestuur en het Nederlandsch-Israëlitisch armbestuur werden aan behoeftige gezinnen 94 bedden, 96 peluwen en 180 kussens uitgedeeld), Strijen (vier kribben met toebehooren vervaardigd; het armbestuur is uitgenoodigd een gelijk getal te doen maken), Valkenburg (4 à 5 kribben met beddegoed in gereedheid gebragt), Zoeterwoude (de armbesturen uitgenoodigd goed en krachtig voedsel aan herstellenden uit te reiken, waartoe des noods de gemeentekas zal bijdragen.) [11 gemeenten.]

Afzondering van gezonden. Bodegraven (een lokaal beschikbaar voor gezonden en kinderen), Dubbeldam (kinderen zullen zooveel mogelijk uit besmette huizen verwijderd worden), Heenvliet (de zieken zullen van de gezonden gescheiden worden), Krimpen a/d Lek (als voren), Lekkerkerk (als voren), Ouddorp (wanneer de toestand der lijders geene overbrenging naar het choleralokaal toelaat, zal men trachten de gezonden te verwijderen), Rhoon (de gezonden zullen van de zieken worden afgescheiden), Valkenburg (zooveel mogelijk zullen de gezonden worden afgezonderd), Voorhout (als voren), Wassenaar pogingen worden aangewend tot verwijdering van kinderen uit de woningen waar ziekte heerscht.) [10 gemeenten.]

Inrigting van lokalen tot verpleging van choleralijders. Aarlanderveen,

Abbenbroek (verpleging in eene afzonderlijke woning ten koste der gemeente), Oud-Alblas (ter verpleging van elders woonachtige lijders), Alblasserdam (ter verpleging van onvermogenden), Alphen (een lokaal voorzien van al het noodige, aanstelling van oppassers, een ziekenmand tot vervoer van lijders), Oud-Beijerland (voor vreemdelingen; ingezetenen zouden zich niet in een daartoe bestemd lokaal laten verplegen; naar ziekenoppassers en afleggers van lijken wordt omgezien; een paar bedden, eenig linnen enz., wordt in voorraad aangekocht), Benthuizen, Bergschenhoek (isoleren van zieken en verpleging in een lokaal), Bleskensgraaf en Hofwegen (een lokaal aangewezen voor hen die in hunne woning niet verpleegd kunnen worden), Boskoop (inrigting van een lokaal en aanschaffing van een ziekenmand voor het vervoer der zieken), Brielle, Broek, Delfshaven (in overleg met regenten van het gasthuis eene zaal ingeruimd), Delft (als voren), Dordrecht (het militaire hospitaal is door den Minister van Oorlog hiervoor afgestaan; aan regenten van het gasthuis is het beheer en toezigt opgedragen), Geervliet (een lokaal beschikbaar gesteld), Goedereede (als voren), Gorinchem (het burgerlijk armbestuur uitgenoodigd maatregelen te nemen om de choleralijders in het ziekengasthuis op te nemen), Gouda (in het St. Catharina-gasthuis zijn vier zalen ingerigt), 's Gravenhage (voldoende lokalen in het gasthuis en te Scheveningen in het voormalig politiebureau), 's Gravesande (aan den Hoek van Holland, waar 200 arbeiders zijn, is eene keet opgerigt ter verpleging van lijders; bij gebrek aan localiteit zal men tot verpleging van lijders in de gemeente woonachtig, de bewaarschool moeten inrigten), Hazerswoude (een geschikt lokaal beschikbaar gesteld), Hekelingen (een lokaal aanwezig), Hekendorp (als voren), Hellevoetsluis (de infirmerie is door den Minister van Oorlog ter verpleging van choleralijders beschikbaar gesteld; bovendien schijnt nog een lokaal van kribben een beddegoed voorzien te zijn), Nieuw-Helvoet (een lokaal gereed), Hillegersberg (als voren), Hillegom (als voren), Hoog-Blokland (de lijders zullen zooveel mogelijk geïsoleerd worden), Hoornaar (als Hoog-Blokland), Katwijk (een lokaal ingerigt), Kethel en Spaland (aan het gemeentebestuur van Schiedam verzocht om de lijders in de stadsinrigting aldaar op te nemen; bovendien een klein lokaal met kribben in huur genomen), Klaaswaal (lokaal gereed), Koudekerk (een lokaal voor verpleging van doortrekkenden), Kralingen (het bestedelinghuis tijdelijk te ontruimen), Nieuw-Lekkerland (lokaal ingerigt), Leimuiden (lokaal voor vreemdelingen en reizigers), Leiden (een hospitaal ingerigt), Leijerdorp (de lijders wonende op cingels of in lanen zullen in het hospitaal te Leiden verpleegd worden), de Lier (men zal trachten de zieken van de gezonden te verwijderen), Lisse (lokaal aanwezig), Maasland (het wachthuis ingerigt voor verpleging van passanten; naar een geschikt verblijf tot afzondering der zieken en naar oppassers wordt rondgezien), Maassluis (het cholerahospitaal in orde gebragt en een nieuwe draagbaar aangeschaft), Middelharnis (een lokaal ter beschikking der commissie gesteld), Monster (lokaal met 12 kribben), Moordrecht (lokaal voor behoeftige lijders), Naaldwijk (een onderzoek wordt ingesteld omtrent de wijze van verpleging van zieken of gelegenheid tot hunne afzondering), Nieuwen-

hoorn (een lokaal ingerigt), Nieuwveen (het schoollokaal zal eventueel worden ingerigt tot verpleging van lijders met een draagmand en een drietal kribben), Noordeloos (zooveel mogelijk zal voor het isoleren van lijders gezorgd worden), Noordwijk (twee lokalen, één te Noordwijk-Binnen en één te Noordwijk aan zee), Oegstgeest (men zal trachten door raadgeving en opwekking de lijders uit het huis te verwijderen), Ouddorp (lokaal ingerigt), Oudewater (als voren), Oudshoorn (burgemeester en wethouders zullen doen wat zij kunnen om een lokaal te verkrijgen), Overschie (een lokaal ingerigt), Papekop (als voren), Rhoon (de commissie heeft in een lokaal voorzien), Ridderkerk (een lokaal wordt ingerigt), Rotterdam (als voren), Rijswijk (als voren), Sassenheim (als voren), Schiedam (als voren), Sommelsdijk (als voren), Spijkenisse (als voren), Stellendam (als voren), Stompwijk (als voren), Streefkerk (als voren), Oude Tonge (lokaal in aanbouw), Veur (lokaal ingerigt), Vlaardingen (als voren), Vlaardinger-Ambacht (men zal trachten de zieken van de verdere huisgenooten te verwijderen), Voorburg (lokaal gehuurd), Voorschoten (lokaal beschikbaar, ten opzigte van de zieken aan den Rhijndijk zal met het gemeentebestuur van Leiden in overleg getreden worden), Noord-Waddinxveen (een geschikt lokaal ingerigt), Zuid-Waddinxveen (als voren), Warmond (lokaal voorhanden), Wassenaar (als voren), Weide (Lange Ruige) (als voren), Woerden (als voren), Woubrugge (als voren voor vreemdelingen en doorvarende schippers; voor ingezetenen is die maatregel niet denkbaar omdat de familie er zich tegen verzet), Zegwaart (lokaal in gemeenschap met Zoetermeer), Zevenhuizen (een geschikt lokaaltje in orde gebragt), Zoetermeer (zie Zegwaart), Zwammerdam (voor een lokaal gezorgd), Zwijndrecht (als voren.) [85 gemeenten.]

Reiniging en desinfectie van de omgeving van lijders. Aarlanderveen (de burgerlijke armbesturen zijn verzocht de geneeskundigen uit te noodigen om de oppassers van zieken vooral op reiniging aandachtig te maken, met magtiging om, bij voorkomende behoefte, terstond en ruimschoots daarin te voorzien), Abbenbroek (reiniging van kleederen, desinfectie van uitwerpselen en lijken), Oud-Alblas (chloorkalk en ijzervitriool in voorraad), Alblasserdam (als voren), Arkel (reiniging van huizen waarin personen aan cholera zullen gestorven zijn), Zuid-Beijerland (chloorkalk en ijzervitriool aangeschaft), Benthuizen (middelen tot desinfectie van uitwerpselen), Bergschenhoek (reiniging enz. van excrementen), Bodegraven (voor reinheid van linnengoed en het onschadelijk maken van uitwerpselen zal gezorgd worden), Brandwijk (wegruiming der uitwerpselen), Delfshaven (besmette woningen worden zooveel mogelijk gedesinfecteerd), Delft (als Delfshaven), Dirksland (de eerste woning, waarin een geval voorkwam, is afgezonderd; de uitwerpselen zijn ontsmet), Dordrecht (chloorkalk en sulphas ferrosus voor minvermogende lijders verkrijgbaar; bij uitbreiding der ziekte zullen fosses mobiles gesteld worden, waar zulks door deskundigen het meest geraden wordt geoordeeld), Gorinchem (bij den stadsapotheker is kosteloos ijzervitriool verkrijgbaar gesteld tot desinfectie van de uitwerpselen), 's Gravenhage (chloorkalk en ijzervitriool verkrijgbaar), Hazerswoude (stoffen tot desinfectie van uit-

werpselen voorhanden), Heenvliet (kleederen worden gereinigd op de voorgeschrevene wijze, de uitwerpselen worden onschadelijk gemaakt), Hellevoetsluis (voor het desinfecteren van goederen is een lokaal aangewezen), Hillegersberg (voor reiniging van excrementen is gezorgd), Hoog-Blokland (ijzervitriool en chloorkalk tot reiniging van bedsteden, enz.), Hoornaar (als voren), Kralingen (aan het gemeentehuis chloorkalk en ijzervitriool verkrijgbaar), Krimpen aan de Lek (geneesheeren belast met het desinfecteren van drekstoffen, enz.), Lekkerkerk (behandeling van besmet linnengoed en het onschadelijk maken der uitwerpselen is geregeld), Leiden (bij de twee eerste gevallen zijn de woningen gedesinfecteerd en de overige bewoners verhuisd; men kon echter daarmede niet voortgaan), de Lier (voor desinfectiemiddelen gezorgd), Maasland (voor de uitwerpselen zijn vaten voorhanden; ijzervitriool, chloorkalk en bleekwater verkrijgbaar), Molenaarsgraaf (excrementen worden weggeruimd), Naaldwijk (voor desinfectiemiddelen zal gezorgd worden), Nieuwveen (chloorkalk voor desinfectie aangeschaft), Noordeloos (bedstroo, chloorkalk, ijzervitriool voorhanden tot reiniging van slaapsteden, huizen, enz), Numansdorp (een huis, waar een te Dordrecht overleden choleralijder zich had opgehouden, is ontsmet), Oegstgeest (chloorkalk aanwezig ter ontsmetting van uitwerpselen, kleeding- en liggingstukken; voor ontsmetting van lijken wordt gezorgd), Ooltgensplaat (ijzervitriool en chloorkalk aangeschaft; goed gesloten blikken aangekocht voor uitwerpselen), Ouddorp (goed gesloten vaten zullen aangeschaft worden om de uitwerpselen te brengen naar eene plaats, waar zij gedesinfecteerd worden; voor bestrooijing der lijken met besmettingwerende middelen wordt gezorgd), Oudenhoorn (chloorkalk en sulphas ferrosus voorhanden), Oudewater (gezorgd voor chloorkalk, ijzervitriool en bleekwater, tonnen met deksels voor de uitwerpselen), Overschie (maatregelen genomen tot wegruiming van schadelijke voorwerpen), Piershil (zooveel mogelijk zal voor ontsmetting worden gezorgd; de voorgeschreven behandeling van lijken zal worden gevolgd), Pijnacker (chloorkalk verkrijgbaar gesteld), Rhoon (chloorkalk en ijzervitriool aangeschaft, vaten voor uitwerpselen vervaardigd), Rhijnsburg (chloorkalk en ijzervitriool aangeschaft), Ridderkerk (desinfecterende middelen verkrijgbaar gesteld), Rockanje (ijzervitriool en chloorkalk aangeschaft; gesloten blikken voor uitwerpselen), Rotterdam (eenige bedden waarop choleralijders gestorven waren, buiten de stad verbrand; woningen gereinigd, met chloor berookt en gewit), Rijnsaterwoude (chloorkalk voor de uitwerpselen voorhanden), Stellendam (den gemeentegeneesheer is aangeschreven sulphas ferrosus en chloorkalk beschikbaar te hebben), Vianen (op het onschadelijk maken van uitwerpselen zal streng worden toegezien), Vlaardingen (vaten of tonnen zullen bij het ontstaan der ziekte op verschillende plaatsen voorhanden zijn tot verzameling van de excrementen), Voorhout (chloorkalk voorhanden), Voorschoten (voor het zuiveren van goed en het desinfecteren van uitwerpselen wordt gezorgd), Warmond (berookingen en desinfecterende middelen zullen gebezigd worden), Wijngaarden (excrementen worden weggeruimd), Zevenhoven (chloorkalk voorhanden), Zoeterwoude (de geneesheeren zullen voor het desinfecteren van lokalen

en voorwerpen zorgen), Zuidland (chloorkalk en sulphas ferrosus voorhanden). [58 gemeenten.]

Maatregelen bij de begraving van aan cholera overledenen. Abbenbroek (bespoediging der begraving), Alphen (lijkenhuis), Benthuizen (streng toezigt), Bergschenhoek (bespoediging), Oud-Beijerland (lijkenhuis), Zuid-Beijerland (zooveel mogelijk verbetering gebragt in het begraven), Bodegraven (lijkenhuis), Delfshaven (een of twee dagen worden de lijken in een lijkenhuis geplaatst), Delft (als voren), 's Gravenhage (kennisgeving aan de geneeskundigen van de gegeven uitbreiding aan het bepaalde betreffende het begraven van lijken), Heenvliet (bespoediging), Hellevoetsluis (spoedige verwijdering der lijken uit de woningen), Hendrik-Ido-Ambacht (lijkenhuis), Hillegersberg (bespoediging), Hoog-Blokland (als voren), Hoornaar (als voren), Koudekerk (lijkenhuis), Lekkerkerk (de lijken zullen volgens de voorschriften worden behandeld), Maasland (de lijken zullen spoedig in het baarhuis worden geplaatst), Naaldwijk (lijkenhuis), Noordeloos (bespoediging), Oegstgeest (als voren), Ouddorp (als voren en zorg voor afzondering der lijken), Rhoon (lijkenhuis), Ridderkerk (bespoediging), Rotterdam (als voren), Vianen (lijkenhuis), Wassenaar (als voren), Zevenhoven (als voren). [30 gemeenten.]

Maatregelen van bijzonderen aard. Berkel en Rodenrijs (verzocht het klokluiden na te laten), Oud-Beijerland (als voren), Hellevoetsluis (maatregelen om speel- en andere huizen niet na bezetten tijd open te houden). [3 gemeenten.]

Algemeene berigten. Behalve enkele maatregelen, onder de vorige hoofden vermeld, worden algemeene toezeggingen gedaan door de volgende gemeentebesturen: Charlois (de noodige maatregelen in den geest van het *Provinciaal Blad*), Giessen-Nieuwkerk (bij het ontstaan der ziekte zullen maatregelen genomen worden), Herkingen, Katendrecht, Klaaswaal, Krimpen a/d IJssel, Langerak, Leerbroek, Leerdam (geen lokaal, omdat er geen gebruik van zou gemaakt worden), Leiden (ofschoon onderscheidene bepalingen van ondergeschikt belang zijn genomen, acht men het overbodig daarvan mededeeling te doen, vermits zulks in het minutieuse zou afdalen), Meerkerk, Middelharnis, Nieuwland, Nieuwpoort, Noordwijkerhout, Puttershoek, Rosenburg, Nieuwe Tonge, Woerden, Zevenhuizen, Zwartewaal. [20 gemeenten.]

Geene voorbereidende maatregelen zijn genomen door de gemeenten: Ameide, Nieuw-Beijerland, Gouderak, Hardinxveld, Lexmond, Oostvoorne, Stolwijk, Tienhoven. [8 gemeenten.]

Later zijn van gemeentebesturen van Zuidholiand de volgende berigten ingekomen, opgenomen in de *Staatscourant* van 15 Augustus 1866, n°. 191; tweede bijvoegsel.

De cholera-commissie te Rotterdam berigt het volgende omtrent de maatregelen, die bij het heerschen der cholera-epidemie binnen die ge-

meente in de maanden Junij en Julij werden genomen. (Zie *Staatscourant* van 4 Augustus 1866, n°. 182.)

I. *Geneeskundige hulp en verpleging.* Ter voorziening van onverwijlden bijstand aan behoeftige cholera-lijders werden door het burgerlijk armbestuur op 25 Junij 1866 twee bureaux geopend, een in het Oude-Mannenhuis en een in het Geregtsgebouw aan het Haagsche Veer, alwaar vier geneesheeren beurtelings van des avonds negen tot des morgens acht ure zitting hebben genomen.

Wijders werden in het Succursaal-Ziekenhuis in de Baan in Junij 83 en Julij 119 cholera-lijders opgenomen.

II. *Maatregelen ter bevordering van reinheid.* *a.* het ruimen van straatgoten en riolen en het uitbaggeren van slooten in de binnen- en polderstad had geregeld plaats, waarbij zoo noodig de verwijderde stoffen door chloorkalk werden gedesinfecteerd.

b. het desinfecteren der privaten op de openbare scholen werd op de in het vorige rapport vermelde wijze dagelijks door gemeente-arbeiders verrigt.

Eveneens werden de faecale stoffen in de wagens, waarin zij werden verzameld, door chloorkalk gedesinfecteerd.

c. op aanvrage van geneesheeren werden vijf bedden, waarop cholera-lijders gestorven waren, aan de buitenberm tusschen de plantage en de molen „Zorgvliet" verbrand.

d. het totaal der aanvragen van de geneeskundigen tot reiniging der woningen, bedroeg in de maanden Junij en Julij 601, hiervan werden slechts 77 kamers gezuiverd, daar 524 weigerden van het aanbod tot desinfectie gebruik te maken.

III. *Drinkwater-distributie.* Op acht verschillende plaatsen in de binnen- en polderstad werden in Junij 40,534 en in Julij 39,593 emmers Maaswater afgeleverd.

IV. Ten einde aan de bestaande behoefte te voldoen, om in sommige gevallen de verwijdering van aan cholera overleden personen uit de sterfhuizen ten spoedigste te kunnen doen plaats hebben, is in de maand Junij een gebouw op het terrein der burgerlijke begraafplaats in Crooswijk opgerigt, alwaar de lijken tot aan het tijdstip der begraving kunnen worden opgenomen.

In genoemd lijkenhuis, waarin een negentiental kribben, van matrassen en lakens voorzien, geplaatst zijn, werden 58 lijken opgenomen.

Eindelijk hebben wij overwogen, of men met grond mag verwachten, dat het branden van teer in straten of stegen den dampkring zoodanig kan zuiveren, dat daardoor welligt de verdere verspreiding der cholera zoude worden tegen gegaan.

Het is bekend dat bij het branden van pek of teer eene zekere hoeveelheid van de dampen van het carbolzuur aan de verbranding ontsnapt

en dat derhalve de oorsprong van het vroeger gebruik, om genoemde zelfstandigheden bij het heerschen van epidemiën te branden, gezocht moet worden in de smetzuiverende werking van vlugtige teerzuren in den rook aanwezig.

De ontwikkeling van gemelde zuren heeft echter bij eene hooge temperatuur plaats, waaruit volgt, dat bij het branden van teer de bovenste luchtlagen hoofdzakelijk met carbolzuur worden bezwangerd en de onderste daarentegen betrekkelijk met eene zeer geringe hoeveelheid bedeeld worden.

Uit het aangevoerde vermeenen wij te mogen besluiten, dat het branden van teer in straten of stegen niet zal leiden tot zuivering van den dampkring.

Nog latere berigten zijn medegedeeld in de *Staatscourant* van 25 Augustus 1866, n°. 200; tweede bijvoegsel.

Delft.

Finantiele maatregelen. Onbepaald crediet van den Raad.

Benoeming eener cholera-commissie. De geneesheeren achten dit niet noodig. De oudste stadsgeneesheer kwam dagelijks op het raadhuis om met den burgemeester de noodige maatregelen te beramen, die dan ook dadelijk werden ten uitvoer gebragt.

Schorsing van kermissen en jaarmarkten. De kermis in 1866 niet gehouden en bij gelegenheid der jaarlijksche paardenmarkt alle openbare vermakelijkheden verboden.

Reiniging van huizen, slooten en wegen. Het getal werklieden tot wegvoeren van onreinheden verdubbeld.

Zuivering van privaten. De openbare privaten dagelijks gedesinfecteerd.

Voorziening in geneeskundige hulp. Behalve de 4 stadsdoctoren, die zich met de armenpraktijk belasten, hebben 2 andere geneesheeren door welwillend aanbod hunne hulp aan de arme lijders gewijd: dag en nacht waren voor ieder rijtuigen ter hunner dispositie gesteld.

Geneesmiddelen verkrijgbaar gesteld. De stadsapotheek kon genoegzaam voorzien in alle hulp; in spoedvereischende gevallen zijn de recepten bij andere apothekers gereed gemaakt.

Uitdeeling van levensmiddelen en andere behoeften. Ter requisitie van de stadsgeneesheeren zijn dekens, matrassen, enz. in ruime mate aan alle arme cholera-lijders, die daaraan behoefte hadden, verstrekt. Aan alle convalescenten is op voorschrift der geneesheeren eene krachtige soep uitgereikt.

Afzondering van gezonden. In enkele gevallen zijn overblijvende gezonden uit de besmette woning verwijderd en in eene andere wijk der stad opgenomen.

Inrigting van lokalen tot verpleging van cholera-lijders. Het gast- of ziekenhuis voorzag in alle behoeften. De cholera-zaal was afgezonderd van de overige zalen.

Hulp aan lijders in hunne woningen. In enkele gevallen is een oppasser gevraagd en gegeven.

Reiniging en desinfectie van de omgeving van lijders. Alle woningen, waar de cholera zich had vertoond, werden berookt, gezuiverd en gedesinfecteerd met chloorkalk, ijzervitriool enz.; gedurende het heerschen der epidemie waren 6 man daarmede onafgebroken bezig.

Maatregelen bij begraving van aan cholera overledenen. De lijken werden nog denzelfden dag en bij overlijden des avonds, den volgenden morgen uit de woning verwijderd en naar een afzonderlijk lokaal op de begraafplaats overgebragt; na volkomen overtuiging van den dood, werden ze op den bij de wet bepaalden termijn ter aarde besteld.

Hof van Delft.

In het overzigt in de *Staatscourant* van 4 Augustus 1866, n°. 192, is abusivelijk vermeld dat dr. Bleekers middel bij publicatie is bekend gemaakt; burgemeester en wethouders hebben daarentegen aan de huizen der ingezetenen een afdruk doen rondbrengen van de raadgevingen gevoegd bij 's Ministers missive van 3 Mei 1866, n°. 308, 9de afdeeling.

Dirksland.

Desinfectie en afzondering van al wat mogelijk is, terwijl datgene wat niet behoorlijk kon worden gedesinfecteerd, zooals beddegoed en ligstroo, is verbrand. Na voldoende zekerheid van overlijden zijn de lijken zoo spoedig doenlijk ter aarde besteld, onder bijvoeging van den noodigen chloorkalk. Een beambte van politie is in de nabijheid der door ziekte aangetaste woningen op post gesteld, ten einde diegenen welke wilden binnentreden, te waarschuwen. De ingezetenen zijn uitgenoodigd de straten dagelijks met water te besprengen. In overleg met de geneesheeren is aan iederen troep veldarbeiders verstrekt een flesch geneesmiddelen overeenkomstig het voorschrift van dr. Bleeker. De geneesheeren Lodder en Werner beijveren zich om in alles het dagelijksch bestuur voor te lichten en behulpzaam te zijn.

Gouderak.

De ingezetenen zijn bij publicatie bekend gemaakt met de van Regeringswege gegeven voorschriften en wenken, volgens daartoe aangegeven model. Door den geneeskundige is gezorgd dat de drank volgens het recept van dr. Bleeker bij hem steeds verkrijgbaar is; aan onvermo-

genden wordt die op de eerste aanvrage voor rekening der gemeente uitgereikt en verder de benoodigde geneeskundige hulp verstrekt. Den geneeskundige is tevens opgedragen de uitwerpselen van lijders te ontsmetten, de woningen, het linnen en beddegoed te doen zuiveren door chloorkalk en ijzervitriool, hetwelk bij hem voorhanden is en aan onvermogenden voor rekening der gemeente wordt verstrekt.

Bij cholera-lijken wordt de voorgeschreven behandeling opgevolgd en voor eene spoedige begraving gezorgd. Op het overbrengen der lijken in het baarhuis wordt aangedrongen. Aan de verordening op de openbare reinheid wordt zooveel mogelijk de hand gehouden; voor de frischheid en reinheid der school wordt gezorgd, terwijl de zich daarin bevindende privaten van tijd tot tijd met ijzervitriool worden gezuiverd. Den kinderen uit gezinnen van cholera-lijders wordt niet vergund ter school te gaan. Door den gemeenteraad is aan burgemeester en wethouders een onbepaald crediet verleend ter voorziening in de kosten van huisvesting en verpleging van zoodanige lijders, die daaraan behoefte hebben, voor welk geval men zich voorstelt een gebouw te huren. Verder is besloten de kermis dit jaar niet te doen plaats hebben.

's Gravenhage.

Een cholera-bureau is te 's Gravenhage opgerigt, ten einde ten allen tijde geneeskundige hulp te kunnen verleenen, waartoe eene circulaire aan heeren geneeskunstoefenaren aldaar is gerigt, houdende uitnoodiging om, volgens bij loting vast te stellen rooster, in het daartoe aangewezen lokaal te vaceren, waarvan men echter, om de daaraan verbonden moeijelijkheden, heeft moeten afzien; terwijl heeren gemeente-geneeskunstoefenaren dien ten gevolge zijn uitgenoodigd, om, des noodig oordeelende, zich overeenkomstig art. 5 der instructie van 20 December 1861, tot het burgerlijk armbestuur te wenden, met voorstellen ter bekoming van den noodigen bijstand. Op aanzoek van den heer provincialen inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt worden dagelijks wegens hunne uitdampingen schadelijke slooten, putten en kolken, in groot aantal aangewezen, gedesinfecteerd en schoongemaakt. Verder wordt dagelijks aan de bewoners van een groot aantal buurten, hofjes enz. zuiver drinkwater verstrekt.

Eindelijk zijn kerkvoogden der Nederduitsche Hervormde gemeente te Scheveningen uitgenoodigd om het luiden der klok, bij sterfgevallen gebruikelijk, af te schaffen of ten minste gedurende de epidemie te doen staken.

Tijdelijk zal aan den geneesheer-directeur van het gasthuis een inwonend hulpgeneeskunstoefenaar worden toegevoegd. Aan de bij ministeriële circulaire gegeven voorschriften wordt stipt de hand gehouden. Bij publicatie zijn de ingezetenen uitgenoodigd om bij het schrobben van straten zoo min mogelijk te bezigen het water uit de publieke pompen. Met het desinfecteren van woningen en het verbranden van bedden en kleederen van cholera-lijders wordt geregeld voortgegaan.

Het te Scheveningen aanwezige schoollokaal voor minvermogenden is ingerigt tot verpleging van lijders en zulks ter vervanging van het

politiebureau. De heffing van recognitie op de uitlozing in het gemeenteriool is gestaakt, ter bevordering dat de woningen van behoorlijke uitlozingen worden voorzien. De commissie voor de reederij te Scheveningen is uitgenoodigd het daarheen te leiden, dat alle feestelijkheden bij gelegenheid der jaarlijksche verwisseling van de matrozen worden vermeden. Voor zoover men heeft kunnen nagaan heeft zulks het gewenscht resultaat gehad. Er is last gegeven tot het branden van mot in sommige bokkingrookerijen en het branden van teer in straten en huizen aldaar, tot zuivering van den dampkring.

Leyderdorp.

Een lokaal doelmatig ingerigt tot opname van lijders is aanwezig, ofschoon daarvan nog door niemand is gebruik gemaakt. De privaten in het schoollokaal worden meermalen dagelijks gedesinfecteerd. Zooveel mogelijke verbetering zal worden gebragt in de doorstrooming of demping van moerassige slooten. Beschikbaar is gesteld chloorkalk tot zuivering der woningen. Bij ontwijfelbaren dood zijn de lijken van aan de ziekte bezwekenen zeer spoedig ter aarde besteld, en waar familieomstandigheden zulks wenschelijk maakten is, bij overreding, de begraving niet uitgesteld.

Stompwijk.

De kermissen, zoo te Stompwijk als te Leidschendam, zijn geschorst. Eene commissie heeft zich gevormd ter voorziening in de behoeften der cholera-lijders en om toezigt te houden, niet alleen op hunne verpleging, maar ook op de reiniging en het reinhouden der woningen van mingegoeden, met verstrekking van het daartoe benoodigd materieel, van kleeding, ligging en dekking, alsmede van versterkend voedsel aan herstellenden.

Tienhoven.

Bij publicatie zijn de ingezetenen aangespoord tot reinheid en matigheid, met verwijzing naar alles wat de wetenschap aanwijst ter bestrijding der cholera, verder tot het spoedig inroepen van geneeskundige hulp. De cholera-commissie, bestaande uit burgemeester en wethouders, heeft verscheidene exemplaren der brochure van dr. Bleeker gratis verspreid; zoomede ten behoeve van minvermogenden verkrijgbaar gesteld wijn, cognac en den drank van genoemden dr. Bleeker, alsmede chloor- en witkalk, terwijl door spuijing het water wordt gezuiverd. Verder is besloten tot zuivering van privaten, besmette woningen en linnen- en beddegoed, tot spoedige verwijdering van personen uit besmette huizen en om met lijken overeenkomstig de voorschriften te handelen, en eindelijk dat in den namiddag van 12 Augustus, zijnde de jaarlijksche vreugdemiddag bekend onder den naam van kermis, geene uitstallingen mogten plaats hebben en de herbergen ten 10 ure des avonds moeten zijn gesloten.

Veur.

De kermis wordt dit jaar niet gehouden. Eene commissie is inge-

steld, gesteund door vrijwillige bijdragen. Haar doel is de ziekte zooveel mogelijk te voorkomen en de herstellenden van gezond voedsel te voorzien.

VOORSCHOTEN.

De kermis wordt dit jaar niet gehouden. De liggingstukken van behoeftige cholera-lijders worden tegen vergoeding der waarde opgeruimd. De kosten daarvan worden gedragen door de welwillende beschikking van het raadslid dier gemeente jhr. mr. H. A. Steengracht. Bij onverhoopte uitbreiding der ziekte zal eene vrijwillige inschrijving door de meergegoeden worden geopend.

De volgende maatregelen betreffende de binnenlandsche scheepvaart tot wering der cholera, werden volgens berigt van den Commissaris des Konings toegepast. (Zie *Staatscourant* van 28 Augustus 1866, n°. 202; tweede bijvoegsel.)

1. *Aar.* (*ter*) De bij missive van den Minister van Binnenlandsche Zaken van den 19den junij jl., n°. 238, 9de afdeeling, gegeven wenken zullen, bij voorkomende gelegenheden, naar vermogen worden opgevolgd. Bijna ondoenlijk is het echter een geregeld toezigt te houden op alle schepen, welke deze gemeente passeren of daar tot het een of ander einde tijdelijk verblijven.

2. *Aarlanderveen.* Een naauwlettend toezigt zal op aankomende en verblijfhoudende schepen worden gehouden en bij onverhoopte cholera aan boord van een schip zal, zoo noodig, worden gezorgd voor verpleging in een daartoe gehuurd lokaal. Aan de circulaire van den Minister zal, des vereischt, worden voldaan.

3. *Abbenbroek.* Door de politie wordt op aankomende en tijdelijk verblijvende schepen een naauwlettend oog geslagen en worden de schippers uitgenoodigd om eventuele cholera-lijders zoo spoedig mogelijk te doen verplegen en hunne schepen te doen desinfecteren, ook wanneer een zoodanige lijder aan boord is geweest. Bij weigering van een en ander het schip een afgezonderd gedeelte der gemeente aan te wijzen, met aanbeveling om zooveel mogelijk voor de zuivering van het schip als ook voor de kleederen van den lijder te doen zorg dragen.

De schepen uit gemeenten waar cholera heerscht worden van zuiver drinkwater voorzien. Den burgemeester werwaarts het schip, waarop eventueel een cholera-lijder mogt zijn, zich begeeft, terstond met de zaak bekend maken. Voorts zullen die maatregelen worden genomen, welke niet alleen bevorderlijk kunnen zijn voor de gezondheid, maar ook die welke de plaatselijke omstandigheden gedoogen.

4. *Alblas.* (*Oud-*) Ofschoon de scheepvaart zich aldaar bepaalt tot twee marktschuitjes, welke de gemeente passeren, zullen echter, bij voorkomende gelegenheid de gegeven wenken stipt worden in acht genomen.

5. *Alblasserdam.* Als Alblas (Oud-) n°. 4, hiervóór.

6. *Alkemade.* Alle mogelijke voorzorgen en middelen waren reeds beraamd bij onverhoopte gevallen van cholera en zullen de bij ministeriële circulaire gegeven voorschriften met de meeste zorg en naauwgezetheid worden ten uitvoer gebragt.

7. *Alphen.* De brugwachter en de fabriekanten, bij welke laatste de schepen laden en lossen, zijn tot toezigt en berigt uitgenoodigd, ten einde bij gevallen van ziekte, de lijders ter verpleging te doen overbrengen en het schip te doen desinfecteren. Bij weigering om de lijders het schip te doen verlaten, zou dat schip in een afgezonderd deel der gemeente worden gebragt. Voor goed drinkwater zal worden gezorgd. Van het vertrek van een besmet schip zal aan den burgemeester der gemeente werwaarts dat schip gaat, worden kennis gegeven.

8. *Ameide.* Een naauwlettend toezigt wordt op alle aankomende of tijdelijk verblijvende schepen gehouden, ten einde zoo noodig de bij ministeriële circulaire gegeven voorschriften te kunnen in toepassing brengen.

9. *Ammerstol.* Ofschoon aldaar zelden vaartuigen vertoeven, zal, casu quo, worden gehandeld overeenkomstig de bij ministeriële circulaire gegeven voorschriften.

10. *Arkel.* De bij ministeriële circulaire gegeven voorschriften zullen naauwkeurig worden in acht genomen, terwijl de aan de schutsluis gestationeerde sasmeester zich heeft bereid verklaard hierin behulpzaam te zijn.

11. *Asperen.* Den havenmeester is gelast op alle aankomende schepen het drinkwater te doen wegwerpen en dat door versch te vervangen, waarvoor den schipper een bewijs van den burgemeester zal worden afgegeven. Schepen waarop cholera heerscht zullen onder politietoezigt worden gesteld, en in overleg met de geneesheeren worden gezuiverd. Ook zal voor de uitwerpselen der lijders, en het linnen- en beddengoed de noodige zorg worden gedragen.

12. *Barendrecht.* (*Oost- en West-*) Personen zijn belast met het toezigt op alle aankomende en tijdelijk verblijvende schepen. Bij het aan boord hebben van cholera-lijders zijn geneesmiddelen beschikbaar gesteld, in afwachting van den geneeskundige. De schepen zullen van zuiver drinkwater worden voorzien. Voorts zullen al die middelen worden aangewend ter voorkoming van uitbreiding der ziekte.

13. *Barwoutswaarder.* De veldwachters zijn met de bij ministeriële circulaire gegeven voorschriften bekend gemaakt, met bevel om dienovereenkomstig naauwlettend toe te zien en te handelen, terwijl ver-

dere maatregelen onnoodig voorkomen, omdat de scheepvaart van weinig belang is.

14. *Beijerland.* (*Nieuw-*) Bij het eventueel binnenkomen van schepen zal volgens de voorschriften der ministeriële circulaire worden gehandeld.

15. *Beijerland.* (*Oud-*) Een geschikt lokaal ter verpleging is voorhanden. De bij ministeriële circulaire gegeven voorschriften zullen stipt worden opgevolgd.

16. *Beijerland.* (*Zuid-*) Door of langs deze gemeente heeft geen scheepvaart plaats.

17. *Benthuizen.* Als voren.

18. *Bergambacht.* Het bij ministeriële circulaire bedoeld toezigt zal worden gehouden en zal er, casu quo, worden gehandeld overeenkomstig het daarbij voorgeschrevene.

19. *Bergschenhoek.* De noodige maatregelen zijn genomen om terstond onderrigt te worden van de aankomst van schepen, waarin zich cholera-lijders bevinden of hebben bevonden, ten einde voor zoodanig geval te handelen in den zin der ministeriële circulaire en te zorgen voor zuiver drinkwater en reiniging van het vaartuig.

20. *Berkel en Rodenrijs.* Bij eene bijzondere surveillance der scheepvaart zal men, bij eventuele gevallen, zooveel mogelijk in acht nemen de bij ministeriële circulaire aangeraden preservativen.

21. *Berkenwoude.* In de gemeente heeft geen scheepvaart plaats.

22. *Bleiswijk.* Als voren.

23. *Bleskensgraaf en Hofwegen.* Naauwlettend zal worden toegezien dat bij onverhoopte cholera-gevallen aan boord van eenig vaartuig, worde gehandeld overeenkomstig den geest der ministeriële circulaire.

24. *Bodegraven.* Den sluiswachter en der politie is een naauwgezet toezigt opgedragen bij het schutten van schepen, bij gelegenheid waarvan de schippers in de gelegenheid zullen worden gesteld tot het bekomen van zuiver drinkwater.

25. *Bommel.* (*den*) Maatregelen zijn genomen op het wegwerpen van drinkwater bij de schippers aan boord en het verstrekken van regenwater. Bij onverhoopte cholera aan boord van een schip, zal zoodanig vaartuig op eene afgezonderde plaats worden gehaald.

26. *Boskoop.* Zooveel de omstandigheden dit zullen toelaten zal men zich overeenkomstig de gegeven wenken gedragen.

27. *Brandwijk.* De binnenlandsche scheepvaart wordt uitsluitend uitgeoefend door aldaar woonachtige personen. Bij onverhoopte cholera-gevallen aan boord van eenig vaartuig zal worden gehandeld in den geest der circulaire van den heer Minister.

28. *Brielle.* Den havenmeester en der politiebeambten is last gegeven een onderzoek in te stellen of zich zieken aan boord van schepen bevinden, ten einde, casu quo, te worden onderzocht door den plaatselijken geneesheer. Een lokaal ter verpleging, alsmede chloorkalk en ijzervitriool tot desinfectie van schepen, uitwerpselen enz. is aanwezig. Voor zuiver drinkwater is gezorgd; terwijl voor afzondering der schepen toezigt is gesteld.

29. *Broek.* De bij ministeriële circulaire aanbevolen maatregelen zullen zooveel noodig opgevolgd en de daartoe vereischte maatregelen worden genomen.

30. *Capelle a/d IJssel.* De bij ministeriële circulaire voorgeschreven maatregelen zullen worden opgevolgd.

31. *Charlois.* Bij het onverhoopt zich voordoen van cholera-gevallen op schepen zullen de bij ministeriële circulaire gegeven wenken naauwkeurig worden nagekomen.

32. *Delfshaven.* In voorkomend geval zullen de bij ministeriële circulaire gegeven voorschriften worden opgevolgd. Een lokaal ter eventuële verpleging is aanwezig.

33. *Delft.* Met toezending van een exemplaar der ministeriële circulaire, zijn de geneeskundigen uitgenoodigd om zoodra een geval van cholera zich aan boord van een schip voordoet, daarvan aan den burgemeester kennis te geven, ten einde overeenkomstig die circulaire te kunnen handelen. De bedoelde schepen zullen door den burgemeester worden onderzocht. Voor desinfectie enz. en versch drinkwater zal worden zorg gedragen.

34. *Dirksland.* De veldwachter is gelast om alle binnenkomende schepen na te gaan en bij ontdekking van cholera te doen verlaten naar eene plaats buiten de kom der gemeente. Voor desinfectie zijn de noodige maatregelen genomen en den schipper zal versch drinkwater worden aangewezen. Den sluiswachter op het Sas is opgedragen om schepen, waarop zich zieken bevinden, niet tot aan de kom der gemeente te doen doorvaren en om daarvan aan den burgemeester kennis te geven.

35. *Dordrecht.* De ministeriële circulaire is in handen gesteld van

den havenmeester en den commissaris van politie, met aanschrijving om de daarin voorkomende voorschriften en wenken zoo veel mogelijk in acht te nemen, voorts om aan elken schipper die de haven aandoet, de noodige inlichting te vragen omtrent lijders of besmette voorwerpen en nopens versch drinkwater; terwijl bij weigering der schippers het binnenvaren belet en de brug gesloten zal worden. Met betrekking tot schepen op stroom zal alles worden aangewend wat strekken kan om ze naar eene afgelegen plaats te doen verhalen en om ze niet te doen vertrekken dan na behoorlijke reiniging.

36. *Dubbeldam.* Een naauwkeurig toezigt zal worden gehouden in den zin bij de ministeriële circulaire bedoeld.

37. *Everdingen.* Alleen enkele turfschippers die hunne waar aan de ingezetenen ten verkoop aanbieden, lossen in bet nabijzijnd Hagestein aan de zoogenaamde Roode Leeuw of Lekzigt, zoodat de maatregelen ter zake voor de cholera hier niet van toepassing worden geacht.

38. *Geervliet.* Naauwlettend zal worden toegezien en bij het onverhoopt bevinden van een cholera-lijder aan boord van een schip, of dat een zoodanige aan boord mogt zijn geweest, zullen de gegeven voorschriften naar gelang van omstandigheden worden opgevolgd, en zal men alles in het werk stellen wat tot voorkoming of stuiting der ziekte is aanbevolen of noodig en nuttig wordt geacht.

39. *Giessendam* De bij ministeriële circulaire gegeven voorschriften zullen worden opgevolgd.

40. *Giessen-Nieuwkerk.* In deze gemeente heeft geen scheepvaart plaats.

41. *Goedereede.* Ofschoon hier geen doorgaande binnenlandsche scheepvaart plaats heeft en die gemeente zelden door vreemde schippers wordt bezocht, behoudt men zich een naauwlettend toezigt voor op dezulken die eventueel goederen mogten komen laden of lossen enz.

42. *Gorinchem.* Den gemeente-havenmeester is opgedragen een naauwlettend toezigt op alle schepen welke de haven aldaar aandoen. Bij het bevinden van een schip dat cholera-lijders aan boord heeft of heeft gehad, zullen in overleg met de geneeskundigen met de plaatselijke gezondheidspolitie belast, de door den Minister aangegeven maatregelen, zoo veel mogelijk, in toepassing worden gebragt.

43. *Gouda.* Het noodig onderzoek aan boord van schepen heeft plaats en worden eventuele cholera-lijders in de gelegenheid gesteld zich te doen verplegen. Door verwijdering der besmette schepen en het desinfecteren van uitwerpselen en besmette voorwerpen wordt voor wering der ziekte gezorgd.

44. *Gouderak.* Ter verzekering van een onderzoek zijn de fabrie-

kanten, waar uitsluitend schepen laden en lossen, uitgenoodigd van de aankomst van vaartuigen kennis te geven. Ook de geneesheeren zijn verzocht van ieder cholerageval op een schip mededeeling te doen. Bij het zich eventueel voordoen van cholera-lijders op schepen zal worden gehandeld in den geest der ministeriële circulaire.

45. *Goudriaan.* In deze gemeente heeft geen scheepvaart plaats.

46. *Goudswaard.* Voor het geval er schepen mogten binnenkomen zal worden gehandeld overeenkomstig de bij ministeriële circulaire gegeven voorschriften.

47. *'s Gravendeel.* De ministeriële circulaire is ter kennis van de geneeskundigen gebragt met uitnoodiging hunne eventueel vereischte hulp te verleenen, en kennis ter secretarie te geven, ten einde den schippers eene ligplaats buiten de kom der gemeente aan te wijzen om daar te verblijven tot verpleging der lijders.

48. *'s Gravenhage.* Exemplaren der circulaire van den Minister van Binnenlandsche Zaken zijn toegezonden aan den hoofdcommissaris en de commissarissen van politie aldaar, alsmede aan den havenmeester der gemeente, met uitnoodiging om daaraan van hunne zijde het vereischt gevolg te geven.

49. *'s Gravesande.* Een naauwkeurig toezigt wordt gehouden ter voorkoming van besmetting. Bij eenig vermoeden van desinfectie der schepen zal aan deze eene afgezonderde plaats worden aangewezen tot eene volkomen zuivering in de gemeente heeft plaats gehad. Van uitmuntend drinkwater zullen de schepen worden voorzien. In het algemeen worden alle zoodanige maatregelen genomen als de omstandigheden gebieden en waaronder behoort de kennisgeving aan betrokken gemeentebesturen ingeval besmetting wordt vermoed.

50. *Groot-Ammers.* Een naauwlettend toezigt wordt gehouden op alle vaartuigen. Bij het onverhoopt aantreffen van schepen, waarop cholera-lijders zijn of zijn geweest, zal voor zooveel zulks mogelijk is, worden gehandeld in den geest der ministeriële circulaire en zal niets worden verzuimd wat strekken kan om de verspreiding der ziekte tegen te gaan.

51. *Haastrecht.* De binnenlandsche scheepvaart bepaalt zich langs en niet door de gemeente. Bereids waren maatregelen genomen, om voor het geval soms een schip mogt blijven liggen, dat terstond te doen onderzoeken of er zich cholera-lijders aan boord bevinden. In voorkomende gevallen zullen de gegeven voorschriften met de meeste zorg worden opgevolgd.

52. *Hagestein.* Ieder aan wal komend schip wordt onderzocht en onder quarantaine gesteld en bij cholera-zieken de vereischte hulp

verleend, zoomede zal het schip van goed drinkwater worden voorzien. Geschikte personen zijn aangesteld om een wakend oog te houden.

53. *Hardinxveld.* Chloorkalk en andere artikelen zijn aangeschaft tot reiniging en afwending der besmetting. Personen zijn aangesteld om bij ziektegevallen behulpzaam te zijn; terwijl verdere bijzondere maatregelen niet noodig worden geacht.

54. *Hazerswoude.* Een naauwlettend toezigt wordt op alle aankomende schepen gehouden. Bij het aan boord hebben van cholera-lijders, zullen deze in een geschikt lokaal worden verpleegd en het schip gedesinfecteerd, waartoe de noodige middelen aanwezig zijn.

55. *Heenvliet.* Als Abbenbroek, n°. 3 hiervoor.

56. *Heerjansdam.* Den havenmeester is gelast, om in overleg met den politieagent, bij het zich voordoen van schepen waarop zich cholera-lijders bevinden, die maatregelen te nemen welke tegen de verdere uitbreiding der ziekte bevorderlijk zijn, in verband met de bij ministeriële circulaire gedane aanbevelingen.

57. *Hei- en Boeicop.* Een naauwkeurig toezigt zal worden gehouden op de aankomende en tijdelijk verblijvende schepen; terwijl zoo noodig op de bij ministeriële circulaire medegedeelde voorschriften zal worden gelet.

58. *Heinenoord.* Bij de onbeduidendheid der scheepvaart welke zich bepaalt tot het aanvoeren van eenige turf, zal niet te min bij het mogelijk zeldzaam voorkomend geval, naar omstandigheden raad worden geschaft en zullen alsdan doeltreffende en krachtige maatregelen worden genomen, zoodat het niet aan hulp en liefderijke zorg zal ontbreken.

59. *Hekelingen.* Een behoorlijk toezigt zal worden gehouden, terwijl de gegeven voorschriften zullen worden in acht genomen.

60. *Hekendorp.* Een daartoe aangesteld persoon is belast met het toezigt op alle passerende of tijdelijk verblijf houdende schepen en het toepassen van alle zoodanige maatregelen, welke in de ministeriële circulaire zijn aangegeven of die naar omstandigheden nuttig of noodig zullen worden bevonden.

61. *Hellevoetsluis.* Vermits de marinehaven onder directie der Marine aldaar staat, zijn de bij ministeriële circulaire aanbevolen maatregelen ter kennis van den betrokken directeur en kommandant der Marine gebragt, met verzoek om diens medewerking ter zake. Sedert zijn de in de gemeente binnenvallende schepen zooveel mogelijk gecontroleerd. Verder is deze aangelegenheid bij politie-verordening met strafbepaling geregeld, terwijl met genoemden directeur-kommandant in overleg zal

worden getreden om eenige verbetering te zien gebragt in de toepassing der voorschriften aldaar.

62. *Helvoet.* (*Nieuw*) Wat betreft de groote scheepvaart in het Voornsche kanaal, dat gedeeltelijk ook door deze gemeente loopt, deze wordt bewaakt door het opzettelijk voor dat kanaal bestaande politietoezigt, alsmede door dat van wege de gemeente Hellevoetsluis. Tot het nemen van maatregelen, bij de ministeriële circulaire opgegeven voor de binnenlandsche scheepvaart, bestaat geene aanleiding.

63. *Hendrik Ido-Ambacht.* Indien zich schepen mogten voordoen waarop cholera-lijders worden gevonden, zal zooveel mogelijk worden gehandeld in den geest der ministeriële circulaire.

64. *Herkingen.* Een naauwkeurig toezigt zal worden gehouden en in geval van cholera-lijders aan boord van schepen zal naar de gegeven voorschriften worden gehandeld en zal al dat geen worden gedaan wat nuttig en doelmatig wordt geoordeeld.

65. *Heukelom.* Als Asperen, n°. 11 hiervóór.

66. *Hilligersberg.* Als Bergschenhoek, n°. 19 hiervóór.

67. *Hillegom.* Vermits deze gemeente door een tal van vaarten wordt doorsneden, is zonder voldoend politietoezigt, een naauwlettend toezigt op alle aankomende schepen niet wel mogelijk, terwijl de raad niet genegen is dat politie-personeel zelfs tijdelijk te vergrooten. Men zal echter trachten te doen zoo veel de plaatselijke omstandigheden gedoogen. Een lokaal ter verpleging is voorhanden.

68. *Hof van Delft.* Voor het geval dat zich cholera op schepen mogt voordoen zullen de bij ministeriële circulaire in hoofdtrekken medegedeelde maatregelen, met de noodige wijziging worden genomen.

69. *Hoog-Blokland.* Mogt zich onverhoopt een cholerageval voordoen dan zal worden getracht de ministeriële circulaire volkomen op te volgen.

70. *Hoogvliet.* De noodige voorschriften zijn gegeven, en zullen zoo noodig de bij ministeriële circulaire medegedeelde voorschriften worden opgevolgd.

71. *Hoornaar.* Door of langs de gemeente heeft geene scheepvaart plaats.

72. *Katendrecht.* Als Charlois, n°. 31, hiervóór.

73. *Katwijk.* Bij het ontdekken van een vaartuig waarop zich een cholera-lijder bevindt of heeft bevonden, zullen de noodige maatregelen tot desinfectatie als anderzins worden genomen en zullen de vaartuigen

van versch drinkwater worden voorzien; terwijl door de gemeenteveldwachters en verdere beambten een streng toezigt zal worden gehouden, ten einde overeenkomstig de bij ministeriële circulaire gegeven voorschriften te kunnen handelen.

74. *Kedichem.* Den gemeente-veldwachter is gelast een naauwlettend toezigt te houden en bij geval van cholera op schepen, zullen deze onder blijvend toezigt worden gesteld en zal voor zuivering van uitwerpselen en goederen worden gezorgd. De schepen komende uit of langs gemeenten waar cholera heerscht, zullen van versch drinkwater worden voorzien, waarvan bewijs aan den schipper zal worden afgegeven.

75. *Kethel en Spaland.* De vereischte orders zijn gesteld tot het houden van een streng politietoezigt ter zooveel mogelijke afwering der cholera asiatica.

76. *Klaaswaal.* In deze gemeente heeft geen scheepvaart plaats.

77. *Koudekerk.* Een naauwlettend toezigt zal op alle aankomende en tijdelijk verblijvende schepen worden gehouden. Een gebouw tot verpleging van lijders is aanwezig en de stoffen benoodigd tot het desinfecteren van schepen enz., zijn ten allen tijde bij den geneeskundige verkrijgbaar. Men is op alles voorbereid en in staat om de bij ministeriële circulaire gegeven voorschriften op te volgen.

78. *Kralingen.* Voor het onverhoopt geval dat zich cholera op schepen mogt voordoen, zullen naar omstandigheden geschikte middelen tot desinfectie als anderzins worden aangewend.

79. *Krimpen a/d Lek.* In voorkomende gevallen zullen de noodige maatregelen worden genomen. De besmette schepen zullen ten minste tien ellen van den wal worden verwijderd gehouden en zal ter dezer zake onmiddellijk worden kennis gegeven aan het bestuur der naastbij liggende gemeente.

80. *Krimpen a/d IJssel.* Een streng toezigt zal worden gehouden en zal worden getracht al die maatregelen te nemen, welke de voorzigtigheid voorschrijft.

81. *Langerak.* Als Groot-Ammers, n°. 50, hiervóór.

82. *Leerbroek.* De maatregelen aangegeven bij ministeriële circulaire zijn bereids en zullen verder worden genomen.

83. *Leerdam.* Bij het zich onverhoopt voordoen van cholera op passerende of verblijvende binnenlandsche schepen zal zooveel doenlijk worden gehandeld in den geest der aangegeven wenken.

84. *Leimuiden.* Op de door of langs de gemeente passerende vaar-

tuigen wordt zooveel mogelijk het oog gehouden, alsmede op de in de gemeente verblijvende; verder is gezorgd voor versch drinkwater, waarvan men zich op sommige punten van het vaarwater op eene behoorlijke wijze kan voorzien.

85. *Lekkerkerk.* Den veldwachter is een naauwlettend toezigt opgedragen, met last om de schepen, waarop zich cholera-lijders bevinden, op het midden der rivier voor anker te doen liggen, tot een geneeskundig onderzoek heeft plaats gehad; daarna zal naar bevind van zaken worden gehandeld en voor desinfectatie van schip, uitwerpselen en goederen worden gezorgd. Behalve de medewerking der geneeskundigen is voor chloorkalk gezorgd en zullen de schippers zuiver drinkwater uit de Lek kunnen bekomen. De overige voorschriften der ministeriële circulaire zullen met de meeste naauwgezetheid worden opgevolgd.

86. *Lekkerland.* (*Nieuw*) Naauwlettend wordt toegezien op de binnenkomende schepen, ten einde die maatregelen te nemen door hooger bestuur aan de hand gegeven en die het belang der gemeente medebrengt. Voor het vertrek van een schip waarop zich een ziektegeval heeft voorgedaan, zal het bestuur der gemeente, werwaarts dat schip gaat, met den stand der zaak worden bekend gemaakt.

87. *Lexmond.* Stipt zal worden toegezien en alles worden verrigt wat maar eenigzins doelmatig wordt geacht, om de uitbreiding der cholera tegen te gaan. Bij het verblijven van ieder schip zullen terstond de noodige inlichtingen worden ingewonnen, en zoo noodig zal een onderzoek worden ingesteld.

88. *Leiden.* Zoo aan de politebeambten als aan den marktmeester is het toezigt opgedragen op alle binnenkomende en verblijf houdende schepen, zijnde die beambten verder gemagtigd ter daartoe aangewezen plaatse in het benoodigde te voorzien.

89. *Leiderdorp.* Een naauwlettend toezigt wordt gehouden op alle aankomende en tijdelijk verblijvende schepen. Een lokaal is voorhanden, en zal er verder worden gehandeld zoo als in de ministeriële circulaire wordt verlangd.

90. *Lier* (*de*). Overeenkomstig de gegeven wenken en raadgevingen zal worden gehandeld, waartoe reeds voor lang de noodige bevelen door den burgemeester zijn gegeven.

91. *Lindt.* (*Groote*) Als Heerjansdam, n°. 56, hiervoren.

92. *Lisse.* Een streng toezigt is bevolen op binnenkomende schepen en schuiten en zullen de bij ministeriële circulaire medegedeelde maatregelen, des vereischt worden toegepast.

93. *Loosduinen.* De inhoud der missive van den Minister van Bin-

nenlandsche Zaken is ter kennis van de geneeskundigen gebragt, om hieraan te zijner tijd gevolg te geven, terwijl aan de veldwachters is bevolen een wakend oog te houden op de binnenkomende schuiten.

94. *Maasdam.* De bij ministeriële circulaire aangegeven maatregelen zullen zoo streng mogelijk worden uitgevoerd.

95. *Maasland.* Een naauwkeurig en scherp toezigt wordt door de politie gehouden. Van zuiver drinkwater zullen de schepen worden voorzien. Voor doortrekkende personen is een verblijf tot verpleging in gereedheid. De schepen zullen des vereischt van versch drinkwater worden voorzien. Aan de bij ministeriële circulaire verstrekte wenken zal zoo ver mogelijk, uitvoering worden gegeven.

96. *Maassluis.* De havenmeester is belast om onder toezigt van den commissaris van politie, de stipte naleving der door den Minister gegeven wenken te verzekeren.

97. *Mathenesse.* (*Oud- en Nieuw-*) Een naauwgezet onderzoek heeft plaats ten opzigte van schepen die van tijd tijd, binnen de grenzen der gemeente in de Schie vertoeven.

98. *Meerkerk.* Als Leerbroek, n°. 82, hiervóór.

99. *Melissant.* Aan den sluiswachter aan het Sas van Dirksland is gelast een naauwlettend toezigt te houden op de binnenloopende schepen; ten einde bij het aanwezig zijn van zieken, in den geest der ministeriële circulaire, de noodige maatregelen te nemen.

100. *Middelharnis.* De sasmeester op de sluis aan het havenhoofd is gelast, bij schutting van schepen te onderzoeken of er cholera-lijders aan boord zijn of zijn geweest. De gewoonte bestaat dat iedere schipper zich in deze gemeente van versch drinkwater voorziet.

101. *Mijnsheerenland.* Wanneer zich eventueel een cholerageval op een lossend vaartuig mogt voordoen, zullen de vereischte maatregelen worden genomen.

102. *Moercapelle.* Langs deze gemeente heeft geen scheepvaart plaats.

103. *Molenaarsgraaf.* Als Brandwijk, n°. 27, hiervóór.

104. *Monster.* Een zoo naauwkeurig mogelijk toezigt wordt voortdurend gehouden, terwijl men tracht de van regeringswege gegeven voorschriften en wenken zooveel doenlijk in acht te nemen.

105. *Moordrecht.* De ministeriële circulaire is medegedeeld aan de verschillende in de gemeente woonachtige fabriekanten en aan den sluiswachter, ten einde bij het zich voordoen van cholera-lijders aan boord

van schepen de noodige maatregelen te kunnen nemen en die lijders te doen verplegen in het beschikbare lokaal.

106. *Naaldwijk.* Als de Lier, n°. 90, hiervóór.

107. *Nieuwenhoorn.* Met de meeste naauwkeurigheid zal bij de aankomst van schepen worden toegezien of cholera-lijders aan boord zijn, waarvoor eene geschikte gelegenheid ter verpleging aanwezig is. Bij ziekte zullen de schepen worden verwijderd en zal van vertrekkende besmette schepen, na zooveel doenlijk gereinigd te zijn, worden kennis gegeven aan den burgemeester der gemeente werwaarts zij zich begeven.

108. *Nieuwerkerk a/d IJssel.* Een streng toezigt zal worden gehouden op alle aankomende en tijdelijk verblijf houdende schepen. Bij het ontdekken van cholera-lijders aan boord zal alles worden aangewend tot reinheid der schepen en stuiting van de verspreiding der ziekte. Hiervan zal aan den burgemeester, werwaarts het schip zich begeeft, worden kennis gegeven. Bij het innemen van versch water zal den schipper daarvan een bewijs worden gegeven. Het desinfecteren van uitwerpselen, linnen- en beddengoed zal plaats hebben.

109. *Nieuwkoop.* Op van elders komende vaartuigen zal een naauwlettend toezigt worden gehouden en bij onverhoopte gevallen van cholera, op die vaartuigen, zal voor verpleging worden gezorgd.

110. *Nieuwland.* Als Leerbroek, n°. 82, hiervóór.

111. *Nieuwpoort.* Als Groot-Ammers, n°. 50, hiervóór.

112. *Nieuwveen.* Een naanwlettend toezigt wordt op alle aankomende en tijdelijk verblijvende schepen gehouden. Voor zuiver drinkwater is gezorgd.

113. *Noordeloos.* Door of langs deze gemeente heeft geen scheepvaart plaats.

114. *Noordwijk.* Ofschoon aldaar geen geregelde scheepvaart plaats heeft, zullen bij het zich voordoen van cholera-lijders aan boord van schepen, de gegeven voorschriften stiptelijk worden in acht genomen.

115. *Noordwijkerhout.* Op beide punten der gemeente waar scheepvaart plaats heeft zijn voorschriften aangeplakt van schippers. Bij eventueel overlijden of ziektegeval van cholera-lijders zal zooveel mogelijk worden gehandeld overeenkomstig de bij ministeriële circulaire gegeven voorschriften.

116. *Nootdorp.* Op deze gemeente niet van toepassing.

117. *Numansdorp.* De bij ministeriële circulaire medegedeelde voorschriften zullen naar behooren worden nageleefd.

118. *Oegstgeest.* Zoo veel mogelijk zal een naauwlettend toezigt worden gehouden op de scheepvaart. Bij weigering om een cholera-lijder op een vaartuig in verpleging op te nemen, zal dit vaartuig een afgezonderde ligplaats worden aangewezen en onder politietoezigt worden gesteld tot zijn vertrek, met het voornemen om den burgemeester, werwaarts het schip zich het eerst begeeft, met den stand der zaak bekend te maken.

119. *Ooltgensplaat.* Bij het zich voordoen van cholera-lijders aan boord van schepen zal voor verpleging worden gezorgd.

120. *Oostvoorne.* Langs of door deze gemeente heeft geen scheepvaart plaats.

121. *Ottoland.* Als boven.

122. *Ouddorp.* Bij de weinige aanvoeren van steenkolen, turf of grind, waartoe zich de scheepvaart bepaalt, zal de politie een streng toezigt houden om na te gaan of er cholera-lijders aan boord zijn of geweest zijn. Mogten zich lijders voordoen, dan zal worden gehandeld overeenkomstig de gegeven voorschriften. Goed drinkwater zal worden verschaft aan schepen, komende uit gemeenten waar cholera heerscht. Den beurtschipper van Rotterdam op Dordrecht, die wekelijks heen- en terugkeert, is de last verstrekt zijne reizen zoo veel mogelijk te verminderen, zoo mogelijk om die tot de 14 dagen of 3 weken te beperken, ten einde de besmetting zoo veel doenlijk te voorkomen.

123. *Oudenhoorn.* Door of langs deze gemeente heeft geen scheepvaart plaats.

124. *Ouderkerk a/d IJssel.* Ofschoon genegen om aan de bij ministeriële circulaire uitgedrukte bedoelingen zoo veel mogelijk gevolg te geven, wordt het nemen van voorzorgsmaatregelen voor deze gemeente ondoenlijk geacht. Desniettemin zal, bij eene beduidende uitbreiding der ziekte, niets worden nagelaten wat strekken kan om haar te beteugelen en de behoeftige lijders van het benoodigde te doen voorzien.

125. *Oudewater.* Een naauwlettend toezigt wordt gehouden en zullen bij voorkomende gevallen, de bij ministeriële circulaire gegeven voorschriften worden ten uitvoer gelegd.

126. *Oudshoorn.* Bij voorkomende gevallen zullen de bij ministeriële circulaire gegeven voorschriften zoo veel mogelijk worden opgevolgd.

127. *Overschie.* Bij de onmogelijkheid om schepen van goed water te voorzien, heeft een schipper, bij wien een cholera-lijder aan boord was, getracht zoo spoedig mogelijk naar Rotterdam te komen om aldaar van de verpleging in het ziekenhuis gebruik te maken.

128. *Papekop.* Langs of door deze gemeente heeft geen scheepvaart plaats.

129. *Papendrecht.* Voor verpleging van cholera-lijders en het desinfecteren van schepen zal worden zorg gedragen en zullen de bij ministeriële circulaire gegeven wenken en aanbevelingen zooveel mogelijk worden opgevolgd en nageleefd.

130. *Pernis.* Den havenmeester is een streng toezigt aanbevolen en gelast om wanneer vreemde schepen in de haven komen daarvan terstond aan het gemeentebestuur kennis te geven.

131. *Peursum.* In deze gemeente heeft geen scheepvaart plaats.

132. *Piershil.* In voorkomende gevallen dat zich schepen vertoonen, zal het bij ministeriële circulaire bedoeld toezigt worden gehouden en de gegeven voorschriften worden opgevolgd.

133. *Pijnacker.* Op deze gemeente niet van toepassing.

134. *Poortugaal.* Als Hoogvliet, n°. 70, hiervóór.

135. *Puttershoek.* Zoover zulks ligt onder het bereik van het gemeentebestuur zal aan de door den Minister gegeven wenken in alle deelen worden voldaan.

136. *Reeuwijk.* Als Piershil, n°. 132, hiervóór.

137. *Rhoon.* Als Oudshoorn, n°. 126, hiervóór.

138. *Rhijnsburg.* Den hier langs varende schippers, welker schuiten zijn bevracht met aardappelen naar Amsterdam, is aangezegd zorg te dragen voor zuiver drinkwater aan boord hunner schepen.

139. *Ridderkerk.* Ofschoon bereids vroeger bij een cholerageval aan boord van een schip de noodige geneeskundige hulp, ook wat desinfectie betreft en het begraven, is verstrekt, hoopt het gemeentebestuur spoedig eene geschikte gelegenheid te hebben tot ziekenverpleging en zullen al de ter zake gegeven voorschriften zooveel mogelijk worden behartigd en aan de in de gemeente zich ophoudende schepen raad en hulp worden verleend.

140. *Rietveld.* Als Barwoutswaarder, n°. 13, hiervóór.

141. *Rijnsaterwoude.* Voor het geval zich op verblijvende of aankomende schepen cholera-lijders mogten bevinden of geweest zijn, zullen zooveel mogelijk worden nageleefd de bij ministeriële circulaire voorgeschreven bepalingen.

142. *Rijswijk.* Een naauwlettend toezigt zal worden gehouden en

zullen bij onverhoopte choleragevallen de bij ministeriële circulaire aanbevolen maátregelen worden genomen.

143. *Rockanje.* In deze gemeente bestaat geen binnenlandsche scheepvaart.

144. *Rotterdam.* De in de ministeriële circulaire vervatte wenken, zullen zooveel doenlijk worden opgevolgd, hetgeen echter over het geheel uiterst zelden noodig was, waarom dan ook geen bijzondere maatregelen noodig zijn geacht, terwijl men het hoogst moeijelijk zoo niet onmogelijk acht de gegeven voorschriften met die naauwkeurigheid na te leven als in gemeenten van geringen omvang gemakkelijk het geval kan zijn.

145. *Rozenburg.* Langs of door deze gemeente heeft geen scheepvaart plaats.

146. *Sassenheim.* Cholera-lijders op lossende en ladende schepen zullen worden verpleegd in het beschikbaar gestelde lokaal, de schepen zullen van versch drinkwater worden voorzien, terwijl aan het desinfecteren van schepen, het doen zuiveren, en aan de administrative kennisgevingen gevolg zal worden gegeven.

147. *Schelluinen.* In deze gemeente bestaat geen binnenlandsche scheepvaart.

148. *Schiebroek.* Langs deze gemeente heeft geen scheepvaart plaats.

149. *Schiedam.* Aan de betrokken ambtenaren zijn de noodige bevelen gegeven tot het vereischt onderzoek van in- en uitgaande schepen en vaartuigen, met last van hunne bevinding onverwijld aan de politie rapport te doen, ten einde te kunnen handelen overeenkomstig de bij ministeriële circulaire gegeven voorschriften.

150. *Schipluiden.* Bij het eventueel zich voordoen van choleragevallen zal men zich gedragen naar den inhoud der ministeriële circulaire.

151. *Schoonhoven.* Door de politie wordt een naauwlettend toezigt gehouden op alle tijdelijk verblijf houdende schepen.

152. *Schoonrewoerd.* Door of langs deze gemeente heeft geen scheepvaart plaats.

153. *Sliedrecht.* Door de politie zal een naauwkeurig toezigt worden gehouden bij het ankeren van vaartuigen voor de gemeente en zijn de geneesheeren uitgenoodigd om van de te verleenen adsistentie bij zieken kennis te geven, ten einde te voorkomen dat geen besmette schepen vertrekken naar eene gemeente die nog onbesmet is; zullende de zieken uit de schepen worden verpleegd in eene woning in de gemeente en die schepen onder toezigt der politie worden gezuiverd.

154. *Sluipwijk.* In deze gemeente heeft geen scheepvaart plaats.

155. *Sommelsdijk.* Bij het uitbreken der cholera op aankomende en tijdelijk verblijvende schepen zal worden gehandeld overeenkomstig het bij ministeriële circulaire medegedeelde.

156. *Spijkenisse.* Behalve dat het havenreglement en de politieverordening verschillende voorschriften en bepalingen bevat ter voorkoming of beteugeling van besmettelijke ziekten, zullen de bij ministeriële circulaire gegeven voorschriften en wenken zoo veel mogelijk worden in acht genomen,

157. *Stad aan 't Haringvliet.* Den schippers is aangezegd om zich ten koste der gemeente van versch regenwater te voorzien. Bij onverhoopte cholera ziekte aan boord van een schip zal voor afzondering en desinfectie worden gezorgd.

158. *Stein.* In deze gemeente heeft geen scheepvaart plaats.

159. *Stellendam.* Als Goedereede, n°. 41, hiervóór.

160. *Stolwijk.* In deze gemeente heeft geen scheepvaart plaats.

161. *Stompwijk.* Ofschoon langs deze gemeente een uitgebreide scheepvaart plaats heeft, wordt daar zelden door schepen aangelegen of tijdelijk verblijf gehouden, hetwelk onder de gemeente Veur plaats heeft zoodat er naar het inzien van burgemeester en wethouders geene redenen bestaan om ten deze bijzondere maatregelen te nemen.

162. *Streefkerk.* Den havenmeester is een naauwlettend toezigt aanbevolen op alle aankomende en tijdelijk verblijvende schepen, terwijl eventuele cholera-lijders van schepen zullen worden verpleegd en verder in alles zal worden gehandeld overeenkomstig den geest der ministeriële circulaire.

163. *Strijen.* Er wordt gezorgd dat de schippers, alvorens de sluis te Strijensas te passeren, versch drinkwater innemen. Bij het zich onverhoopt voordoen van cholera-lijders aan boord van schepen zullen de aanbevolen en verder noodig geoordeeld wordende maatregelen behoorlijk worden toegepast.

164. *Tienhoven.* Als Ameide, n°. 8, hiervóór.

165. *Tonge.* (*Nieuwe*) Naauwkeurig wordt toegezien op alle aankomende en tijdelijk verblijvende schepen en wanneer het blijkt dat zich aan boord daarvan cholera-lijders bevinden of hebben bevonden, zullen na verhoor van den plaatselijken geneesheer, de noodige maatregelen worden genomen. Het aan boord zijnde drinkwater wordt weggeworpen en door versch vervangen. Bij het vertrekken van een schip waarop

zich een of meer cholera-lijders hebben bevonden, bestaat het voornemen den schipper van een bewijs te voorzien, blijkens hetwelk zijn schip gedesinfecteerd en van zuiver drinkwater voorzien is, waarvan tevens aan den betrokken burgemeester, werwaarts het schip gaat, zal worden kennis gegeven.

166. *Tonge.* (*Oude*) De politiebeambten zijn gelast een streng toezigt te houden op aankomende schepen, aan welke versch drinkwater zal worden verstrekt, terwijl de noodige desinfectiemiddelen voorhanden zijn. Twee vertrekken zijn ingerigt om daarin vreemde personen of schippers op te nemen. Verder zal al het mogelijke worden gedaan om de ziekte te weren of zoo min mogelijk besmettelijk te doen zijn.

167. *Volkenburg.* Bij voorkomend geval zal worden getracht de besmette schepen te doen verblijven op eene plaats, van woningen afgezonderd. De schepen zullen worden gedesinfecteerd en bij vertrek, aan de plaats van bestemming daarvan worden kennis gegeven.

168. *Veur.* Zooveel mogelijk zal worden gevolg gegeven aan de bij ministeriële circulaire gegeven voorschriften. Te dien einde is den sluiswachter een onderzoek van de doorschuttende schepen opgedragen, ten einde naar gelang maatregelen te kunnen nemen bij ministeriële circulaire aangegeven.

169. *Vianen.* Een streng toezigt zal worden gehouden en bij voorkomende gevallen zullen de gegeven voorschriften stiptelijk worden nageleefd.

170. *Vierpolders.* Op deze gemeente niet van toepassing.

171. *Vlaardingen.* Den havenmeester is speciaal opgedragen om bij het zich voordoen van cholera-lijders aan boord van vaartuigen, daarvan terstond kennis te geven, ten einde overeenkomstig de gegeven voorschiften te kunnen handelen.

172. *Vlaardinger-Ambacht.* Daar de scheepvaart zich bepaalt tot eenige weinige vaartuigen, die in geregelde beurtvaart of tot gewoon handelsvervoer naar Vlaardingen worden doorgevoerd, acht men de aanbevolen maatregelen aldaar niet van toepassing. Bij een hoogst onwaarschijnlijk geval van ziekte bij een varensgezel zal volgens de algemeen verspreide en bekende voorschriften worden gehandeld.

173. *Vlist.* Langs of door deze gemeente heeft geen scheepvaart plaats.

174. *Voorburg.* Op de scheepvaart langs deze gemeente, alsmede op het laden en lossen, zal een streng toezigt worden gehouden, ten einde zoo noodig de door den Minister gegeven voorschriften toe te passen.

175. *Voorhout.* Als Oegstgeest, n°. 118, hiervóór.

176. *Voorschoten.* Er is last gegeven tot het houden van een naauwlettend toezigt op alle aankomende schepen, terwijl bij voorkomende gelegenheid zal worden gehandeld overeenkomstig de bij ministeriële circulaire gegeven voorschriften.

177. *Vrijenban.* Den gemeente-veldwachter is een naauwlettend toezigt opgedragen, met last om zich te overtuigen of lijders aan boord zijn of zich daaraan hebben bevonden, ten einde de gegeven voorschriften zooveel mogelijk te kunnen in acht nemen.

178. *Waarder.* Als Barwoutswaarder, n°. 13, hiervóór.

179. *Waddinxveen.* (*Noord-*) Als Broek, n°. 29, hiervóór.

180. *Waddinxveen.* (*Zuid-*) Als boven.

181. *Warmond.* Een naauwlettend toezigt wordt gehouden. De schepen worden van versch drinkwater voorzien en door chloorberooking en reiniging behoorlijk gedesinfecteerd, waarvan den schippers een bewijs wordt afgegeven. De besmette vaartuigen worden buiten de kom der gemeente gebragt.

182. *Wassenaar.* Door of langs deze gemeente heeft geen scheepvaart plaats.

183. *Wateringen.* Zooveel mogelijk zal worden gevolg gegeven aan de middelen aangegeven bij ministeriële circulaire. Bij voorkomende gevallen dat zich cholera-lijders voordoen, zal van wege het gemeentebestuur alles worden aangewend om de lijders in een behoorlijk lokaal te doen opnemen en verplegen.

184. *Weide.* (*Lange ruige*) Als Hekendorp, n°. 60, hiervóór.

185. *Westmaas.* De bij ministeriële circulaire gegeven voorschriften zullen worden geëerbiedigd en de daarin gegeven wenken bij het aankomen en tijdelijk verblijven van schepen met de meeste zorg en naauwlettendheid worden opgevolgd.

186. *Wijngaarden.* In deze gemeente bestaat geen scheepvaart.

187. *Woerden.* Als Voorschoten, n°. 176, hiervóór.

188. *Woubrugge.* De politie zal een naauwlettend toezigt op alle schepen en vaartuigen houden, terwijl den geneesheeren van de bij ministeriële circulaire gegeven voorschriften is mededeeling gedaan.

189. *IJsselmonde.* Van tijd tot tijd zal een geneeskundig onderzoek bij personen op schepen worden ingesteld en zal een naauwkeurig toezigt worden gehouden, terwijl eventueel die maatregelen zullen worden uitgevoerd bij ministeriële circulaire aanbevolen.

190. *Zegwaart.* Door of langs deze gemeente heeft geene scheepvaart plaats.

191. *Zevenhoven.* Als Nieuwveen, n°. 112, hiervóór.

192. *Zevenhuizen.* Wanneer zich onverhoopt een cholera-lijder aan boord van een schip mogt bevinden, is een geschikt lokaal ter verpleging gereed; bij weigering van welke verpleging het schip onder behoorlijk toezigt zal worden gesteld. De verdere wenken, bij ministeriële circulaire gegeven, zullen bij voorkomende gelegenheid zooveel mogelijk worden ter harte genomen.

193. *Zoetermeer.* Door of langs deze gemeente heeft geen scheepvaart plaats.

194. *Zoeterwoude.* Mogten zich onverhoopt gevallen van cholera voordoen, dan zullen zooveel mogelijk de bij ministeriële circulaire gegeven voorschriften worden nageleefd.

195. *Zuidland.* Den havenbeambte zijn de noodige voorschriften en inlichtingen gegeven, om, in vereeniging met de politie, zooveel doenlijk toe te passen de maatregelen bij ministeriële circulaire aanbevolen.

196. *Zwammerdam.* Een naauwlettend toezigt zal worden gehouden of er zich ook cholera-lijders aan boord van schepen bevinden, en zullen in dit geval alle zoodanige maatregelen worden genomen om verspreiding te keer te gaan.

197. *Zwartewaal.* Bij het zich voordoen van vaartuigen, welke cholera-lijders bevatten, zullen de bij ministeriële circulaire voorgeschreven maatregelen worden toegepast en de lijders ter verpleging in een gebouw worden opgenomen, terwijl het vaartuig zal worden gedesinfecteerd.

198. *Zwijndrecht.* Een naauwlettend toezigt wordt gehouden op aankomende en tijdelijk verblijvende schepen, ten einde de eventuele lijders te verplegen in een geschikt lokaal, hebbende men gemeend geene verdere maatregelen te moeten nemen, op grond van de nabijheid van Dordrecht, waar ruimschoots gelegenheid bestaat, terwijl buiten dat alles, zoo noodig, die voorzorgen zullen worden genomen, die het kwaad voorkomen.

Nader door de besturen der nagemelde gemeenten genomen maatregelen, ter zake der cholera-asiatica. (Zie *Staatscourant* van 14 September 1866, n°. 217.)

Ameide.

Vermits zich tot op 7 Julij 1866, in of nabij deze gemeente geen geval van cholera heeft voorgedaan, is op den 8sten daaraanvolgende

afkondiging geschied der bij ministeriële missive van 3 Mei 1866, n°. 308, 9de afdeeling, gevoegde raadgevingen.

In het begin der maand Junij 1866, zijn de noodige maatregelen genomen om de grachten der gemeente van tijd tot tijd door spuijing van versch water te voorzien.

Na het eerste geval van cholera heeft zich eene commissie gevormd; bestaande uit de heeren burgemeester en wethouders, den predikant en den secretaris der gemeente, bijgestaan door de beide geneeskundigen in de gemeente, aan welke commissie bij raadsbesluit een onbepaald crediet uit de gemeentekas is verleend. Zij heeft kribben met het daarin benoodigde beddegoed aangeschaft om aan behoeftige lijders te worden verstrekt.

De niet met de armen-praktijk belaste geneesheer heeft zich voor de behandeling van behoeftigen beschikbaar gesteld. Zoo aan behoeftige lijders als aan de personen in hunne omgeving, wordt wijn en andere door de geneeskundigen nuttig geoordeeld wordende dranken verstrekt.

Bij gebrek aan een lokaal ter verpleging, worden de woningen van overleden cholera-lijders ontruimd en met chloor en andere desinfectiemiddelen berookt, met verstrekking van het verder benoodigde tot reiniging dier woningen.

Beddegoed, de kleederen enz. van aan cholera overledenen worden onder behoorlijk toezigt overeenkomstig de voorschriften gedesinfecteerd; terwijl het stroo, met toevoeging van ongebluschten kalk, wordt begraven.

Voor desinfectie van uitwerpselen en reiniging der privaten wordt gezorgd.

Het begraven van cholera-lijken heeft, bij teekenen van ontbinding, zoo spoedig mogelijk plaats.

Omtrent de kermis, die eerst in October invalt, is nog geen voordragt aan den gemeenteraad gedaan.

Brielle.

I. *Finantiele maatregelen.* Zoowel van gemeentewege als uit verschillende liefdadige fondsen werd eene som van f 2100 ter beschikking der cholera-commissie gesteld, benevens eene som van f 234 als opbrengst van een concert ten voordeele der nagelaten betrekkingen van aan de cholera overledenen.

II. *Publicatien.* Een drietal publicatien werd afgekondigd:

a. verbod van invoer en verkoop van onrijp ooft;

b. waarschuwing tegen overmatig gebruik van vruchten enz;

c. aansporing tot rein houden der publieke secreten en urinoirs.

III. *Verspreiding van doelmatige geschriften.* Eene door den heer dr. E. R. von Eichstorf gestelde circulaire werd gratis aan elk huisgezin uitgereikt.

IV. *Zorg voor zuiver drinkwater.* Nadat de cholera-commissie een onderzoek naar het in de meest besmette gedeelten gebruikt drinkwater had ingesteld, zijn door eenige particulieren hunne regenputten op bepaalde uren, onder toezigt van een gemeente-ambtenaar, ter beschikking van het publiek gesteld.

V. *Reiniging van huizen, slooten, enz.* Het spuijen der slooten enz. heeft men reeds vóór het uitbreken der ziekte in de gemeente, in plaats van twee maal 's weeks, dagelijks doen plaats hebben, terwijl de cholera-commissie een voorstel tot het dempen van sommige slooten heeft ingediend.

VI. *Zuivering van privaten.* De publieke secreten worden dagelijks gedesinfecteerd, de urinoirs met warm water doorgespoeld. De commissie heeft zich, bijgestaan door de politie, zelve met het voortgezet desinfecteren der privaten belast in woningen waar lijders waren of geweest waren.

VII. *Voorziening in geneeskundige hulp.* Van gemeentewege werd een rijtuig dag en nacht ter beschikking van den gemeentegeneesheer gesteld.

VIII. *Geneesmiddelen verkrijgbaar gesteld.* Een gewijzigde Bleeker's drank werd, met gebruiksaanwijzing, op acht plaatsen gratis uitgereikt.

IX. *Uitdeeling van levensmiddelen enz.* Herhaalde malen 's weeks wordt gratis, later ook tegen zes cents de portie, soep uitgereikt. Eene afdeeling der commissie bezocht dagelijks de herstellenden en bezorgde de bereiding van soep, bouillon en sago voor dezelven. Bedstroo, beddezakken met zeegras, lakens en dekens worden evenzeer bij bestaande behoefte gratis verstrekt.

X. *Afzondering van gezonden.* In den aanvang der ziekte is dit meermalen geschied, terwijl dit ook later nog heeft plaats gehad, zoolang een lijder of een lijk in eene woning aanwezig was.

XI. *Inrigting van lokalen.* Het cholera-hospitaal werd van twee vaste oppassers voorzien, terwijl zooveel mogelijk een lid der commissie bij afwisseling daar aanwezig was. Herstellenden werden onmiddellijk in eene andere afdeeling overgebragt.

XII. *Reiniging en desinfectie van de omgeving der lijders.* In een der bastions was een kuil voor de uitwerpselen gegraven. Voor hen die geene secreten hadden werden potten met deksels beschikbaar gesteld met de noodige chloor. Op het stellen van chloor in de vertrekken werd zorgvuldig gelet. Bij overlijden werden de woningen door de commissie zelve onmiddellijk gedesinfecteerd. Alle lijf- en beddegoed

werd dadelijk verbrand tegen volledige vergoeding, terwijl de uitwasschingen, waar dit voldoende was, gratis aan het cholera-hospitaal plaats hebben.

XIII. *Maatregelen bij de begraving enz.* De lijken werden onmiddellijk afgezonderd en waar dit toegestaan werd naar het lijkenhuis gebragt, alwaar zij onmiddellijk onder de chloor werden gelegd.

De begrafenis werd zooveel mogelijk bespoedigd en het lijkenhuis voortdurend gedesinfecteerd.

XIV. *Maatregelen van bijzonderen aard.* De politie-verordening op het ledigen van privaten werd herzien, en eene nieuwe verordening op het houden van mestvaalten, varkenshokken en het bewaren van voorwerpen met ongezonde uitwasemingen vastgesteld.

In de meest besmette gedeelten werden eenigen tijd lang teertonnen gebrand, die daartoe door een particulier en door de gasfabriek ten geschenke waren gegeven.

Aan de nagelaten betrekkingen werden wekelijks uitdeelingen gedaan.

De soepcommissie heeft zich onmiddellijk bij de cholera-commissie aangesloten, terwijl laatstgemelde commissie overal waar dit vereischt werd door den commissaris van politie en deszelfs agenten werd ondersteund.

Vianen. Door den gemeenteraad is aan burgemeester en wethouders een crediet verleend van f 150, om daarvan op de meest geschikte wijze gebruik te maken.

Bij publicatie zijn de ingezetenen uitgenoodigd zindelijkheid en reinheid van straten en riolen te helpen bevorderen.

Een cholera-commissie is door den burgemeester benoemd. Zij bestond uit 10 leden.

Het gelukte die commissie ongeveer f 600 bijeen te brengen. Zij deelt levensmiddelen uit, verstrekt kleederen, bedden, dekens, lakens enz.

De woningen van overleden cholera-lijders worden op kosten der gemeente uitgebrand, schoongemaakt, gewit en gezuiverd. Een lokaal tot verpleging van cholera-lijders is in gereedheid gebragt en van het noodige voorzien. De begraving wordt zooveel mogelijk bespoedigd.

De bedden van overleden cholera-lijders worden onteigend en vernietigd.

Op het verkoopen van onrijp ooft enz. wordt zooveel mogelijk toezigt gehouden.

OVERZIGT *van de maatregelen door de besturen van de* 133 *gemeenten in Noordholland tot wering der cholera genomen en van de middelen door die besturen aangewend om het overbrengen der cholera door de binnenlandsche scheepvaart tegen te gaan.* (1) [Zie *Staatscourant* van 8 September 1866, n°. 212; tweede bijvoegsel.]

Finantiële maatregelen. *Aalsmeer.* Voor zooverre in de verschillende behoeften der onvermogenden door de armbesturen of door particulieren niet mogt worden voorzien, werd daartoe door het dagelijksch bestuur der gemeente een onbepaald crediet verleend.

Alkmaar. Aan burgemeester en wethouders een crediet verleend van f 1000.

Ankeveen. Aan den raad der gemeente zal magtiging worden aangevraagd om de te maken kosten uit den post van onvoorziene uitgaven der loopende dienst te voldoen.

Bennebroek. Een crediet verleend.

Egmond binnen. Aan den raad dezer gemeente zal een voorstel worden gedaan tot het vinden der kosten; de meest mogelijke spaarzaamheid zal echter worden in acht genomen, uit hoofde de beperkte finantiële toestand der gemeente geene belangrijke uitgaven gedoogt.

Enkhuizen. Aan burgemeester en wethouders is magtiging verleend tot aanwending van onvermijdelijke kosten.

's Graveland. Aan den raad dezer gemeente zal magtiging worden gevraagd om de kosten uit den post van onvoorziene uitgaven der loopende dienst te voldoen.

Heemstede. Aan burgemeester en wethouders is een crediet verleend van f 1200.

Kortenhoef. Aan den raad dezer gemeente zal magtiging worden gevraagd om de kosten uit den post voor onvoorziene uitgaven der loopende dienst te voldoen.

Uithoorn. Voor zooverre in de verschillende behoeften der onvermogenden door de armbesturen of door particulieren niet mogt worden voorzien, werd daartoe aan het dagelijksch bestuur der gemeente een onbepaald crediet verleend.

---

(1) Dit overzigt is bewerkt naar de opgaven die tot den 28sten Augustus bij den Commissaris des Konings zijn ingekomen.

Winkel. Burgemeester en wethouders zijn door den raad gemagtigd de voor de ziekte te maken kosten uit de gemeentekas te voldoen. (11 gemeenten.)

Publicatiën. Aalsmeer. Publicatie van de wenken van den Minister.

Amsterdam. Nagenoeg van denzelfden inhoud als de publicatie van den Minister.

Assendelft. Om alle reinheid te bevorderen en zich voor alles te wachten wat aanleiding kan geven tot het ontstaan der ziekte, en om, mogt die ontstaan, zooveel mogelijk alles na te komen wat in het belang der lijders dienstig wordt geoordeeld.

Avenhorn. Houdende aanbeveling aan de ingezetenen van reinheid zoo in als om hunne woningen, ten einde zooveel mogelijk de verspreiding der epidemie te voorkomen.

Beemster. Houdende opgave van de door de Regering aangewezen maatregelen en kennisgeving van het middel van dr. Bleeker.

Beets. Houdende bekendmaking van de door de Regering gegeven voorschriften.

Bergen. Houdende aanmaning aan de ingezetenen om zoowel in de huizen als in de omgevingen derzelve de meest mogelijke reinheid in acht te nemen en door hunne onderhoorigen te doen betrachten, en alles weg te nemen wat aanleiding zou kunnen geven tot het ontstaan van stank of ongezonde uitwasemingen, op straffe van regtsvervolging ingeval in strijd met de wettelijke voorschriften wordt gehandeld.

Beverwijk. Houdende wenken voor het publiek.

Castricum. Houdende wenken aan de ingezetenen, die zij hebben op te volgen bij het ontstaan der ziekte.

Edam. De noodige bekendmakingen gedaan welke vereischt worden tot zoo mogelijke wering der besmetting.

Egmond aan Zee. De ingezetenen vermaand tot het bevorderen der reinheid in en in den omtrek der woningen.

Egmond binnen. De ingezetenen aangemaand tot het bevorderen der reinheid in en in den omtrek der woningen, alsmede om hunne onderhoorigen daartoe aan te sporen, en voorts om alles weg te nemen wat aanleiding zou kunnen geven tot het ontstaan van stank of ongezonde uitwasemingen, op straffe van regtsvervolging ingeval in strijd met de wettelijke voorschriften wordt gehandeld. Van een en ander is reeds gunstigen uitslag te bespeuren.

Enkhuizen. Bij het ontstaan der ziekte zal de inhoud der publicatie van den Minister ter kennisse van de ingezetenen worden gebragt.

Heemskerk. Houdende wenken aan de ingezetenen die zij hebben op te volgen bij het ontstaan der ziekte.

Heilo. Tot het zuiver houden van de woningen, zinkputten als anderzints en het behoorlijk wegruimen van vuil.

Marken. De circulaire van den Minister afgekondigd.

Medemblik. De ingezetenen aangemaand tot het naleven der bestaande politieverordeningen op het zuiver houden van straten, grachten, enz.

Oostzaan. Houdende aansporing van de ingezetenen tot zindelijkheid.

Oudendijk. De noodige bekendheid gegeven aan de voorschriften der Regering.

Oudorp. Wanneer de ziekte uitbreekt, zullen de ingezetenen bij publicatie tot het naleven der voorgeschreven maatregelen worden opgewekt.

Petten. Er zullen aan de huizen der ingezetenen gedrukte publicatiën worden rondgebragt, houdende raadgevingen tegen de ziekte.

Uithoorn. Publicatie van de wenken van den Minister.

Wognum. Wanneer de ziekte uitbreekt, zal de publicatie van den Minister worden verspreid.

Wijk aan Zee en Duin. Bij publicatie zijn aan de ingezetenen eenige korte wenken gegeven, die zij bij het ontstaan der ziekte hebben op te volgen.

Zwaag. De noodige bekendheid gegeven aan de voorschriften der Regering.

Verspreiding der brochure van dr. Bleeker of van andere geschriften.

Haarlemmerliede en Spaarnwoude. Vele exemplaren verspreid van de brochure van dr. Bleeker.

Oudorp. Zal worden verspreid onder de ingezetenen wanneer de ziekte uitbreekt. (2 gemeenten.)

Benoeming eener cholera-commissie. a. *Vóór het uitbreken der epidemie.*

Alkmaar. Er is eene speciale commissie ingesteld ter voorziening in het lot der lijders.

Amsterdam. Veertien leden, waaronder ook de heer inspecteur van

het geneeskundig Staatstoezigt. De ingezetenen zijn uitgenoodigd de door de commissie voor te schrijven maatregelen stipt na te leven en hare bekendmakingen als officieel aan te merken.

Bergen. Er is eene commissie benoemd, waaraan een geneesheer is toegevoegd, welke zich ten taak heeft gesteld, om toe te zien of zich in de gemeente zaken of omstandigheden mogten voordoen die nadeelig worden geacht voor de gezondheid der ingezetenen, en zulks aan het gemeentebestuur kenbaar te maken, ten einde daartegen maatregelen te nemen. Die commissie is voorts belast om, ingeval de ziekte zich mogt openbaren, in overleg met het gemeentebestuur zoodanige maatregelen te helpen verordenen, die alsdan zullen blijken noodig te zijn.

Beverwijk. Er is eene speciale commissie benoemd, die bereids hare taak heeft aanvaard.

Diemen. Eene commissie is benoemd van vijf leden, waaronder twee genees-, heel- en verloskundigen. Aan deze commissie is de bevoegdheid toegekend al datgene te verordenen, wat strekken kan om te trachten het ontstaan der ziekte tegen te gaan; als ook om bij het uitbreken voor eene behoorlijke verpleging zorg te dragen.

Egmond aan Zee, Egmond-Binnen. Eene gezondheids-commissie ingesteld, van welke de plaatselijke geneesheer lid is, die, bijgestaan door de politie, zal toezien of alle voorschriften worden nageleefd.

Hoorn. Er is eene commissie benoemd, waarvan de stads-geneesheer lid is; die commissie heeft zorg gedragen dat alle middelen, die tot het ontleden en vernietigen der smetstof dienen kunnen, voorhanden zijn.

Ilpendam. Eene commissie benoemd van zes leden, waaronder de geneesheer.

Koedijk. Eene commissie is benoemd, belast met het toezigt op de reinheid.

Kooq aan de Zaan. Eene commissie benoemd van zes leden, welke zal worden ingelicht door de beide geneesheeren.

Kwadijk, Middelie. Eene commissie benoemd om hetgeen voor de gezondheid schadelijk is te weren en bij het ontstaan der ziekte op behoorlijke verzorging en verpleging vooral van de behoeftige lijders toe te zien. Deze commissie bestaat uit den burgemeester en de leden van den raad.

St. Maarten. Eene commissie benoemd van acht leden, aan welke is opgedragen in overleg met den geneesheer alle zoodanige maatregelen te nemen, als nuttig en noodig worden geacht; ook met het oog op het voorloopig aanschaffen van genees- en ander voorbehoed- of reinigingsmiddelen voor rekening der gemeente.

Monnikendam. Eene commissie benoemd (vijf leden).

Nederhorst den Berg. Er zijn commissiën benoemd om voor eene algemeene reinheid zorg te dragen. Deze commissiën hebben de gemeente en de gehuchten alsmede de woningen en derzelver omgevingen onderzocht, en daar waar onreinheden bestonden op de wegneming daarvan aangedrongen, en waar dit kon geschieden die wegruiming gelast.

Oostzaan. Eene commissie benoemd van zes leden (onder toevoeging van den geneesheer der gemeente als consulent) tot uitvoering van de genomen of nog te nemen maatregelen.

Ouder-Amstel. Eene commissie benoemd om in het belang der lijders werkzaam te zijn.

Purmerende. Er heeft zich eene commissie gevormd, ten einde daar, waar het nuttig mogt zijn, raad en hulp te verschaffen.

Sloten. Eene commissie benoemd (vier leden) om dadelijk de noodige hulp en bijstand te verleenen, met de meest onbekrompen volmagt tot het nemen van vereischte maatregelen.

Schoten. Eene commissie zamengesteld.

Urk. Eene commissie benoemd.

Ursem. Eene commissie benoemd (3 leden), om in overleg met de geneesheeren de noodige maatregelen te nemen.

Velzen. Eene commissie benoemd ten einde het gemeentebestuur te dienen van raad, om bij het onverhoopt uitbreken der ziekte al die maatregelen zouden kunnen genomen worden, waarover het bestuur te beschikken heeft, om de epidemie te bestrijden en de lijders zoo goed mogelijk te verplegen.

Warder. Eene commissie zamengesteld (drie leden, de burgemeester en twee wethouders). Die commissie zal trachten alles wat naar haar oordeel schadelijk voor de gezondheid kan zijn te weren; terwijl zij op de behoorlijke verzorging en verpleging, vooral van behoeftigen, zal toezien.

Watergraafsmeer. Eene commissie benoemd (vier leden, waaronder de geneesheer). Aan de commissie is de bevoegdheid toegekend al datgene te verordenen, wat strekken kan om het ontstaan der ziekte zoo mogelijk te voorkomen, ook om bij het uitbreken daarvan voor eene behoorlijke verpleging zorg te dragen.

Zuid- en Noord-Schermer. Er is eene commissie benoemd, aan welke is opgedragen om met den plaatselijken geneeskundige te overwegen en

na te gaan, wat zal kunnen worden gedaan, ingeval de ziekte ontstaat in of in de onmiddellijke nabijheid der gemeente. [27 gemeenten.]

Benoeming van eene cholera-commissie. b. *Als de cholera uitbreekt:*

Zaandam. Tot de benoeming van zoodanige commissie zal aan den raad een voorstel worden gedaan.

Schorsing van kermissen of jaarmarkten. Akersloot. Eene van de kermissen is uitgesteld, omtrent de andere die in dit najaar invallen, zal nader worden besloten.

Alkmaar. In afwachting van den loop der ziekte is het nemen van een besluit omtrent de schorsing der najaarskermis voor alsnog verdaagd.

Barsingerhorn. Wanneer de ziekte blijft aanhouden, zal de schorsing der kermissen aan den raad worden voorgedragen.

Bergen. De voorjaarskermis is geschorst.

Berkhout. Een voorstel tot schorsing der kermis is verworpen ter voorkoming van ontevredenheid bij de ingezetenen.

Bovenkarspel. De kermis aan de Broekerhaven is geschorst; die in de kom der gemeente was reeds gehouden.

Egmond aan Zee. De kermis is onbepaald uitgesteld.

Graft. Het al of niet schorsen der kermis zal later bij den raad een punt van overweging uitmaken.

Heerhugowaard, *Krommenie Kwadijk*, *Middelie*, *Muiden*, *Sloten* (de voor- en najaars veemarkten), *Texel*, *Warder*, *Warmenhuizen*, *Wieringerwaard*, *Winkel*, *Wijk aan Zee en Duin.* [20 gemeenten.]

Geene kermis wordt gehouden in de gemeenten

Aalsmeer, *Amsterdam*, *Andijk*, *Ankeveen*, *Avenhorn*, *Bennebroek*, *Bloemendaal*, *Blokker*, *Broek in Waterland*, *Broek op Langedijk*, *Buiksloot*, *Edam* (*Volendam*), *Enkhuizen*, *'s Graveland*, *Grootebroek*, *Haarlem*, *Harencarspel*, *Heemskerk*, *Heemstede*, *Heilo*, *Hensbroek*, *Hilversum*, *Hoogkarspel*, *Ilpendam*, *Laren*, *Limmen*, *St. Maarten*, *Marken*, *Medemblik*, *Midwoud*, *Monnikendam*, *Nieuwendam*, *Nieuwer-Amstel* (in de buurt *Ouderkerk*), *Noordscharwoude*, *Obdam*, *Oosthuizen*, *Opperdoes* (wanneer de ziekte blijft heerschen), *Oterleek*, *Oudkarspel*, *Oudorp* (wanneer ziekte blijft voortduren), *Purmerende* (de voorjaarskermis), *Ransdorp*, *Schermerhorn*, *Schoorl*, *Uitdoorn*, *Ursem*, *Weesp* (als de ziekte blijft aanhouden), *Wervershoof* (wanneer de ziekte uitbreekt), *Wieringen*, *Zandvoort* en *Zwaag.* [51 gemeenten.]

De kermis valt in het najaar in de gemeenten *Landsmeer*, *Oostzaan.* [2 gemeenten.]

Zorg voor zuiver drinkwater. Aalsmeer. De ingezetenen worden opmerkzaam gemaakt op het gebruik van goed drinkwater.

's Graveland. De mingegoeden worden kosteloos in de gelegenheid gesteld tot het verkrijgen van zuiver drinkwater zoodra de ziekte zich in of nabij de gemeente mogt vertoonen.

Haarlem. Door middel van buizen der Amsterdamsche duinwaterleiding de oostzijde van het Spaarne, alwaar geen drinkbaar welwater is, van zuiver water voorzien; drie malen daags kunnen de bewoners van deze buurt dat water gratis aan de standpijp bekomen. Eene andere standpijp, reeds nabij de Amsterdamsche poort bestaande, zal mede tot dat doel beschikbaar worden gesteld.

Haarlemmerliede en Spaarnwoude. Voor zuiver drinkwater is gezorgd.

Haarlemmermeer. Als voren.

Ilpendam. De ingezetenen zullen van goed drinkwater worden voorzien.

Jisp. Bij eenige schaarschte van drinkwater zal daarin worden voorzien.

Kortenhoef. De mingegoeden worden kosteloos in de gelegenheid gesteld tot het verkrijgen van zuiver drinkwater, zoodra de ziekte zich in of nabij de gemeente mogt vertoonen.

Medemblik Mogt er onverhoopt gebrek aan zuiver drinkwater komen, dan zal daarin zooveel mogelijk, 't zij door aanvoer van elders, 't zij door het filtreren van water, op de wijze door deskundigen aan te geven, worden voorzien.

Muiden. Er zal een naauwlettend toezigt worden gehouden op het drinkwater.

Opperdoes. Mogt er aan zuiver drinkwater onverhoopt gebrek komen, dan zal men trachten daarin door aanvoer van elders te voorzien.

Uithoorn. De ingezetenen zijn opmerkzaam gemaakt op het gebruik van goed drinkwater, 't welk in voldoende hoeveelheid om niet verkrijgbaar is gesteld.

Velzen. Voor zuiver drinkwater is gezorgd.

Zaandam. Wanneer er behoefte aan bestaat, wordt voor het aanvoeren van duinwater gezorgd. [14 gemeenten.]

Reiniging van huizen, slooten, wegen, enz. Aalsmeer. Op de reinheid der woningen, wegen en slooten wordt zooveel mogelijk toezigt gehouden. Varkenshokken en mestvaalten in de nabijheid van woningen werden verwijderd.

Abbekerk. Door de ingezetenen wordt de noodige zorg gedragen voor het reinhouden van hunne woningen en van de riolen.

Akersloot. Een scherp toezigt zal worden gehouden op het plaatsen van mestvaalten, op het schoonhouden van slooten, enz.

Alkmaar. Aan de politie is een streng toezigt aanbevolen op alles wat de openbare reinheid en zindelijkheid, zoo van slooten als van waterleidingen en riolen betreft, terwijl er orde op gesteld is dat de stadsriolen van dag tot dag worden nagezien, waar het noodig is geruimd en de rioolputten worden schoongemaakt.

Amsterdam. De ingezetenen zijn herhaaldelijk opmerkzaam gemaakt op hunne verpligting tot het reinhouden van straten, goten, enz. en op het verbod om afval, vuilnis, enz. op de straat of in de grachten te werpen.
Door een streng toezigt op het naleven dezer bepalingen, op het wegruimen van storthoopen en dergelijke, wordt zooveel mogelijk het ontstaan van schadelijke uitdampingen tegengegaan.

Ankeveen. Op de wegruiming van mesthoopen, die evenwel weinig aanwezig zijn, wordt aangedrongen en de ingezetenen zullen worden uitgenoodigd, vooral wanneer de ziekte zich mogt openbaren, gebruik te maken van zuiver drinkwater, hetwelk in de onmiddellijke nabijheid hunner woningen is te verkrijgen.

Bergen. Last gegeven tot opruiming van mest- en vuilnishoopen, welke voor de gezondheid schadelijk worden geacht, terwijl de politie dagelijks op de algemeene reinheid moet toezien.

Beverwijk. Opruiming van verzamelplaatsen van vuil of besmetting verwekkende stoffen bevolen.

Bloemendaal. Er zal zorg gedragen worden voor het in beteren toestand brengen van slooten of andere wateringen.

Callantsoog. Er zal vooral worden toegezien op de openbare reinheid ook in de schamele woningen.

Egmond aan Zee. Last gegeven tot opruiming van mest- of vuilnishoopen.

Graft. De reinheid zal zooveel mogelijk worden bevorderd waar zulks noodig is; zullende de slooten worden opgeruimd, de mestvaalten verwijderd en het schrobben der straten worden aanbevolen.

's Graveland. Op de opruiming van enkele aanwezige mestvaalten zal worden aangedrongen, terwijl maatregelen zullen genomen worden om de uitdamping tegen te gaan.

Haarlem. De vuilnishoopen en mestvaalten zijn op verschillende plaatsen op last der politie weggeruimd.

Helder. De ingezetenen zijn aangezegd hunne mestvaalten op te ruimen en de veehouders zijn aangeschreven hunne mestvaalten stiptelijk in te rigten volgens de verordening, blijkens welke die vaalten niet anders mogen zijn dan van runderen-, paarden- of schapenmest, met een greppel er om heen van minstens twee ellen van de straat of het naburige erf verwijderd, opdat er geen ier van afloope; beer, asch of vuilnis mag er niet op worden gebragt. Voorts is voor de verzameling van mest, welke door de Maatschappij van Landbouw wordt opgehaald, eene plaats buiten de gemeente gevonden.

Hilversum. Er zal bijzonder worden gelet op het schoonhouden van straten en riolen.

Hoorn. Er wordt naauwlettend toegezien op de reinheid der straten en goten, op het wegruimen van mestvaalten, en het houden of hokken van varkens in de bebouwde kom der gemeente is beperkt om de reinheid en zuiverheid van lucht te bevorderen.

Jisp. Het houden van mesthoopen in de open lucht is verboden.

Kortenhoef. Op de opruiming van enkele aanwezige mestvaalten zal worden aangedrongen, terwijl maatregelen zullen worden genomen om de uitdamping tegen te gaan.

Krommenie. De slooten zullen door een daartoe aangesteld persoon gereinigd en in zuiveren staat worden gehouden.

Landsmeer. Een streng toezigt wordt gehouden op de zuiverheid der slooten.

Laren. Alle oorzaken van stank en onreinheid zullen worden weggenomen.

Limmen. Er zal een naauwlettend toezigt worden gehouden op het zuiver houden door de ingezetenen van hunne woningen en zinkputten, waartoe zij zijn uitgenoodigd.

Marken. Men zal de slooten met zeewater inspuijen.

Midwoud. Er zal een naauwkeurig toezigt worden gehouden op het ruim en zuiver houden van slooten, greppels en riolen, ter voorkoming van verkeerde uitdampingen.

Monnikendam. Voor eene behoorlijke reiniging van straten, goten, pompen en riolen wordt zorg gedragen.

Muiden. De slooten langs de zoogenaamde achterommen, zullen ten spoedigste schoon gemaakt en uitgediept worden.

Nederhorst den Berg. Wanneer de ziekte in de gemeente ontstaat, zal door eene voortdurende zuivering en desinfectie al het mogelijke worden in het werk gesteld om eene algeheele besmetting en epidemie te voorkomen.

Nieuwe Niedorp. De bestaande verordening op de openbare reinheid wordt streng gehandhaafd.

Nieuwer-Amstel. Besloten om de sloot langs het Hoedenmakerspad, welke grootendeels niets anders is als eene vuile moddersloot, tot aan de Priksteeg te dempen, en daartoe de asch welke in de aschloods voorhanden is, te bezigen. Voorts om de mesthoopen uit de bebouwde kom en de nabijheid der woningen te doen verwijderen en naar meer afgelegen plaatsen over te brengen, de varkenfokkers in de bebouwde buurten aan te schrijven, dat zij die dieren naar verwijderde bergplaatsen buiten de bewoonde wijken moeten vervoeren, en eindelijk, dat een naauwlettend toezigt zal worden gehouden op de reinheid en het werpen van vuilnis als anderzins in de slooten en op de straten.

Noord-Scharwoude. Op de algemeene reinheid zal een naauwlettend toezigt worden gehouden.

Oosthuizen. In overleg met de geneeskundigen is bepaald om de huisgezinnen waar onreinheid bestaat, met gepaste middelen bij te staan.

Opperdoes. Op de zindelijkheid van straten, wegen en slooten zal een goed toezigt worden gehouden.

Oterleek. Aan de ingezetenen is voortdurende reinheid aanbevolen.

Ouder-Amstel. Er is last gegeven tot de wegruiming van de verzamelplaatsen van onreine stoffen en tot bevordering van reinheid en het schoonhouden der wijken in de kom der gemeente Ouder-Amstel.

Oudkarspel. Op de algemeene reinheid zal een naauwlettend toezigt worden gehouden.

Petten. De opruiming van de mest- en vuilnishoopen is reeds bij de vastgestelde verordening op de gezondheidspolitie bepaald.

Rijp. De slooten, die de gemeente doorsnijden en omringen, zullen behoorlijk met water worden gevuld gehouden en uitgediept.

Schagen. De slooten zijn uitgemodderd en gereinigd, de bevordering van reinheid in de woningen is aan de minvermogenden aanbevolen, terwijl de politie toeziet dat mestvaalten en andere onreinheden onmiddellijk uit de nabijheid der woningen worden verwijderd.

Schoorl. Er zal zooveel mogelijk worden gelet op de zindelijkheid.

Texel. Tot het verwijderen of onschadelijk maken van mesthoopen of verzamelplaatsen van afval is besloten, zoo mede het dempen met zand van een gedeelte van den Burgwal en het daarin brengen van een gemetseld steenen riool van voldoende wijdte in het midden van den Burg waar de lucht in den zomer door kwade dampen wordt verontreinigd.

Twisk. Door de ingezetenen wordt de noodige zorg gedragen voor het reinhouden van hunne woningen en van de riolen.

Uitgeest. Er zal voor reinheid langs de straten worden gezorgd, alsmede voor het doen opruimen der mestvaalten enz.

Uithoorn. Op de reinheid der woningen, wegen en slooten wordt zooveel mogelijk toezigt gehouden. Varkenshokken en mestvaalten in de nabijheid van woningen worden verwijderd.

Urk. Afval van visch, vuilnis, enz. mag in de gemeente niet worden bewaard. De politie zal een wakend oog houden op de zindelijkheid van den publieken weg.

Velsen. De politie zal toezien dat alle voor de gezondheid schadelijke voorwerpen opgeruimd worden.

Venhuizen. Alles wat stank of onreinheid kan veroorzaken zal worden opgeruimd.

Vlieland. Het wegruimen der mestkuilen bevolen, alsmede aanbeveling gedaan tot bevordering der zindelijkheid en alles wat mogelijk is om de ziekte te weren.

Weesp. Er worden maatregelen genomen tot het doen wegruimen van mestvaalten die in de bebouwde kom der gemeente aanwezig zijn.

Wervershoof. Reinheid en zindelijkheid worden bevorderd.

Westwoud. Alles is weggenomen wat tot eenige besmetting aanleiding zou kunnen geven.

Westzaan. Voor de minvermogenden sulphas ferri, chloorkalk, chloorlampjes en het mengsel, liquor cupri chloratus, beschikbaar gesteld.

Wieringerwaard. Er wordt dagelijks toezigt gehouden op de rein- en zindelijkheid.

Wormerveer. Er wordt zorg gedragen voor de openbare reinheid door het behoorlijk laten reinigen der slooten en het doen wegruimen van alle vuilnis.

Zandvoort. De mesthoopen welke alom voor de woningen der inge-

zetenen worden aangetroffen, zijn dadelijk buiten de kom der gemeente verwijderd; de algemeene reinheid is dringend aanbevolen. Twee malen 's weeks wordt hierop toezigt gehouden.

Zuid-Scharwoude. Voor het zuiver houden van grachten, slooten en riolen wordt gezorgd.

Zwaag. Er wordt toezigt gehouden op de reinheid in de gemeente en ook in de huizen en omgevingen van dezelve.
Enkele schamele en onreine vertrekken zijn in voldoenden staat van reinheid gebragt. [57 gemeenten.]

Zuivering van privaten. Haarlemmermeer. (in de schoolgebouwen.)

Krommenie. (de privaten zullen worden uitgediept.)

Landsmeer. (de ingezetenen tot zuivering der privaten uitgenoodigd.) [3 gemeenten.]

Voorzieningen in geneeskundige hulp. Aalsmeer. De geneesheer is uitgenoodigd om behoeftige zieken, waar dit gevorderd wordt, voor rekening der gemeente te behandelen, en de ingezetenen aangemaand om die hulp spoedig in te roepen.

Ankeveen. De geneesheeren van Nederhorst den Berg en 's Graveland zijn uitgenoodigd de vereischte hulp te verleenen.

Beets. De geneeskundige hulp in deze gemeente wordt voldoende geacht bij het eventueel ontstaan der ziekte.

Berkhout. De geneesheeren zijn bereid het gemeentebestuur bij te staan ingeval zich ziektegevallen mogten voordoen, alsmede om de lijders te behandelen.

's Graveland. De geneesheer is uitgenoodigd de vereischte hulp te verleenen.

Kortenhoef. De geneesheeren uit de naburige gemeenten 's Graveland en Vreeland zijn uitgenoodigd de vereischte hulp te verleenen.

Medemblik. De geneeskundige hulp is voldoende verzekerd.

Nieuwer-Amstel. De geneeskundigen zijn uitgenoodigd, om, waar het ook zijn moge, zelfs zonder voorafgaande magtiging, tot verpleging van behoeftigen hulp te verleenen.

Oostzaan. Aan den geneesheer der gemeente is de vereischte volmagt gegeven om naar bevind van zaken te handelen.

Opperdoes. De geneeskundige hulp is voldoende verzekerd.

Oudendijk. De geneeskundige hulp in deze gemeente wordt voldoende geacht bij het eventueel ontstaan der ziekte.

Sloten. De aanwezige geneesheeren zullen den noodigen bijstand verleenen, waarvoor zij alsdan dezelfde belooning krijgen welke de door de gemeente bezoldigde geneesheeren genieten.

Uithoorn. De geneesheer is uitgenoodigd om behoeftige zieken, waar dit gevorderd wordt, voor rekening der gemeente te behandelen; en de ingezetenen aangemaand om die hulp spoedig in te roepen.

Weesperkarspel. De geneeskundigen van Muiden, Diemen, Abcoude, Nigtevecht, Nederhorst den Berg en Ankeveen uitgenoodigd hunne diensten te willen wijden aan zoodanige lijders welke geene middelen bezitten om daarin zelven te voorzien.

Van de meesten dezer geneesheeren is bereids het berigt ontvangen van hunne bereidwilligheid daartoe.

Wormerveer. Voor behoorlijke geneeskundige hulp is gezorgd.

Zaandam. Voor geneeskundige hulp is gezorgd.

Zwaag. Er wordt op eene voldoende wijze in de geneeskundige hulp voorzien. [17 gemeenten.]

Geneesmiddelen verkrijgbaar gesteld. Aalsmeer. De geneesheeren uitgenoodigd de ingezetenen tijdig te voorzien van geneesmiddelen met gebruiksaanwijzing om bij gemis van dadelijke geneeskundige hulp aan te wenden wanneer zich verschijnselen der ziekte mogten vertoonen.

Abbekerk. De geneeskundige is voorzien van de noodige geneesmiddelen.

Alkmaar. Er is gezorgd dat voldoende ijs beschikbaar zij.

Ankeveen. Wanneer de ziekte uitbreekt zullen verwarmende dranken door een geneeskundige bereid, bij een vertrouwd persoon verkrijgbaar worden gesteld, ten einde die te doen gebruiken tijdens de geneeskundige hulp uit de naburige gemeente wordt ingeroepen; bij de ingezetenen zal ten sterkste worden aangedrongen op het onverwijld inroepen dier geneeskundige hulp.

Barsingerhorn. Dr. Bleekers drank beschikbaar gesteld.

Buiksloot. Dranken (door den plaatselijken geneesheer voor te schrijven) op de gemeentesecretarie en bij alle raadsleden beschikbaar gesteld.

Callantsoog. Op een paar punten der gemeente is een medicinaal

hulpmiddel verkrijgbaar gesteld in afwachting van de komst van den geneesheer te Zijpe, die de praktijk te Callantsoog mede uitoefent.

Castricum. De geneesheer is uitgenoodigd doeltreffende geneesmiddelen bij de hand te hebben.

Diemen. Op nagenoeg alle plaatsen der gemeente is de zoogenaamde choleradrank volgens Bleeker's voorschrift verkrijgbaar gesteld bij goed ingelichte personen.

Egmond aan Zee, Egmond-Binnen. Bij den geneesheer geneesmiddelen verkrijgbaar gesteld voor onvermogenden.

Graft. Voor de ingezetenen zijn kosteloos choleradranken verkrijgbaar gesteld.

's Graveland. Aan de beide uiteinden der gemeente zullen door den geneesheer vervaardigde warme dranken worden verkrijgbaar gesteld, om, in afwachting van den geneesheer, gebruik te kunnen worden.

Harenkarspel. In het lokaal, niet alleen voor de daarin op te nemen lijders, maar ook voor diegene welke niet in de mogelijkheid zijn geneeskundige hulp te bekomen.

Heilo. Op verschillende punten der gemeente geneesmiddelen verkrijgbaar gesteld met eene juiste gebruiksaanwijzing.

Jisp. Dr. Bleekers drank zal bij het ontstaan der ziekte bij den veldwachter worden verkrijgbaar gesteld in afwachting van den geneesheer uit Wormer of Wormerveer.

Koedijk. Geneesmiddelen (inzonderheid tot wering van besmetting of diarrhee) gratis verkrijgbaar gesteld.

Kortenhoef. Aan de beide uiteinden der gemeente zullen door den geneesheer vervaardigde warme dranken worden verkrijgbaar gesteld, om in afwachting van geneeskundige hulp gebruikt te kunnen worden.

Landsmeer. De geneesheer is voorzien van doeltreffende medicijnen.

Limmen. Op verschillende punten der gemeente zijn geneesmiddelen verkrijgbaar gesteld met eene juiste gebruiksaanwijzing.

Nieuwer-Amstel. De geneeskundigen zijn uitgenoodigd voor rekening der gemeente, geneesmiddelen en al datgene waaraan mogt blijken behoefte te bestaan te verstrekken, en de wijkmeesters zijn verzocht daarin de behulpzame hand te bieden.

Oude Niedorp. Op onderscheidene punten in de gemeente zijn ge-

neesmiddelen beschikbaar gesteld, waarvan de behoeftigen gratis gebruik kunnen maken.

Ouder-Amstel. Op verschillende punten in de gemeente zijn voorzorgsmiddelen verkrijgbaar gesteld.

St. Pancras. Op verschillende plaatsen in de gemeente zijn dranken beschikbaar gesteld.

Petten. Er zullen voor rekening der gemeente eenige voorbehoedmiddelen worden aangeschaft van dr. Bleeker, omdat te dezer plaatse geen geneesheer is gevestigd.

Schellinkhout. De geneesheer is uitgenoodigd de door de Regering aangeprezen middelen aan te schaffen.

Schoten. Bij den geneeskundige zijn steeds dranken te verkrijgen.

Sloten. Bij verschillende personen geneesmiddelen naar het recept van dr. Bleeker beschikbaar gesteld om in de eerste behoefte te voorzien.

Spaarndam. Bij den geneeskundige zijn dranken verkrijgbaar gesteld.

Twisk. De geneeskundige is voorzien van de noodige geneesmiddelen, terwijl de drank naar het voorschrift van dr. Bleeker is beschikbaar gesteld op zulke plaatsen die eenigzins van de woning van de geneeskundigen verwijderd zijn; dat middel is ook aan de verafwonende onderwijzers uitgereikt.

Uithoorn. De geneesheeren uitgenoodigd de ingezetenen tijdig te voorzien van geneesmiddelen met gebruiksaanwijzing, om bij gemis aan dadelijke geneeskundige hulp aan te wenden, wanneer zich verschijnselen der ziekte mogten vertoonen.

Venhuizen. De geneesheeren aangezegd alles in gereedheid te hebben wat bij het ontstaan der ziekte noodig is; reeds verscheidene huisgezinnen hebben geneesmiddelen voorhanden om dadelijk te kunnen gebruiken.

Watergraafsmeer. Op nagenoeg alle punten der gemeente is de zoogenaamde choleradrank volgens Bleekers voorschrift verkrijgbaar gesteld bij goed ingelichte personen.

Weesperkarspel. Op eenige plaatsen in de gemeente bij de ingezetenen blikken trommels geplaatst met medicijnen, opdat bij het ontstaan van een ziektegeval er zoo weinig tijd als mogelijk is, zou verloren gaan.

Westwoud. Bij het uitbreken der ziekte zullen voor de armen gratis geneesmiddelen worden beschikbaar gesteld.

Wieringerwaard. Er zijn eenige geneesmiddelen van vroegeren tijd voorhanden die goed zijn bewaard gebleven en die, voor zooverre zij bruikbaar zijn, in tijd van nood ter beschikking van de twee geneesheeren in de gemeente kunnen gesteld worden; de apotheken van die geneesheeren zijn in voldoenden staat. Ook is aan de geneesheeren last gegeven den hoofdonderwijzer in de school te voorzien van eenige dranken (met aanwijzing van het gebruik) en bij onverhoopte diarrhoea, kramp of buikpijnen bij leerlingen ontstaan, te kunnen toedienen.

Winkel. Geneesmiddelen beschikbaar gesteld in de verschillende wijken en buurten der gemeente.

Wormerveer. Voor de bereiding van geneesmiddelen zijn schikkingen gemaakt met de in de gemeente aanwezige apothekers.

Wijdenes. De geneesheer is uitgenoodigd doeltreffende geneesmiddelen voorhanden te hebben.

Wijk aan Zee en Duin. Aan den geneesheer Halder te Beverwijk, die dagelijks te Wijk aan Zee aanwezig is, is opgedragen de vereischte medicijnen bij de hand te hebben.

Zaandam. Er zal gezorgd worden voor het beschikbaar zijn van geneesmiddelen ook voor anderen dan bedeelden.

Zandvoort. In overleg met den geneesheer is eene zekere hoeveelheid geneesmiddelen in gereedheid gebragt.

Zuidscharwoude. Aan geneesmiddelen zal het niet ontbreken.

Zwaag. Geneesmiddelen zijn in genoegzame hoeveelheid voorhanden bij de in de gemeente gevestigde geneesheeren. [44 gemeenten.]

Uitdeeling van levensmiddelen en andere behoeften. Beemster. De op het gemeentehuis nog aanwezige dekens, lakens, bed, peluw en kussens, draagmand en badkuip, in vroegeren tijd voor cholera-lijders aangeschaft, zijn behoorlijk nagezien en in orde gebragt, om bij onverhoopte gevallen te kunnen worden gebruikt.

Beets en Oudendijk. De van vroegere jaren nog aanwezige voorwerpen worden tot gebruik dienstig geacht.

Blaricum. Er zijn twee kribben beschikbaar, die men voornemens is van het noodige beddengoed te voorzien en een badkuip.

Buiksloot. Er zijn in gereedheid gebragt ijzeren kribben, matrassen, kussens en wolle dekens, zoomede twee doodkisten.

Castricum en Heemskerk. Er zijn eenige kribben en liggingstukken

aangemaakt ten einde die in gebruik te geven aan de ingezetenen die van geene voldoende slaapplaatsen zijn voorzien.

Ilpendam. Er zijn kuipen en manden aangeschaft; kribben, matrassen, dekens, kussens en lakens zijn reeds aanwezig; eenige van die stukken zullen ook nog vervaardigd worden.

Koedijk. Bedstroo en haverdoppen zullen worden verstrekt.

Landsmeer. Als de ziekte uitbreekt zullen ligplaatsen en beddegoed worden aangeschaft.

Nieuweramstel. Eenige dekens, kruiken en andere zaken, welke door geneeskundigen noodig worden geacht, verkrijgbaar gesteld bij de wijkmeesters in de wijken B, C en D en der overige meer verwijderde buurten.

St. Pancras. Er zullen kribben verkrijgbaar worden gesteld om de lijders te kunnen afzonderen.

Schoten. Van wege het algemeen of burgerlijk armbestuur zullen bijzondere uitdeelingen plaats hebben aan de minvermogenden zoo tot voeding en versterking als tot beperking of tot voorkoming der ziekte.

Spaarndam. In de behoeften der minvermogenden wordt voorzien door de commissie, die daarvoor gelden heeft ingezameld. Zij verstrekt voorts behoorlijke verzorging tot beperking of tot voorkoming der ziekte.

Uithoorn. Door armbesturen en particulieren is aan de behoeftige zieken gezond en krachtig voedsel, alsmede linnen en beddegoed verstrekt.

Westzaan. Een draagmand en badkuip beschikbaar gesteld voor minvermogenden.

Wieringerwaard. Een badkuip beschikbaar gesteld alsmede eenige kribben.

Zwaag. Er zijn van vroegere jaren nog voorhanden drie kribben, benevens een badkuip ten huize van den veldwachter. Een gedeelte van diens woning is de eenige plaats waar in geval van nood, personen van buiten, die door de ziekte mogten aangetast worden, zullen opgenomen kunnen worden. [18 gemeenten.]

Afzondering van gezonden. Callantsoog. Bij het eventueel uitbreken der ziekte zal voor de noodige afzondering zorg worden gedragen.

Hilversum. De armbesturen uitgenoodigd, om indien de ziekte in een behoeftig gezin mogt ontstaan, zorg te dragen de kinderen elders te besteden, waarvan de kosten door de gemeente zullen vergoed worden.

Ilpendam. De kinderen van lijders welke aan hunne huizen verpleegd worden, zullen voor rekening der gemeente bij anderen worden besteed.

Koedijk. Een huis ingerigt tot opname van kinderen en andere personen uit gezinnen in welke de cholera uitbreekt; dat huis is voorzien van twee kribben met toebehooren en van eene kast met geneesmiddelen voor het geval hulp gevraagd of vereischt wordt.

Marken. De afzondering en verwijdering van de huisgenooten der lijders zal bij het ontstaan der ziekte zooveel mogelijk worden bevorderd.

Zaandam. Er is eene gelegenheid beschikbaar gesteld om zoo noodig gezonden te huisvesten. [6 gemeenten.]

Inrigting van lokalen tot verpleging van cholera-lijders. Alkmaar. Met regenten van het gasthuis zijn schikkingen beraamd tot dadelijke opneming van lijders en hunne verpleging, waartoe zij tot de voorziening in het benoodigde buitengewone materieel zijn gemagtigd.

Amsterdam. Het gebouw in de Langeleidsche Dwarsstraat bij het paleis van justitie is als hulplokaal aangewezen.

Assendelft. Lokaal ingerigt.

Beemster. Besloten de gebouwen bij de nieuwe begraafplaats benoodigd met den meesten spoed te doen in orde brengen, om ze des noodig tot verplegingsplaats te bezigen, waartoe ze door den raad allezins geschikt zijn geoordeeld. Mogt er zich eenig geval vóór die in orde brenging voordoen, dan zal men zich met een der tegenwoordig nog op de oude begraafplaats bestaande gebouwtjes behelpen, in geval er bij particulieren geene gelegenheid tot verpleging te vinden is. Door de groote uitgestrektheid der gemeente is het moeijelijk overal gelegenheid te hebben om met algemeene inrigtingen van dienst te zijn, terwijl ook geen der inwoners er van gediend zou willen zijn.

Beverwijk. Lokaal ingerigt, voorzien van kribben en liggingstukken voor lijders en suppoosten.

Blaricum. Men is voornemens het schoollokaal in te rigten tot verpleging van lijders.

Bloemendaal. Lokaal ingerigt.

Bovencarspel. Lokaal ingerigt.

Buiksloot. Lokaal ingerigt.

Callantsoog. Bij het eventueel uitbreken der ziekte, zal het schoollokaal tot verpleging der lijders worden aangewezen.

Edam. Lokaal ingerigt.

Egmond aan Zee. Omtrent het inrigten der school tot verpleeglokaal is nog geene beslissing genomen.

Egmond Binnen. De oude school is ingerigt tot cholera-hospitaal en te Egmond aan den Hoeff is tot dat einde tijdelijk een huis gehuurd; het vereischte personeel is aangesteld om in tijd van nood op te treden.

Enkhuizen. Lokaal ingerigt in het zeekantoor.

Grootebroek. Er worden pogingen aangewend tot het in huur verkrijgen van een lokaal tot verpleging van door ziekte aangetaste vreemdelingen.

Haarlem. Lokaal ingerigt.

Haarlemmerliede en Spaarnwoude. Lokaal ingerigt in de Waarderpolder, te Houtrijk en Polanen, en te Zuid-Schalkwijk een vaartuig en draagmand beschikbaar gesteld tot vervoer der zieken.

Harencarspel. Lokaal ingerigt.

Heemstede. Lokaal ingerigt.

Heilo. Lokaal ingerigt.

Helder. Lokaal ingerigt (voorzien van baden).

Hinsbroek. Lokaal ingerigt.

Hilversum. Lokaal gehuurd, drie mannelijke en drie vrouwelijke oppassers aangesteld en vijf draagbare tonnen met deksels ingerigt tot kamergemak.

Hoorn. Lokaal ingerigt, twee personen aangewezen, man en vrouw, om de lijders te verplegen; alleen zij die geroepen zijn hulp te verleenen worden tot de lijders toegelaten.

Huizen. Het schoollokaal zal worden gebezigd voor de verpleging van lijders.

Ilpendam. Des noodig zal het raadhuis worden beschikbaar gesteld tot het verplegen van lijders.

Jisp. Bij het uitbreken der ziekte is in het voormalig weeshuis een vertrek tot verpleging der lijders beschikbaar gesteld. Van deze gelegenheid zullen zoo noodig ook gebruik kunnen maken de grasmaaijers die gedurende den hooitijd aanwezig zijn.

Koog aan de Zaan. Een lokaal in het raadhuis in gereedheid gebragt tot opname van lijders die niet gevoegelijk in hunne woningen kunnen

worden verpleegd (draagmand voorhanden), terwijl door diakenen der Hervormde gemeente ten gebruike zullen worden afgestaan, ijzeren ledikanten benevens matrassen, tegen vergoeding der kosten, indien daaraan schade wordt toegebragt.

Krommenie. Lokaal ingerigt, (de lijders zullen in een gesloten tentjagt worden vervoerd.)

Landsmeer. Men is in overleg getreden om een pakhuis te huren ten einde dit tot verpleging van lijders in te rigten.

Medemblik. Lokaal ingerigt. Voor de overbrenging en verpleging der zieken zijn vier personen aangesteld, een badkuip en ondersteek, een draagmand en het verder benoodigde beschikbaar gesteld.

Monnikendam. Lokaal ingerigt en voorzien van de noodige kleeding- en liggingstukken, reinigings- en geneesmiddelen.

Muiden. Eenige kamers van het slot tot hospitaal ingerigt, waarin slechts een lijder is kunnen opgenomen worden, uithoofde eene aanvraag om tegen betaling der volle waarde te mogen beschikken over de in de kazerne aanwezige kribben, bedfournituren, enz., door den heer Minister van Oorlog niet is ingewilligd geworden. Alles is echter voorbereid om binnen weinige uren het benoodigde te kunnen verkrijgen.

Naarden. Lokaal gehuurd, matrassen, dekens en verdere benoodigdheden beschikbaar gesteld, en personen tot oppassing der zieken geëngageerd.

Nieuwer-Amstel. Lokaal ingerigt en van legersteden voorzien; zijnde dit lokaal de aschloods aan den Amsteldijk bij het Hoedenmakerspad.

Noord-Scharwoude. Des noods zal het gemeente- of armhuis ter verpleging van lijders worden gebezigd. In dat geval zullen de raadsvergaderingen elders gehouden en de armen in andere huizen geplaatst worden.

Obdam. Lokaal ingerigt, waarin eenige kribben voorhanden zijn.

Oostzaan. Lokaal ingerigt, waarin de noodige kribben, liggingstukken en verdere benoodigdheden aangeschaft en in gereedheid worden gebragt.

Opmeer. Een toevallig ledig gekomen woonhuis is beschikbaar gesteld. Daarin zullen zoowel lijders uit Opmeer als uit Spanbroek worden opgenomen.

Opperdoes. Het raadhuis zal worden ingerigt tot verpleging der lijders. Met de overbrenging derwaarts van de zieken zijn het vereischte getal personen aangesteld die op het wenschelijke van het reinigen zoo der voorwerpen waarmede de lijders in aanraking zijn geweest, als van

hunne uitwerpselen zijn opmerkzaam gemaakt, met opgave van de daartoe aan te wenden middelen, waarvoor beschikbaar gesteld is eene met behoorlijk deksel gesloten emmer, te ledigen in een gegraven kuil op de begraafplaats, grenzende aan gezegd lokaal. In het lokaal zijn twee kribben, een badkuip en draagmand beschikbaar gesteld.

Ouder-Amstel. Lokaal ingerigt tot opname van lijders wier verpleging in de woningen minder wenschelijk is, of die geen verpleging kunnen bekomen.

Oud-Karspel. Des noods zal het gemeentehuis tot verpleging der lijders worden ingerigt; in dat geval zullen de raadsvergaderingen elders worden gehouden.

Purmerende. Het gebouw der oude armenschool achter de kerk is tot hospitaal ingerigt en van het benoodigde voorzien, terwijl voor de verpleging in dat lokaal oppassers en oppasters zijn benoemd.

Schoorl. Lokaal ingerigt tot opneming en verpleging van lijders die in de gemeente geen te huis komen hebben.

Sloten. Lokaal ingerigt, voorzien van een paar kribben met toebehooren. (Te Sloten, aan den Overtoom en te Sloterdijk). Voor eventuele oppassing der lijders zijn huisbewaarders aangesteld.

Spanbroek. Een toevallig ledig gekomen woonhuis is beschikbaar gesteld. Daarin zullen zoowel lijders uit Spanbroek als uit Opmeer worden opgenomen.

Terschelling. Lokaal ingerigt (te West-Terschelling) voorzien van beddegoed.

Urk. Er zal een lokaal worden ingerigt tot verpleging der lijders; dat lokaal zal van het benoodigde worden voorzien. Vier personen zijn beschikbaar tot overbrenging en oppassing der zieken.

Velzen. Lokalen ingerigt.

Venhuizen. Lokalen ingerigt.

Weesp. Lokaal ingerigt en van de vereischte benoodigdheden voorzien.

Winkel. Lokaal ingerigt en vijf personen aangesteld om de lijders derwaarts over te brengen en daarin te verplegen.

Wormer. Lokaal ingerigt, voorzien van bedstroo en krib.

Wormerveer. Lokaal ingerigt, voorzien van vijf rustbanken of zoogenaamde kribben, benevens andere benoodigdheden; geschikte oppassers zijn te verkrijgen.

Wijk aan Zee en Duin. Een gedeelte van het gasthuis is tot opneming van lijders beschikbaar gesteld.

Zaandam. Lokaal ingerigt waarin de noodige middelen aanwezig zijn tot overbrenging der lijders.

Zandvoort. Wanneer het noodig is, zal het oude mannen- en vrouwenhuis tot verpleging van lijders worden gebezigd.

Zuid-Scharwoude. Er is een lokaal tot verpleging van lijders beschikbaar. Voor hunne oppassing zal worden zorg gedragen. [58 gemeenten.]

Reiniging en desinfectie van de omgeving van lijders. Aalsmeer. Er is gezorgd voor eene zoo spoedig mogelijke zuivering van voorwerpen waarmede de lijders in aanraking zijn geweest, alsmede voor de verwijdering der door hen uitgeworpen stoffen, en desinfectie van woningen, kleederen, beddegoed enz , of wel voor het vernietigen van kleederen en beddegoed. De noodige desinfectiemiddelen zijn bij den geneesheer in genoegzame hoeveelheid voorhanden; deze zijn van af het ontstaan der ziekte aangewend.

Amsterdam. 1°. het maken van drijvende reservoirs tot het opnemen van faecale stoffen, niet van cholera-lijders afkomstig;

2°. het vervaardigen van daartoe ingerigte ijzeren karretjes tot opname van faecale stoffen, voor zoo verre die van cholera-lijders in behoeftigen staat afkomstig zijn;

3°. het stellen van drie loodsen met vijf toestellen tot het desinfecteren van linnen- en beddegoed, door de belanghebbenden zelven onder toezigt te verrigten;

4°. het kosteloos beschikbaar stellen van de noodige hoeveelheden chloorkalk, chloorwater en ijzervitriool in onderscheiden daartoe aangewezen depôts.

Aan het 1°. punt is reeds bij wijze van proefneming op drie plaatsen uitvoering gegeven, aan het sub 2°. en 3°. vermelde wordt ijverig voortgewerkt, terwijl de maatregel sub 4°. genoemd, onmiddellijk is uitgevoerd, en voorts zijn aan de onderscheidene scholen de noodige hoeveelheden ijzervitriool tot desinfectie der privaten verstrekt.

Ankeveen. Voor de mingegoeden is zuiver bedstroo en kalk gratis verkrijgbaar gesteld om de muren hunner woningen te witten. Zij zijn uitgenoodigd daarvan gebruik te maken, ten einde hunne woningen te zuiveren en zooveel mogelijk zuiver te houden. Er zal worden gezorgd dat de uitwerpselen der zieken in daartoe gegraven kuilen worden gebragt, welke daarna telkens door het daarop werpen van chloorkalk, ijzervitriool, enz. zooveel mogelijk onschadelijk worden gemaakt.

Bergen. De verschillende armbesturen zijn verzocht en aangeschreven om hunne gealimenteerden aan te manen tot het betrachten van reinheid

in hunne huizen en op de erven, alsmede om zich door persoonlijk onderzoek van tijd tot tijd te overtuigen of daaraan gevolg wordt gegeven, terwijl zij zijn herinnerd aan het dwangmiddel „weigering van onderstand" hetwelk bij nalatigheid der gealimenteerden ter beschikking dier armbesturen staat. Voorts zijn er middelen beschikbaar gesteld om uitwerpselen of daarmede in aanraking geweest zijnde goederen te desinfecteren.

Beverwijk. De noodige middelen tot desinfectie zijn voorhanden en gratis beschikbaar gesteld.

Bloemendaal. Eene hoeveelheid gedeeltelijk opgeloste chloorkalk beschikbaar gesteld.

Broek op Langendijk. Er is eene genoegzame hoeveelheid chloorkalk en ijzervitriool in voorraad.

Buiksloot. Op de secretarie der gemeente en bij alle raadsleden zuiveringsmiddelen beschikbaar gesteld.

Callantsoog. Door den geneesheer zullen desinfecterende middelen worden verschaft.

Egmond aan Zee. De verschillende armbesturen zijn aangeschreven om hunne gealimenteerden aan te manen tot het betrachten van reinheid in de huizen en op de erven, en om zich door persoonlijk onderzoek van tijd tot tijd te overtuigen, onder herinnering dat zij als dwangmiddel tegen de nalatigen de bedeeling kunnen weigeren.

Egmond-Binnen. Bij den geneesheer zijn voor onvermogenden voorhanden de noodige middelen tot desinfectie van uitwerpselen of daarmede in aanraking geweest zijnde goederen.

's Graveland. Zuiver bedstroo en kalk voor de mingegoeden gratis verkrijgbaar gesteld om de muren hunner woningen te witten, en hen uitgenoodigd om van die verkrijgbaarstelling ruimschoots gebruik te maken. Zooveel mogelijk zal worden gezorgd dat de uitwerpselen der lijders in daartoe gegravene kuilen gebragt worden, welke onverwijld door het daarop werpen van chloorkalk, ijzervitriool als anderzins onschadelijk zullen worden gemaakt.

Haarlemmermeer. Chloorkalk en ijzervitriool gedeponeerd bij de veldwachters, de leden van het armbestuur en in de schoollokalen.

Hilversum. Bleekwater, sulphas ferrosus en chloorkalk aangeschaft.

Ilpendam. Besloten tot den aankoop van zuiveringsmiddelen die door de geneeskundigen zullen gereed gemaakt worden, en waarvan elk huis

waar de ziekte uitbreekt, dadelijk moet voorzien zijn. Deze middelen zullen te Ilpendam, Ilp en Purmerland beschikbaar worden gesteld.

Koedijk. Voor het verstrekken van witsel wordt gezorgd.

Kortenhoef. Zuiver bedstroo en kalk zijn voor de mingegoeden gratis verkrijgbaar gesteld, om de muren hunner woningen te witten, en zij uitgenoodigd van die verkrijgbaarstelling ruimschoots gebruik te maken.

Zooveel mogelijk zal worden gezorgd dat de uitwerpselen der lijders in daartoe gegraven kuilen gebragt worden, welke overwijld door het daarop werpen van chloorkalk, ijzervitriool als anderzins onschadelijk zullen worden gemaakt.

Medemblik. De personen, belast met de overbrenging naar en de verpleging in het lokaal van de lijders, zijn opmerkzaam gemaakt op het wenschelijke om de voorwerpen waarmede de lijders zijn in aanraking geweest, alsmede hunne uitwerpselen, te desinfecteren. Die uitwerpselen zullen tot dat einde in twee met deksels gesloten vaten een paar malen daags weggehaald en in de Zuiderzee geworpen worden. Chloorkalk en vitrioolzuur zijn voorhanden.

Nederhorst den Berg. Er wordt voor eene algemeene reinheid en desinfectie zorg gedragen; ter bevordering daarvan zijn reinigingsmiddelen kosteloos verkrijgbaar gesteld.

Nieuwendam. Er is ten dienste der ingezetenen aan de secretarie kosteloos ijzervitriool verkrijgbaar gesteld.

Nieuwer-Amstel. Bij de wijkmeesters der wijken B, C en D en de overige meer verwijderde buurten voor algemeen gebruik beschikbaar gesteld de benoodigde middelen tot desinfectie van besmettende stoffen.

Opperdoes. De zorg voor het voorhanden zijn van eene genoegzame hoeveelheid chloorkalk en vitrioolzuur bij den geneeskundige wordt aan de tusschenkomst van het geneeskundig Staatstoezigt overgelaten.

Oude Niedorp. De geneesheer heeft de noodige voorraad desinfecterende middelen aangeschaft.

Ouder-Amstel. Op verschillende plaatsen in de gemeente zijn desinfectiemiddelen verkrijgbaar gesteld.

St. Pancras. Eenige desinfecterende middelen zijn aangekocht.

Petten. Er zal eene hoeveelheid chloorkalk worden aangeschaft.

Rijp. Desinfectie-middelen voor de behoeftigen gratis verkrijgbaar gesteld.

Schellinkhout. De geneesheer is uitgenoodigd de door den Minister aanbevolen middelen aan te schaffen.

Texel. Op verschillende plaatsen is overeenkomstig de in de *Staatscourant* gegeven voorschriften tot desinfectie gehandeld.

Uithoorn. Er is gezorgd voor eene zoo spoedig mogelijke zuivering van voorwerpen waarmede de lijders in aanraking zijn geweest, alsmede voor de verwijdering der door hen uitgeworpen stoffen, en desinfectie van woningen, kleederen, beddegoed enz., of wel voor het vernietigen van kleederen en beddegoed. De noodige desinfectie-middelen zijn bij den geneesheer in genoegzame hoeveelheid voorhanden; zij zijn van af het ontstaan der ziekte aangewend.

Westwoud. Bij het ontstaan der ziekte zullen de vereischte middelen tot ontsmetting worden genomen.

Westzaan. Voor de minvermogenden sulphas ferri, chloorkalk, chloorlampjes en het mengsel liquor cupri chloratus beschikbaar gesteld.

Winkel. Voor de ontsmetting van de uitwerpselen der lijders door chloorkalk wordt gezorgd, terwijl de uitwerpselen en uitlozingen op daartoe bepaalde plaatsen moeten gebragt worden. Er zijn een tiental chloorkoper-lampen aangeschaft.

Wognum. Wanneer de ziekte uitbreekt, zal voor het voorhanden zijn van de noodige desinfectie-middelen worden gezorgd.

Zandvoort. Desinfecterende middelen zijn in genoegzame hoeveelheid voorhanden. [35 gemeenten.]

Maatregelen bij de begraving van aan cholera overledenen.

Aalsmeer. Voor eene spoedige begraving (na voorafgaand geneeskundig onderzoek tot zekerheid dat het overlijden niet twijfelachtig was) wordt gezorgd.

Voorts is besloten om geene begraving toe te staan van lijken van elders overledenen, tenzij na overlegging eener verklaring, dat het overlijden ten gevolge van eene niet besmettelijke ziekte heeft plaats gehad.

Amsterdam. Lijkenhuis.

Buiksloot. Lijkenhuis.

Haarlem. Lijkenhuis.

Huizen. Lijkenhuis.

Ilpendam. Lijkenhuis bij het uitbreken der ziekte.

St.-Maarten. Met het begraven der lijken zullen vaste personen worden belast.

Medemblik. Lijkenhuis.

Opperdoes. Lijkenhuis.

Rijp. Lijkenhuis.

Uithoorn. Voor eene spoedige begraving (na voorafgaand geneeskundig onderzoek tot zekerheid dat het overlijden niet twijfelachtig was) wordt zorg gedragen.

Weesp. Lijkenhuis.

Winkel. Er zijn vijf personen aangesteld om de aan de ziekte gestorvenen te begraven. [13 gemeenten.]

Maatregelen van bijzonderen aard. Abbekerk. De geneeskundige zal in overleg met den geneesheer te Twisk zoodanige middelen beramen, als strekken kunnen tot wering der ziekte.

Hilversum. Er zullen vooreerst geene straatmuzikanten worden toegelaten.

Huizen. De raad heeft besloten tot de daarstelling van privaten voor de huizen van de algemeene armen, en voorts om de ingezetenen uit te noodigen zoodanige privaten voor hunne huizen daar te stellen, wanneer deze nog niet aanwezig zijn. Er zal verlof worden gevraagd om in de kerk school te houden.

Krommenie. Het polderwater zal, ingevolge toezegging van het polderbestuur, niet beneden zomerpeil uitgemalen worden.

Muiden. Er zal een naauwlettend toezigt worden gehouden op de eetwaren.

Er zullen geene personen worden toegelaten tot het geven van straatmuziek, ten einde zooveel mogelijk zonder huisvesting rondzwervende personen te weren.

Nederhorst den Berg. De bewoners van perceelen aan de rivier gelegen zijn uitgenoodigd en aangespoord in het algemeen de schippers de gelegenheid te benemen vóór hunne perceelen eene ligplaats te houden, ten einde hierdoor eene besmetting van elders te voorkomen.

Wanneer het mogt blijken dat nog andere maatregelen noodig zijn, zullen die genomen worden om de geheele besmetting te voorkomen.

Petten. Verboden om in de herbergen op den 2den Pinksterdag de viool te doen gaan, hetgeen anders gewoonlijk plaats had.

Rijp. Er zal hier en daar in de gemeente teer worden gebrand.

Texel. Aan vlaswieders, uit Zuidholland afkomstig, zal in eene geschikte woning huisvesting worden verleend.

Twisk. De geneeskundige zal in overleg met den geneesheer te Abbekerk zoodanige middelen beramen, als strekken kunnen tot wering der ziekte. [10 gemeenten.]

Algemeene berigten. Aalsmeer. De leden van den raad der verschillende armbesturen en de overige voornaamste ingezetenen opgewekt, om met raad en daad hulp te verleenen, wanneer de ziekte in de gemeente ontstaat. Voorts zijn de ingezetenen opmerkzaam gemaakt om zich te onthouden van het gebruik van schadelijke eetwaren.
Men is er niet in geslaagd een lokaal tot verpleging der lijders te bekomen.

Ankeveen. De geneesheeren in de aangrenzende gemeenten Nederhorst den Berg en 's Graveland woonachtig, zijn uitgenoodigd om, wanneer hunne hulp wordt ingeroepen, die onverwijld te verleenen, en bij het ontstaan van een ziektegeval te Ankeveen daarvan dadelijk aan den burgemeester kennis te geven.

Avenhorn. Men heeft bij gebreke aan localiteit en uit aanmerking van de beperkte fondsen der gemeente van de inrigting van eene woning tot ziekenverpleging moeten afzien, te meer ook omdat de ervaring bij vroegere cholera-epidemiën heeft geleerd, dat geen lijders genegen waren zich in het destijds daarvoor bestemde ziekenhuis te doen verplegen.

Bennebroek. Burgemeester en wethouders zijn door den raad der gemeente gemagtigd in het belang der algemeene gezondheid zoodanige maatregelen te nemen, als noodig zullen worden bevonden.

Bergen. Men betwijfelt de uitvoerbaarheid van lokalen beschikbaar te stellen voor tijdelijke hospitalen, uit hoofde van gebrek aan geschikte lokaliteit, tenzij men daartoe de openbare scholen wilde inrigten, hetgeen voor 's hands als ondoelmatig werd beschouwd, en mitsdien alleen in den uitersten nood zou vermogen plaats te hebben. Bovendien is men van meening dat de overbrenging van zieken naar een hospitaal bezwaarlijk zal kunnen geschieden zonder bewilliging van de lijders, en gelooft men dat op dusdanige bewilliging niet zal kunnen worden gerekend, waardoor de geheele inrigting nutteloos zoude worden.

Bovenkarspel. Er is besloten middelen te beramen om de ziekte bij een onverhoopt uitbreken te verzachten of zoo mogelijk te stuiten.

Bussum. De geneesheer heeft verklaard middelen gereed te zullen hebben en dadelijk hulp te zullen verleenen, als ook de raadsleden.

Uit hoofde door den raad geen voldoend besluit is genomen, zal de burgemeester, ingeval de ziekte mogt uitbreken, naar bevind van zaken handelen.

Enkhuizen. Burgemeester en wethouders houden overleg met de geneeskundigen tot afwering zoo mogelijk der dreigende ziekte.

Graft. Er zal zoo veel mogelijk worden gelet op de door den Minister gegeven wenken.

Heerhugowaard. Er zal zooveel mogelijk worden gelet op de door den Minister gegeven wenken.

Helder. De nieuwe wegen in den polder, die door hunne lage ligging modderig en vuil waren, opgehoogd en van afwateringen voorzien, en een begin gemaakt met de ophooging der zoogenaamde Brandstegen in de Nieuwstraat.

Hoorn. Bij het ontstaan der ziekte zullen de door den Minister gegeven wenken worden nagekomen.

Limmen. Men is niet geslaagd in het verkrijgen van een lokaal tot verpleging der lijders; over het al of niet houden der kermis, die eerst in September plaats heeft, zou later worden beraadslaagd.

St. Maarten. Bij het ontstaan der ziekte zal de publicatie van den Minister ter openbare kennis worden gebragt.

Nieuwe Niedorp. Alle maatregelen worden genomen die strekken kunnen om de ziekte bij het ontstaan te bestrijden.

Oosthuizen. Alle maatregelen zullen worden genomen die strekken kunnen om de ziekte te weren.

Opmeer. Alle mogelijke maatregelen zullen worden genomen tot bestrijding der ziekte.

Oterleek. Het houden van eene gematigde levenswijze is aan de ingezetenen aanbevolen.

Ouder-Amstel. Men is er niet in geslaagd om een geschikt lokaal te verkrijgen tot verpleging der lijders.

St. Pancras. Er bestond geene gelegenheid om een afzonderlijk gebouw tot verpleging der lijders beschikbaar te stellen.

Rijp. Er zijn geene lokalen aan te wijzen welke zouden kunnen worden ingerigt tot verpleging der lijders.

Schagen. De meest mogelijke matigheid in het gebruik van spijs en drank worden den ingezetenen aanbevolen.

Schermerhorn. De armbesturen gemagtigd om bij het ontstaan der ziekte, in overleg met den geneesheer, de noodige maatregelen dienaangaande te nemen en uitgaven te doen, en om in dat geval de school tijdelijk te sluiten.

Schoten. Er bestaat geene gelegenheid om de lijders in een daartoe geschikt lokaal te verplegen.

Spaarndam. Er bestaat geene gelegenheid om de lijders in een daartoe geschikt lokaal te verplegen. Het bestuur der gemeente Haarlemmerliede en Spaarnwoude heeft er echter in bewilligd, dat bij voorkomende gevallen gebruik worde gemaakt van het lokaal, 't welk in den Waarderpolder in gereedheid is gebragt. Hiervan is ook reeds gebruik gemaakt door een tijdelijk te Spaarndam werkzaam geweest zijnde arbeider, die door de ziekte werd aangetast.

Sybekarspel. Den geneeskundige uitgenoodigd inlichting te willen geven omtrent alles wat in het belang van den openbaren gezondheidstoestand en ook zooveel mogelijk tot wering der ziekte noodig en wenschelijk wordt bevonden.

Texel. In het belang der gezondheid zullen de noodige maatregelen worden genomen.

Uithoorn. De leden van den raad, de verschillende armbesturen en de overige voornaamste ingezetenen opgewekt, om met woord en daad hulp te verleenen wanneer de ziekte mogt ontstaan.
De ingezetenen voorts opmerkzaam gemaakt om zich te onthouden van het gebruik van schadelijke eetwaren enz. Men is er niet in geslaagd een lokaal tot verpleging der lijders te bekomen.

Urk. De politie zal toezien dat al wat voor de gezondheid schadelijk is worde vermeden.

Warder. Men heeft er niet in kunnen slagen om een lokaal te verkrijgen tot verpleging van lijders.

Warmenhuizen. Met de meeste naauwgezetheid zullen middelen worden aangewend en de voorschriften in acht genomen die door den geneeskundigen inspecteur zijn aanbevolen en voorgeschreven, welke ter kennisse van de ingezetenen zullen gebragt worden als de ziekte mogt uitbreken.

Wervershoof. De gegeven wenken en voorbehoedmiddelen zullen bij het ontstaan der ziekte ter kennis van de ingezetenen gebragt worden.

Westwou -an den geneesheer zijn de noodige inlichtingen gevraagd.

Westzaan. De geneeskundigen zijn uitgenoodigd om elk geval van cholera onmiddellijk ter kennis van den burgemeester te brengen. Voorts zullen de gegeven wenken zooveel mogelijk opgevolgd worden.

Wieringerwaard. De maatregelen van voorzorg zijn aan de ingezetenen door den druk bekend gemaakt.

Winkel. Alle bedelaars, liedjeszangers, straatmuzikanten, enz. zullen streng worden geweerd.

Wognum. Men heeft het niet wenschelijk geacht een lokaal tot verpleging der lijders in te rigten, hoofdzakelijk om de belangrijke kosten die daaraan voor de gemeente zouden verbonden zijn.

Wormerveer. Bij het ontstaan der ziekte zullen aan de ingezetenen de noodige wenken en voorschriften worden gegeven.

Zaandijk Er worden pogingen aangewend voor het verkrijgen van een geschikt lokaal. Men is geslaagd in het opsporen van een manspersoon tot oppassing en verpleging der lijders.

Zandvoort. De aandacht der ingezetenen is door den burgemeester gevestigd op een aantal misbruiken in levenswijze en gewoonten.

Zuidscharwoude. De ingezetenen zijn opmerkzaam gemaakt op de aanbevolen behoedmiddelen tegen de ziekte.

Zwaag. Alles zal worden aangewend wat strekken kan tot bestrijding der ziekte. Men heeft echter voor 's hands geen lokaal ingerigt tot verpleging der lijders. In hoogen nood zullen daartoe de schoollokalen gebezigd worden. [42 gemeenten.]

Geene voorbereidende maatregelen zijn genomen door de gemeenten: Blokker, Hoogkarspel, Hoogwoud (de kermis is gehouden.) *Katwoude, Nibbikswoud, Wieringen* (alleen is de kermis niet gehouden), *Wijde Wormer.* [7 gemeenten.]

Verordeningen vastgesteld in de gemeenten: Barsingerhorn. Eene, houdende voorschriften ter voorkoming van besmettelijke ziektegevallen, en eene tot bevordering van reinheid en gezondheid, welke streng gehandhaafd worden.

Boven'karspel. Eene, tot beteugeling der verspreiding der ziekte.

Haarlemmermeer. Eene, tegen het verspreiden van besmettelijke ziekten.

Hilversum. Eene, op het maken van mesthoopen; eene, omtrent de inrigting der privaten in en bij de woningen, en eene, tot wering van besmettelijke ziekten.

Huizen. Eene, afval van vuilnis, enz.

Ilpendam. Eene, houdende bepalingen omtrent den algemeenen gezondheidstoestand.

Petten. Eene, houdende maatregelen van gezondheidspolitie.

Schagen. Eene, houdende maatregelen ter voorkoming van besmettelijke ziekten.

Schoorl. Eene, houdende maatregelen van gezondheidspolitie.

Texel. Eene, houdende bepalingen tegen de verspreiding der ziekte.

Wormerveer. Eene, tot wering van besmettelijke ziekten. [11 gemeenten.]

Scheepvaart. Publicatiën werden tot de belanghebbenden gerigt in de gemeente *Westzaan*, waarbij de aangegeven wenken zijn kenbaar gemaakt.

Zorg voor zuiver drinkwater. Alkmaar. De vaartuigen worden van versch drinkwater voorzien.

Beets. Er zijn maatregelen genomen om de schepen, wanneer er cholera-lijders aan boord zijn, ot indien zij van besmette streken komen, van versch drinkwater ta voorzien.

Enkhuizen. De havenmeester zal zorg dragen om de schepen, komende uit gemeenten waar de ziekte heerscht, des noodig van gemeentewege van versch drinkwater te voorzien, nadat het aan boord aanwezige water zal zijn weggestort, in welk geval daarvan door hem een bewijs aan den schipper zal worden afgegeven.

Haarlemmerliede en Spaarnwoude. Aan de werf van Rhijnland bestaat gelegenheid om versch water te bekomen, doch de meeste schippers die de sluizen doorgaan en van den kant van Haarlem komen, hebben zich daar ter stede reeds van versch drinkwater voorzien, terwijl zij die van de zijde van het IJ komen, zoo digt bij Haarlem zijn, alwaar zij weten dat goed welwater te verkrijgen is, dat zij slechts zelden van de bestaande gelegenheid gebruik maken.

Hoorn. Voor het vervangen van het zich aan boord bevindende drinkwater wordt gezorgd.

Ilpendam. Aan ieder schip, 't welk aanlegt en van eene plaats komt waar cholera heerscht, zal versch drinkwater worden verstrekt, van welke verstrekking aan den schipper een bewijs zal worden uitgereikt.

Medemblik. Het aan boord van schepen komende uit gemeenten, waar

cholera heerscht, aanwezige drinkwater zal worden weggeworpen en zuiver drinkwater van gemeentewege verstrekt; van die verstrekking zal door den burgemeester een bewijs aan den schipper worden afgegeven.

Oudendijk. Wanneer er cholera-lijders aan boord zijn van de binnenkomende schepen, of als die schepen van besmette plaatsen komen, zullen er maatregelen genomen worden om het zich aan boord bevindende drinkwater door ander versch water te vervangen.

Purmerende. De in deze gemeente aanwezige cholera-commissie heeft op zich genomen versch drinkwater te verstrekken aan die schepen, welke daaraan behoefte hebben.

Terschelling. Er is gezorgd dat de schippers van goed zuiver en versch water worden voorzien.

Vlieland. De schepen zullen van zuiver drinkwater worden voorzien.

Zijpe. De vaartuigen, welke van plaatsen komen waar de ziekte heerscht, zullen van goed drinkwater worden voorzien. [12 gemeenten.]

Reiniging en desinfectie van schepen. Alkmaar. De schepen op welke de ziekte heeft geheerscht worden berookt en schoongemaakt.

Amsterdam. Desinfectie van schepen, waarop zich cholera-gevallen hebben voorgedaan, wordt met zorg aangewend.

Beverwijk. Bij voorkomende ziektegevallen worden de vaartuigen gedesinfecteerd.

Haarlem. De schepen worden gedesinfecteerd.

Helder. De vaartuigen die zieken aan boord hebben, worden gedesinfecteerd; ook dezulke die zieken aan boord hebben gehad.

Ilpendam. Voor de noodige desinfectie van de schepen die zieken aan boord hebben zal worden gezorgd.

Medemblik. Voor de zuivering der schepen die cholera-lijders aan boord hebben zal zorg worden gedragen.

Texel. Omtrent de desinfectie zal overeenkomstig de gegeven voorschriften worden gehandeld.

Urk. De vaartuigen die cholera-lijders aan boord hebben, zullen worden gezuiverd en schoongemaakt.

Vlieland. De schepen die choleralijders aan boord hebben, zullen worden gezuiverd

Weesperkarspel. De desinfectie van vaartuigen zal bij politiemaatregel worden bevolen.

Wieringen. Mogten er zich op de schepen gevallen van cholera voordoen, dan zal voor eene behoorlijke zuivering dier schepen zorg worden gedragen. [12 gemeenten.]

Voorziening in geneeskundige hulp. Alkmaar. De op twee vaartuigen aangetaste lijders zijn in het gasthuis opgenomen en verpleegd.

Amsterdam. Op de verpleging van aan boord zijnde lijders wordt toezigt gehouden.

Assendelft. Er is zorg gedragen dat aan de sluis te Nauerna eenige middelen in voorraad zijn om, ingeval er eene schuit of schip mogt aankomen, aan boord waarvan zich een cholera-lijder mogt bevinden, in afwachting van geneeskundige hulp te worden toegediend.

Beverwijk. Op een klein vaartuig is een ziektegeval voorgekomen; de lijder is dadelijk in het daartoe ingerigt lokaal opgenomen en verpleegd. Bij verder voorkomende gevallen zal op gelijke wijze worden gehandeld.

Helder. De geneeskundigen zijn uitgenoodigd van goeden raad te dienen.

Medemblik. De cholera-lijders zullen, indien zij zich daartegen niet verzetten, naar het cholera-hospitaal worden overgebragt om aldaar verpleegd te worden. Bij weigering van de lijders om het schip te verlaten zal dit op de voor de ligging afgezonderde plaats onder toezigt der politie blijven.

Ouder-Amstel. Wanneer voorbijvarende schippers door de ziekte worden aangetast kunnen zij in de woning, die tot verpleging van zoodanige lijders is ingerigt, worden opgenomen.

Schoten. Mogten schippers, door de ziekte aangetast, verpleging verlangen, dan zullen zij voorzeker kunnen worden opgenomen in het lokaal te Haarlemmerliede, hetwelk in de onmiddellijke nabijheid van de losplaats der schepen is gelegen. Men gelooft echter dat de schippers liever aan boord zullen verpleegd worden. In Schoten is geene gelegenheid uit te denken tot het daarstellen van een lokaal ter verpleging.

Spaarndam. Mogten schippers door de ziekte worden aangetast en verpleging verlangen, dan zal dit kunnen geschieden in het lokaal hetwelk in den Waarderpolder onder Haarlemmerliede en Spaarnwoude gereed gemaakt is, daar dit lokaal ter beschikking van Spaarndam is gesteld.

Terschelling. Zoo een der schippers geneeskundige hulp verlangt, zal die verleend worden in het lokaal voor zoodanige zieken bestemd.

Urk. De schippers die door de ziekte worden aangetast kunnen ter verpleging worden opgenomen in het gemeentepakhuis, dat voor de lijders is ingerigt. Een viertal personen zijn beschikbaar om de lijders naar de bedoelde inrigting over te brengen en op te passen.

Vlieland. De schippers en opvarenden, die door de ziekte mogten worden aangetast, zullen onder geneeskundige behandeling genomen worden.

Wieringen. Mogten er zich op de schepen gevallen van cholera voordoen, dan zal voor eene doelmatige behandeling der zieken zorg worden gedragen.

Zijpe. Bij voorkomende gevallen zal ter voorziening in geneeskundige hulp naar omstandigheden worden gehandeld. Er bestaat echter bezwaar om op de zes punten in de gemeente, waar de vaartuigen gewoonlijk liggen om te lossen of te laden, lokalen tot verpleging der lijders in te rigten. [14 gemeenten.]

Geneesmiddelen verkrijgbaar gesteld. Assendelft. Zorg gedragen dat aan de sluis te Nauerna geneesmiddelen in voorraad zijn, die, ingeval er een schuit of schip mogt aankomen aan boord waarvan zich een cholera-lijder mogt bevinden, in afwachting van het inroepen van geneeskundige hulp, dadelijk kunnen worden toegediend. [1 gemeente.]

Afzondering van schepen. Amsterdam. Op de afzondering van schepen wordt toezigt gehouden; die afzondering wordt met zorg aangewend.

Enkhuizen. In deze gemeente zijn de noodige maatregelen genomen om binnenvallende schepen, aan wier boord zich cholera-lijders bevinden, behoorlijk van andere vaartuigen verwijderd te houden, terwijl den havenmeester is opgedragen zoodanige vaartuigen, hetzij op stroom te doen halen, of, bij bezwaar daartegen, in een afzonderlijken hoek der haven ligplaats te geven, en dien daarvoor uitsluitend beschikbaar te houden.

's Graveland. In deze gemeente houden geene van elders komende schepen tijdelijk verblijf; die schepen, gewoonlijk geladen met frieschen turf voor de tapijtfabrieken te Hilversum, varen slechts door naar de plaats van bestemming. Aan den brugwachter in het Noordeinde der gemeente, alwaar die schepen aankomen, is de last verstrekt, telkens wanneer zulk een vreemd schip zich tot het binnenkomen aanmeldt, vooraf te onderzoeken, of er zich zieken aan boord bevinden, en zoo ja, het schip niet in de 'sGravelandsche vaart toe te laten, maar daarvan onverwijld aan den burgemeester kennis te geven, welke alsdan de voorgeschreven maatregelen zal ten uitvoer leggen.

Helder. De vaartuigen die zieken aan boord hebben worden afgezonderd, zoomede die aan boord waarvan zieken geweest zijn.

Marken. Mogten schepen, aan boord waarvan zich cholera-lijders bevinden, de gemeente aandoen, dan zullen die in zee bij het eiland voor anker moeten blijven.

Medemblik. De schepen, die cholera-lijders aan boord hebben, zullen onmiddellijk van den wal worden verwijderd en op eene zooveel mogelijk afgezonderde plaats in de haven geankerd worden.

Vlieland. Bij voorkomende ziektegevallen zal aan de vaartuigen eene afzonderlijke ligplaats in de nabijheid der haven worden aangewezen.

Weesperkarspel. Mogten er zich gevallen van cholera op in de nabijheid van woningen liggende schepen voordoen, dan kunnen er in overleg met de beambten van de Keulsche vaart maatregelen worden getroffen om deze schepen op behoorlijken afstand van huizen te verwijderen.

Zaandijk. Aan schepen die cholera-lijders aan boord hebben zal eene bijzondere ligplaats buiten de kom der gemeente worden aangewezen. [9 gemeenten.]

Reiniging en desinfectie van de omgeving van lijders. Alkmaar. De kleederen, bedden enz. der lijders gedesinfecteerd en daarna alles behoorlijk schoongemaakt.

Amsterdam. Reiniging en desinfectie worden met zorg aangewend.

Haarlem. De liggingstukken, waarop een lijder was overleden, werden verbrand en kosteloos door nieuwe vervangen.

Medemblik. Voor de zuivering van de uitwerpselen der lijders en van het linnen en beddegoed zal de noodige zorg worden gedragen.

Texel. Omtrent de desinfectie zal overeenkomstig de gegeven voorschriften worden gehandeld.

Vlieland. De goederen der lijders zullen worden gezuiverd. [6 gemeenten.]

Maatregelen bij de begraving van aan cholera overledenen. Haarlem. De lijken worden zoo spoedig mogelijk van de schepen verwijderd. [1 gemeente.]

Algemeene berigten. Aalsmeer. Vóór het vertrek der vaartuigen waarop de ziekte had geheerscht, is door den burgemeester van een en ander kennis gegeven aan het bestuur der gemeente, die zij voornemens waren het eerst aan te doen.

Amsterdam. Men vleit zich dat de aangeweude middelen bij eene gestrenge toepassing voldoende zullen blijven om de verspreiding der

ziekte door schepen, voor zooveel deze gemeente betreft, te voorkomen, of althans grootendeels te beperken.

Avenhorn. Bij voorkomende ziektegevallen zal zooveel mogelijk alles worden aangewend wat strekken kan om het overbrengen der ziekte naar andere plaatsen tegen te gaan.

Beets. Mogten er schepen komen die cholera-lijders aan boord hebben, dan zullen de vereischte maatregelen dienaangaande genomen worden.

Bennebroek. Aan de brugwachters in deze gemeente is verzocht bij het binnenloopen van vaartuigen zich overeenkomstig de hun medegedeelde aanschrijving te gedragen.

Beverwijk. Men zal de aangegeven wenken zooveel mogelijk in acht nemen.

Broek in Waterland. De gegeven voorschriften zullen in deze gemeente getrouw worden nagevolgd.

Bussum. Aan de Roodebrug, zijnde de grens der gemeente, zijn de noodige maatregelen genomen ten einde te beletten, dat de vaartuigen ingeval er zieken aan boord zijn of geweest zijn, de gemeente inkomen, terwijl mogt dit zoo zijn, daarvan onmiddellijk aan den burgemeester moet worden kennis gegeven.

Enkhuizen. In deze gemeente zijn de noodige maatregelen genomen om binnenvallende schepen aan wier boord zich cholera-lijders bevinden in een afzonderlijken hoek der haven eene ligplaats te geven, terwijl burgemeester en wethouders van een en ander berigt zullen geven aan den burgemeester der gemeente werwaarts zoodanige schepen voornemens zijn te vertrekken.

Haarlem. Er wordt het noodige gedaan ten einde te verhoeden dat op de schepen zelve de ziekte zich voortplant.

Heemstede. De aangegeven wenken, om het overbrengen der cholera door de binnenlandsche scheepvaart tegen te gaan, worden opgevolgd.

Heerhugowaard. Ofschoon in deze gemeente geen scheepvaart bestaat, dewijl de polder door eenen ringdijk omgeven is, zal echter overeenkomstig de aangegeven wenken worden gehandeld, wanneer zich het geval mogt voordoen, dat een schipper in de ringvaart vertoefde en zich aan boord van zijn vaartuig gevallen van cholera opdeden.

Helder. Er zullen zoodanige maatregelen worden genomen als tot voorkoming en verspreiding der ziekte noodig worden geacht. Voorts is van den directeur der marine mededeeling ontvangen, dat wanneer zich aan boord van binnenkomende zeeschepen gevallen van besmette-

telijke ziekten voordeden of voorgedaan hadden, daarvan door den visiteur der quarantaine onmiddellijk aan burgemeester en wethouders berigt zou worden gezonden.

Hoogwoud. Tot wering van de verspreiding der ziekte worden zoodanige maatregelen genomen, als de omstandigheden en het belang der zaak vereischen.

Hoorn. Aan den havenmeester is last gegeven de schippers, alvorens zij met hunne vaartuigen de zeesluis binnenloopen, af te vragen, of zij cholera-lijders aan boord hebben of wel van besmette plaatsen komen. Bij het onverhoopt aan boord zijn van lijders zal overeenkomstig de aangegeven wenken worden gehandeld.

Huizen. Mogt er zich onverhoopt een cholera-geval op de van elders binnenloopende schepen voordoen, dan zullen de gegeven voorschriften worden opgegeven.

Ilpendam. Door de ligging dezer gemeente aan het Noordhollandsch kanaal is er geene gelegenheid voor de scheepvaart om in de kom van het dorp te kunnen binnenloopen of om er door te kunnen varen. Ook is het eene zeldzaamheid dat er een schip achter de gemeente in het kanaal aanlegt, doordien de gemeente op een te korten afstand ligt van Purmerende en Buiksloot; alleen gebeurt dit nog wel met een enkel turfschip voor de neringdoenden.

Mogt zich echter het geval voordoen dat een schip tot het een of ander doel aanlegt, dan zal worden geïnformeerd of er cholera-lijders aan boord zijn, waarna alsdan terstond zal worden kennis gegeven aan het bestuur der gemeente werwaarts het schip zich in de eerste plaats begeeft.

Koog aan de Zaan. De aangegeven wenken zullen in acht worden genomen en bij voorkomende gevallen van cholera-lijders aan boord van schepen zal men alles aanwenden, wat aangegeven is tot voorkoming van verspreiding of overbrenging der ziekte naar andere gemeenten.

Kwadijk. In deze gemeente leggen zelden schepen aan, terwijl er nimmer vaartuigen doorvaren. Een enkel turfschip ligt soms aan het einde der gemeente. Wanneer dit nu plaats heeft, wordt door den dienaar van politie onderzocht, of zich aan boord ook cholera-lijders bevinden.

Mogt zoodanig geval voorkomen, dan zal overeenkomstig de aangegeven wenken gehandeld worden, en zullen alsdan die maatregelen genomen worden, welke strekken kunnen om de verspreiding der ziekte zooveel mogelijk tegen te gaan.

Landsmeer. Het noodige zal worden verrigt; de eenige scheepvaart bestaat echter alleen daarin, dat vele personen per schuit van Landsmeer naar Amsterdam gaan om zaken te doen.

St. Maarten. De vaarten in deze gemeente zijn van dien aard, dat de cholera door de scheepvaart niet kan worden overgebragt. Men is eenstemmig van gevoelen dat de aangegeven wenken in deze gemeente niet van toepassing zijn te achten. Al het mogelijke wordt echter gedaan wat strekken kan om zoo doenlijk de ziekte te weren, of bij uitbreiding, kan het zijn, in haren voortgang te stuiten.

Medemblik. Van het vertrek van een schip, waarop zich een cholera-lijder bevonden heeft, zal terstond kennis worden gegeven aan den burgemeester der gemeente werwaarts het schip zich in de eerste plaats begeeft. De politie, de havenmeester en de verdere gemeente-ambtenaren zullen streng de hand houden aan de gegeven voorschriften.

Middelie. In deze gemeente leggen zelden schepen aan, terwijl er nimmer vaartuigen doorvaren. Een enkel turfschip ligt soms aan het einde der gemeente. Wanneer dit nu plaats heeft, wordt door den dienaar van politie onderzocht of zich aan boord ook cholera-lijders bevinden.

Mogt zoodanig geval voorkomen, dan zal overeenkomstig de aangegeven wenken gehandeld worden en zullen alsdan die maatregelen worden genomen, welke strekken kunnen om de verspreiding der ziekte zooveel mogelijk tegen te gaan.

Monnikendam. Vermits met uitzondering van visschersvaartuigen een betrekkelijk gering getal schippers met hunne vaartuigen de gemeente bereiken, zijn de gegeven voorzorgmaatregelen zeer gemakkelijk op te volgen en wordt daaraan dan ook voldaan.

Naarden. Uit hoofde de scheepvaart binnen de kom of binnenhaven der gemeente zich tot een enkel turfvervoerend schip bepaalt, en ook die om de gemeente door de buitengracht naar de aanwezige Zanderij thans van weinig beteekenis is, daar zij kortstondig en een half uur van de bebouwde kom der gemeente verwijderd vertoeven, heeft men de aanwending van middelen tot het tegengaan der overbrenging van cholera door de binnenlandsche scheepvaart voor alsnog niet noodig geacht.

Oostzaan. De aangegeven wenken zullen, voor zoover die mogten te pas komen, met nadruk worden opgevolgd.

Oudendijk. Mogten er schepen aankomen, dan zijn de veldwachters gelast de schippers der vaartuigen, vóór zij verder binnenloopen, af te vragen of zij cholera-lijders aan boord hebben, en of zij van besmette plaatsen komen.

Oudorp. In deze gemeente zijn geene maatregelen te nemen om het overbrengen der cholera door de scheepvaart tegen te gaan, vermits zich de scheepvaart enkel bepaalt tot het doorvaren van de Hoornsche

trekschuiten en enkele marktschuiten van en naar Alkmaar; langs de vaart bevinden zich niet dan op eenigen afstand woningen, terwijl nimmer eenige schuit aldaar vertoeft.

Purmerende. De sluiswachters aan de sluis van het Groot Noordhollandsch Kanaal zullen in vereeniging met de gemeente-veldwachters bij de verblijvende en doorvarende schepen onderzoeken, of zich aan boord cholera-lijders bevinden of bevonden hebben, ten einde die maatregelen te kunnen nemen, welke noodig zullen bevonden worden.

Ransdorp. Wanneer zich aan boord der schepen, welke de haven of aanlegplaatsen dezer gemeente aandoen, cholera-lijders bevinden, dan zal overeenkomstig de aangegeven wenken worden gehandeld, ook bij hun vertrek uit de gemeente.

Rijp. De aangegeven wenken zullen zooveel mogelijk worden opgevolgd.

Schellinkhout. Mogt er een schip aankomen aan boord waarvan zich cholera-lijders bevinden, dan zal zooveel mogelijk overeenkomstig de aangegeven wenken worden gehandeld.

Schermerhorn. Uit hoofde de binnenlandsche scheepvaart in deze gemeente niet te beteekenen heeft, achtte men de voorgeschreven maatregelen deswege niet van toepassing.

Spaarndam. Bij de menigvuldige doorvaart van schepen in deze gemeente is het uiterst moeijelijk een bepaald toezigt op den gezondheidstoestand van het zich daarop bevindend personeel te houden. De vaartuigen houden zich in deze gemeente niet dan bij stormweder of belemmerde vaart door waterstand, langer of korter, op; veelal is het dus, bijzonder in dit jaargetijde, spoedig doorschutten.

Texel. Aan den raad is opgedragen zoodanige maatregelen te nemen als strekken kunnen tot voorziening in alles wat noodig zal worden geacht.

Urk. In deze gemeente zijn overeenkomstig de aangegeven wenken maatregelen genomen; de aankomende schepen, die om de eene of andere reden verblijf houden, worden onmiddellijk onderzocht of er ook zieken aan boord zijn. Wijders zal men al datgene doen wat nuttig zal worden bevonden.

Ursum. De voorgestelde maatregelen zijn voor deze gemeente niet van toepassing geacht, omdat de binnenlandsche scheepvaart te Ursum niets te beteekenen heeft.

Warder. Door de ondiepte der slooten in deze gemeente kunnen de schepen welke van elders komen niet aanleggen noch doorvaren, en kunnen ook de gemeente van de landzijde moeijelijk naderen.

Eene buitenhaven bestaat er niet. Er is dus geen vrees dat de cholera door schepen zal worden overgebragt.

Weesp. In deze gemeente worden de aangegeven wenken ter voorkoming der verspreiding van de cholera opgevolgd. Overigens is in het reglement van politie voor het kanaal, genaamd de Keulsche vaart, alsmede in de plaatselijke verordening op de straatpolitie bepaald, dat niemand zonder vergunning van burgemeester en wethouders met eene schuit of schip eene vaste ligplaats in de openbare wateren der gemeente mag innemen.

Westzaan. In deze gemeente zal overeenkomstig de gegeven voorschriften worden gehandeld.

Wieringen. In deze gemeente zijn geene buitengewone maatregelen genomen met betrekking tot de scheepvaart, daar de scheepvaart zeer gering is, en de schippers, wanneer zij de gemeente aandoen, bij gemis van eene haven, op stroom blijven liggen, plus minus 400 el van den wal.

Wieringerwaard. Van de gegeven werken en voorschriften is aan de drie veerschippers dezer gemeente mededeeling gedaan. Zij hebben verklaard zich daarnaar te zullen gedragen.

Winkel. De aangegeven wenken zullen worden behartigd.

Wormer. De aangegeven wenken zullen worden opgevolgd. De vreemde schippers welke in deze gemeente goederen aanvoeren zijn verpligt om buiten de kom der gemeente met hun schip te blijven liggen, uithoofde de bestaande sluizen voor hen te klein zijn om te schutten, en het vaarwater te ondiep om er door te komen.

Wijdenes. Er zullen bij voorkomende gevallen van cholera op de schepen zoodanige maatregelen worden genomen, als de omstandigheden vorderen.

Zaandijk. Aan den pachter van de schutsluis in den Lagendijk is last gegeven om streng na te gaan, hoedanig de gezondheidstoestand aan boord van de geschut wordende vaartuigen is, en om bij twijfel hieromtrent dadelijk daarvan het gemeentebestuur te onderrigten, terwijl het hem verboden is de schutting te doen van een vaartuig, dat iemand door de cholera aangetast aan boord heeft.

Zuid- en Noord-Schermer. De scheepvaart beteekent in deze gemeente zoo weinig dat het niet noodzakelijk is geacht dienaangaande bijzondere maatregelen te nemen. Alleen om de twee of drie weken voert men brandstoffen van elders aan, terwijl een opkooper van binnenvisch, te Zaandam woonachtig, slechts van tijd tot tijd in de gemeente komt om visch in te laten; voorts hebben de aanvoeren van metselmaterialen

in het voorjaar reeds plaats gehad, zoodat schippers, die zich met zulke aanvoeren onledig houden, in dit jaar niet meer te Zuid- en Noord-Schermer te wachten zijn.

Zuid-Scharwoude. Er zijn geen middelen aangewend om het overbrengen der cholera door de binnenlandsche scheepvaart voor te komen. Omdat er geen andere scheepvaart plaats heeft dan van Zuid-Scharwoude naar Amsterdam, vice versa, tot vervoer van producten van den landbouw, alleen door schippers in de gemeenten aan den Langedijk woonachtig, alsmede de wekelijksche marktschuit naar Alkmaar en terug met kaas en granen. [48 gemeenten.]

Toezigt op de schepen. Alkmaar. De binnenlandsche en andere schepen worden aan een streng politie-toezigt onderworpen en kunnen krachtens art. 99 der bestaande politieverordening worden verpligt zoodanig te verhalen als door den havenmeester wordt gelast; krachtens de politieverordening zijn reeds aan twee vaartuigen, op welke de ziekte heeft geheerscht, eene ligtplaats aangewezen benoorden de spoorwegbrug over het Noordhollandsch Kanaal.

Amsterdam. Er wordt voldoende toezigt op de aankomende schepen gehouden.

Beets. De veldwachters zijn gelast om indien er schepen mogten aankomen, de schippers dier vaartuigen, vóór zij verder binnenloopen, af te vragen of zij cholera-lijders aan boord hebben en of zij van besmette plaatsen komen.

Bennebroek. Door de politie zal een behoorlijk toezigt worden gehouden op het binnenloopen van vaartuigen.

Bussum. Er wordt toezigt op de binnenkomende vaartuigen gehouden.

Diemen. Door de plaatselijke politie wordt een streng toezigt op de schepen gehouden.

Graft. Op de voorbijgaande schepen en het Groot Noordhollandsch Kanaal zal, voor zooverre zij met de aan het kanaal gelegen dorpen in aanraking komen, een naauwlettend toezigt worden gehouden.

's Graveland. Op binnenkomende schepen wordt door den brugwachter aan het noordeinde der gemeente toezigt gehouden.

Heemstede. In deze gemeente wordt een naauwlettend toezigt gehouden op alle aankomende vaartuigen.

Helder. De beambten van politie (aan wie de gegeven wenken zijn kenbaar gemaakt) zijn gelast op alle aankomende vaartuigen een wakend

oog te houden, en bij het vermoeden van ziektegevallen, daarvan terstond aan burgemeester en wethouders mededeeling te doen.

Hoogwoud. In deze gemeente bestaat weinig binnenlandsche scheepvaart. Er is slechts één veer op Alkmaar en eene los- of ladingplaats aan den zeedijk te Aartswoud voor schepen uit zee. Telkens echter wordt bij de aankomst van schepen naauwlettend toegezien, of er ook cholera-lijders aan boord zijn of geweest zijn.

Ilpendam. Er wordt ook des avonds een naauwlettend toezigt gehouden op schepen, die tot een of ander doel mogten aanleggen.

Jisp. Mogt er zich onverhoopt op een der turfschepen een geval van cholera voordoen, dan zou de lijder overgebragt kunnen worden naar het in deze gemeente tot opname van de zieken bestemde vertrek, hetwelk zeer nabij de ligplaats der vaartuigen is; overigens zal men zich gedragen naar de gegeven voorschriften.

Medemblik. Op alle binnenkomende schepen zal een naauwkeurig toezigt worden gehouden, en onderzocht, of zich aan boord cholera-zieken bevinden of dat zoodanige lijders aan boord zijn geweest.

Monnikendam. De in de gemeente aanwezige cholera-commissie is uitgenoodigd naauwlettend toe te zien, dat de gegeven wenken en voorschriften, die haar zijn medegedeeld, behoorlijk worden nagekomen.

Nieuwendam. Er zal zooveel mogelijk politietoezigt gehouden worden op de scheepvaart, ten einde overeenkomstig de gegeven voorschriften die middelen aan te wenden, welke voor het vervolg mogten blijken noodzakelijk te zijn.

Oostzaan. Op de weinige vreemde schepen, welke direct de haven aan het IJ aandoen, zal een behoorlijk toezigt gehouden worden, ten einde de aangegeven wenken te kunnen opvolgen.

Ransdorp. Op alle schepen welke de haven of aanlegplaatsen dezer gemeente aandoen, zal behoorlijk toezigt worden gehouden.

Schellinkhout. Op alle aankomende en tijdelijk verblijvende schepen wordt een naauwlettend toezigt gehouden; daar er in den regel slechts weinige vaartuigen aankomen, zal dat toezigt zeer gemakkelijk te houden zijn.

Terschelling. Er zal een naauwlettend toezigt worden gehouden op de schepen in de haven.

Urk. Wanneer er op de vaartuigen, van welke de lijders verwijderd zijn, geene andere personen meer aanwezig zijn, zullen de vaartuigen onder politiebewaking worden gesteld.

Vlieland. De visiteur der quarantaine is gemagtigd om alle binnenlandsche vaartuigen, welke er mogten aankomen, te visiteren.

Watergraafsmeer. Er wordt door de plaatselijke politie een streng toezigt op de schepen gehouden.

Wormer. Er wordt een naauwkeurig toezigt op de schepen gehouden.

Wijdenes. Er is een persoon aangesteld, woonachtig in de nabijheid der ankerplaats van de vaartuigen, ten einde op de schepen welke daar aanleggen toezigt te houden, en bij voorkomende cholera-gevallen burgemeester en wethouders daarvan te onderrigten. [25 gemeenten.]

Verordening vastgesteld in de gemeenten: Barsingerhorn, bevattende maatregelen bij het voorkomen van besmettelijke ziektegevallen. De verordening wordt ook toepasselijk geacht voor de binnenlandsche scheepvaart.

Bovenkarspel, tot beteugeling van de verspreiding der ziekte door de scheepvaart.

Broek op Langedijk. In deze gemeente zijn twee verordeningen vastgesteld, ten einde het overbrengen der ziekte door de scheepvaart zooveel mogelijk tegen te gaan.

Buiksloot, ter voorkoming van het overbrengen der cholera door de scheepvaart.

Edam, op het binnenkomen van schepen, waar cholera-lijders aan boord zijn of zich bevonden hebben.

Haarlemmermeer, tegen het verspreiden van besmettelijke ziekten.

Hilversum, tot wering van besmettelijke ziekte, veroorzaakt door de binnenlandsche scheepvaart.

Hoorn, op het binnenkomen in de gemeente van vaartuigen, aan boord waarvan zich cholera-lijders bevinden of bevonden hebben.

Koog aan de Zaan, op het binnenvaren van geïnfecteerde schepen.

Krommenie, op de binnenkomende schepen.

Muiden, op de binnenkomende schepen, die cholera-lijders aan boord hebben.

Nederhorst den Berg, op het binnenloopen en verblijven van schepen. Op de uitvoering dezer verordening, in welke de hoofdzaken der voorgestelde maatregelen voorkomen, wordt stiptelijk gelet.

Nieuwe Niedorp, tot wering der verspreiding der cholera door de binnenlandsche scheepvaart.

Nieuwer-Amstel, tot wering van de overbrenging der cholera door de binnenlandsche scheepvaart.

Oude Niedorp, op het binnenkomen van vaartuigen.

Petten, houdende voorschriften van gezondheidspolitie.

Schagen, houdende maatregelen ter voorkoming van besmettelijke ziekten.

Schoorl, houdende maatregelen van gezondheidspolitie.

Sloten, op het binnenloopen en doorvaren van schepen.

Texel, houdende maatregelen tegen de verspreiding der cholera.

Uitgeest, houdende maatregelen van gezondheidspolitie, waarin ook bepalingen aangaande de schippers zijn opgenomen.

Warmenhuizen, waarin tegen de verspreiding der heerschende ziekte door de binnenlandsche scheepvaart, en tot bevordering van reinheid in de gemeente maatregelen zijn genomen.

Winkel, waarbij eenige verpligtingen aan schippers van vaartuigen worden opgelegd ter voorkoming van verspreiding der cholera. De in deze verordening voorgeschreven verpligtingen zijn in algemeene bewoordingen gesteld om in voorkomende gevallen meerdere vrijheid te hebben om naar gelang van omstandigheden te handelen.

Wormerveer, tot wering van besmettelijke ziekten, bepaaldelijk ter voorkoming van het overbrengen der cholera door de binnenlandsche scheepvaart.

Zaandam, op binnenkomende vaartuigen.

Zijpe, op binnenkomende schepen. [26 gemeenten.]

Het vaststellen eener verordening is niet wenschelijk of wel onnoodig geacht in de gemeenten: Aalsmeer. Omdat men vreest dat het opleggen der verpligtingen aan schippers, komende van geïnfecteerde plaatsen, met het oog op de plaatselijke gesteldheid niet wel houdbaar zijn zal, terwijl het (krachtens zoodanige verordening) ophouden der in grooten getale langs of door de gemeente komende vaartuigen, daarenboven ligtelijk tot het aanbrengen en verspreiden der ziekte zou kunnen bijdragen.

Akersloot, omdat de aanlegplaats der vaartuigen, zijnde het bijzonder

eigendom der gemeente, buiten de kom van het dorp is, en zoo noodig kan verboden worden dat de vaartuigen daar aan wal komen.

Alkmaar, omdat de gemeente aan de noordzijde van het groot Noordhollandsch Kanaal ligt, hetwelk dagelijksch door eene menigte groote en kleine schepen bevaren wordt, waarvan het grootste gedeelte de stad zonder oponthoud voorbijvaart, en een aanzienlijk gedeelte slechts voor korten tijd aanlegt tot het koopen van levensmiddelen, waardoor dan ook het vaststellen eener verordening voor de binnenlandsche scheepvaart een ondragelijken last zou veroorzaken aan de schippers. Men is overtuigd dat van de medewerking der schippers (die tot dusverre steeds is ondervonden), alsmede door zedelijken invloed, meer verkregen kan worden dan door het vaststellen eener verordening, die moeijelijk in alle voorkomende gevallen zou kunnen voorzien, terwijl de overtreding eerst zou kunnen vervolgd worden als de schippers reeds geruimen tijd de gemeente verlaten hebben.

Amsterdam, omdat zoodanige maatregel, zal hij doel treffen, niet dan met groot bezwaar voor handel en scheepvaart kan worden genomen.

Andijk, omdat er in deze gemeente, ofschoon zij aan zee is gelegen, geen haven bestaat waarin schepen kunnen binnenvallen. Alleen vertoeft er nu en dan aan den dijk een vaartuig om dijksmaterialen te lossen; zoodanig vaartuig verblijft slechts eenige uren terwijl de bedoelde dijk buiten de grenzen der gemeente ligt.

Assendelft, vermits het te houden toezigt aan de sluis te Nauerna op de nakoming van zoodanige verordening vele moeijelijkheden verbonden zijn, die eene rigtige toepassing naar het inzien van burgemeester en wethouders onmogelijk maken.

Avenhorn, omdat deze gemeente slechts nu en dan door enkele turfschippers wordt bezocht; te meer ook uit hoofde er geene geschikte gelegenheid tot verpleging der lijders bestaat.

Beets, omdat in deze gemeente zelden schepen binnenloopen.

Bergen, omdat er geene andere scheepvaart bestaat dan met opene vletten, in de gemeente te huis behoorende; de vaarwaters zijn ongeschikt om grootere vaartuigen door te laten, daar deze de bebouwde kom der gemeente niet kunnen naderen.

Beverwijk, omdat bij voorkomende gevallen de haven of het vaarwater geene geschikte gelegenheid aanbiedt om aan vaartuigen quarantaine op te leggen en de meeste goederen, van buiten af aangevoerd wordende, door ligters worden aangebragt, welke steeds zeer korten tijd verblijven. Ook zou de strafverordening om meerdere omstandigheden moeijelijk te handhaven zijn.

Btoemendaal, vermits de scheepvaart in deze gemeente zeer onbeduidend is, en ten aanzien van enkele binnenkomende vaartuigen, zonder zoodanige verordening, wel die maatregelen kunnen genomen worden, als met het oog op de heerschende ziekte noodzakelijk zijn te achten.

Diemen, omdat ook zonder zoodanige verordening door de plaatselijke politie een streng toezigt op de schepen wordt gehouden.

Egmond-Binnen, omdat de vaarwaters der gemeente geene genoegzame ruimte en diepte hebben om andere vaartuigen door te laten dan opene vletten van zes à acht tonnen inhoud. Die vaarwaters worden door geene andere vaartuigen bevaren dan door die welke in de gemeente te huis behooren.

Harenkarspel, uit hoofde in deze gemeente nimmer vreemde schepen of vaartuigen binnenkomen.

Heilo, onnoodig.

Hensbroek, omdat in deze gemeente bijna geene schepen aankomen.

Huizen, uit hoofde het getal van elders binnenloopende schepen zeer klein is.

Jisp, omdat in deze gemeente slechts nu en dan een turfschip aankomt en door geene andere vaartuigen eenige lading of lossing van goederen plaats heeft.

Koedijk, omdat:

1°. de gemeente, ofschoon aan het Kanaal liggende, geene vaste losplaats voor vaartuigen heeft, maar alleen slechts een plaats van doortogt is;

2°. in deze gemeente in geen geval schuiten of vaartuigen van elders komende gelost of geladen worden;

3°. de uitvoering van zoodanige verordening hoogst moeijelijk zoude zijn, daar de over- of westzijde van het Kanaal tot de gemeente Bergen en het bewoonde gedeelte van het noordeinde der gemeente tot Oudkarspel behoort; zoodat alleen aan de oostzijde van het Kanaal eene legplaats buiten het dorp zoude zijn aan te wijzen, van waar men al zeer spoedig de grens van Alkmaar nadert, alwaar in elk geval veel beter gelegenheid bestaat om cholera-lijders op te nemen en te verzorgen dan te Koedijk.

Marken, omdat naar het gevoelen van den burgemeester zoodanige verordening belemmerend zou zijn voor eene vrije handeling.

Medemblik, omdat de lokale gesteldheid van de haven dezer gemeente medebrengt, dat daaraan niet dan slechts een beperkt gevolg kan worden

gegeven, uit hoofde de uit zee binnenkomende schepen al aanstonds van tusschen de hoofden de kom der gemeente binnenloopen en men alzoo niet wel aan de schippers de verpligting kon opleggen tot het doen van eenige kennisgeving aan de bevoegde autoriteit, vóór dat zij die kom binnenloopen. Een voorschrift om bij het binnenkomen uit zee tusschen de hoofden te blijven liggen, zou alleen bij zeer stil weder mogelijk, doch in den regel onuitvoerbaar zijn, en de schippers zouden alzoo doorgaande niet bij magte zijn de opgelegde verpligting na te leven, zelfs al ware het dat zij geacht konden worden reeds vóór het binnenkomen in de gemeente met dergelijke plaatselijke verordening bekend te zijn.

Nieuwendam, omdat de scheepvaart in deze gemeente voor het grootste gedeelte bestaat uit melkschuiten, die van Zunderdorp en omliggende plaatsen zich naar de stad begeven om van daar op den middag terug te keeren; andere schepen blijven in den regel niet, maar gaan onmiddellijk door naar Amsterdam.

Oostzaan, uit hoofde de schepen die in deze gemeente aankomen bijna alle Zaandam moeten passeren, alwaar zonder twijfel de noodige maatregelen zullen genomen zijn.

Oterleek, omdat in deze gemeente weinig of geen scheepvaart bestaat.

Oudendijk, uit hoofde in deze gemeente zelden schepen binnenkomen.

St. Pancras, uit hoofde deze gemeente bijna nooit door schippers wordt aangedaan.

Rijp. Het vaststellen eener verordening op de scheepvaart is nog in advies gehouden.

Schellinkhout, uit hoofde schepen die deze gemeente bezoeken altijd op een kwartieruur afstands van de kom der gemeente moeten blijven liggen en niet nader kunnen komen.

Schoten, omdat de scheepvaart niet bepaaldelijk door maar langs deze gemeente loopt, en de schippers niet langer blijven dan om te lossen, hetzij in het Spaarne bij de Jan-Gijzenvaart, of wel aan de meekrapfabriek bij Haarlem.

Terschelling, uit hoofde in deze gemeente zeldzaam schepen van vreemde plaatsen aankomen en er ook geene doorvaart plaats heeft.

Uithoorn, omdat men vreest dat dergelijke verordening met het oog op de plaatselijke gesteldheid niet wel houdbaar zijn zal, terwijl het, krachtens zoodanige verordening, ophouden der in grooten getale langs de gemeente door den Amstel varende schepen nog daarenboven juist

tot het aanbrengen en verspreiden der gevreesde ziekte zou kunnen bijdragen.

Velzen, uit hoofde deze gemeente geheel van de binnenlandsche scheepvaart is afgesloten.

Watergraafsmeer, omdat ook zonder zoodanige verordening door de plaatselijke politie een streng toezigt op de schepen wordt gehouden.

Weesperkarspel, omdat er in deze gemeente geen eigenlijke kom bestaat.

Westzaan, *Wijdenes*, uit hoofde de ankerplaats van de enkele visschersschuiten, welke de gemeente aandoen, zoo verre van de kom verwijderd is, dat een oogenblikkelijke besmetting niet ligt te vreezen is.

Zaandijk, omdat in deze gemeente geen havenkom en het door de ligging der gemeente ook ondoenlijk is, een naauwkeurig toezigt ten deze te houden. [37 gemeenten.]

Binnenlandsche scheepvaart bestaat niet in de gemeenten:

Abbekerk, *Ankeveen*, *Beemster*, *Berkhout*, *Blaricum*, *Blokker*, *Callantsoog*, *Castricum*, *Egmond aan Zee*, *Graft* (doch er zal een naauwlettend toezigt worden gehouden op de in het Groot Noordhollandsch Kanaal voorbijvarende schepen, voor zooverre zij met de aan het Kanaal gelegen dorpen in aanraking mogten komen), *Grootebroek* (alwaar geen zeehaven is), *Heemskerk*, *Heerhugowaard* (omdat de polder door eenen ringdijk omgeven is), *Hoogkarspel* (er is geen zeehaven), *Katwoude*, *Kortenhoef*, *Landsmeer*, *Laren*, *Limmen*, *Midwoud*, *Nibbixwoud*, *Noordscharwoude*, *Obdam*, *Oosthuizen*, *Opmeer*, *Opperdoes*, *Oudkarspel*, *Spanbroek*, *Sybekarspel*, *Twisk*, *Velzen*, *Venhuizen* (er zijn in deze gemeenten geene havens, terwijl er ook geene aanlegplaats voor schepen is), *Wervershoof*, *Westwoud*, *Wognum*, *Wijdewormer* (voor plaatselijk gebruik alleen komt in het voor- en najaar een vaartuig met turf in deze gemeente, waarvan de lossing ten spoedigste plaats heeft, terwijl de turf met wagens naar de huizen moet vervoerd worden. Door de plaats hebbende verveening in deze gemeente zal de behoefte aan en daardoor de aanvoer van vreemden turf minder worden. Bovendien heeft de lossing plaats in de ringsloot door welke de gemeente is omgeven; aan die sloot zijn bijna geen huizen gebouwd). *Wijk aan Zee en Duin*, *Zandvoort* (in deze gemeente zijn geene maatregelen ten aanzien van de schippers genomen, omdat er geene vracht- of passagiersvaart plaats heeft), *Zwaag*. [39 gemeenten.]

OVERZIGT *van de maatregelen door de besturen van de* 112 *gemeenten in Zeeland tot wering der cholera genomen* (1). [Zie *Staatscourant* van 5 September 1866, n°. 209; bijvoegsel.]

Finantiële maatregelen. Ofschoon de maatregelen, tot dusver genomen, aan de meeste gemeenten aanleiding hebben gegeven tot het doen van uitgaven, wordt deswege meer bepaald gemeld, dat een crediet werd verleend van f 200 te Arnemuiden, Biervliet, 's Heer Arendskerke en IJzendijke; van f 150 te 's Heer Arendskerke en Waterlandkerkje; onbepaald te Goes, 's Gravenpolder, Grijpskerke (tot aankoop van desinfecteermiddelen), Hoofdplaat, Oosterland, Sluis en Tholen; terwijl door regenten van het Burgergasthuis te Aardenburg èn fondsen èn diensten zijn aangeboden. [13 gemeenten.]

Publicatiën werden gedaan tot aanbeveling van reinheid en luchtverversching, het schoonhouden van goten, het zuiveren der privaten, het delven van slooten; het gebruiken van goed drinkwater, het vermijden van alle drinkgelagen en uitspattingen, het volgen van eenen goeden leefregel, het spoedig inroepen van geneeskundige hulp zelfs bij diarrhoeën, het dadelijk aangeven bij het hoofd van het gemeentebestuur van een geval van cholera en in het algemeen van wenken ter behartiging te Aardenburg, Biggekerke, Borsselen, Boschkapelle, Breskens, Domburg, Fort Bath, Graauw, 's Gravenpolder, Heille, Hulst, Middelburg (alwaar de vereeniging tot het bezoeken der armen is verzocht om bij hare geadministreerden zindelijkheid te bevorderen); Noordgouwe (alwaar is gewezen op het gevaarlijke van het gebruik van onrijp ooft), Noordwelle, Oostkapelle, Oudelande, Philippine, Poortvliet, Renesse, Rilland, Schoondijke, Serooskerke (Schouwen), Sluis, Veere, Vrouwepolder, Wemeldinge, Westdorpe, Wissenkerke. [28 gemeenten.]

Benoeming eener cholera-commissie heeft plaats gehad te Aardenburg, Arnemuiden, Axel, Biervliet, Biggekerke, Borsselen, Boschkapelle, Breskens, Brouwershaven, Burgh, Cadzand, Cats, Clinge, Colijnsplaat, Domburg, Driewegen, Duivendijke, Elkerzee, Eede, Ellewoutsdijk, Fort Bath, Goes, Graauw, 's Gravenpolder, Groede (zal worden benoemd), Grijpskerke, 's Heer Arendskerke, 's Heerenhoek, Heinkenszand, Hoofdplaat, Kattendijke (zal worden benoemd), Kerkwerve, Kloetinge, Koewacht, Kortgene, Koudekerke, Krabbendijke, Kruiningen, Middelburg, Meliskerke, Noordgouwe, Nieuwerkerk, Neuzen, Nieuwvliet, Nisse, Oost- en West-Souburg, Oostburg, Oosterland, Oostkapelle, Ovezande, Oudelande, Oud-Vossemeer, Ouwerkerk, Poortvliet (alwaar zij zich zal beijveren om fondsen bijeen te krijgen), Rilland, Ritthem, Schore, Serooskerke (Walcheren), St. Annaland, St. Jansteen, St. Kruis, St. Maartensdijk, St. Philipsland, Sluis, Stavenisse, Tholen, Vlissingen

(1) Dit overzigt is bewerkt naar de opgaven die tot den 20sten Augustus 1866 bij den Commissaris des Konings zijn ingekomen.

(welke zich voorstelt ook gelden in te zamelen), Vrouwepolder, Waarde, Waterlandkerkje, Wissenkerke, IJzendijke, Zierikzee, Zoutelande, Zuiddorpe en Zuidzande. [77 gemeenten.]

De kermis is geschorst te Breskens, Graauw, 's Heerenhoek, Heinkenszand, Hulst, Kruiningen, Overslag, Oud-Vossemeer, St. Annaland, Sluis, Tholen, Veere, Waterlandkerkje en Zaamslag. [14 gemeenten.]

Geen kermis wordt gehouden te Arnemuiden, Axel, Baarland, Dreischor, Driewegen, Eede, Ellewoutsdijk, Fort Bath, Heille, Hontenisse (alwaar ook bij openbare verkoopingen vreemde liedjeszangers enz. zullen worden geweerd), Kortgene, Krabbendijke, Middelburg, Neuzen, Nieuwerkerk, Nieuw- en St. Joosland, Nieuwvliet, Nisse, Oosterland, Oostkapelle, Oost- en West-Souburg, Ritthem, Scherpenisse, St. Philipsland, Stavenisse, Westkapelle, Wissenkerke, Zonnemaire en Zuiddorpe. [29 gemeenten.]

De kermis is toegelaten met beperkingen wat betreft het toelaten van de kramers tot de inwonenden in het district of eiland, alsmede wat aangaat het openblijven der herbergen, te Aardenburg, Domburg, Kloetinge, Oostburg, Schoondijke en IJzendijke; terwijl in eenige gemeenten, alwaar de kermis vroeg in het jaar invalt, deze reeds was gevierd, en in andere daaromtrent nog geen besluit is genomen, daar de kermis eerst in September wordt gehouden. [6 gemeenten.]

Zorg voor goed drinkwater wordt behartigd te Aagtekerke, Aardenburg en Biggekerke (laat niets te wenschen), Dreischor (de gemeenteregenbak zal niet worden verhuurd), Elkerzee, Krabbendijke, Kruiningen, Middelburg (in voldoenden toestand aanwezig en de ingezetenen tot zuinigheid in het gebruik aangespoord), Noordgouwe (is het drinkwater uitmuntend), Ossenisse (de regenbakken der kerk zullen beschikbaar worden gehouden), Oudelande (het water is goed), Renesse, Schore, St. Annaland, St. Philipsland en Zuiddorpe. [15 gemeenten.]

Reiniging van huizen, slooten, wegen, enz. Een meer dan gewoon toezigt zal worden gehouden te Aagtekerke, Baarland, Breskens, Burgh, Elkerzee, Ellemeet, Fort Bath, Goes, 's Gravenpolder, Haamstede, Hoedekenskerke, (alwaar wekelijks eene schouwing zal plaats hebben), Hontenisse, Hulst, Kerkwerve, Koudekerke, Krabbendijke, Kruiningen, Neuzen, Nieuwerkerk, Overslag, Oudelande, Sas van Gent, St. Annaland, St. Maartensdijk, St. Kruis, Sluis (alwaar de armbesturen zijn aangeschreven om toe te zien op de reinheid van de woningen der armen, en den schoolonderwijzer om de urinoirs en privaten steeds zuiver te houden, terwijl kosteloos kalk wordt verstrekt tot het witten der muren), St. Philipsland, Stavenisse, Westdorpe en Yerseke. [30 gemeenten.]

Zuivering van privaten. Bij de publicatiën, tot de ingezetenen gerigt,

is op het noodzakelijke hiervan gewezen, terwijl in vele gemeenten desinfecteermiddelen zijn beschikbaar gesteld.

Voorziening in geneeskundige hulp heeft in al de gemeenten plaats gehad. Te Heille alwaar geen geneeskundige woont, zal een geneesheer te Sluis zich met de geneeskundige zorg belasten. De geneeskundige te Noordgouwe zal voor de lijders te Kerkwerve, alwaar geen geneeskundige is gevestigd, geneesmiddelen beschikbaar stellen. Kloetinge, (voor het verstrekken van liggingstukken enz. is eene overeenkomst aangegaan). Te Middelburg hebben de geneeskundigen zich bereid verklaard hunne collega's, met de armenpraktijk belast, zoo noodig, bij te staan, in welk geval ook van de stadsapotheek kan worden gebruik gemaakt. Overslag (een geneeskundige is hier niet gevestigd: de gereedst te beroepene woont op Belgisch grondgebied). Ouwerkerk (geneesmiddelen zullen bij de verst wonenden worden beschikbaar gesteld), Philippine (de geneeskundige te Bouchaute (Belgie), als 't meest nabij, heeft zich bereid verklaard om hulp, zoo die wordt gevraagd, te verleenen), Poortvliet (de geneeskundige zal met die van de omliggende gemeenten in overleg treden omtrent de te nemen maatregelen), Renesse (de geneesheer zal ook de recepten door geneesheeren in den omtrek voorgeschreven, gereed maken), Schoondijke (op het gehucht Sasput zullen geneesmiddelen worden gedeponeerd om in afwachting van geneeskundige hulp te kunnen worden afgegeven en gebruikt), St. Kruis (een geneesheer te Aardenburg heeft zich met de geneeskundige zorg belast), St. Philipsland (zieken-oppassers en lijkbezorgers aangewezen), West-Kapelle (personen aanwezig tot hulp der lijders.)

Geneesmiddelen verkrijgbaar gesteld zoo noodig te Arnemuiden, Baarland, Breskens (bij de leden der commissie), Clinge, Colynsplaat, Duivendijke (bij de raadsleden), Driewegen, Ellewoutsdijk, Fort Bath, Hoedekenskerke, Kortgene, Krabbendijke, Kruiningen, Meliskerke, Noordgouwe (zoodra de ziekte in het eiland zich vertoont, zal bij elk huisgezin een choleradrank worden bezorgd), Nieuw- en St. Joosland (op twee verwijderde gehuchten), Rilland, St. Kruis, St. Philipsland, Waarde, Zoutelande. [21 gemeenten.]

Uitdeeling van levensmiddelen geregeld te Schore en Vlissingen. [2 gemeenten.]

Afzondering van gezonden. Hierin is, bij de bekendheid van de ongezindheid der lijders om buiten hunne woning te worden verpleegd, voorzien te Groede, Kapelle, Krabbendijke, Kruiningen, Nieuw en St. Joosland, Nieuwvliet, Poortvliet, Retranchement, Schore, Stoppeldijk, West-Kapelle, Zuiddorpe. [12 gemeenten.]

Inrigting van lokalen tot verpleging van choleralijders. Aagtekerke (schoollokaal), Aardenburg (buiten het gasthuis), Arnemuiden (schoollokaal), Axel (kazernegebouw), Baarland (schoollokaal), Biervliet, Biggekerke

(zal zoo noodig met het diaconie-armbestuur over den afstand van het armhuis eene overeenkomst worden aangegaan), Borsselen, Breskens (aanvraag gedaan om een lokaal in een der forten, terwijl intusschen een woonhuis is gehuurd), Brouwershaven (alwaar ook een loodsvaartuig voor lijders aan boord van uitgaande of binnenvallende schepen), Bruinisse, Burgh, Cadzand, Cats, Clinge, Colijnsplaat, Dreischor, Driewegen, Domburg (schoollokaal), Eede (schoollokaal), Ellewoutsdijk, Fort Bath (aanvraag gedaan om een lokaal in de militaire infirmerie), Goes, Grijpskerke (schoollokaal), Haamstede, 's Heer-Abtskerke (het kerkgebouw te Sinoutskerke), 's Heerenhoek (schoollokaal), Heinkenszand, Hoedekenskerke, Hoek (voor een paar lijders), Hontenisse (het oude schoollokaal te Kloosterzande), Hulst, Kapelle, Kattendijke (ook aangevraagd een gebouw, eigendom van den Wilhelmina-polder, aan het Sas van Goes, voor de schipperij), Kloetinge (een gedeelte van het gasthuis onder beheer van het armbestuur), Koewacht (buiten de kom der gemeente), Kortgene en Krabbendijke (het schoollokaal), Middelburg (een lokaal in het oude of nieuwe gasthuis), Meliskerke en Neuzen (schoollokaal), Noordgouwe, Nieuwerkerk, Nieuw en St. Joosland (schoollokaal), Nisse (het oude schoollokaal, Noordwelle (een lokaal door een ingezeten beschikbaar gesteld), Oostburg, Oosterland (de bewaarschool op het zoogenaamde Heerenhof te Sir-Jansland), Oostkapelle, Ovezande (schoollokaal), Oudelande, Oud-Vossemeer, Poortvliet (armhuis), Renesse (een lokaal door den burgemeester beschikbaar gesteld), Retranchement, Rilland en Ritthem (schoollokaal), Sas van Gent, Schore, Schoondijke, Serooskerke (Walcheren) St. Annaland, St. Anna ter Muiden (raadhuis), St. Maartensdijk, Sluis (een lokaal in het gebouw gedeeltelijk bestemd tot kantonnaal huis van bewaring), St. Philipsland (schoollokaal), Stavenisse (twee vertrekken in het armhuis), Tholen, Veere, (een lokaal in het kazernegebouw), Vlissingen (twee lokalen in het gasthuis), Vrouwepolder (schoollokalen), Waarde, Waterlandkerkje, Westkapelle, Wemeldinge, Wissenkerke (er zal naar worden uitgezien), Wolphaartsdijk, IJzendijke, Zierikzee, Zuiddorpe, Zuidzande, [81 gemeenten.]

Reiniging en desinfectie van de omgeving van lijders. Geregeld te Arnemuiden, Kloetinge (reservoirs voor de uitwerpselen zullen worden gemaakt', Krabbendijke, Kruiningen, Nieuw- en St. Joosland, Oud Vossemeer, Poortvliet, Schore, Schoondijke, St. Annaland, Westkapelle. [11 gemeenten.]

Maatregelen tot het begraven van lijken. Arnemuiden (op eene afgezonderde plaats), Driewegen (de lijken zullen voorloopig in een lokaal bij de begraafplaats worden bijgezet), Ellewoutsdijk, Groede, Nieuwvliet en Stoppeldijk (als Driewegen), Poortvliet (de lijken bestrooijen met besmettingwerende stoffen en op eene afzonderlijke plaats begraven), St. Annaland en St. Philipsland (de lijken bestrooijen met besmettingwerende stoffen), Stoppeldijk (na het eerste sterfgeval zal een lokaal op de begraafplaats worden opgerigt om de lijken bij te zetten. [11 gemeenten.]

Maatregelen van bijzonderen aard. Aagtekerke (bijzonder toezigt op de levensmiddelen), Driewegen (bij de lijders niemand toelaten dan die hulp verleent), Fort Bath (aanvraag gedaan om een officier van gezondheid voor het garnizoen en om de ingezetenen geneeskundige hulp te verleenen als zijnde in de gemeente geen geneeskundige gevestigd.) Middelburg (zoo op een der aankomende stoombooten een lijder mogt zijn, zal bij het inkomen der haven een sein geheschen en de bevoegde autoriteit daarvan kennis gegeven worden), Oud-Vossemeer (zoo landverhuizers in de gemeente mogten wederkeeren, zullen hunne goederen in een afgezonderd lokaal worden geborgen. [5 gemeenten.]

Voorts zullen de burgemeesters van de na te noemen gemeenten opvolgen de voorschriften, in betrekking tot de schipperij aangegeven bij het aan hun medegedeeld schrijven van Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken van den 19den Junij 1866, n°. 238, als het zooveel mogelijk aan den wal verplegen van lijders en bij ongezindheid daartoe het schip zooveel mogelijk af te zonderen en onder politie-toezigt stellen, het desinfecteren van de schepen, het zuiveren van het linnen- en beddegoed, het verschaffen van zuiver drinkwater, het kennisgeven aan den burgemeester der gemeente, waarheen het vertrekt, van een besmet of verdacht schip; terwijl deswege bekendmakingen zijn aangeplakt en verspreid te Arnemuiden, Baarland, Biervliet, Borsselen, Breskens, Brouwershaven, Bruinisse, Cats, Clinge, Colijnsplaat, Duivendijke, Ellewoutsdijk, Fort Bath, Goes, Graauw, Hoedekenskerke, Hoofdplaat, Hontenisse, Kattendijke, Kortgene, Krabbendijke, Kruiningen, Middelburg, Neuzen, Oosterland, Oud-Vossemeer, Philippine, Poortvliet, Retranchement, Rilland, Sas van Gent, St. Philipsland, Sluis, Tholen, Veere, Vlissingen, Wemeldingen, Westkapelle, Wissenkerke, Zaamslag, Zierikzee, Zonnemaire. [41 gemeenten.]

Algemeene berigten. Aagtekerke en Axel (burgemeester en wethouders zullen toezigt houden), Borsselen (eene verordening voor de gezondheidscommissie vastgesteld), Dreischor (opvolgen de gegeven wenken waartoe ieder lid van het gemeentebestuur zal medewerken), Driewegen en Domburg (de gegeven wenken opvolgen), Ellemeet (zooveel mogelijk zorgen voor de lijders), Goes (eene verordening vastgesteld voor de gezondheidscommissie), Hengstdijk, Hoedekenskerke en Noordwelle (maatregelen nemen als 't zal blijken noodig te wezen), Ossenisse (het armbestuur zal voor de behoeftigen en het gemeentebestuur voor de uitvoering der voorschriften zorgen). St. Maartensdijk en St. Anna ter Muiden (maatregelen nemen als noodig zal wezen). [13 gemeenten.]

OVERZIGT *van de maatregelen door de besturen van de 72 gemeenten in Utrecht tot wering der cholera genomen* (1). [Zie *Staatscourant* van 10 Augustus 1866, n°. 187; tweede bijvoegsel.]

Finantiële maatregelen. Amerongen (de raad is ongenegen een crediet te verleenen), Leersum (als voren), Woudenberg (onbepaald crediet aan burgemeester en wethouders), IJsselstein (voorloopig f 50 voor geneesmiddelen, enz. [4 gemeenten.]

Publicatiën. Breukelen Nijenrode (publicatie ter bevordering van reinheid), Breukelen St. Pieters (als voren en gebruik van goed drinkwater), Bunschoten (algemeene publicatie ter bevordering van zindelijkheid), Haarzuilens (als voren), Hoogland (publicatie in het algemeen, inzonderheid aansporing tot verwijdering van mestvaalten en spoedig inroepen van geneeskundige hulp), Houten (publicatie, aansporing tot reinheid, gebruik van zuiver drinkwater, verwijdering van mestvaalten), Linschoten (algemeene publicatie ter bevordering van reinheid), Loenen (als voren, levenswijze, drinkwater, voedingsmiddelen), Loenersloot (als voren), Maartensdijk (herinnerd aan geregelden afvoer van vuil water), Nigtevecht (wenken en raad aan de ingezetenen gegeven), Oudenrijn (publicatie ter bevordering van reinheid), Renswoude (op opruiming van schadelijke stoffen de aandacht gevestigd), Ruwiel (voorschriften op voedingsmiddelen en drinkwater bekend gemaakt), Snelrewaard (publicatie ter bevordering van reinheid), Tienhoven (publicatie, reinheid der woningen en drinkwater), Utrecht (aan de ontvangen raadgevingen is zooveel mogelijk bekendheid gegeven), Vleuten (de ingezetenen op reinheid opmerkzaam gemaakt), Vreeland (als voren op alle wenken). [19 gemeenten.]

Benoeming eener commissie. *a.* Voor het uitbreken der epidemie. Loenen (benoemd), Maarssen en Maarsseveen, Mijdrecht (gezondheidscommissiën zullen werkzaam zijn), Nigtevecht (commissie zamengesteld), Renswoude (als voren), Rhenen (als voren), Utrecht (de hier gevestigde gezondheidscommissie is uitgenoodigd om de noodig geoordeelde maatregelen voor te stellen), Veenendaal (commissie), Vreeland (commissie), Wilnis gezondheidscommissiën zullen werkzaam zijn tot onderzoek naar en bevordering van de zindelijkheid.) [11 gemeenten.]

b. Als de cholera uitbreekt. Harmelen, eene commissie is bereid, bij onverhoopt uitbreken der ziekte, te doen wat noodig is. [1 gemeente.]

Schorsing van kermissen en jaarmarkten. Abcoude Baambrugge (voorstel tot schorsing bij den raad), Abcoude Proosdij (als voren), Amersfoort, (voorstel uitgesteld, omdat de kermis eerst in October plaats heeft),

---

(1) Dit overzigt is bewerkt naar de opgaven die tot den 16den Junij 1866 bij den Commissaris des Konings zijn ingekomen.

Bunnik (geschorst), Jutphaas (als voren), Maarssen (als voren), Polsbroek (als voren), Rhenen, Vinkeveen, Woudenberg, Wijk bij Duurstede, IJsselstein. [12 gemeenten.]

Geen kermis wordt gehouden in de gemeenten Bunschoten, Kamerik, Leusden, Odijk, Renswoude, Stoutenburg, Werkhoven, Zegveld, Zeist. [9 gemeenten.]

Zorg voor zuiver drinkwater. Abcoude Baambrugge (het veelvuldig gebruik van rivierwater wordt zooveel mogelijk ontraden, Abcoude Proostdij (als voren), Bunschoten (het welwater is hier steeds brak), Kamerik (men drinkt hier regenwater), Utrecht aan de verschaffing van goed drinkwater wordt ernstig de hand gehouden), Vinkeveen (middelen aangewend om het slechte drinkwater te verbeteren), Zegveld (regenwater dient tot drinkwater), Zeist (enkele pompen voor drinkwater afgekeurd. [8 gemeenten.]

Reiniging van huizen, slooten, wegen, enz. Amerongen (op reinheid van woningen en straten wordt toezigt gehouden), Amersfoort op ontruiming van mestvaalten wordt aangedrongen, ook op reinheid in woningen en straten), Baarn (op ontruiming van mestvaalten aangedrongen), de Bildt (men surveilleert riolen en woningen), Breukelen Nijenrode (het houden van mestvaalten en varkens is beperkt en afhankelijk gesteld van bijzondere vergunningen), Bunschoten (opruiming van schadelijke mestvaalten gelast, orde gesteld op 't zuiveren van stilstaande slooten), Cothen (de bepalingen der politie-verordening nopens reinheid worden ten strengste toegepast), Doorn (als voren), Eemnes (op verwijdering van schadelijke mestvaalten aangedrongen), Haarzuilens (orde gesteld op opruiming enz. van mestvaalten, riolen en goten), Harmelen (onderzoek naar de reinheid in en om woningen ingesteld), Langbroek (de politie-bepalingen op reinheid ten strengste toegepast), Linschoten (als voren), Loenen (voor reinheid der goten wordt gezorgd), Maarn (als Langbroek), Maarssen (de meeste mestvaalten in de kom der gemeente opgeruimd, een plan tot vervaardiging van een riool enz. aanhangig), Maartensdijk (opruiming van eenige mestvaalten bevolen), Odijk (als voren in de kom der gemeente), Oudenrijn (als voren, mestvaalten, riolen en goten), Snelrewaard (wordt toezigt gehouden ook op schadelijke mestvaalten), Utrecht (aan de bevordering der openbare reinheid wordt ernstig de hand gehouden; op de reiniging en desinfectie der riolen en vervalgaten wordt steeds zoo spoedig mogelijk orde gesteld; de sluizen te Vreeswijk en aan de Weerd-barrière zijn dagelijks een uur opengesteld tot doorspuijing van water), Veenendaal (de mestvaalten en zinkputten om en bij de woningen zijn opgeruimd), Vleuten (orde gesteld op opruiming of reiniging van mestvaalten, riolen en goten), Werkhoven (zooveel mogelijk gezorgd voor opruiming van schadelijke mestvaalten in de kom), Woudenberg (voor het stroomend houden van de beek door het dorp wordt gezorgd, zoomede voor het ledigen der mestvaalten), Wijk bij Duurstede (politie-verordeningen op het onbe-

woonbaar verklaren van woningen en op reinheid zijn vastgesteld, maatregelen tot verbetering der riolen genomen, een nieuw riool aangelegd), Zeist (voor wegruiming van mestvaalten is gezorgd). [27 gemeenten.]

Zuivering van privaten. Driebergen (belanghebbenden verzocht de privaten te verbeteren), Loenen (voor desinfectie der privaten wordt gezorgd), Maarssen (de algemeene secreten worden in orde gehouden), Rijsenburg (tot verbetering van privaten uitgenoodigd). [4 gemeenten.]

Voorziening in geneeskundige hulp. Cothen (de geneesheer uitgenoodigd behoeftigen voor rekening der gemeente te behandelen), Doorn (als voren), Langbroek (als voren), Maarn (als voren), Renswoude (in de vacature van geneesheer hoopt men te voorzien door de gemeentelijke toelage van f 100 op f 200 te brengen), Schalkwijk (eenige personen uitgenoodigd om bij verpleging van lijders behulpzaam te zijn), Tull en 't Waal (als voren), Vleuten (maatregelen tot verpleging van behoeftigen genomen). [8 gemeenten.]

Geneesmiddelen verkrijgbaar gesteld. Achttienhoven (dr. Bleekers middel op verscheiden plaatsen), Eemnes (dr. Bleekers middel beschikbaar gesteld), Hoogland (als voren), Kamerik idem), Leusden (geneesmiddelen beschikbaar), Loenen (dr. Bleekers middel gereed gemaakt), Maartensdijk (dr. Bleekers middel op verscheiden plaatsen), Nigtevecht (geneesmiddelen met gebruiksaanwijzing beschikbaar), Odijk (als voren), Renswoude (geneesmiddelen beschikbaar gesteld), Stoutenburg (als voren), Vinkeveen (voorloopige geneesmiddelen uitgereikt), Vreeland (geneesmiddelen beschikbaar), Werkhoven (idem), Westbroek (dr. Bleekers middel op verschillende plaatsen), IJsselstein (gelegenheid om over dr. Bleekers geneesmiddelen te beschikken), Zegveld (dr. Bleekers middel verkrijgbaar). [17 gemeenten.]

Uitdeeling van levensmiddelen en andere behoeften. De Bildt (een paar kribben en matrassen voor behoeftige lijders aangeschaft), Rhenen (de raad heeft f 500 aangewezen voor aanschaffing van stroo, linnen enz.), Schalkwijk (eenige kribben met toebehooren in gereedheid gebragt), Tull en 't Waal (als Schalkwijk), Veenendaal (als Schalkwijk). [5 gemeenten].

Inrigting van lokalen tot verpleging van choleralijders. Abcoude Baambrugge (in onderhandeling hierover getreden), Abcoude Proosdij (als voren), Amersfoort (lokaal gereed), Baarn (in onderhandeling hierover), Cothen (men is bedacht op de inrigting van een lokaal), Doorn (als voren), Driebergen (lokaal beschikbaar), Eemnes (als voren), Haarzuilens (als voren), Langbroek (men is op de inrigting van een lokaal bedacht), Loenen (lokaal gereed), Loosdrecht (drie lokalen), Lopik (als Langbroek), Maarssen (lokaal gereed), Maarsseveen (dat van Maarssen ook voor deze gemeente), Montfoort (lokaal gereed), Oudenrijn (voor vreemde lijders zal een lokaal worden aangewezen), Renswoude (lokalen voor vreemde lijders beschikbaar), Rijsenburg (lokaal beschikbaar),

Utrecht (het vroegere cholera-gebouw is weder in gereedheid gebragt, leden der Diakonessen-inrigting en der zusters van liefdadigheid hebben zich tot verpleging der zieken bereid verklaard), Vleuten (lokaal voor vreemde lijders), Vreeswijk, Woudenberg, Wijk bij Duurstede, IJsselstein, Zeist (tijdelijk lokaal). [25 gemeenten.]

Reiniging en desinfectie van de omgeving van lijders. Abcoude Baambrugge (de noodige desinfectiemiddelen aangeschaft; voor de wegruiming der excrementen zal gezorgd worden), Abcoude Proostdij (als voren), Baarn (desinfectiemiddelen ter secretarie), de Bildt (een voorraad desinfectiemiddelen aangeschaft), Bunnik (als voren), Driebergen (desinfectiemiddelen aanwezig), Eemnes (als voren), Jaarsveld (bij de geneesheeren te Lopik desinfectiemiddelen voorhanden), Leusden (chloorkalk en sulphas ferrosus beschikbaar), Loosdrecht (desinfectiemiddelen aangeschaft), Lopik (bij den geneeskundige genoegzame desinfectiemiddelen voorhanden), Maarssen (voorraad desinfectiemiddelen voorhanden), Maarsseveen (als voren), Maartensdijk (als voren), Mijdrecht (desinfectiemiddelen worden aangeschaft), Rijsenburg (desinfectiemiddelen aangeschaft), Schalkwijk (desinfectiemiddelen in gereedheid gebragt), Soest (middelen voor desinfectie aangeschaft), Stoutenburg (sulphas ferrosus en chloorkalk beschikbaar; de voorschriften op de verwijdering der excrementen zullen worden opgevolgd), Tull en 't Waal (desinfectiemiddelen aangeschaft), Utrecht (op de reiniging en desinfectie van besmette woningen wordt steeds zoo spoedig mogelijk orde gesteld; desinfectiemiddel algemeen verkrijgbaar), Vinkeveen (de middelen ter desinfectie voorhanden), Vleuten (voor de verwijdering van excrementen is gezorgd), Willige Langerak (voorraad desinfectiemiddelen bij den geneeskundige te Lopik), Wilnis (desinfectiemiddelen zullen aangeschaft worden), Wijk bij Duurstede (middelen tot desinfectie voorhanden). [26 gemeenten.]

Maatregelen bij de begraving van aan cholera overledenen. Mijdrecht (eene loods voor lijken wordt opgeslagen), Stoutenburg (de voorschriften op de verwijdering der lijken zullen worden opgevolgd), Utrecht (hiervoor eene loods op de begraafplaats tijdelijk in gebruik genomen), Veenendaal (lokaal voor lijken beschikbaar), Vleuten (voor de verwijdering der lijken is gezorgd), Vreeswijk (voor dadelijke verwijdering van lijken gezorgd), Wilnis (voor lijken zal eene loods worden opgeslagen), Wijk bij Duurstede (lokaal voor lijken daargesteld), IJsselstein (een lijkenhuis op de begraafplaats), Zeist (tijdelijk lokaal beschikbaar). [10 gemeenten.]

Algemeene berigten. De gemeentebesturen, die enkele maatregelen opgeven, maar verder zeer algemeen spreken, zijn die van Achttienhoven, Amerongen, Jaarsveld, Jutphaas, Loenersloot, Lopik, Montfoort, Ruwiel, Soest, Vinkeveen, Vreeswijk, Westbroek, Willige Langerak. [13 gemeenten.]

Geene voorbereidende maatregelen zijn genomen door de gemeentebesturen van Benschop, Hoenkoop, Leersum, Willescop, Zuylen. [5 gemeenten.]

Geen berigt is ingekomen van de gemeenten Kockengen, Laag Nieuwkoop en Veldhuizen. [3 gemeenten.]

Later zijn van gemeentebesturen van Utrecht de volgende berigten ingekomen, opgenomen in de *Staatscourant* van 25 Augustus 1866, n°. 200; tweede bijvoegsel.

De Commissaris des Konings in Utrecht berigt het volgende omtrent de maatregelen die nog door enkele gemeentebesturen tot wering der cholera zijn genomen. (Zie *Staatscourant* van 10 Augustus 1866, n°. 187):

Te Harmelen, waar zich eene cholera-commissie heeft geconstitueerd, is men geslaagd in het bekomen van een gebouw of loods in huur, geschikt tot opneming en verpleging van lijders.

Te Soest heeft men mede eene afzonderlijk en ledig staande schaapsschuur met eenige kribben en beddegoed in gereedheid gebragt, en is in de beide dorpsscholen aldaar voor het zuiverhouden en de desinfectie der privaten, mitsgaders voor het drinken en drinkwater aan de onderwijzers de noodige zorg en het toezigt opgedragen.

Op zes van elkander gelegen plaatsen in de gemeente zijn door de geneeskundigen geneesmiddelen gedeponeerd, ter voorloopige aanwending.

Te Kockengen, Laagnieuwkoop en Veldhuizen heeft men zooveel mogelijk getracht nadeelige invloeden op te ruimen of te verbeteren, inzonderheid door toezigt op de mestvaalten, privaten en slooten.

Met betrekking tot de door de gemeentebesturen in deze provincie genomen maatregelen bij de heerschende cholera, meer bepaald in het toezigt op de binnenlandsche scheepvaart, heb ik verder de eer te berigten dat de in Uwer Excellentie's missive van 19 Junij 1866, n°. 238, 9de afd., aangegeven punten door de besturen der gemeenten, waar scheepvaart is, zullen worden in acht genomen.

Te Vreeland heeft men eene verordening gemaakt, waarbij het aan komende en tijdelijk verblijvende schepen verboden wordt binnen de kom der gemeente vast te liggen of te ankeren.

Te Utrecht, Amersfoort, Mijdrecht, Wilnis, Vinkeveen, Kamerik en Zegveld heeft men meer bijzonder aan de havenmeesters en sluiswachters daartoe de noodige voorschriften gegeven.

Te Vreeswijk wordt een naauwlettend toezigt in dezen gehouden, zoodat, indien aan boord van van vaartuigen cholera-lijders zich mogten bevinden of geweest zijn, deze vaartuigen onmiddellijk buiten de gemeente worden verwijderd en op stroom op de rivier de Lek moeten blijven liggen, terwijl de noodige desinfectiemiddelen en behoeften van wege de gemeente worden verstrekt.

OVERZIGT *van de maatregelen door de besturen van de* 43 *gemeenten in Friesland tot wering der cholera genomen* (1). [Zie *Staatscourant* van 4 September 1866, n°. 208; derde bijvoegsel.]

I. *Finantiële maatregelen. Achtkarspelen.* Magtiging van den raad aan de geneeskundigen in de gemeente en haren omtrek, om bij behoeftige en minvermogende cholera-lijders te voorzien in hetgeen ontbreekt en vereischt wordt om de besmetting tegen te gaan.

Barradeel. De opgerigte cholera-commissiën in de dorpen der gemeente verzocht om, indien voorzieningen noodig zijn wier bekostiging niet behoort tot die waartoe de armbesturen verpligt zijn, de daarvoor noodige gelden aan te vragen van het gemeentebestuur zoo daartoe tijd is, en anders de vereischte voorziening zonder uitstel te nemen en daarvan kennis te geven aan den burgemeester.

Bolsward. Burgemeester en wethouders door den raad gemagtigd de noodige uitgaven voor de inrigting van een lokaal ter verpleging van cholera-lijders uit de gemeentekas te bestrijden.

Dokkum. Den 2den Julij berigt, dat toen voorloopig door den raad f 300 disponibel was gesteld voor de cholera-commissie.

Franekeradeel. Aan burgemeester en wethouders door den raad een onbepaald crediet verleend.

Haskerland. Magtiging van den raad op burgemeester en wethouders tot het doen der uitgaven, gevorderd tot toepassing van al de genomen voorzorgsmaatregelen.

Leeuwarden. Door den gemeenteraad voorloopig f 1000 beschikbaar gesteld tot bekostiging der vereischte maatregelen.

Menaldumadeel. Als boven f 600.

Oostdongeradeel. De kosten der maatregelen, zoover niet door de betrokken personen wordende voldaan, uit de gemeentekas te bestrijden; in ieder geval de geneeskundigen de voldoening der verschotten en salarissen gewaarborgd.

Rauwerderhem. Burgemeester en wethouders gemagtigd alle uitgaven te doen, die nuttig en noodig worden geacht, zoo tot voorkoming en wering der ziekte, als wanneer zij mogt zijn uitgebroken.

Workum. Als boven.

---

(1) Dit overzigt is bewerkt naar de opgaven die tot den 1sten Augustus 1866 bij den Commissaris des Konings zijn ingekomen.

II. *Publicatiën aan de ingezetenen. Achtkarspelen.* Bij de ingezetenen aangedrongen op reinheid en zuiverheid.

Dokkum. Na het uitbreken der cholera door de cholera-commissie eene ernstige waarschuwing uitgevaardigd, om onmiddellijk geneeskundige hulp in te roepen, waar zich de eerste verschijnselen van diarrhoea of braking voordoen.

Harlingen. De maatregelen, welke ter wering der cholera kunnen strekken, bij notificatie ter kennis van de ingezetenen gebragt.

Hemelumer Oldephaert en Noordwolde. De noodige voorzorgsmaatregelen bij publicatiën aan de hand gegeven.

Kollumerland en Nieuwkruisland. Door burgemeester en wethouders ter openbare kennis van de ingezetenen gebragt alles wat tot wering der ziekte nuttig en noodzakelijk wordt geoordeeld.

Leeuwarderadeel. Bij publicatie en advertentie de ingezetenen bekend gemaakt met de middelen tot het te keer gaan der cholera.

Lemsterland. De ingezetenen uitgenoodigd, voor zooveel hen betreft, de meest mogelijke zindelijkheid in acht te nemen.

Ooststellingwerf. De verkrijgbaarstelling van geneesmiddelen bij de aangewezen personen aan de ingezetenen bekend gemaakt.

Opsterland. Waarschuwing tegen het gebruik van onrijpe vruchten.

Rauwerderhem. Verschillende publicatiën en wenken aan de ingezetenen kenbaar gemaakt, onder andere gewaarschuwd tegen het gebruik van drinkwater uit de rivier de Boorne te Irnsum.

Schiermonnikoog. De ingezetenen opmerkzaam gemaakt, om de mest- of vuilnishoopen, zooveel mogelijk, te bedekken met specien welke den stank of de onzuivere lucht vernietigen enz.

Sneek. Herhaalde herinnering, bij publicatie in de *Sneeker Courant*, van de bepalingen der algemeene politieverordening betreffende de gezondheid, en de naleving daarvan dringend aanbevolen.

Stavoren. De ingezetenen bij publicatie gewezen op het wenschelijke van het voortdurend schoonhouden van goten, riolen, enz., het wegruimen van mestvaalten en vuilnishoopen, het zuiver- en reinhouden der woningen en ligplaatsen, het niet op eigen gezag gebruiken van purgeermiddelen, het dadelijk inroepen van geneeskundige hulp bij diarrhoea, het aanhoudend ledigen van de emmers der privaten en het desinfecteren der ontlasting met chloorkalk.

Westdongeradeel. Den ingezetenen herinnerd aan de bepalingen der verordening van politie aangaande de openbare zindelijkheid en reinheid, en opgewekt de erven en woningen zindelijk, de huizen luchtig te houden, de muren met kalk te witten, eene geregelde leefwijze te volgen, zuiver drinkwater te gebruiken, in tijds geneeskundige hulp in te roepen en zich van ontsmettende stoffen te voorzien.

Weststellingwerf. De ingezetenen opmerkzaam gemaakt op de van Regeringswege tegen de ziekte aanbevolen maatregelen.

III. *Benoeming eener cholera-commissie. a.* Vóór het uitbreken der epidemie. *Barradeel.* In de onderscheidene dorpen of afdeelingen commissiën benoemd, voor Almenum uit 2 ingezetenen, voor de overige dorpen de daar gevestigde burgerlijke armbesturen, allen gesterkt door geneeskundigen. De burgemeester gecommitteerd, aan de beraadslagingen der commissiën, des verlangd, deel te nemen.

Bolsward. Eene commissie benoemd door den raad, zamengesteld uit burgemeester en wethouders en een lid uit elk der drie voornaamste armbesturen, met het regt van assumtie van de geneeskundigen als adviserende leden. Door de commissie zijn reeds de vereischte voorbereidende maatregelen genomen.

Dokkum. Eene commissie door den raad benoemd, bestaande uit twee geneesheeren, een godsdienstleeraar, een armvoogd, den gemeentearchitect en een lid van het dagelijksch bestuur.

Doniawerstal. In de grootste dorpen commissiën benoemd.

Franeker. Eene commissie uit de geneeskundigen benoemd, om te adviseren ten aanzien der gezondheidspolitie en van zoodanige maatregelen, als strekken kunnen om de ziekte af te wenden.

Franekeradeel. Commissiën opgerigt, bestaande te Tzum uit den geneesheer, den onderwijzer en de armvoogden, en in de andere dorpen uit den onderwijzer en de armvoogden.

Gaasterland. Eene commissie zamengesteld uit twee geneesheeren, een apotheker, een timmerman en een lid van den raad.

Hemelumer Oldephaert en Noordwalde. Eene commissie door burgemeester en wethouders benoemd, bestaande uit de binnen de gemeente gevestigde geneeskundigen, door deskundigen te adsisteren.

Leeuwarden. De commissie bestaat uit den burgemeester, een wethouder, twee geneesheeren, twee apothekers, vier particulieren en een raadslid.

Lemsterland. Reeds den 15den Mei 1866 eene commissie benoemd en in werking getreden.

Menaldumadeel. De gemeente in zes kringen verdeeld. In ieder daarvan eene commissie benoemd van vijf (in een van zes) leden, waaronder voor ieder een raadslid en de geneeskundigen.

Oostdongeradeel. Geene eigenlijke commissiën benoemd, doch de geneeskundigen hare taak opgedragen met medewerking der raadsleden.

Rauwerderhem. Als boven.

Schoterland. Eene cholera-commissie benoemd.

Sloten. Als boven. De commissie bestaat uit een geneeskundige, drie particulieren en den gemeente-secretaris.

Sneek. Eene commissie benoemd, onder anderen bestaande uit een lid van ieder diakonie- en armbestuur.

Westdongeradeel. De leden van den raad hebben zich met de armvoogdij-besturen in de onderscheidene dorpen tot commissiën geconstitueerd.

Wijmbritseradeel. De werkzaamheden der commissiën aan de burgerlijke armbesturen, met adsistentie der geneeskundigen, opgedragen.

IJlst. De commissie bestaat uit den geneesheer en drie particulieren en werkt in overleg met burgemeester en wethouders.

b. Na het uitbreken der epidemie. *Harlingen.* Eene commissie benoemd, bestaande uit den stadsgeneesheer, twee chirurgijns, twee particulieren, twee predikanten, den architect, twee apothekers en drie raadsleden.

IV. *Schorsing der kermissen en jaarmarkten. Ængwirden.* De kermis en jaarmarkt te Gersloot en Tjalleberd onbepaald uitgesteld.

Ameland. De kermissen in de gemeente werden door geene personen van elders bezocht, zij zijn onbeduidend en eigenlijk meer feestdagen voor de kinderen. 't Is mitsdien onnoodig geacht geworden ze te schorsen.

Baarderadeel. De eerstvolgende jaarmaakt valt eerst in medio Augustus. Hare schorsing is in overweging genomen.

Barradeel. De kermissen te Tzummarum en Oosterbierum geschorst.

Het Bildt. De kermissen of jaarmarkten voor dit jaar geschorst. De gewone jaarlijksche veemarkt te Sint-Anna Parochie zal echter voortgang hebben.

Bolsward. De afschaffing der in Augustus invallende jaarmarkt zou aan den raad worden voorgesteld.

Dantumadeel. Voor de maand October worden er geene jaarmarkten gehouden, waarvan de schorsing, naar 't oordeel van burgemeester en wethouders, reeds nu zou behooren te geschieden; dien ten gevolge ook geene voorstellen aan den raad gedaan.

Dokkum. De kermis in Junij ingevallen, niet gehouden.

Doniawerstal. De jaarmarkten te St. Nicolaasga en Langweer geschorst.

Ferwerderadeel. De op 17 Mei 1866 te Ferwerd ingevallen jaarmarkt niet gehouden. Geene vergunning verleend tot het houden der gewone harddraverij in Junij te Blija.

Franekeradeel. In alle dorpen de kermissen gedurende dezen zomer geschorst.

Gaasterland. Bij het voortheerschen der ziekte zouden de kermissen en jaarmarkten, met name de Wildemarkt en de kermis te Balk (invallende in de 2de helft van Augustus', worden geschorst. Men had zich voorbehouden in Julij daarop terug te komen.

Harlingen. De kermis tot nadere aankondiging geschorst.

Hemelumer Oldephaert en Noordwolde. Alle kermissen in de gemeente voor dit jaar geschorst.

Hennaarderadeel. Als boven, met uitzondering van de gewone jaarmarkt te Rien op 28 Augustus (die echter beperkt wordt uitsluitend tot den handel in paarden) en de gewone najaarsveemarkt te Wommels op 24 October.

Kollumerland en Nieuw-Kruisland. De voorjaarsmarkt te Kollum in Junij geschorst.

Leeuwarden. De kermis in Julij invallende geschorst.

Menaldumadeel. Alle kermissen in de gemeente geschorst.

Oostdongeradeel. Op de markten te Donkerbroek en Appelscha geene kramen, disschen, muzikanten, orgeldraaijers, liedjeszangers, enz. toegelaten.

Opsterland. Op de op 7 Mei gehouden jaarmarkt te Gorredijk zoogenaamde kunstenaars niet toegelaten. Ook de overige jaarmarkten in de gemeente gehouden, doch zonder openbare vermakelijkheden of vertooningen.

Rauwerderhem. In alle dorpen de kermissen geschorst.

Schoterland. Schorsing van kermis te Heerenveen.

Smallingerland. De gewone voorjaarsmarkt te Dragten niet gehouden.

Sneek. De kermis of jaarmarkt voor dit jaar geschorst.

Tietjerksteradeel. Alle markten in de gemeente, zoolang de cholera heerscht, beperkt tot den handel in vee.

Utingeradeel. De kermis te Oldeborn geschorst.

Westdongeradeel. Schorsing der Pinksterkermis te Holwerd en der gewone kermissen te Fernaard, Wierum en Nes.

Workum. De kermis wordt in September gehouden. Als Sneek en Bolsward met de schorsing voorgaan, zal daartoe mede worden besloten.

Wonseradeel. Het houden van kermissen of jaarmarkten in de gemeente verboden op straffe van f 25 geldboete en gevangenis van 1—3 dagen en wegruiming van al hetgeen in strijd hiermede mogt zijn opgesteld.

Wijmbritseradeel. Harddraverijen en dergelijke volksvermaken worden niet toegelaten. Straatmuzikanten en dergelijke rondzwervende personen worden ten strengste geweerd.

Geene kermis bestaat in de gemeenten: Oostdongeradeel, Schiermonnikoog, Weststellingwerf ('s zomers. De voorjaarsmarkten hebben niets te beteekenen, daar er geene veemarkten gehouden en geene vreemdelingen toegelaten zijn.) Wijmbritseradeel, IJlst.

V. *Zorg voor zuiver drinkwater. Ameland.* Het drinkwater laat niets te wenschen over; het is zuiver regen- of zeer zuiver welwater.

Gaasterland. Voor goed zuiver drinkwater te Balk, vooral ook met het oog op de schipperij, gezorgd door het doen graven van minstens twee welputten.

Haskerland. Zooveel doenlijk gelegenheid gegeven tot het bekomen van zuiver drinkwater.

Lemsterland. Nog een groote regenwaterbak gemaakt bij de burgerschool te Gemmer, kostende f 574.

Sneek. Aan de van Rotterdam en omstreken komende schippers wordt goed regenwater in plaats van Maaswater aangeboden.

Tietjerksteradeel. Aan den raad zou worden voorgesteld, om te voorzien in de behoefte aan goed drinkwater in sommige plaatsen.

IJlst. Bevordering van de zuiverheid van drinkwater.

VI. *Toezigt op schepen. Achtkarspelen.* Geheel overeenkomstig de gegeven wenken.

Ængwirden. Toezigt van de veldwachters. Maatregelen genomen om de schepen van versch water te voorzien.

Ameland. Er kunnen geene schepen de gemeente binnenloopen; zij blijven steeds op de reeden der dorpen, die 10 à 25 minuten er van verwijderd zijn. Mogten daar echter zieken aan boord zijn, dan zullen alle mogelijke maatregelen worden genomen tot voorkoming van de verspreiding der ziekte.

Baarderadeel. De gegeven wenken zullen, zooveel noodig naar omstandigheden gewijzigd, casu quo worden in acht genomen.

Barradeel. Overeenkomstig de gegeven wenken.

Het Bildt. De aandacht wordt gevestigd op de in de gemeente binnenkomende schepen.

Bolsward. De aangegeven wenken zullen worden nagekomen.

Dantumadeel. Als boven. De leden van den raad zullen, ieder in het dorp zijner inwoning, mede toezigt houden.

Dokkum. Eene bestaande verordening voorziet reeds gedeeltelijk in de zaak. Verder wordt in den aanbevolen zin gehandeld.

Doniawerstal. In overstemming met de gegeven wenken.

Ferwerderadeel. Eene bestaande verordening houdt reeds bepalingen in omtrent het geven eener ligplaats aan schepen. Eene tweede verordening geeft burgemeester en wethouders bevoegdheid tot handelen bij het ontstaan van besmettelijke ziekte in schepen.

Franeker. Op de aangegeven middelen zal bij voorkomende gelegenheid worden gelet.

Gaasterland. Er zal zooveel noodig op de wenken worden acht gegeven.

Harlingen. Als boven. De havenmeester en binnenhavenmeester aangeschreven tot het doen van dadelijke kennisgeving ingeval zich zieken aan boord der schepen bevinden. Het is evenwel bepaald onmogelijk, wegens het groot getal der dagelijks binnenkomende schepen, ze van versch drinkwater te voorzien, dat overigens in de gemeente ook niet ruim aanwezig is.

Hemelumer Oldephaert en Noordwolde. Er zal geheel in den geest der medegedeelde ministeriële missive worden gehandeld.

Hennaarderadeel. Aanhoudend en naauwlettend toezigt, zoowel op aankomende als op in de gemeente tijdelijk verblijvende schepen. Bij het voorkomen van choleragevallen zullen de noodige maatregelen worden genomen.

Hindeloopen. Overeenkomstig de gegeven wenken.

Idaarderadeel. Als boven. In twee reeds voorgekomen gevallen werd het beddegoed telkens vernietigd. Verlof tot vertrek der schepen werd niet gegeven, dan nadat men de overtuiging had verkregen dat het overige personeel gezond en het schip voldoende ontsmet was.

Leeuwarderadeel. Streng toezigt op alle aankomende en vertrekkende schepen. In een twijfelachtig geval (cholerine) te Stiens, zijn de opgegeven wenken gevolgd.

Lemsterland. Overeenkomstig de gegeven wenken. Te Lemmer een geschikt lokaal in gereedheid gebragt om zieke schepelingen te kunnen opnemen.

Menaldumadeel. Als boven. De medewerking der geneeskundigen daartoe ingeroepen.

Opsterland. Aan de schutmeesters bij de vallaten te Ureterp en Siegerswoude verboden, schepen door te schutten die vermoed werden lijders aan cholera of andere besmettelijke ziekten aan boord te hebben, en uitgenoodigd de politie onverwijld van hun vermoeden kennis te geven. Aan de Compagnons der Opsterlandsche veenen en vallaten het verzoek gedaan, gelijk verbod en dezelfde uitnoodiging aan hunne schutmeesters uit te vaardigen.

Rauwerderhem. Het vooral te Irnsum noodige toezigt aan de rijks- en gemeenteveldwachters opgedragen. Een der aldaar woonachtige wethouders bevordert de zaak nog speciaal in overleg met den geneesheer.

Schiermonnikoog. Een naauwlettend toezigt wordt gehouden op de nu en dan komende schepen, die evenwel, wegens de ligging der gemeente, steeds ver van hare kom verwijderd blijven. Voor versch zuiver drinkwater ten behoeve der schepen wordt zorg gedragen.

Schoterland. In den geest der gegeven wenken.

Sloten. Als boven.

Smallingerland. Als boven. De sluiswachters bovendien aangeschreven, om zich naauwkeurig te vergewissen van den gezondheidstoestand van de bewoners der schepen, die in de schutkolk aankomen, bij gevaar kennis te geven aan den burgemeester en de schepen inmiddels niet door te schutten. Van deze maatregelen kennis gegeven aan het bestuur

der naburige gemeente Opsterland met het oog op de sluizen, welke met die in Smallingerland corresponderen.

Sneek. Naauwkeurig toezigt der politie en onderzoek naar den gezondheidstoestand der opvarenden. Verspreiding door de cholera-commissie van een tractaatje met eenvoudig gestelde en goede raadgevingen voor de schipperij.

Utingeradeel. Eene bestaande verordening omtrent de gezondheidspolitie en eene andere, betreffende de ligplaats der schepen, voorziet reeds gedeeltelijk in de zaak.

Westdongeradeel. Overeenkomstig de gegeven wenken zal worden gehandeld.

Weststellingwerf. Als boven.

Wonseradeel. Als boven.

Workum. In twee gevallen is volgens die wenken te werk gegaan. Verder wordt door de sluiswachters geen schip doorgeschut, waarin de cholera heerscht.

Wijmbritseradeel. De aanbevolen maatregelen worden streng en aanhoudend toegepast.

VII. *Verordeningen tegen het doen ontstaan van epidemiën door aan boord van schepen zijnde zieken; vastgesteld in de gemeenten:*

Achtkarspelen, Barradeel, het Bildt, Bolsward, Franekeradeel, Gaasterland, Haskerland, Hindeloopen, Kollumerland en Nieuw-Kruisland, Leeuwarden, Leeuwarderadeel, Lemsterland, Menaldumadeel. Oostdongeradeel, Ooststellingwerf, Opsterland, Rauwerderhem, Schiermonnikoog, Schoterland, Smallingerland, Sneek, Stavoren, Tietjerksteradeel, Wonseradeel, Workum en IJlst.

Deze verordeningen leggen in hoofdzaak aan schippers of gezagvoerders van schepen, onder bedreiging van straf, de verpligting op, om, ingeval zich zieken aan boord bevinden (de verordening van Leeuwarden spreekt alleen van cholera en daaraan overledenen), daarvan onverwijld, vóór of bij het binnenloopen in de gemeente, kennis te geven aan het gemeentebestuur of het hoofd daarvan, met bepaling verder dat, zoo de ziekte afzondering van het schip noodzakelijk doet zijn, dit op eene van de bebouwde kom der gemeente verwijderde plaats zal moeten worden gelegd en aldaar zal moeten blijven liggen tot dat door het gemeentebestuur of het hoofd daarvan, na een geneeskundige te hebben gehoord en nadat het schip behoorlijk gedesinfecteerd en gereinigd zal zijn, magtiging tot vertrek zal zijn gegeven.

De verordeningen van Gaasterland, Lemsterland en Oostdongeradeel

houden ook nog andere voorschriften in tot bevordering der algemeene gezondheid.

Tot vaststelling van deze verordeningen werd door den Commissaris des Konings de uitnoodiging gedaan bij missive van den 5den Junij 1866, 4de afdeeling, statistiek, n°. 127 (*Provinciaal blad* n°. 102).

VIII. *Reiniging van huizen, slooten, wegen, enz. Achtkarspelen.* Van de zijde van het gemeentebestuur zelf meer naauwlettend toezigt op het reinigen van die plaatsen, welke door uitwasemingen als anderzins het uitbreken van besmettelijke ziekten bevorderen.

Ængwirden. Op reiniging der straten, slooten en riolen is en wordt vooral gelet. De scheidsloot op het zoogenaamde Achterom te Heerenveen ten deele gedempt; later magtiging van den raad op burgemeester en wethouders om de geheele sloot te dempen. De straatgoten alle gebragt in eene afwaterende ligging.

Barradeel. De veldwachters gelast, om bijzonder naauwkeurig te waken voor de bevordering van reinheid der straten en inzonderheid van de goten en riolen.

Ferwerderadeel. Een onderzoek ingesteld waar, in strijd met de bepalingen omtrent het schoonhouden en reinigen van straten, riolen, slooten, enz., het houden van mesthoopen en vuilnisbelten, het werpen van secreetmest daarop enz. is en wordt gehandeld, ten einde, naar bevind van zaken, de vereischte opruimingen enz. te gelasten.

Franeker. De scheidingslooten zooveel mogelijk geslat; verscheidene mesthoopen opgeruimd. Door vele ingezetenen reeds gevolg gegeven aan het voorschrift der commissie, om de dakgoten te reinigen en de wanden te witten.

Franekeradeel. Zorg voor de stipte toepassing van art. 19 der politieverordening betreffende de slatting van sommige grachten en slooten.

Gaasterland. Aan het gemeentebestuur door den raad opgedragen te zorgen voor de opruiming van onnoodige mestvaalten.

Harlingen. Aan den commissaris van politie een streng toezigt opgedragen op het nakomen der bepalingen betreffende het schoonhouden der straten, goten, riolen, kolken, enz.

Haskerland. Voor het reinigen en reinhouden der woningen, linnengoed, enz. gezorgd.

Hemelumer Oldephaert en Noordwolde. De woningen der armen, na onderzoek door de cholera-commissie, zoo ver noodig gereinigd.

Idaarderadeel. De burgerlijke en kerkelijke armbesturen aangeschre-

ven, te zorgen voor eene voldoende reiniging van en luchtverversching in de huizen hunner gealimenteerden. Door sommigen daaraan bereids eenige uitvoering gegeven (16 Junij).

Leeuwarden. Maatregelen genomen tot het zuiveren der woningen enz.

Leeuwarderadeel. Aan de armvoogdij-administratien opgedragen het noodige te doen voor de zindelijkheid en reinheid der armenwoningen. De geneeskundigen, belast met het toezigt op de gezondheidstoestand der schoolgaande kinderen, het verlangen medegedeeld, om, in overleg met de hoofdonderwijzers, daarvoor al het mogelijke te doen en daartoe de scholen te onderzoeken.

Lemsterland. Schoonmaken en schoonhouden van de straten, goten, riolen en stegen.

Oostdongeradeel. De armbesturen en geneeskundigen uitgenoodigd tot het houden van een naauwkeurig toezigt op de zindelijkheid enz. der woningen en in het ontbrekende te voorzien of te doen voorzien.

Raüwerderhem. Bevordering van de zindelijkheid enz. in de armvoogdij- en diakoniewoningen door lokale inspectie in ieder dorp met de geneeskundigen. Idem van slooten, poelen, riolen, enz. Wekelijksche zuivering der scholen met chloorkalk.

Schoterland. Naauwlettend toezigt op de reiniging van straten, slooten en goten. Last gegeven tot opklaring van onreine of onzuivere dampen verspreidende slooten.

Smallingerland. De wijkmeesters uitgenoodigd de reinheid in de woningen der mingegoeden te bevorderen en toezigt te houden op de algemeene gezondheid in hunne wijk. In het meer bevolkte Dragten de waterlossingen nagegaan en de onderhoudpligtigen tot zuivering aangespoord.

Sneek. Alle armbesturen dringend verzocht zooveel mogelijk te zorgen voor het reinigen en zuiver houden der armenwoningen, en het noodige aan te wenden tot bevordering van de gezondheid der armen. Aan de politie mede toezigt op de reinheid der stad opgedragen. Het riool in de Boschstraat wordt wekelijks schoongemaakt, de scheidsloot buiten de voormalige Noorderpoort bij het zoogenaamd Steenwijkerwold gedempt en de Neltjehaven geheel gereinigd.

Utingeradeel. Bijzondere reiniging der armenwoningen.

Westdongeradeel. Bijzonder onderzoek in de grootste dorpen naar den toestand der goten, riolen, mestvaalten, waterlossingen, slooten enz. Na rapport daarvan door den raad besloten, voor rekening der gemeente te laten maken drie steenen goten met zinkkolken, te Moddergat onder

Nes op plaatsen, waar daaraan groote behoefte was, zoomede te Wierum; aldaar mede openbare secreten aangebragt en de slooten gereinigd, wier stank er de lucht verspestte. De drekstoffen worden thans opgehaald en de goten enz. gereinigd. Deze stoffen worden geborgen op een expresselijk gehuurd stuk land buiten de kom van het dorp.

Workum. In overleg met de geneeskundigen wordt gezorgd voor reinigen van goten, riolen enz.

Wijmbritseradeel. Aanschrijving aan de kerkelijke en bijzondere armbesturen, om de woningen der bedeelden te doen schoonmaken en van schoon ligstroo te voorzien. De minder gegoeden mede op het hooge belang daarvan gewezen en de noodige witkalk enz. bij de armbesturen voor hen verkrijgbaar gesteld. De politie belast met het doen schoonmaken der publieke goten, riolen, enz.

IJlst. De steeds weinig te wenschen overlatende algemeene reinheid wordt zooveel mogelijk bevorderd.

IX. *Zuivering van privaten enz. Dokkum.* Personen aangesteld, die de privaten enz. door middel van chloorkalk desinfecteren.

Franeker. Dagelijksch toezigt over de publieke secreten.

Gaasterland. Aan het dagelijksch bestuur door den raad opgedragen te zorgen voor de verplaatsing van een paar voor publiek gebruik bestemde secreten en het reinigen van de urinoirs.

Haskerland. Waar noodig, gezorgd voor het afvoeren der excrementen, na hunne desinfectie.

Idaarderadeel. De burgerlijke en kerkelijke armbesturen aangeschreven, te zorgen voor eene aanhoudende zuivering der privaten, goten en waterlossingen, tot de armenwoningen behoorende. Door sommigen daaraan reeds eenige uitvoering gegeven.

Leeuwarden. Meer dan gewone zorg voor het reinigen der publieke secreten. Dagelijksche zuivering door met water gemengde chloorkalk. Streng toezigt op het reinigen der goten en kolken.

Leeuwarderadeel. Naauwlettend politie-toezigt op het ophoopen van uitwerpselen.

Opsterland. De secreetputten bij de scholen en armhuizen worden wekelijks schoongemaakt en met eene oplossing van ijzervitriool doorgespoeld. Voorts streng politie-toezigt op secreten, mesthoopen, riolen, enz.

Schoterland. Naauwlettend toezigt op het reinigen van publieke privaten, waterplaatsen, enz.

Tietjerksteradeel. Maatregelen genomen tot zuivering van alle riolen en mestputten, die schadelijk voor den algemeenen gezondheidstoestand worden beschouwd.

X. *Voorziening in geneeskundige hulp. Achtkarspelen.* In eene zamenkomst van burgemeester en wethouders met de geneeskundigen in de gemeente besloten, bij het ontstaan der cholera zooveel mogelijk op te volgen de bij circulairen en aanschrijvingen gegeven voorschriften.

Barradeel. De geneeskundigen verzocht bij ieder cholerageval den lijder onverwijld, dus zonder afwachting van een orderbriefje, te behandelen.

De commissiën verzocht om, indien cholerazieken of hunne naastbestaanden zich buiten staat bevinden om de kosten van geneeskundige behandeling der lijders en van voorzorg tegen verdere besmetting in zijne woning te houden, daarvan op de voorgeschreven wijze kennis te geven.

Doniawerstal. De geneeskundigen uitgenoodigd om des gevraagd, zoo spoedig immer mogelijk, de eerste geneeskundige behandeling der lijders op zich te willen nemen.

Harlingen. Aan den stadsgeneesheer, op zijn verzoek, een lokaal aangewezen om daar op bepaalde uren zitting te houden en geraadpleegd te worden.

Haskerland. Na eene conferentie van burgemeester en wethouders en de in de gemeente gevestigde geneeskunstoefenaren hebben deze zich bereid verklaard om in elk opzigt krachtig mede te werken tot voorkoming der ziekte en tot hare beteugeling, en om van elk voorkomend ziektegeval onverwijld kennis te geven aan den burgemeester.

Hennaarderadeel. Aan de burgerlijke armbesturen in overweging gegeven om in voorkomende gevallen er niet op te staan, dat vooraf de gewone permissie tot het inroepen van geneeskundige hulp worde gevraagd.

Leeuwarden. Maatregelen genomen tot het verleenen van spoedige geneeskundige behandeling.

De geneesheeren gemagtigd de behoeftige lijders onmiddellijk naar het cholerahospitaal te doen vervoeren.

Smallingerland. Medewerking en voorlichting der geneeskundigen gevraagd tot uitvoering der aanbevolen geneeskundige maatregelen.

Tietjerksteradeel. De burgerlijke armbesturen aangeschreven meer dan gewoonlijk geneeskundige hulp te verleenen. Toezegging van de geneesheeren tot onmiddellijke aangifte van een cholerageval.

Weststellingwerf. De geneeskundigen gemagtigd bij onvermogenden

hulp te verleenen, zonder, gelijk gewoonlijk, speciale magtiging af te wachten.

XI. *Geneesmiddelen verkrijgbaar gesteld. Ængwirden.* Op advies van den armendoctor Tobbe overal in de gemeente dr. Bleekers dranken, voorzien van eene gebruiksaanwending, geplaatst. Blijkens het berigt van burgemeester en wethouders van 17 Junij 1866, hebben die dranken hoogst gunstig gewerkt en, volgens gemelden doctor, vrij zeker cholera-gevallen voorgekomen. Er zijn onderscheidene fleschjes gebruikt en *alle* met gunstigen afloop.

Doniawerstal. In die dorpen, waar geen geneeskundige is gevestigd, de noodige geneesmiddelen in voorraad gesteld, om, bij het ontstaan der ziekte, voorloopig te kunnen worden toegediend.

Franekeradeel. Aan de commissie in ieder dorp voorloopig ter hand gesteld 4 halve flesschen van dr. Bleekers drank en ½ flesch cognacbrandewijn, 1 flesch chloorwater en 1 kilo sulphas ferrosus.

Haskerland. Op verscheidene punten der gemeente geneesmiddelen met gebruiksaanwijzing beschikbaar gesteld.

Hennaarderadeel. In de onderscheidene dorpen bij aangewezen personen medicamenten gedeponeerd, voor niet-gealimenteerden tegen betaling, en voor onderstand genietenden, voor rekening der betrokken armbesturen.

Idaarderadeel. Bij vertrouwde personen geneesmiddelen met eene juiste gebruiksaanwijzing gedeponeerd in die dorpen, waar geene geneesheeren aanwezig zijn.

Leeuwarden. Maatregelen genomen tot het verstrekken van geneesmiddelen. De geneesheeren gemagtigd, de recepten voor behoeftige lijders, voor zooveel de eerste dringende hulp betreft, voor rekening der gemeente af te geven op den naastbijwonenden apotheker, en ten koste der gemeente ruw ijs voor die lijders beschikbaar te stellen.

Leeuwarderadeel. Bij de hoofdonderwijzers gedeponeerd eene genoegzame hoeveelheid geneesmiddelen met gebruiksaanwijzing, zoomede chloorkalk. De geneeskundigen verzocht, zich insgelijks van een en ander te voorzien.

Lemsterland. Te Oosterzee en Echten op sommige plaatsen geneesmiddelen verkrijgbaar gesteld.

Oostdongeradeel. De geneeskundigen geautoriseerd de noodige medicamenten voor rekening der gemeente aan te schaffen en op daarvoor geschikte plaatsen beschikbaar te stellen.

Ooststellingwerf. In de dorpen, waar geen geneesheer is gevestigd, in overleg met en onder goedkeuring van den geneeskundigen inspecteur, bij bepaalde personen gratis verkrijgbaar gesteld met gebruiksaanwijzing: 1°. Tinct. opii simplex, Tinct. aromatic. n°. 11, Ether autici, Aqua menth. spir.; 2°. Herb. menth. pip.; 3°. Spir. camphor.; 4°. Mostaardpoeder; 5°. Chloorkalk; 6°. IJzervitriool; 7°. Bleekwater.

Opsterland. In de dorpen, waar geen geneeskundige woont, bij de onderwijzers eenige geneesmiddelen met gebruiksaanwijzing gedeponeerd.

Schoterland. Bij elken hoofdonderwijzer in de buitendorpen der gemeente voor 's hands twee halve flesschen van dr. Bleekers drank gedeponeerd, om, op aanvrage, kosteloos te worden afgegeven.

Sloten. De in de ministeriële missive bedoelde middelen zijn en worden aangeschaft.

Smallingerland. Maatregelen voorbereid, om bij de onderwijzers in de onderscheidene dorpen eene voldoende hoeveelheid geneesmiddelen verkrijgbaar te stellen. Bij de sluiswachters is dit mede geschied.

Weststellingwerf. Op plaatsen, meer verwijderd van de woonplaats eens geneesheers, dr. Bleekers drank met gebruiksaanwijzing, bij de onderwijzers, gemeente-veldwachters enz. verkrijgbaar gesteld, voor onvermogenden gratis, voor anderen tegen restitutie der kosten.

Wijmbritseradeel. Bij geschikte personen zullen medicamenten worden gedeponeerd, doch niet eerder dan wanneer zich de ziekte in de nabijheid mogt vertoonen, ter voorkoming van onnoodige vreesaanjaging.

XII. *Uitdeeling van levensmiddelen en andere behoeften. Ængwirden.* Eene commissie aangesteld, om de onvermogenden van bedstroo en kalk te voorzien.

Franeker. Waar het, op advies der commissie, gesterkt met een lid van het dagelijksch bestuur, noodig bleek te zijn, stroo, kalk, teer, enz. uitgereikt.

Haskerland. Bedstroo uitgedeeld.

Hennaarderadeel. Den burgerlijke armbesturen aanbevolen om steeds zuiver linnengoed voorhanden te hebben.

Westdongeradeel. Den burgerlijke en kerkelijke armbesturen aanbevolen bij de armoedigste toestanden vooral thans de behulpzame hand te leenen, wat voedsel en kleeding betreft.

XIII. *Afzondering van gezonden. Dokkum.* Een lokaal gereed gemaakt, om de gezonde leden uit de huisgezinnen, waarin zich cholera-lijders be-

vinden, die niet naar het ziekenhuis willen of kunnen worden overgebragt, te verplegen.

Leeuwarderadeel. Wegens de groote moeijelijkheid om in ieder dorp een lokaal aan te wijzen tot opneming van lijders, zal men er op bedacht zijn, de gezonde leden van het gezin af te zonderen.

Opsterland. Bij het ontstaan der ziekte in schepen of kleine woningen, verwijdering van de niet aangetasten.

Wijmbritseradeel. De gezonden zullen zooveel mogelijk uit het huisgezin worden verwijderd.

XIV. *Inrigting van lokalen enz. tot verpleging van cholera-lijders.*

Bolsward. Een doelmatig lokaal aangewezen en voorloopig ingerigt, om, des gevorderd, als ziekenzaal te kunnen worden gebezigd.

Dokkum. Een gebouw in gereedheid gebragt ter verpleging van cholera-lijders.

Doniawerstal. Aanschaffing van eene legertent.

Franeker. De werkzaamheden in het stads-spinhuis gestaakt, ten einde dat gebouw, ook wegens zijne ligging door de commissie en den inspecteur zeer doelmatig geoordeeld, voor eventuele lijders beschikbaar te stellen.

Franekeradeel. Voor geschikt personeel gezorgd, om de patiënten op te passen.

Harlingen. Een gebouw beschikbaar gesteld, om eventuëel te dienen tot cholera-hospitaal, en het noodige ameublement en verdere behoeften daartoe aangeschaft. Maatregelen genomen om geschikte personen te vinden, ten einde bij het uitbreken der ziekte de lijders te kunnen verplegen.

Leeuwarden. In het stads-ziekenhuis lokalen in gereedheid gebragt tot opname en verpleging van cholera-lijders en maatregelen genomen hen derwaarts te vervoeren. Daarvan den geneeskundigen kennis gegeven.

Lemsterland. Met een werkman te Lemmer eene overeenkomst gesloten, om van elders komende lijders, die niet voor eigen rekening in een logement mogten willen verpleegd worden, te huisvesten en door zijne vrouw te doen oppassen. De armbesturen aangeschreven, dadelijk oppassers te benoemen om, des noodig, gereed te zijn. Ten gemeentehuize, behalve *vier* storten-emmers (zie bij n°. XV), beschikbaar gesteld 12 wollen dekens, een draagmand tot vervoer van lijders, twee kribben met dekens en stroo.

Oostdongeradeel. Voor de afzondering der lijders zal, zooveel mogelijk, worden gezorgd.

Ooststellingwerf. Burgemeester en wethouders door den raad gemagtigd tot aanschaffing voorloopig van één legertent en, zoo noodig, later van nog meer.

Opsterland. Een vast personeel benoemd voor het oppassen der zieken. Aan de geneeskundigen te Gorredijk voorgesteld eene ziekenkamer in te rigten.

Rauwerderhem. Een lokaal te Irnsum aangewezen.

Schoterland. Een loods opgerigt te Heerenveen.

Smallingerland. Voor 's hands het oog gevestigd op een lokaal. De geneeskundigen verzocht mede te werken tot het vinden van geschikte oppassers.

Sneek. Een hospitaal met ameublement enz. in gereedheid gebragt.

Weststellingwerf. Vrouwen aangewezen, om, zoo noodig, de vereischte werkzaamheden te verrigten.

Workum. Een luchtig lokaal met toebehooren ter beschikking der geneeskundigen gesteld. Zorg voor overbrenging en verpleging der lijders.

IJlst. Een geschikt lokaal aangeschaft en ingerigt.

XV. *Reiniging en desinfectie van de omgeving der lijders. Leeuwarden.* Een afgelegen lokaal bestemd tot zuivering van de kleedingstukken enz. der lijders.

Lemsterland. Vier groote storten-emmers met goed sluitende deksels in gereedheid gebragt, om te worden geplaatst ten huize van een cholera-lijder, tot het opnemen zijner uitwerpselen. Voor het schoonmaken van de kleederen, het linnengoed, enz. de desinfecterende stoffen aanwezig.

Ooststellingwerf. Dadelijke desinfectie van de huizen en schepen, waarin zich lijders hebben bevonden.

Opsterland. De lijkenhuizen tevens ingerigt tot desinfectie van voorwerpen, verdacht van te zijn besmet, ten ware vernietiging noodig wordt geacht.

Tietjerksteradeel. Chloorkalk bij den wijkmeester van elk dorp beschikbaar gesteld.

Westdongeradeel. Als boven op onderscheidene punten der gemeente.

Weststellingwerf. Als boven bij de onderwijzers, gemeente-veldwachters, enz.

XVI. *Maatregelen bij de begraving van cholera-lijders. Ængwirden.* Op de kerkhoven geplaatst eene loods ter nederzetting der lijken.

Dokkum. De meeste lijken worden zoo spoedig mogelijk overgebragt in een lokaal op de begraafplaats, terwijl de begraving zooveel mogelijk wordt bespoedigd.

Franekeradeel. Voor geschikt personeel gezorgd, om de lijken te kisten.

Haskerland. In den ruimen dorpstoren te Westermeer een voldoend lokaal beschikbaar gesteld voor onverwijlde afzondering der cholera-lijken uit dat dorp en de onmiddellijk daaraan grenzende dorpen Joure en Snikzwaag. Ook in de andere dorpen zullen, zoo noodig, tijdig lijkenhuizen worden opgerigt. Voor het spoedig begraven der lijken zal worden gezorgd.

Leeuwarden. Het spoedig vervoer en bijzetten der lijken wordt bevorderd.

Lemsterland. Zuivering der lijken door chloorkalk enz. Op de begraafplaatsen te Echten en Oosterzee daartoe afzonderlijke lokalen ingerigt. Te Lemmer het lijkbaarhuisje daarvoor aangewezen. Tot spoedige begraving wordt steeds last gegeven. Vervoer van lijken naar andere gemeenten zal worden verboden.

Opsterland. Het kisten en begraven der lijken aan een vast personeel opgedragen. Lijkenhuizen aangewezen.

Workum. Bespoediging der begraving.

IJlst. Aanwijzing van een lokaal, aan het kerkhof gelegen, tot het nederzettten van lijken.

XVII. *Maatregelen van bijzonderen aard. Dokkum.* Nadat den 29sten Junij 1866 de cholera in een schip was uitgebroken, onmiddellijk alle in de kom der gemeente zich bevindende schepen verwijderd en naar de gemeentegrachten overgebragt.

Voorts wordt streng toezigt gehouden om te verhinderen dat schepen, uit andere gemeenten komende, zich naar de kom dezer gemeente begeven.

Harlingen. De apothekers uitgenoodigd, zoo weinig mogelijk, purgerende opwekkende geneesmiddelen af te geven anders dan op recept van eenen geneesheer.

Haskerland. Vaststelling door den raad eener verordening van gezondheidpolitie, onder andere bepalingen inhoudende op het bouwen en inrigten van woningen, op de reinheid van de openbare straten en wegen, vaarten en wateren (verzamelen van secreetmest), ter voorkoming der

verspreiding van besmettelijke ziekten (cholera enz.), en tegen den verkoop van bedorven vleesch en visch en van andere schadelijke voorwerpen van verbruik.

Hemelumer Oldephaert en Noordwolde. De verkoop van alle schadelijke en onrijpe vruchten verboden.

Idaarderadeel. De geneesheeren uitgenoodigd tot *dadelijke* aangifte van gevallen van cholera of diarrhoea.

Leeuwarden. Den geneesheeren gelijke uitnoodiging gedaan en den uitersten termijn van drie dagen tot de aangifte niet af te wachten.

Leeuwarderadeel. Gelijke uitnoodiging als bij Idaarderadeel. De bijzondere hulp der hoofdonderwijzers ingeroepen tot het bestrijden der ziekte.

Lemsterland. Gelijke uitnoodiging als bij Idaarderadeel. Met den eigenaar eener ongezonde woning op het Oosterhavenhoofd te Lemmer (waaronder een riool liep) eene overeenkomst aangegaan, ten gevolge waarvan die woning dadelijk tegen vergoeding afgebroken en te dier plaatse een flink, voldoend riool gemaakt is.

Bij het betrokken dijksbestuur pogingen gedaan tot opruiming van den grooten asch- en mesthoop of de zoogenaamde Spinhuispolle te Lemmer. Het vertrouwen bestond, dat die hoop zeer spoedig tot buiten de kom van het dorp zou worden verplaatst.

Oostdongeradeel. Strenge handhaving der verordening op de openbare vertooningen, vermakelijkheden, enz., zoodat deze niet kunnen plaats hebben en liedjeszangers enz. zullen worden geweerd. Voorts als bij Idaarderadeel.

Westdongeradeel. Wijziging der verordening betreffende de asch- en mestvaalten, goten, waterlossingen en zinkkolken. Gelijke uitnoodiging voorts als bij Idaarderadeel.

XVIII. *Algemeene berigten. Achtkarspelen.* Het gemeentebestuur heeft zich voorgesteld behalve de reeds genomene, nog andere maatregelen te nemen, die in het algemeen belang noodig zullen worden geacht.

Ameland. Ten gevolge van de afgezonderde ligging van het eiland hebben geene bijzondere maatregelen ter wering der cholera kunnen worden genomen. De in de circulaire van den Minister van Binnenlandsche Zaken sub 2, 3 en 5 aangegeven maatregelen zullen echter, zoover uitvoerbaar, worden genomen zoodra de ziekte mogt zijn uitgebroken. Men vleit zich overigens, dat tengevolge van de steeds heerschende frissche zeelucht, de reinheid, luchtigheid en het verspreid zijn der woningen en andere gunstige omstandigheden, de gemeente, evenals vroeger, van de cholera zal blijven bevrijd.

Baarderadeel. De door den Minister opgegeven punten in ernstige overweging genomen.

Dantumadeel. De geneeskundigen uitgenoodigd mede te deelen, wat tot wering of vermindering der heftigheid van het karakter der ziekte kon worden gedaan. Bij het afzenden van het berigt (9 Mei 1866) van geen hunner echter nog berigt ontvangen. Mogt dit later geschieden en mogten dientengevolge voorstellen aan den raad worden vereischt, dan zou daartoe zoodra mogelijk worden overgegaan.

Hennaarderadeel. Door burgemeester en wethouders den 19den Junij 1866 medegedeeld, dat zij toen met de geneeskundigen in de gemeente in overleg zouden treden omtrent hetgeen zou behooren te worden verrigt.

Hindeloopen. Burgemeester en wethouders zoude trachten een behoorlijk ingerigt lokaal te verkrijgen tot verpleging zoo noodig van cholera-lijders. De kermis valt in de maand October in. Mogt de cholera dan nog hier te lande heerschen, dan zouden burgemeester en wethouders tijdig voorstel tot schorsing der kermis doen.

Idaarderadeel. Burgemeester en wethouders zouden trachten in de dorpen Grouw en Warga een geschikt lokaal te erlangen tot afzondering van cholera-lijders; voorts zouden zij ten behoorlijken tijde de noodige maatregelen nemen voor het desinfecteren enz. van de voorwerpen waarmede de cholera-lijders in aanraking zijn geweest en van de door hen uitgeworpen stoffen, en voor eene spoedige begraving der lijken en zou door hen aan den raad worden voorgesteld, om de jaarmarkten in de gemeente niet te doen plaats hebben.

XIX. *Verspreiding der brochure van dr. Bleeker enz. Franekeradeel.* Aan de cholera-commissie in ieder dorp voorloopig ter hand gesteld een exemplaar der brochure.

Alle gemeentebesturen. Toezending, op uitnoodiging van Gedeputeerde Staten, aan de kerkelijke en burgerlijke armbesturen van eene handleiding, bevattende: „*Korte wenken voor het verrigten van de verschillende ontsmettingen vóór, tijdens en na de cholera*".

OVERZIGT *van de maatregelen door de besturen van de* 61 *gemeenten in Overijssel tot wering der cholera genomen* (1). [Zie *Staatscourant* van 5 September 1866, n°. 209; bijvoegsel.]

Finantiële maatregelen. Borne. Aan den raad der gemeente zal worden voorgedragen een post op de begrooting te brengen, ter bestrijding van kosten der maatregelen van voorzorg tegen de cholera.

Dalfsen. Op de begrooting is voorloopig f 200 gebragt.

Diepenveen. Den raad der gemeente is voorgesteld de kosten, die op geene andere wijze kunnen gevonden worden, ten laste der gemeente te nemen.

Lonneker. De noodige fondsen zijn aangewezen om bij het uitbreken der ziekte hulp te kunnen verleenen.

Olst. Burgemeester en wethouders zijn door den gemeenteraad gemagtigd om over f 60 te beschikken tot het nemen van voorzorgsmaatregelen, terwijl de raad zich bereid heeft verklaard om later nog, zoo noodig, gelden beschikbaar te stellen.

Tubbergen. Aan den gemeenteraad zal worden voorgesteld een post op den staat van begrooting voor 1866 uit te trekken, groot f 100.

Wijhe. Door den gemeenteraad is aan burgemeester en wethouders een crediet verleend uit de post voor onvoorziene uitgaven.

Publicatiën werden tot de ingezetenen gerigt in de gemeenten:

Blokzijl. Door het gemeentebestuur zijn aan de ingezetenen wenken gegeven omtrent de noodige maatregelen van voorzorg.

Den Ham. Herinnering aan de bepalingen van het politiereglement ter bevordering van reinheid.

Ambt Hardenberg. Aanwijzing der plaatsen waar geneesmiddelen te bekomen zijn.

Olst. Uitnoodiging om de voorgeschreven voorzorgsmaatregelen in acht te nemen.

Vriezenveen. Als voren.

Benoeming eener cholera-commissie vóór het uitbreken der epidemie.

Almelo (*Stad*). Door den raad is eene commissie benoemd.

---

(1) Dit overzigt is bewerkt naar de opgaven die tot den 18den Augustus 1866 bij den Commissaris des Konings zijn ingekomen.

Almelo (*Ambt*). Door den raad is eene commissie benoemd.

Avereest. Eene commissie benoemd en personen aangesteld tot het opnemen der arbeiderswoningen.

Bathmen. Men zal trachten eene cholera-commissie tot stand te brengen door de benoeming van daarvoor geschikte personen in iedere buurtschap der gemeente.

Blankenham. Eene commissie benoemd.

Blokzijl. Als voren.

Borne. Als voren.

Dalfsen. Als voren.

Deventer. De benoeming eener cholera-commissie in overweging genomen.

Goor. Eene commissie benoemd.

Haaksbergen. De leden van den gemeenteraad hebben zich bereid verklaard om als cholera-commissie werkzaam te zijn.

Den Ham. Commissie van burgemeester en wethouders met den geneesheer.

Hasselt. Eene commissie benoemd.

Hengelo. Als voren.

Holten. Als voren.

Kuinre. Als voren.

Losser. Als voren.

Lonneker. Als voren.

Oldemarkt. Als voren.

Oldenzaal. Als voren.

Stad en Ambt Ommen. Als voren.

Ootmarssum. Als voren.

Rijssen. Als voren.

Vollenhoven (*Stad*). Als voren.

Vollenhove. (*Ambt-*) Eene commissie benoemd.

Wanneperveen. Als voren.

Weerselo. Als voren.

Zwolle. Als voren.

Kermissen en jaarmarkten. In nagenoeg alle gemeenten zijn de kermissen of jaarmarkten dit jaar geschorst; intusschen hebben slechts enkele gemeentebesturen hiervan kennis gegeven.
Te Stad en te Ambt Almelo, alsmede te Stad Ommen zijn verordeningen vastgesteld tot beperking der openbare vermakelijkheden bij gelegenheid van de zoogenaamde Bissing of jaarmarkt.

Zorg voor zuiver drinkwater. *Almelo.* (*Stad-*) Aan den gemeenteraad zijn gelden gevraagd tot het verplaatsen van pompen om zuiver drinkwater te verkrijgen.

Almelo. (*Ambt-*) Als voren.

Avereest. Uit hoofde van het gebrek aan zuiver water, zijn maatregelen genomen om de Dedemsvaart zooveel mogelijk door instrooming uit de vecht van versch water te voorzien. Overigens is het gebruik van koffij en gekookt water aanbevolen.

Genemuiden. Openbare pompen zijn daargesteld ter verschaffing van goed welwater.

Oldenzaal. Hoewel het drinkwater over het algemeen zuiver is, worden eenige putten nader onderzocht.

Ootmarssum. Op de zuiverheid van drinkwater wordt toezigt gehouden; eenige putten, te na aan beestenstallen gelegen, zullen bij het uitbreken der ziekte dienen gesloten te worden.

Zwolle. Een speciaal onderzoek heeft plaats gehad naar de hoedanigheid van het water der openbare pompen; de uitslag daarvan is voldoende geweest.

Uit de overige gemeenten is vrij algemeen berigt, dat het drinkwater goed was.

Reiniging van huizen, slooten, wegen, enz. *Almelo.* (*Stad-*) De hulp van de diakoniën is ingeroepen tot het verstrekken van zuiver bedstroo en witkalk, terwijl maatregelen van politie genomen zijn tot reiniging der straten en riolen.

Almelo. (*Ambt-*) Als voren. De raad heeft eene nadere verordening op de reinheid vastgesteld.

Avereest. Tot reiniging van de huizen, alsmede van de besmette voorwerpen worden aan behoeftigen de benoodigde middelen kosteloos verstrekt.

Bathmen. Reiniging van huizen is dringend aanbevolen, terwijl de publieke zindelijkheid zooveel mogelijk wordt bevorderd.

Blokzijl. De raad heeft eene verordening vastgesteld op de openbare reinheid.

Borne. Aan behoeftigen wordt witkalk en bedstroo verstrekt, terwijl voor de reiniging der straten enz., onder toezigt der politie, wordt gezorgd.

Dalfsen. Als voren.

Delden. (*Stad-*) Als voren.

Denekamp. Als voren.

Deventer. De gezondheidscommissie is uitgenoodigd om onder haar toezigt eene ontsmetting van linnen, beddegoed, kleederen, enz., en eene berooking van woningen, meubels, enz. te doen plaats hebben, alsmede om privaten te doen desinfecteren en alle uitgeworpen stoffen te doen ontsmetten.

De armbesturen zijn uitgenoodigd hunne bedeelden van versch stroo te voorzien.

De raad heeft eene verordening vastgesteld op het vervoeren van mest.

Diepenheim. De straten en riolen worden behoorlijk gereinigd.

Enschedé. De maatregelen van politie betrekkelijk de reiniging der straten, der riolen, alsmede der arbeidswoningen worden ten strengste in acht genomen.

Genemuiden. Als voren.

Goor. Als voren. De raad heeft eene nadere verordening op de reinheid vastgesteld.

Grafhorst. Als voren.

Haaksbergen. Door den raad is eene verordening vastgesteld op de reinheid van de openbare straten, wegen, voetpaden en pleinen, waarbij bepalingen zijn gemaakt op het wegruimen van mestspeciën en andere onreinheden; terwijl van wege het gemeentestuur aan de behoeftige ingezetenen kalk enz. wordt verstrekt om hunne woningen te reinigen.

Hardenberg. (*Ambt-*) Zooveel mogelijk wordt zorg gedragen voor de reinheid der straten.

Hasselt. Als voren.

Hellendoorn. Het politiereglement voor zoover de reiniging van straten enz. betreft uitgebreid.

Hengelo. Op de reinheid der huizen wordt toezigt gehouden en voor het schoonhouden der straten, riolen, enz. zijn maatregelen genomen.

Holten. Als voren.

Kampen. Met verdubbelde strengheid wordt toegezien op de reinheid van straten, stegen en goten, en op eene omiddellijke verwijdering van alle voorwerpen die eene verpestende uitwaseming veroorzaken, terwijl het burgerlijk armbestuur de woningen van alle behoeftigen met chloorkalkwater heeft doen reinigen en van versch ligstroo doen voorzien.

Kuinre. De raad heeft eene verordening op de openbare reinheid vastgesteld.

Lonneker. Maatregelen van politie zijn genomen betrekkelijk de reiniging van straten, riolen, bedekking of opruiming van mesthopen.

Losser. Als voren.

Markelo. Als voren.

Oldemarkt. Tot bevordering van reinheid is eene strafverordening vastgesteld.

Oldenzaal. Als voren.

Olst. De diakoniebesturen zijn verzocht toe te zien, dat de woningen der bedeelden behoorlijk worden gereinigd en van zuiver bedstroo voorzien; mestputten zijn zoover mogelijk van de woningen verwijderd en door bedekking onschadelijk gemaakt.

Ommen. (*Stad en Ambt-*) Uitnoodiging aan de ingezetenen, vooral der schamele klasse, tot al hetgeen de zindelijkheid kan bevorderen, terwijl chloorkalk en ijzervitriool in voorraad worden gehouden.

Ootmarssum. Voor de toepassing der maatregelen van politie betrekkelijk de reiniging der straten, riolen, enz. wordt gezorgd.

Rijssen. Als voren.

Steenwijk. Als voren.

Vollenhove. (*Stad-*) Voor de toepassing der maatregelen van politie betrekkelijk de reiniging der straten, riolen, enz. wordt gezorgd.

Vollenhove. (*Ambt-*) Als voren.

Vriezenveen. Als voren.

Wanneperveen. Als voren.

Wierden. Als voren.

Wijhe. Als voren. Aan de behoeftigen is zuiver ligstroo en kalk voor rekening der gemeente verstrekt.

Wilsum. Maatregelen zijn genomen tot bevordering van reinheid.

IJsselmuiden. Als voren.

Zwartsluis. Als voren.

Zwolle. Als voren. Door de armbesturen is tot reiniging der woningen aan behoeftigen witkalk en ligstroo verstrekt. De raad heeft eene verordening betrekkelijk de mestbakken vastgesteld.

Zuivering van privaten. Almelo. (*Stad-*) Maatregelen van politie zijn genomen tot zuivering van privaten.

Almelo. (*Ambt-*) Als voren.

Deventer. De fabrikanten zijn uitgenoodigd om in hunne fabrieken choorkalk te plaatsen en naauwlettend zorg te dragen voor het desinfecteren der privaten.

Genemuiden. Eene gemetselde put opgerigt tot berging van de excrementen uit de publieke privaten.

Voorziening in geneeskundige hulp. Almelo. (*Stad-*) Alle geneeskundigen, zoowel van Stad als Ambt Almelo, hebben zich bereid verklaard om in het op te rigten tijdelijk gasthuis hulp te verleenen; maatregelen zijn genomen tot aanwijzing van geschikte personen voor de verpleging van zieken.

Almelo. (*Ambt-*) Als voren.

Bathmen. De geneeskundige heeft zich bereid verklaard hulp te verleenen.

Blankenham. Een geneesheer is van wege de gemeente aangeschreven om dienst te doen.

Borne. De geneeskundigen zullen bereid gevonden worden tot het behandelen van arme choleralijders.

Delden. (*Stad-*) In de geneeskundige dienst zal worden voorzien door de drie aanwezige geneesheeren, en zoo noodig door een uit Hengelo, die dit aangeboden heeft.

Delden. (*Ambt-*) De geneeskundigen van Stad Delden hebben zich bereid verklaard hunne diensten ook in het ambt te verleenen; aan hen is opgedragen om, wanneer zij bij het bezoeken van mingegoeden, gebrek aan het benoodigde mogten bespeuren, daarvan onmiddellijk aan het gemeentebestuur berigt te geven en inmiddels in de eerste behoeften te voorzien.

Denekamp. Als Blankenham.

Diepenveen. De geneesheer in de gemeente zal worden bijgestaan door geneeskundigen uit Deventer, Batmen, Raalte en Olst.

Enschedé. Geschikte personen zijn aangewezen voor de verpleging van zieken.

Goor. De twee in deze gemeente gevestigde geneesheeren hebben zich bereid verklaard hulp te verleenen.

Grafhorst. Een geneesheer uit Kampen is belast met de armen-praktijk, en bovendien kan des noods uit Kampen hulp worden verkregen.

Haaksbergen. Eene oproeping heeft plaats gehad tot tijdelijke benoeming van eenen tweeden geneeskundige.

Hardenberg. (*Ambt-*) De geneeskundige dienst wordt door drie geneeskundi g ewaargenomen.

Hasselt. Een stadsgeneesheer benoemd.

Hellendoorn. De geneeskundige dienst wordt door twee geneeskundigen waargenomen.

Hengelo. De geneeskundigen dezer gemeente zijn in overleg getreden met die der gemeenten Delden en Borne, om, zoo noodig, elkander onderling hulp te verleenen.

Kampen. Bij de drie stadsdoctoren zullen des noods nog drie particuliere geneesheeren tijdelijk worden aangesteld.

Kuinre. Als Hellendoorn.

Lonneker. De geneesheeren van omliggende gemeenten zijn uitgenoodigd om hulp te verleenen.

Losser. Geneeskundigen uit Oldenzaal zullen hulp verleenen.

Markelo. In de dienst zal worden voorzien door den geneeskundige in het dorp en door die in de omringende gemeenten.

Nieuwleusen. In de dienst wordt voorzien door den geneesheer der gemeente.

Oldemarkt. Als voren.

Oldenzaal. In de behoefte van het geneeskundig personeel is ruim voorzien; er zijn personen aangewezen tot verpleging der ziekcn.

Olst. In deze gemeente zijn twee geneeskundigen met de dienst belast.

Ommen. (*Stad en Ambt-*) Drie geneesheeren.

Ootmarssum. Twee geneesheeren.

Steenwijk. Het geneeskundig personeel is hier voldoende.

Steenwijkerwold. Een geneeskundige is gevestigd in de buurtschap Steenwijkerwold; de overige buurtschappen rondom Steenwijk gelegen kunnen van daar hulp bekomen.

Tubbergen. Een geneeskundige is in dienst der gemeente.

Vollenhove. (*Stad-*) Als voren.

Vollenhove. (*Ambt-*) Een geneeskundige is in het midden der gemeente gevestigd; bovendien kan uit Stad Vollenhove hulp worden verkregen.

Wanneperveen. Het gemeentebestuur is met eenen geneeskundige uit eene naburige gemeente in overleg getreden, die dagelijks de zieken zal bezoeken.

Wierden. Twee geneeskundigen zijn in deze gemeente gevestigd, terwijl bovendien geneeskundigen uit naburige gemeenten ook hunne diensten kunnen verleenen.

Wilsum. Als Grafhorst.

IJsselmuiden. Als voren.

Zwartsluis. In deze gemeente zijn drie geneesheeren met de dienst belast.

Zwolle. In dienst der gemeente zijn vier genees- en twee heelkundigen; personen zijn aangewezen tot verpleging der zieken.

Geneesmiddelen verkrijgbaar gesteld. Almelo. (*Stad-*) Maatregelen zijn genomen tot het in gereedheid houden en beschikbaar stellen van geneesmiddelen.

Almelo. (*Ambt-*) Maatregelen zijn genomen tot het in gereedheid houden en beschikbaar stellen van geneesmiddelen.

Avereest. In onderscheidene gedeelten der gemeente zijn geneesmiddelen beschikbaar gesteld.

Bathmen. Bij eenige ingezetenen in iedere buurtschap zullen geneesmiddelen verkrijgbaar worden gesteld met eene juiste gebruiksaanwijzing. Ook zullen bij den geneesheer de noodige middelen tot ontsmetting in gereedheid zijn.

Blankenham. Als voren.

Borne. Het middel van dr. Bleeker met gebruiksaanwijzing is bij de geneesheeren verkrijgbaar gesteld.

Dalfsen. Op onderscheidene plaatsen in de gemeente zullen de noodige geneesmiddelen beschikbaar worden gesteld.

Delden. (*Stad-*) Aan de geneeskundigen is opgedragen de vereischte geneesmiddelen en die tot ontsmetting verkrijgbaar te houden.

Delden. (*Ambt-*) Als voren.

Denekamp. Als voren.

Deventer. De armbesturen zijn uitgenoodigd om voor de behoeftige cholera-lijders geneesmiddelen verkrijgbaar te stellen in de naastbijgelegen apotheek, op voorschrift van eenen geneesheer.

Diepenveen. Op vier plaatsen in de gemeente bij geschikte personen zijn medicijnen beschikbaar gesteld, met gebruiksaanwijzing, alsmede middelen tot ontsmetting.

Genemuiden. Geneesmiddelen worden ook in de buitenwijken der gemeente beschikbaar gesteld.

Grafhorst. Op sommige plaatsen in de gemeente zijn geneesmiddelen voorhanden gesteld.

Gramsbergen. In de onderscheidene buurtschappen zijn geneesmiddelen beschikbaar gesteld.

Haaksbergen. Bij de geneesheeren zullen de noodige geneesmiddelen beschikbaar worden gesteld; middelen tot ontsmetting (chloorkalk en ijzervitriool) zijn reeds in de gemeente te bekomen.

Hardenberg. (*Ambt-*) Op onderscheidene plaatsen in de gemeente zijn geneesmiddelen gratis beschikbaar gesteld met gebruiksaanwijzing.

Hardenberg. (*Stad-*) Het geneesmiddel van dr. Bleeker beschikbaar gesteld.

Hasselt. De geneesheer is verzocht geneesmiddelen en middelen tot ontsmetting beschikbaar te houden.

Hellendoorn. In onderscheidene buurtschappen der gemeente zijn beschikbaar gesteld het middel van dr. Bleeker, benevens andere geneesen zuiveringsmiddelen.

Hengelo. Het middel van dr. Bleeker met gebruiksaanwijzing is verkrijgbaar gesteld, alsmede chloorkalk en ijzervitriool.

Holten. Bij elk lid der cholera-commissie zijn geneesmiddelen en middelen tot ontsmetting beschikbaar gesteld.

Kampen. De vereischte geneesmiddelen en de middelen tot ontsmetting moeten bij alle apothekers in gereedheid en beschikbaar worden gesteld, terwijl bij de wijkmeesters eene genoegzame hoeveelheid van den choleradrank van dr. Bleeker met gebruiksaanwijzing, alsmede middelen tot ontsmetting, verkrijgbaar zijn gesteld.

Kamperveen. Geneesmiddelen beschikbaar gesteld.

Kuinre. De geneesheeren zijn uitgenoodigd, geneesmiddelen en middelen tot ontsmetting gereed te houden.

Losser. Geneesmiddelen beschikbaar gesteld.

Markelo. In elke buurtschap dezer gemeente zullen geneesmiddelen verkrijgbaar gesteld worden, met gebruiksaanwijzing.

Nieuwleusen. Geneesmiddelen zullen beschikbaar worden gesteld.

Oldemarkt. Voor rekening der gemeente zijn geneesmiddelen gereed gemaakt en met eene schriftelijke gebruiksaanwijzing bij de hoofdonderwijzers in de buurtschappen Ossenzijl en Kalenberg, waar doorgaans vele schippers van elders tijdelijk verblijven, gedeponeerd.

Oldenzaal. Geneesmiddelen en middelen tot ontsmetting worden gereedgehouden.

Ommen. (*Ambt-*) In onderscheidene buurtschappen worden geneesmiddelen beschikbaar gesteld, met behoorlijke gebruiksaanwijzing.

Staphorst. Als voren.

Steenwijk. Men heeft zich verzekerd dat de aanbevolen geneesmiddelen bij de apothekers voorhanden zijn.

Steenwijkerwold. In de afgelegen buurtschappen zijn bij de hoofdonderwijzers geneesmiddelen beschikbaar gesteld

Tubbergen. Aan den geneeskundige is opgedragen om zich van het geneesmiddel van dr. Bleeker te voorzien.

Vollenhove. (*Stad-*) Voor het aanwezig zijn van geneesmiddelen en middelen tot ontsmetting wordt zorg gedragen.

Vollenhove. (*Ambt-*) Als voren.

Vriezenveen. Op onderscheiden plaatsen in de gemeente zullen het geneesmiddel van dr. Bleeker en de middelen tot ontsmetting gereed zijn.

Wanneperveen. Als voren.

Wierden. Als voren.

Wijhe. De geneesheeren zijn uitgenoodigd om te zorgen dat geneesmiddelen en middelen tot ontsmetting gereed zijn en aan de behoeftige cholera-lijders voor rekening der gemeente verstrekt worden.

Wilsum. Geneesmiddelen beschikbaar gesteld.

IJsselmuiden. Als voren.

Zalk. Als voren.

Zwartsluis. Als voren.

Zwolle. Als voren.

Afzondering van gezonden. Deventer. Een lokaal aangewezen tot tijdelijk verblijf van huisgezinnen, wier woningen gezuiverd moeten worden.

Hardenberg. (*Ambt-*) De leden van den gemeenteraad hebben op zich genomen om, waar zulks noodig mogt zijn, hunnen invloed te doen gelden, ten einde de gezonden van de zieken afgezonderd worden.

Wanneperveen. Bij het ontstaan der ziekte zullen de gezonden, die niet ter verpleging der lijders noodig zijn, uit de woningen worden verwijderd en in hunne behoeften worden voorzien.

Wierden. Maatregelen worden genomen om de gezonden van de zieken af te zonderen.

Wijhe. Men zal trachten de gezonden uit de woningen, waar zieken zijn, te verwijderen en hen voor rekening der gemeente bij anderen te besteden.

Inrigting van lokalen tot verpleging van cholera-lijders en middelen van desinfectie. Almelo. (*Stad-*) De gemeentebesturen van Stad en Ambt Almelo zijn met elkander in overleg getreden tot oprigting van een lokaal.

Almelo. (*Ambt-*) Als voren.

Borne. Voor de afzonderlijke verpleging van cholera-lijders is aangewezen een brandspuithuisje, tot zoolang men geslaagd zal zijn hiervoor een geschikter lokaal te vinden. Chloorkalk en ijzervitriool zijn voorhanden tot desinfectie.

Dalfsen. Een lokaal is aangewezen tot verpleging van eenige lijders.

Denekamp. Een lokaal is tot verpleging van cholera-lijders aangewezen.

Deventer. Tot verpleging van cholera-lijders is beschikbaar gesteld het St. Geertruiden-gasthuis.

Diepenheim. Een lokaal is aangewezen tot opneming van cholera-lijders; middelen tot desinfectie zijn voorhanden.

Enschedé. Het oude mannen- en vrouwenhuis, dat nog ledig was, is afgestaan tot afzonderlijke verpleging van cholera-lijders.

Genemuiden. Een ruim lokaal met de noodige voorwerpen is in gereedheid gebragt tot opneming en verpleging van cholera-lijders.

Goor. Een geschikt lokaal tot afzonderlijke verpleging van cholera-lijders is daargesteld, waarin twee vertrekken, voor mannelijke en vrouwelijke lijders.

Den Ham. Aan burgemeester en wethouders opgedragen om bij het uitbreken der ziekte een lokaal tot verpleging der lijders in te rigten.

Hardenberg. (*Ambt-*) Het gemeentebestuur is in onderhandeling om een lokaal voor cholera-lijders te huren.

Hasselt. Een ziekenhuis is tot afzonderlijke verpleging der cholera-lijders aangewezen; de stads-ziekenoppasser en zijne vrouw zijn belast met hunne verpleging.

Hengelo. Een lokaal is aangewezen en personen zijn aangesteld tot verpleging van cholera-lijders.

Holten. Als voren.

Kampen. Het stadsziekenhuis is uitsluitend bestemd tot cholera-hospitaal, terwijl voor een voldoend personeel als oppassers is gezorgd.

Lonneker. Een lokaal is ingerigt om zieken op te nemen.

Ommen. (*Stad en Ambt-*) Een lokaal is aangewezen tot afzonderlijke verpleging van cholera-lijders.

Oldenzaal. De school aangewezen.

Losser. Als voren.

Ootmarssum. Als voren.

Rijssen. Aan eene commissie uit den gemeenteraad is opgedragen om een lokaal tot afzonderlijke verpleging van cholera-lijders gereed te maken.

Staphorst. Een lokaal tot afzonderlijke verpleging van cholera-lijders is opgerigt ten behoeve van de vele in deze gemeente tijdelijk verblijvende vreemde arbeiders.

Steenwijk. Een lokaal is aangewezen tot afzonderlijke verpleging.

Vollenhove. (*Stad-*) Als voren.

Vriesenveen. In geval van nood zullen veldtenten worden aangevraagd.

Zwartsluis. Een lokaal is gehuurd tot opneming van cholera-lijders. De noodige kribben, ligging- en kleedingstukken zijn aldaar voorhanden.

Zwolle. Lokalen zijn gereed tot afzonderlijke verpleging der cholera-lijders.

Zwollerkerspel. Voor de arbeiders bij de in aanbouw zijnde spoorwegbrug over de Vecht is een ziekenkeet met de noodige kribben, alsmede beddegoed, voor rekening der gemeente, opgerigt.

Maatregelen bij de begraving van aan cholera overledenen. Avereest. Personen zijn aangesteld om de overledenen te kisten en de lijken naar de begraafplaats te vervoeren, alsmede om besmet linnengoed te reinigen of te vernietigen. Op de begraafplaats is een lokaal voor lijken, waarvan de begraving nog niet kan worden toegestaan.

Deventer. Op de begraafplaats is een lijkenkamer opgerigt ter voorloopige opneming van lijken, tot dat verlof voor de begraving gegeven is.

Diepenveen. Wanneer de ziekte uitbreekt, zal eene lijkenkamer bij de begraafplaats worden opgerigt.

Maatregelen van bijzonderen aard. Almelo. (*Stad-*) Eene verordening vastgesteld op het sluiten der tapperijen enz., alsmede eene tot wering en verspreiding van besmettelijke ziekten.

Blokzijl. Als voren, op den invoer en ten verkoop aanbieden van onrijpe vruchten, alsmede eene, houdende maatregelen van voorzorg tegen de verspreiding der cholera.

Delden. (*Stad-*) Voor rekening der gemeenten zijn aangeschaft houten kribben voorzien van matrassen, tinnen steekbekkens en vaten met goed sluitende deksels tot verwijdering van de uitwerpselen.

Deventer. De armbesturen zijn uitgenoodigd om voor cholera-lijders, die niet naar het gasthuis kunnen worden overgebragt, dekens beschikbaar te stellen. Eene verordening vastgesteld op de tapperijen en eene, houdende maatregelen tegen het verkoopen van onrijp ooft.

Genemuiden. Eene verordening vastgesteld houdende maatregelen van voorzorg tegen de verspreiding der cholera.

Giethoorn. Eene verordening vastgesteld tot beteugeling van besmettelijke ziekten en op het begraven van lijken.

Goor. Verordeningen vastgesteld, als: eene, houdende maatregelen van voorzorg tegen de verspreiding van cholera; eene, in het belang der openbare gezondheid; en eene, op het uitstallen of verkoopen van vruchten, visch en vleesch.

Haaksbergen. Behalve de reeds aanwezige zijn nog eenige houten kribben aangeschaft.

Hardenberg. (*Ambt-*) Voor rekening der gemeente zijn dekens aangeschaft ten behoeve van minvermogende lijders.

Hellendoorn. Zijn aangeschaft: badkuipen, houten kribben voorzien van stroozakken, benevens wollen en andere dekens, ondersteekbekkens, wollen en andere doeken, enz.

Holten. Eene verordening vastgesteld op de dronkenschap.

Kampen. Verordeningen vastgesteld, als: eene, tegen het verkoopen van onrijp ooft; en eene, voor de openbare gezondheid.

Markelo. Eene verordening vastgesteld tot beteugeling van besmettelijke ziekten en op het begraven van lijken.

Olst. Als voren.

Ootmarssum. Als voren op de dronkenschap.

Steenwijk. Vollenhove. (*Stad en Ambt-*) Verordeningen vastgesteld tegen het verkoopen van onrijp ooft.

Zwolle. Verordeningen vastgesteld op tapperijen, koffijhuizen, enz. en op het verkoopen van onrijp ooft.

Overigens heeft in eenige gemeenten eene uitdeeling van voedzame spijzen plaats gehad, en werd tot zuivering van de lucht teer gebrand.

Hieromtrent zijn echter geene berigten van de gemeentebesturen ontvangen.

Geene voorbereidende maatregelen zijn genomen door de gemeenten *Heino* en *Raalte*.

Maatregelen tegen de overbrenging der cholera door de binnenlandsche scheepvaart.

Stad en *Ambt Almelo*, *Blokzijl*, *Dalfsen*, *Deventer*, *Genemuiden*, *Gramsbergen*, *den Ham*, *Stad en Ambt Hardenberg*, *Hasselt*, *Heino*, *Kampen*, *Kuinre*, *Olst*, *Stad en Ambt Ommen*, *Raalte*, *Steenwijk*, *Stad* en *Ambt Vollenhove*, *Zwartsluis* en *Zwolle*. In deze gemeenten zijn bijzondere verordeningen tegen de overbrenging der cholera door de binnenlandsche scheepvaart vastgesteld.

Deventer. In deze gemeente is bovendien aan den commissaris en den bestelmeester der beurtschepen, den collecteur der IJsselbrug en den havenmeester last gegeven om een naauwlettend toezigt te houden op alle aankomende en tijdelijk verblijvende schepen en om dadelijk aan den burgemeester kennis te geven wanneer een geval van cholera zich daar mogt voordoen.

Wanneperveen. Als voren, aan de schoolmeesters, brug- en sluiswachters in de gemeente.

OVERZIGT *van de maatregelen door de besturen van de 57 gemeenten in Groningen tot wering der cholera genomen* (1). [Zie *Staatscourant* van 10 Augustus 1866, n°. 187; tweede bijvoegsel.]

Finantiële maatregelen. Oldehove (f 400 toegestaan voor alles wat noodig en nuttig is), Oude Pekela (de commissie kan over gelden beschikken). [2 gemeenten.]

Publicatiën. Sappemeer (aansporing tot zindelijkheid, wegruiming van mestvaalten enz.), Aduard (tot zindelijkheid aangemaand), Leek (idem), Stedum (idem), Nieuwolde (idem), Veendam (idem), Winschoten (idem), Termunten (idem), Adorp (aangezegd om mesthoopen en secreten zoo noodig weg te ruimen), Uithuizermeeden (tot zindelijkheid aangespoord). [10 gemeenten.]

---

(1) Dit overzigt is bewerkt naar de opgaven die tot den 14den Julij 1866 bij den Commissaris des Konings zijn ingekomen.

Verspreiding van geschriften. Muntendam (gedrukte wenken tot ontsmetting vóór, tijdens en nà de cholera, zijn onder de ingezetenen verspreid), Bedum (dr. Bleeker's boekje ter lezing op verschillende plaatsen), Scheemda (als Bedum), Vlagtwedde (gedrukte blaadjes, als Muntendam), Meeden (gedrukte stukken, houdende raadgevingen, verspreid), Zuidbroek (de ingezetenen zijn bij gedrukte biljetten bekend gemaakt hoe de gezondheid te bevorderen en de cholera te bestrijden). [6 gemeenten.]

Benoeming eener cholera-commissie. Groningen (sedert October 1865 is het gemeentebestuur in verbinding met de cholera-commissie werkzaam), Slochteren, Aduard, Ezinge (commissiën zullen in werking treden), Grijpskerk, Oldekerk (dagelijksch bestuur), Appingedam, Ten Boer (er zullen commissiën werkzaam zijn), Baflo, Kantens (commissiën benoemd), Middelstum, Bellingwolde, Nieuwe Pekela, Nieuweschans, Oude Pekela, Wedde (burgemeester en wethouders), Nieuwolda, Noordbroek, Scheemda (commissiën), Veendam (commissiën), Wildervank (commissiën), Zuidbroek (hier bestaat eene gezondheidscommissie). [22 gemeenten.]

Schorsing van kermissen en jaarmarkten. Groningen, Grijpskerk (de kermis in Augustus zal niet worden geschorst), Marum, Oldekerk (publieke zamenkomsten worden zooveel mogelijk geweerd), Zuidhorn (vreemde personen in slaapsteden worden zooveel mogelijk geweerd), Ten Boer (volksvermaken, nacht- en drinkgelagen worden tegengegaan), Bedum (buitengewone bijeenkomsten in herbergen worden geweerd en geene harddraverijen gehouden), Uithuizen (rondreizende muzikanten worden geweerd), Uithuizermeeden (de rondreizende muzikanten mogen geene muziekuitvoeringen geven), Ulrum (een voorstel tot niet houden der kermis zal gedaan worden). [10 gemeenten, waarvan een negatief.]

Toezigt op schepen. Haren (des vereischt zullen de aanbevolen maatregelen opgevolgd worden), Middelstum (bij een geval aan boord wordt het schip afzonderlijk gelegd en is de schipper gehouden zich van zuiver drinkwater te voorzien en na het overlijden het schip met chloorkalk te reinigen), Warffum (als Haren), Bellingewolde (een lid van den gemeenteraad is met het toezigt belast en zal des noods de voorgeschreven maatregelen in toepassing brengen), Nieuweschans (hierop zal bijzonder gelet worden), Ezinge (op doortrekkende of aan wal liggende schepen wordt onderzoek gedaan). [6 gemeenten.]

Zorg voor zuiver drinkwater. Ten Boer (hiervoor zal, zoo noodig, door het graven van putten gezorgd worden), Beerta (waar goed drinkwater ontbreekt, wordt het van elders aangevoerd en tegen geringe vergoeding afgezet). [2 gemeenten.]

Reiniging van huizen, slooten, wegen, enz. Sappemeer (Er wordt gezorgd dat op de mestvaalten, die niet weggeruimd kunnen worden, geene uitwerpselen van menschen geworpen worden), Hoogezand (frisch stroo en kalk voor het witten der muren worden verstrekt), Sappemeer

(als voren), Leek (als voren), Oldekerk (als voren), Zuidhorn (armenhuizen en woningen gereinigd), Bierum (de diakoniën verzocht dubbele zorg voor de reiniging der woningen te willen dragen), Delfzijl (de ingezetenen uitgenoodigd de huizen te reinigen), Baflo (als Hoogezand), Bedum (de woningen van den geringen stand worden gereinigd), Eenrum (als Hoogezand), Usquert (als Hoogezand), Winsum (een der geneesheeren zal nu en dan enkele der verdachte woningen inspecteren en de bewoners tot zindelijkheid aansporen), Nieuw Pekela (de woningen worden onderzocht en gereinigd), Oude Pekela (de onzuivere woningen gereinigd en van versch stroo en kalk voorzien), Midwolda (voortdurend worden de huizen gereinigd), Zuidbroek (als Hoogezand), Grootegast (de wijkmeesters zullen de ingezetenen aanzeggen de woningen te reinigen), Groningen (sedert October 1865 is het gemeentebestuur in verbinding met de commissie werkzaam met reiniging der woningen, witten van muren enz. ten laste der gemeente), Oldehove (er zal uitdeeling geschieden van stroo, kalk, enz.), Appingedam (de armverzorgers zijn uitgenoodigd te zorgen voor de zindelijkheid der woningen), Ten Boer (de commissiën zullen stroo en kalk beschikbaar stellen), Uithuizen (de ouderlieden der kluften zullen voor reinheid der woningen enz. zorgen), Winschoten (bijzondere personen zullen verdachte huizen binnentreden om reinheid te bevorderen), Ezinge (mestvaalten worden zooveel mogelijk onschadelijk gemaakt), Leek (eene mestvaalt weggeruimd), Bierum (verordening op mesthoopen enz. vastgesteld), Delfzijl (de verzameling van afval bij slagers is verboden), Uithuizermeeden (voor de reinheid van armenhuizen wordt gewaakt), Nieuweschans (er zijn mesthoopen weggeruimd). [30 gemeenten.]

Zuivering van privaten. Bedum (ijzervitriool voorhanden tot desinfectie van schoolprivaten), Groningen (de openbare privaten worden dagelijks gedesinfecteerd), Delfzijl (de privaten op stoombooten worden telkens gedesinfecteerd). [3 gemeenten.]

Voorziening in geneeskundige hulp. Groningen (voor onverwijlde geneeskundige verzorging, zoo noodig voor rekening der gemeente, zijn de noodige maatregelen genomen, des nachts zijn bij afwisseling geneeskundigen op het raadhuis aanwezig, ten einde onmiddellijk hulp te kunnen verleenen; studenten, den graad van candidaat in de medicijnen bezittende, staan de geneesheeren bij; voor de verzorging der lijders zal, door tusschenkomst van de wijkmeesters, de noodige hulp worden verschaft), Marum (bij gebrek aan voldoende geneeskundige hulp zal men zich wenden tot het geneeskundig Staatstoezigt. [2 gemeenten.]

Geneesmiddelen verkrijgbaar gesteld. Groningen (geneesmiddelen in onderscheidene wijken beschikbaar gesteld), Aduard (geneesmiddelen voorhanden), Grootegast (geneesmiddelen bij verschillende raadsleden en wijkmeesters), Marum (geneesmiddelen zullen verkrijgbaar worden gesteld), Oldekerk (geneesmiddelen op verschillende plaatsen beschikbaar), Zuidhorn (Bleeker's drank verkrijgbaar bij de geneesheeren en

andere personen), Loppersum (geneesmiddelen zullen in verschillende dorpen beschikbaar worden gesteld), Bedum (Bleeker's drank verkrijgbaar op verschillende plaatsen), Uithuizermeeden (de geneesheeren zijn genoegzaam voorzien), Finsterwolde (geneesmiddelen zullen op verschillende plaatsen voorhanden zijn), Nieuwe Pekela (de geneeskundige heeft een middel voorgeschreven dat voorradig zal zijn bij den hoofdonderwijzer), Meeden (bij den geneesheer), Muntendam (bij de geneesheeren in hunne apotheek), Scheemda (als Bedum). [14 gemeenten.]

Uitdeeling van levensmiddelen en andere behoeften. Midwolde (uitdeeling van kleedingstukken), Oldekerk (draagburrie, rustbedden, enz. aangeschaft), Haren (voor rekening der gemeente is beddegoed enz. beschikbaar gesteld), Wedde (dekens, kruiken, enz. beschikbaar gesteld). [4 gemeenten.]

Afzondering van gezonden. 't Zandt (de gezonden zullen uit de huizen worden verwijderd), Beerta (er is gelegenheid de gezonden elders te huisvesten), Finsterwolde (als Beerta), Nieuweschans (als voren), Meeden (voor de verwijdering der gezonden zal gezorgd worden), Midwolda (idem), Veendam. [7 gemeenten.]

Inrigting van lokalen tot verpleging van cholera-lijders. Groningen (afzonderlijke vleugel van het akademisch ziekenhuis), Haren (te Haren en te Noordlaren), Aduard, Grijpskerk, Oldehove (misschien eene houten loods), Oldekerk (hier schijnt ook een lokaal te zijn ingerigt), Zuidhorn (pogingen worden hiertoe aangewend), Appingedam, Bedum, Kantens (maatregelen zullen genomen worden om een lokaal te verkrijgen), Middelstum (de commissie zal een lokaal opsporen), Uithuizen (het ziekenhuis), Uithuizermeeden (men zoekt een lokaal), Ulrum, Usquert (een ziekenhuis in de gemeente), Warffum (lokaal buiten de kom), Winsum, Finsterwolde, Oude Pekela, Vlagtwedde (te Vlagtwedde het diakonie-armhuis en welligt ook een lokaal te Bourtange), Wedde (het nieuw gebouwde werkhuis), Nieuwolda (diakoniehuis), Noordbroek, Scheemda twee lokalen), Termunten, Zuidbroek. [26 gemeenten.]

Hulp aan lijders die in hunne woningen verpleegd worden. Groningen (de in hunne woningen verpleegden worden door de commissie van oppassers voorzien), Veendam (de lijders zullen door vaste oppassers in eigen woning worden verpleegd). [2 gemeenten.]

Reiniging en desinfectie van de omgeving van lijders. Groningen (de woningen waarin zieken zijn geweest worden berookt, gezuiverd en gedesinfecteerd; verder worden het bedstroo, de kleederen, enz. der aan cholera overledenen, voor zoover ze niet met het lijk worden begraven of voor desinfectie vatbaar zijn, op de vergaderplaats der mestoffen van de gemeente verbrand, na met teer te zijn bevochtigd. De straten en goten, in de buurten waar cholera is, worden gedesinfecteerd met eene chlooroplossing), Marum (de geneesheer heeft aangenomen de voor-

werpen en uitwerpselen te desinfecteren), Bedum (ijzervitriool voorhanden tot desinfectie van besmette voorwerpen en lijken), Winsum (de noodige desinfectiemiddelen aanwezig), Meeden (als voren), Nieuwolda (als voren), Usquert (als voren), Finsterwolde (voor desinfectie van lijken wordt gezorgd), Marum (als Finsterwolde), Aduard (zuiveringsmiddelen voorhanden), Wedde (chloorkalk beschikbaar gesteld). [11 gemeenten.]

Maatregelen bij de begraving van aan cholera overledenen. Groningen (bewaarplaatsen voor lijken opgerigt op de begraafplaatsen; ook dáár wordt voor luchtverversching en desinfectie gezorgd), Marum (de begraving zal dadelijk plaats hebben), Delfzijl (den doodgraver aangezegd de lijken goed diep te begraven en toe te zien dat de kisten goed gesloten zijn). [3 gemeenten.]

Maatregelen van bijzonderen aard. Hoogezand (eenige bij elkander wonende gezinnen zijn van elkaar verwijderd en afzonderlijk gehuisvest voor rekening der gemeente). [1 gemeente.]

Geene voorzorgsmaatregelen zijn genomen door de gemeenten Noorddijk, Hoogkerk, Kloosterburen, Leens (wanneer de ziekte ontstaat zal men doen wat noodig is en de maatregelen zooveel mogelijk uitvoeren; Hoogkerk zegt dat de geneesheer voor 's hands geene buitengewone maatregelen noodig acht). [4 gemeenten.]

OVERZIGT *van de maatregelen door de besturen van de* 33 *gemeenten in Drenthe tot wering der cholera genomen* (1). [Zie *Staatscourant* van 15 Augustus 1866, n°. 191; tweede bijvoegsel.]

Publicatie. Anlo (aansporing tot bevordering van reinheid), Beilen (de ingezetenen met de aanbevolen middelen bekend gemaakt), Havelte (de aanbevolen wenken), Hoogeveen (wenken en raad in druk verspreid onder de ingezetenen), Meppel (reinheid en zindelijkheid), Sleen (als Meppel), Smilde (reinheid, spoedig geneeskundige hulp in te roepen, enz.), Westerbork (algemeene publicatie), Zuidwolde (aansporing tot zindelijkheid en matigheid). [9 gemeenten.]

Benoeming eener cholera-commissie. Anlo, Borger (twee), Coevorden, Dwingelo (burgemeester en wethouders), Gasselte, Gieten, Havelte,

---

(1) Dit overzigt is bewerkt naar de opgaven die tot den 21sten Julij 1866 bij den Commissaris des Konings zijn ingekomen.

Hoogeveen, Meppel (burgerlijk armbestuur), Odoorn (met zeer uitgebreide bevoegdheid alles voor rekening der gemeente), Peize, Rolde, Ruinen, Ruinerwold, Sleen (alleen voor de buurt Schoonoord, waar 't gevaar grooter is door 't verkeer met schippers, enz.), Vries, de Wijk (te de Wijk en te Kockange), Zuidlaren ('t gemeentebestuur), Zuidwolde. [19 gemeenten.]

Schorsing van kermissen en jaarmarkten. Borger (de voorjaarsmarkt), Coevorden (geen openbare vertooningen, orgeldraaijers, enz. op jaarmarkten), Hoogeveen (als Coevorden), Ruinen (openbare vermakelijkheden verboden), Zuidwolde (liedjeszangers enz. worden geweerd). [5 gemeenten.]

Toezigt op schepen. Anlo (de politie en cholera-commissie houden toezigt; wanneer zich een geval aan boord voordoet, zal het schip buiten de bewoonde plaats in eene wijk onder toezigt gesteld en gezorgd worden voor zuivering, desinfectie, enz.; aan den burgemeester der gemeente werwaarts een schip, waarop een cholera-lijder is geweest, het eerst vertrekt, zal daarvan kennis worden gegeven), Assen (de gemeentegeneesheer zal verdachte schepen onderzoeken en ze zoo noodig desinfecteren en van versch water voorzien), Beilen (er wordt streng toegezien: bij 't ontstaan van cholera aan boord zal alles gedaan worden wat men kan), Borger (als Anlo), Diever (de sluiswachters moeten dadelijk kennis geven, wanneer er lijders aan boord zijn), Dwingelo (de gegeven wenken zullen opgevolgd worden), Eelde (als voren), Emmen (sluis- en brugwachters mogen geene schepen met cholera-lijders doorlaten; den raad zal eene verordening op besmette en verdachte schepen worden aangeboden), Gasselte (de commissiën houden toezigt op de schepen en geven kennis van een cholerageval aan boord), Havelte (als Dwingelo), Hoogeveen (verordening op de schepen aanhangig), Meppel (als Dwingelo), Norg (de directeur der Rijksgestichten is uitgenoodigd in dezen mede te werken), Odoorn (als Dwingelo), Oosterhesselen (idem), Peize (streng zal toegezien worden), Ruinerwold (als Dwingelo), Sleen (aan de kanalen op de grenzen der gemeente zijn borden geplaatst met waarschuwing tegen het binnenkomen van door cholera besmette schepen), Smilde (als Dwingelo), Vledder (als Norg), Vries (de sluis- en brugwachters verzocht, de schippers onder 't oog te brengen het wenschelijke van versch drinkwater aan boord, en hun dit, des verlangd, te verschaffen), Westerbork (streng toezigt), de Wijk (de schutmeesters aan de sluizen onderzoeken de schepen), Zuidlaren (als Dwingelo), Zuidwolde (als Dwingelo), Zweelo (als Dwingelo). [26 gemeenten.]

Reiniging van huizen, wegen, enz. Assen (op de reinheid van goten en riolen wordt toezigt gehouden), Eelde (het gemeentebestuur ziet de woningen na), Emmen (er wordt zeer tegen mestvaalten op openbare wegen gewaakt), Peize (aan de commissie is een onderzoek over de geheele gemeente naar reinheid en drinkwater opgedragen), Zuidlaren (de scholen worden geregeld met chloorkalk gezuiverd.) [5 gemeenten.]

Geneesmiddelen verkrijgbaar gesteld. Anlo (op drie punten), Beilen (bij de schouwheeren in ieder gehucht), Borger (bij de commissie), Eelde Emmen (dr. Bleeker's drank), Gasselte, Havelte (bij de leden der commissiën is dr. Bleeker's middel verkrijgbaar), Hoogeveen (dr. Bleeker's middel), Norg (idem), Ooster-Hesselen, Peize (dr. Bleeker's middel), Rolde (bij den geneesheer), Ruinen (bij de commissie), Sleen (te Schoonoord), Smilde (dr. Bleeker's drank), de Wijk, Zweeloo. [17 gemeenten.]

Uitdeeling van levensmiddelen en andere behoeften. Hoogeveen (de commissie zorgt voor voedsel, ligging, enz.). [1 gemeente.]

Afzondering van gezonden. De Wijk (lokaal voor afzondering van gezonden, vooral kinderen, beschikbaar). [1 gemeente.]

Inrigting van lokalen tot verpleging van cholera-lijders. Assen, Borger (zooveel mogelijk zal dit geschieden), Coevorden, Dalen (het wachthuis), Dwingelo, Eelde (zoo noodig de school), Emmen, Gasselte, Havelte (zou geen doel treffen, maar men zoekt personen die de zieken oppassen, andere om ze te huisvesten; met het oog op de poldergasten aan den spoorweg, dringt men echter nader op een lokaal aan), Hoogeveen, Meppel, Norg, Nijeveen (hierop bij het gemeentebestuur aangedrongen met het oog op de poldergasten bij de spoorwegwerken), Peize (de gemeentekamer), Ruinerwold, Vledder (in iedere wijk van Frederiksoord), Vries (men zal trachten dit te verkrijgen), de Wijk, Zuidlaren (loods voor vreemde lijders). [18 gemeenten.]

Reiniging en desinfectie van de omgeving der lijders. Borger (voor zuivering en desinfectie en het voorhanden zijn van vaten met goede deksels zal gezorgd worden; verzameling van personen bij de begraving of aan 't sterfhuis zal tegengegaan worden), Dwingelo (zullen zoo noodig aangeschaft worden), Eelde (reinigingsmiddelen beschikbaar gesteld), Emmen (desinfectiemiddelen beschikbaar gesteld), Gasselte (als Emmen), Hoogeveen (eene commissie zorgt met oppassers en wakers der gemeente voor desinfectie), Nijeveen (desinfectiemiddelen bij den geneesheer), Peize (chloorkalk en ijzervitriool bij de commissie), Roden (desinfectiemiddelen bij een der geneesheeren), Ruinen (bij de commissie desinfectiemiddelen), Sleen (desinfectiemiddelen te Schoonoord), Vries (hiervoor zal gezorgd worden), Westerbork (voor desinfectiemiddelen wordt gezorgd), Zuidwolde (op sommige punten desinfectiemiddelen). [14 gemeenten.]

Maatregelen bij de begraving van aan cholera overledenen. Borger (bespoediging, vervoer van cholera-lijken naar andere gemeenten is verboden). [1 gemeente.]

Bijzondere berigten. De Wijk (eene commissie zal eene betere verordening op besmettelijke ziekten ontwerpen). [1 gemeente.]

OVERZIGT *van de maatregelen door de besturen van de* 125 *gemeenten in Limburg tot wering der cholera genomen* (1). [Zie *Staatscourant* van 15 Augustus 1866, n°. 191; tweede bijvoegsel.]

Publicatiën werden tot de ingezetenen gerigt in de gemeenten Beegden (de van Regeringswege aanbevolen maatregelen), Bingelrade (als voren), Broekhuysen (als voren), Buggenum (aansporing tot reinheid), Bunde (als voren), Echt (als voren), Elsloo (als voren), Eysden (met den aanbevolen leefregel bekend gemaakt), Geule (als voren en aangespoord om de verordeningen op de reinheid, het sluiten der herbergen, enz. na te komen), Grathem (aansporing tot reinheid van woningen, opruiming van mestvaalten, enz.), Grevenbicht (aansporing tot reinheid), Haelen (als voren), Heel en Panheel (als Grathem), Heerlen (aansporing tot reinheid), Herkenbosch-Melick (als voren), Hoensbroek (tot spoedige inroeping van geneeskundige hulp aangemaand), Hulsberg (aansporing tot reinheid, geregelde levenswijze en het gebruik van gezond drinkwater), Itteren (aansporing tot reinheid en andere maatregelen), Ittervoort (aansporing tot reinheid van woningen), Jabeek (reinheid van woningen en gebruik van goed drinkwater), Kerkrade (als Beegden), Klimmen (als voren), Maasbracht (aan de inwoners is aanbevolen om, bij diarrhoea, in geringe mate te gebruiken laudanumdroppels, peppermunt-olie en Hofman' druppels, met zuiver water gemengd), Meerssen (reinheid van woningen en desinfectie van privaten), Merkelbeek (de voornaamste middelen tegen de verspreiding), Mesch (als voren), Meijel (zindelijkheid en reinheid der woningen), Munstergeleen (als Merkelbeek), Nederweert (als voren), Neer (als voren), Neeritter (waarschuwing tegen onrijp ooft en misbruik van drank), Nieuwenhagen (als Merkelbeek), Nunhem (reinheid aanbevolen), Obbicht en Papenhoven (als voren), Ohé en Laak (als voren en de zorg voor zuiver drinkwater aanbevolen), Rijckholt (als Merkelbeek), Schinnen (als voren), Schin op Geule (reinheid aanbevolen), Schinveld (als Merkelbeek), St. Geertruid (als voren), St. Odilienberg (als voren), Spanbeek (reinheid aanbevolen), Stein (als voren), Stamproy (als voren), Strucht (als voren), Susteren (als voren), Tegelen (als voren), Thorn (als voren), Vaals (als Merkelbeek), Venlo (reinheid van woningen, wegruiming van mestvaalten, enz.), Venray (als voren). [51 gemeenten.]

Benoeming eener cholera-commissie. Cadier en Keer, Geleen, Grubbenvorst, Kerkrade, Maasbree, Maasniel, Mook en Middelaar, Neer, Ottersum, Sevenum, Spanbeek, Stein (het bestuur), Stevensweert, Swalmen, Wijnandsrade. [15 gemeenten.]

Reiniging van huizen, slooten, wegen, enz. Arcen en Velden (bij de inwoners op reiniging der woningen enz. aangedrongen), Belfeld (het

(1) Dit overzigt is bewerkt naar de opgaven die tot den 28sten Julij 1866 bij den Commissaris des Konings zijn ingekomen.

reinigen van woningen en het wegruimen van mestvaalten aanbevolen), Berg en Terblijt (voor het reinigen der woningen, straten en grachten gezorgd), Bingelrade (meer dan gewoon toezigt), Borgharen (kosteloos kalk verstrekt voor het witten der woningen), Cadier en Keer (de waterputten gereinigd), Echt (meer dan gewoon toezigt), Eysden (de huizen, grachten, enz. meer dan gewoonlijk gereinigd), Grevenbicht (als Borgharen), Heerlen (mestvaalten doen wegruimen), Helden (de woningen gewit en van bedstroo voorzien), Heythuysen (mestvaalten opgeruimd), Houthem de woningen gewit en gezuiverd en de mestspeciën verwijderd), Limbricht (de woningen gereinigd), Maasbree (riolen enz. gereinigd, modderpoelen gedempt), Maastricht (eerlang wordt eene nieuwe strafverordening ter bevordering van reinheid in het leven geroepen), Mheer (gezorgd voor reiniging van woningen, riolen, enz.), Neeritter de ingezetenen uitgenoodigd de woningen te reinigen, eene gracht, de Dorpswal genaamd, is uitgediept), Nieuwstadt (woningen gereinigd), Nunhem (poelen, drekputten, enz. opgeruimd), Roosteren (voor reiniging van putten en grachten gezorgd), Roermond (kalk en bedstroo verstrekt, mesthoopen weggeruimd), Rijckholt (woningen, grachten, enz. gereinigd), Schimmert (woningen gewit), Schin op Geule (als voren, de gegoede ingezetenen hebben de kalk verstrekt), St. Geertruid (huizen gereinigd), Sittard (reinheid van straten en plaatsen bevorderd), Slenaken (de woningen van al de ingezetenen zonder uitzondering behoorlijk gereinigd), Stevensweert (de mest op straat weggeruimd), Susteren (de waterputten en de gracht in goeden staat gebragt), Swalmen (mestvaalten zooveel mogelijk weggeruimd), Tegelen (als voren), Ulestraten (als voren), Urmond (straten, grachten, enz. gereinigd), Valkenburg (kosteloos kalk voor het witten van woningen verstrekt; de straten en gooten worden drie maal per week gereinigd; een waterpoel is opgeruimd), Wessem (de inwoners gelast de woningen te reinigen en den afvoer van het water uit mestvaalten te bevorderen), Wijlré (woningen, riolen, enz. gereinigd), Wijnandsrade (de inwoners uitgenoodigd de woningen te reinigen, het vuil der straten weg te ruimen, enz.). [38 gemeenten.]

Toezigt op schepen. Bergen (overeenkomstig de gegeven wenken zal gehandeld worden), Broekhuysen (als voren), Buggenum (als voren), Eysden (als voren), Gennep (als voren), Helden (de burgemeester onderzoekt elk aankomend schip), Maastricht (de uitvoering der maatregelen aan de plaatselijke politie opgedragen), Mook en Middelaar (als Bergen), Nederweert (het toezigt aan den veldwachter opgedragen), Ohé en Laak (de ingezetenen mogen zich niet op een schip begeven vóór het gemeentebestuur zich overtuigd heeft dat geene cholera-lijders aan boord zijn), Roosteren (als Bergen), Stevensweert (streng toezigt). [12 gemeenten.]

Voorziening in geneeskundige hulp. Bunde (een geneesheer uit eene naburige gemeente zal voor de behandeling van behoeftige lijders door de gemeente beloond worden). [1 gemeente.]

Geneesmiddelen verkrijgbaar gesteld. Arcen en Velden, Borgharen,

Grubbenvorst (Bleeker's drank zal verkrijgbaar gesteld worden zoodra de ziekte uitbreekt), Itteren (bij den burgemeester), Meerlo, Meerssen (Bleeker's drank in ieder gehucht), Sevenum (Bleeker's drank bij de wijkmeesters), Wanssum (het aangeprezen geneesmiddel). [8 gemeenten.]

Uitdeeling van levensmiddelen en andere behoeften. Limbricht (het armbestuur aangespoord om voor kleedingstukken en beddegoed te zorgen), Nieuwstadt (als voren). [2 gemeenten.]

Inrigting van lokalen tot verpleging van cholera-lijders. Arcen en Velden, Bergen, Bocholtz, Borgharen (wanneer de ziekte uitbreekt zal de school daartoe ingerigt worden), Brunssum (zal geschieden wanneer de ziekte uitbreekt), Buggenum (voor de afzondering der aangetasten zal gezorgd worden), Cadier en Keer, Elsloo, Geleen, Gennep (voor de verpleging hebben zich de zusters van liefde aangeboden), Haelen (als Buggenum), Heerlen (zal geschieden bij het ontstaan der ziekte), Helden, Heythuysen, Horst (de oude school), Limbricht (zal worden aangewezen), Maasniel, Maastricht, Mook en Middelaar, Nederweert, Nieuwstadt (hiervoor zal gezorgd worden), Oirsbeek (zooveel mogelijk zal voor afzonderlijke verpleging gezorgd worden), Ottersum, Rimburg, Roermond, Schinveld, Simpelveld, St. Odilienberg, Sittard (in het gesticht van de zusters van liefde eenige plaatsen voor verpleging van cholera-lijders beschikbaar gesteld), Stein (zal geschieden wanneer de ziekte uitbreekt), Susteren (als Oirsbeek), Swalmen, Vaals, Venlo. [34 gemeenten.]

Afzondering van gezonden. Beesel (de gezonden zullen zooveel mogelijk afgezonderd worden), Hulsberg (als voren). [2 gemeenten.]

Reiniging en desinfectie van de omgeving van lijders. Beesel (ijzervitriool van wege de gemeente in voorraad), Borgharen (chloorkalk en ijzervitriool aangeschaft), Brunssum (als voren en vaatwerk voorhanden tot het bergen en vervoeren van uitwerpselen naar buiten de gemeente), Cadier en Keer (vaatwerk tot wegruiming van uitwerpselen beschikbaar gesteld), Geleen (desinfectiemiddelen verkrijgbaar gesteld), Maasniel (chloorkalk en ijzervitriool voorhanden), Meerlo (als voren), Rimberg (als voren), Schimmert (als voren), Vaals (als voren), Wanssum (als voren). [11 gemeenten.]

Maatregelen bij de begraving van aan cholera overledenen. Beesel (voor de begraving eene afzonderlijke plaats bij de begraafplaats aangewezen), Borgharen (lijkenhuis). Geleen (lijkenhuis). [3 gemeenten.]

Maatregelen van bijzonderen aard. Belfeld (ter gelegenheid van de kermis worden geene danspartijen toegelaten), Bemelen (geene feestviering bij gelegenheid der kermis), Bergen (geene danspartijen of nachtgelagen in de herbergen bij gelegenheid van kermissen enz.), Bingelrade (openbare vermakelijkheden en danspartijen verboden), Grathem (land-

loopers en bedelaars worden geweerd), Grevenbicht (openbare vermakelijkheden en danspartijen verboden), Horst (op de kermis worden geene vreemde muzikanten enz. toegelaten), Hulsberg (als voren), Jabeek (vreemdelingen uit besmette streken worden zooveel mogelijk geweerd), Maasbrée (als Horst), Meerlo (als voren), Obbicht en Papenhoven (als voren), Schimmert (als voren), Tegelen (danspartijen op de kermis verboden), Valkenburg (als Horst), Wanssum (als Horst, ook wordt het sluitingsuur der kroegen niet verlaat). [16 gemeenten.]

Algemeene berigten. Algemeene toezeggingen worden gedaan door de gemeenten Amstenrade, Eygelshoven. [2 gemeenten.]

Geene voorbereidende maatregelen zijn genomen door de gemeenten: Ambij (wegens gebrek aan gebouwen en geldmiddelen), Born, Gulpen, Herten, Hunsel, Nuth (ten einde de inwoners geen voorbarigen angst aan te jagen), Oud-Valkenburg, Posterholt, Roggel, Vlodrop, Wittem. [11 gemeenten.]

Geene berigten uit de gemeenten Baexem, Beek, Broek-Sittard, Gronsfeld, Heer, Horn, Kessel, Linne, Margraten, Montfort, Noorbeek, Oud-Vroenhoven, Schaesberg, St. Pieter, Ubach over Worms, Voerendael en Weert. [17 gemeenten.]

Later zijn van gemeentebesturen van Limburg de volgende berigten ingekomen (1), opgenomen in de *Staatscourant* van 31 Augustus 1866. n°. 205; tweede bijvoegsel.

Finantiële maatregelen. Maastricht (de raad heeft f 1500 crediet verleend voor buitengewone reiniging van straten, pleinen, huizen, enz.). [1 gemeente.]

Publicatiën zijn tot de ingezetenen gerigt te Beek (aangedrongen op reinheid der woningen), Broeksittard (matigheid, reinheid, enz.), Heer (reinheid enz.), Horn (de gegeven wenken aanbevolen), Kessel (als voren), Linne (reinheid enz.), Maastricht (algemeene wenken), Margraten (reinheid enz.), Montfort (reinheid enz.), Schaesberg (de gegeven voorschriften aanbevolen), Ubach over Worms (als voren), Voerendaal (als voren), Weert (reinheid enz.). [13 gemeenten.]

Benoeming eener cholera-commissie. Linne, Maastricht, Margraten (zal benoemd worden), Montfort, Schaesberg (zal bij het eerste cholera-geval in werking treden). [5 gemeenten.]

Reiniging van huizen, slooten, wegen, enz. Beek (kalk kosteloos be-

---

(1) Dit overzigt is bewerkt naar de opgaven die tot den 11den Augustus 1866 bij den Commissaris des Konings zijn ingekomen. Van de gemeenten Grevenbicht, Maastricht en Obbicht c. a., wier maatregelen reeds in het bijvoegsel der *Staatscourant* van 15 Augustus 1866 werden opgenomen, zijn eenige nadere opgaven ontvangen, die hier zijn ingelascht

schikbaar voor het witten der woningen), Grevenbicht (de huizen op kosten der gemeente gewit), Heer (bij goed weder zal men de huizen witten), Kessel (mestvaalten zijn opgeruimd), Linne (mestvaalten en onreine waterplassen opgeruimd), Maastricht (ingevolge eene nieuwe verordening worden de straten en goten dagelijks gereinigd en met zuiver water besprenkt), Noorbeek (maatregelen ter bevordering van reinheid in en buiten de huizen genomen), Oud-Vroenhoven (de woningen zijn gezuiverd; daarvoor zijn kalk en borstels beschikbaar gesteld), St. Pieter (als voren), Weert (daar de gemeente, ten gevolge van werken aan de Zuid-Willemsvaart, niet van versch water kan worden voorzien, zijn er maatregelen genomen om door middel eener beek water te bekomen en aan de om de stad loopende grachten een loop te geven, waardoor nadeelige uitwateringen verhinderd worden; de straten worden dagelijks besproeid en de riolen doorgespoeld). [10 gemeenten.]

Zuivering van privaten. Beek (de privaten der school worden drie malen per week met ijzervitriool gedesinfecteerd), Grevenbicht (desinfectie der privaten aanbevolen), Kessel (de privaten der school worden dagelijks gereinigd), Margraten (desinfectie van de privaten aanbevolen). [4 gemeenten.]

Toezigt op schepen. St. Pieter (de schepen die op het grondgebied der gemeente aanleggen worden telkens gevisiteerd). [1 gemeente.]

Verspreiding van geschriften. Horn (de maatregelen door de Regering aanbevolen zijn opgenomen in een boekje, waarvan aan de hoofden der huisgezinnen afdrukken zijn ter hand gesteld), Maastricht (de commissie heeft 2000 exemplaren van een geschrift, inhoudende de voornaamste maatregelen van voorzorg, onder de behoeftigen verspreid). [2 gemeenten.]

Geneesmiddelen verkrijgbaar gesteld. Grevenbicht (een geneesmiddel verkrijgbaar gesteld, Gronsveld (de meest aangeprezen geneesmiddelen), Margraten (een flesch laudanum en versterkende thee in het gemeentehuis), Obbicht en Papenhoven (in elk huis, waar cholera voorgekomen is, zijn middelen van gemeentewege voorhanden). [4 gemeenten.]

Inrigting van lokalen tot verpleging van lijders. Baexem (hiervoor zal gezorgd worden), Linne (dit is geschied), Margraten (hiervoor zal zoo noodig gezorgd worden), Montfort (hiervoor een huis besproken), Schaesberg, Ubach over Worms (hiervoor is gelegenheid), Weert (met het armbestuur overeengekomen in het armenhuis eene zaal hiervoor in gereedheid te doen brengen). [7 gemeenten.]

Afzondering van gezonden. Margraten (hiervoor is bij de voorgekomen gevallen gezorgd). [1 gemeente.]

Reiniging en desinfectie van de omgeving van lijders. Beek (chloorkalk

en ijzervitriool verkrijgbaar gesteld), Grevenbicht (de huizen, waarin gevallen zijn voorgekomen, zijn, even als de kerk en de school, gedesinfecteerd), Margraten (chloorkalk en ijzervitriool in 't gemeentehuis; de woning, waarin gevallen zijn voorgekomen, is gedesinfecteerd), Obbicht en Papenhoven (desinfectiemiddelen bij 't gemeentebestuur te bekomen). [4 gemeenten.]

Zorg voor drinkwater. Beek (de beek en de welputten, die drinkwater verschaffen, zijn gereinigd), Margraten (de openbare waterputten zijn gezuiverd), St. Pieter (er is gezorgd voor vernieuwing van het drinkwater op de schepen). [3 gemeenten.]

Maatregelen van bijzonderen aard. Beek (het houden van openbare danspartijen en andere vermakelijkheden is afhankelijk gemaakt van eene vergunning van den burgemeester, zoo ook het beroep van straatmuzikant enz.), Schaesberg (er is eene verordening vastgesteld omtrent het toezigt op personen, die hun verblijf in de gemeente komen houden; zij moeten zich binnen 18 uren na de aankomst bij den burgemeester vervoegen onder overlegging eener gezondheidsverklaring), Weert (streng toezigt op verkoop van vleesch en fruit; de slagters zijn verpligt bloed en afval van vee onmiddellijk na de slagting en keuring in den grond te steken). [3 gemeenten.]

Bögl

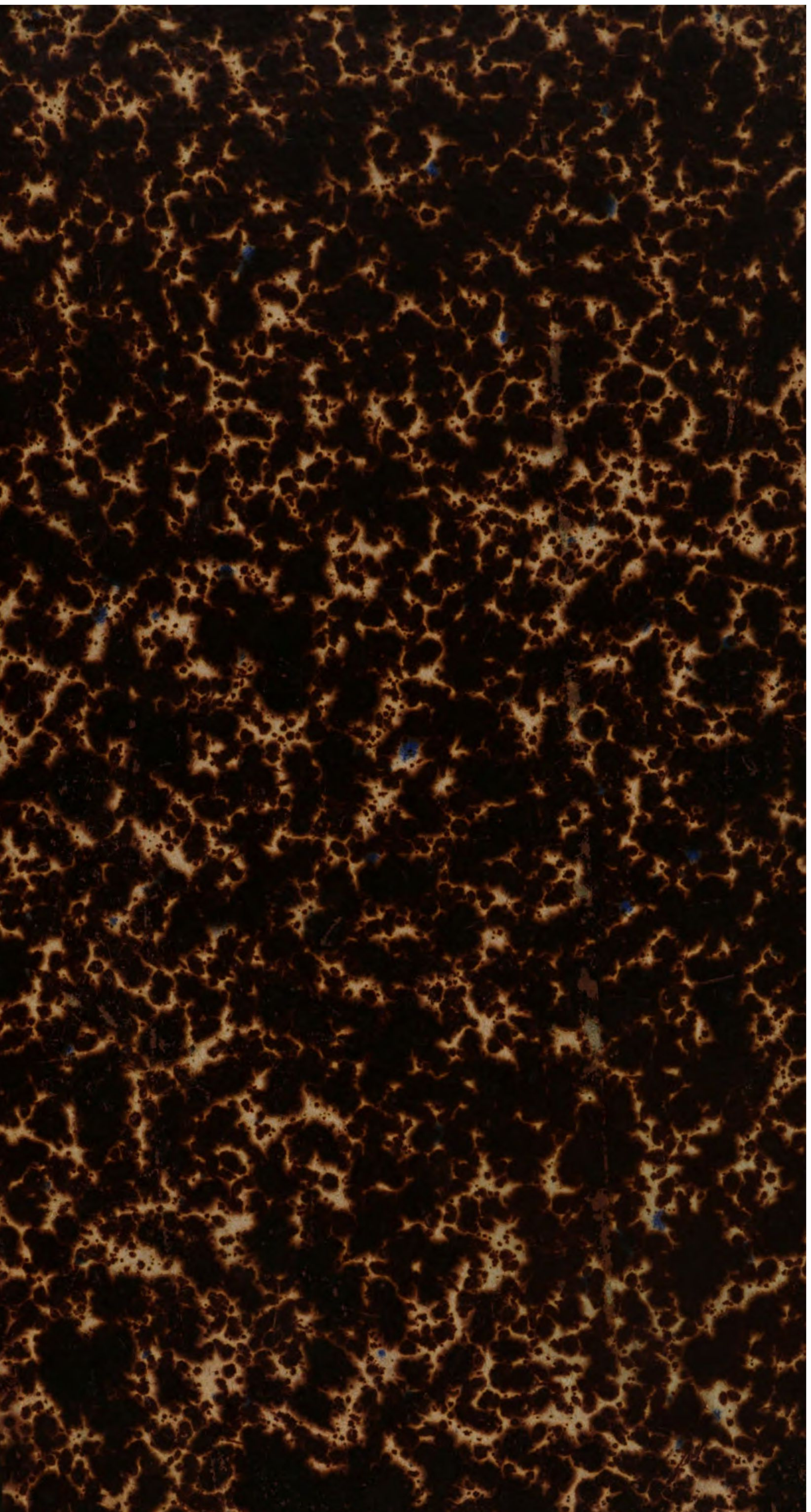

BSB Bayerische StaatsBibliothek
MDZ Münchener DigitalisierungsZentrum Digitale Bibliothek

De Choleraepidemie in Nederland in 1866 en 1867 Uitgegeven door het Departement van Binnenlandsche Zaken

Bd.: 3

's Gravenhage 1875

4 Path. 66 ld-3
urn:nbn:de:bvb:12-bsb11311630-5